I. CODRU DRĂGUȘANU

CĂLĂTORIILE UNUĬ ROMÎN ARDELEAN

ÎN ȚARĂ ȘI ÎN STRĂINĂTATE (1835-44)

(«PEREGRINUL TRANSILVAN»)

EDIȚIE PREFĂCUTĂ ÎN STILUL LITERAR DE ASTĂZĬ

DE

CONSTANTIN ONCIU

TIPOGRAF

CU O PREFAȚĂ

DE

N. IORGA.

VĂLENIĬ-DE-MUNTE

Editura tipografieĭ Societățiĭ «Neamul Românesc»

1910.

www.digibuc.ro

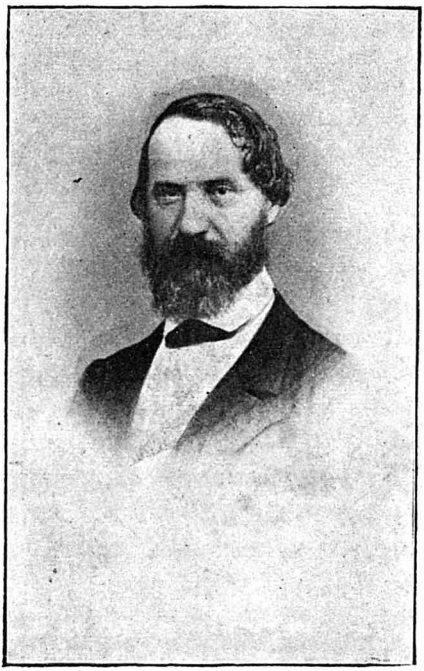

I. Codru Drăguşanu.

www.digibuc.ro

PREFAŢĂ.

I.

Prin anii 1820 Dinicu Golescu, boier muntean cu oarecare educaţie, grecească şi apuseană, cu multă inteligenţă firească şi cu o inimă simţitoare pentru suferinţile ca şi pentru isprăvile omeniriĭ, străbătea Europa, pentru a-şĭ duce copiiĭ la şcoliĭ maĭ înnalte saŭ maĭ bune şi nu credea, la întors, să-şĭ poată lipsi naţia de învăţăturile ce se desfăceaŭ pentru dînsul, neuitate şi îndemnătoare, din aceste drumuriĭ nouă prin lumea mare a arteĭ, a tehniceĭ biruitoare, a rînduieliĭ disciplinate, a solidarităţiĭ omeneştĭ, — a civilisaţieĭ.

Tot atunci însă unul a căruĭ amintire s'a pierdut cu totul şi de multă vreme, un fecior de «boier» din Făgăraş, cu pergamente şi fără avere, trecea în «Ţară» pentru a încerca să-şĭ cîştige viaţa între fraţiĭ de aceiaşĭ limbă. A trăit o bucată de vreme în Principatul muntean, sus la Cîmpulung, jos în Ialomiţa, şi, după ce a trăit pe lîngă maĭ mulţĭ şi a încercat deosebite ocupaţiĭ, el avu norocul, ştiind acum şi franţuzeşte, să întovărăşească la Paris pe un «prinţ»

www.digibuc.ro

bucureștean, care-l aduse în Capitala culturii apusene și după o ceartă-l lăsă acolo.

Tînărul era, nu numai de o inteligență deosebită, strălucitoare și originală, dar și de o mare vitejie în a înfrunta greutățile vieții. Descoperi prieteni buni, prietene cu iubire de soră și, la urmă, se găsi la biroul unei biblioteci circulante. Ținu, zece zile, locul de învățător la Puteaux, în Sud. Apoi plecă în Italia, pe care o străbătu cu aceiași siguranță ca satele din Țara Oltului, de unde plecase. Peste cîteva luni era «curierul», secretarul de drum, al unui călător rus care pleca din Neapole acasă. Răsăria deci tocmai în Rusia. Și din Rusia se întorcea, cu alt prinț, un cneaz *mus călesc, în Parisul ce-i era așa de bine cunoscut, și mergea cu stăpînul său, bolnav de oboseli războinice, în Elveția.*

Se pare că în adevăr acest Romîn înzestrat cu cele mai bune însușiri ale neamului nostru scria necontenit, pe rînd: din țară, din Germania, din Franța, din Anglia, din Italia, din Rusia, din Elveția, de la 1835 la 1843, și de acolo înnainte, pînă la o dată pe care n'o putem ști, unui prieten de acasă, căruia-i amintia locurile de naștere și chipurile de care-i fusese încunjurată copilăria. Cînd se întoarse definitiv acasă, călătorul nesățios de ceruri nouă, I. Codru Drăgușanu (născut, spune V. Gr. Pop, greșind, pe la 1823; de la d. dr Drăgușanu, fiul său, medic al orașului Sinaia, am putut căpăta și alte știri), ajuns «director al prefecturii» la Făgaraș, publică la Sibiiu, în «prevezătura» lui S. Filtsch, «tomul I» din «Peregrinulu transelvanu» sau «Epistole scrise den tiere straine unui amicu in patria, de la anulu 1835 pana inchisive 1848».

www.digibuc.ro

Cartea e foarte rară. N'o are nici Academia Română. Cu o astfel de ortografie şi cu atîtea cuvinte fabricate, ea nu se putea ceti.

Azi, cînd apare cu limba de azi, înlăturîndu-se capriciile filologice din Ardealul aceluĭ timp, e o carte cu totul nouă. Şi, de sigur, una din cele mai interesante, mai bogate în ideĭ, în fantasie, în puncte de vedere originale din cîte le are literatura noastră. Avem astfel bucuria de a învia un scriitor a cărui vervă originală, al cărui pătrunzător spirit de observaţie, unit cu zbeguirĭ romantice şi cu apucături ironice de care nu e capabil oricine, îĭ asigură un loc onorabil în literatura noastră mai veche.

II.

Cîtva timp din viaţa luĭ I. Codru Drăguşanu ramîne neclămurit. În 1847 el apare însă ca profesor la Ploieşti şi la 15 Novembre rosteşte un «cuvînt şcolastic» la deschiderea cursurilor. «Ioan Germaniu Codru», precum îşi zicea acuma, nu călătorise în zădar prin lumea largă. El socotia că un învăţător e locţiitor al Statuluĭ şi al părinţilor şi, deci, «ca locţiitor al Statuluĭ are o grea responsabilitate înnaintea lumiĭ, ca locţiitor al părinţilor o are şi mai grea înnaintea luĭ Dumnezeŭ». Fericirea spre care tind societăţile prin educaţie, o ştia el că «stă în chiar inima omuluĭ, în conştiinţa sa, în sentimentul virtuţiĭ, în curăţia cugetuluĭ, în pacea d'innăuntru». Şi era conştient de datoria ce o aveaŭ toţi învăţătoriĭ de atunci de «a formà o generaţie nouă, apărată de erorile, defectele şi viţiile» celeĭ vechĭ, mai ales prin buna creştere, su-

www.digibuc.ro

perioară învăţăturii, care poate fi une ori numai o condamnabilă «spoitură deşeartă».

«Timpul luminării şi al desmorţirii», sosit acum şi pentru România, *cere neapărat îndeplinirea acestei misiuni. Şi sfirşitul cuvîntării are ceva din mustrătoarea energie a lui Lazăr: «Romîni, Romîni, unde e locul ce ocupam odată între popoare, unde e suvenirea gloriei şi a virtuţilor străbune?... Virtutea străbună să ni fie ţinta tendinţelor; pămîntul nostru să-l punem la contribuţie prin industrie, negoţ şi cultură»* [1].

La 27 Octombre 1848 e acum acasă; a doua zi, funcţionar ales. Apoi ne mai întîlnim cu el abia în 1860, cînd, la 17 Octombre, ca «adjunct pretorial» supt regimul absolutist, mai prielnic Romînilor, el vorbeşte la deschiderea şcolii româneşti din Cîncul-Mare. Data aceasta, era încredinţat că sprijinul împărătesc va folosi Romînilor pentru a-şi deschide drumuri nouă. Pînă atunci doar în Biserică dacă se putuse adăposti sufletul ţeranului robit şi Biserica, neajutată de Stat şi plătită din agonisita puţină a unui neam sărac, trebuia să decadă însăşi. «Creşterea în instituţiile străine a fost moartea mai multor ginţi.» Şcolile nouă vor putea crea însă, prin cultură, viitorul neamului, dacă ele vor fi ajutate şi iubite de toţi, «pînă în coliba celui mai de pe urmă sătean» [2].

Peste doi ani era vice-căpitan la Făgăraş şi vorbia la examenele din Maiŭ-Iunie. Amintia că «sărăcia morală», alături de cea fisică, ne-a ţinut patru veacuri în loc. Acum «am ajuns însă acel timp de reînviere cînd nimeni nu se mai ruşinează de a fi Romîn»,

[1] *Universul* din 1848, n-l 1.

[2] *Amicul Şcolii*, 1860, p. 368.

www.digibuc.ro

afară de cel «sărac de înger». «Numaĭ acela e adevărat Romîn care încă nu şi-a uitat de opincă şi se jertfeşte pentru sărmanul popor.» «Om de omenie», şi el vrea să folosească toţĭ din «puţinele cunoştinţe ce mi-am cîştigat pribegind în lume», şi înnaintea alor luĭ se înfăţişează, nu ca un om mare, învăţat şi puternic, ci «simplu cum mă cunoaşteţĭ din copilărie».

Urmează cu sfaturĭ bune. Naţia să se înţeleagă în sfîrşit. «Nu e Ţinut, nu e sat, nu e familie unde să nu se ridice unul asupra altuia.» Să primească bucuroşi pe noiĭ şi prielniciĭ «dregătorĭ» romînĭ, cari, oricum, se deosebesc de ceĭ «cari se bucură de baniĭ, de puiĭ şi de ouăle» de prin sate, iar, cînd omul are de lucru cu eĭ, «orĭ nu s'a sculat, orĭ e la masă, orĭ e prea tărziŭ» şi sînt astfel de-o potrivă cu «un hoţ şi tălhar».

Neînţelegerea poporuluĭ nu trebuie să desguste pe dregătorul cel bun. Şi, cu acest prilej, se daŭ, în ton poporal, recomandaţiĭ necruţătoare noilor juzĭ comunalĭ aĭ regimuluĭ Constituţieĭ, cari trebuie să aibă iertarea şi mila totdeauna ca îndemn pentru hotărîrĭ maĭ drepte decît dreptatea. In schimb nicĭ lumea nu trebuie să facă binele numaĭ «de silă». Şi, la urmă sînt paginĭ întregĭ pline de coloare şi haz, în care vedem însăşĭ viaţa de atuncĭ a Romînilor de peste munţĭ:

> *«Birul n'avem cu ce să-l plătim, dară Jidovuluĭ avem de unde, că ne îndatorăm. Apoĭ cine are treabă la oraş, merge Dumineca şi serbătoarea. La tîrgurile care se ţin în serbătorile cele marĭ, la Bobotează şi la Sf. Ilie în Vinerea Mare, Romînĭĭ umplu tîrgul. La Paştĭ, la Rusaliĭ, la Crăciun, creştinĭĭ joacă ziua, noaptea.*

www.digibuc.ro

«Chirion are tată bătrîn şi moare. El şede în capul satuluĭ, se duce după poruncă şi aduce pe inspectorul morţilor. În miezul nopţiĭ a plouat: e noroiŭ, întunerec besnă, bietul inspector cade de două orĭ şi-şi rupe nasul, întorcîndu-se singur. A doua zi cere 26 cr. ce-ĭ compet. De unde să-ĭ dea Chirion, că n'are, e sărac? Dar aduce un butoiŭ de rachiŭ, fierbe o oală mare de varză, face un car de colacĭ şi dă din eĭ maĭ întâiŭ popiĭ, judeluĭ, naşuluĭ, la unchiul, la cumătrul, la nepotul şi la toţĭ oamenĭĭ avuţĭ din sat. Cînd vin săracĭĭ la rînd, s'a isprăvit. La ospăţul mortuluĭ iar, gazdele cele bune sînt în frunte, săracĭĭ după uşă, şi tocmaĭ ceĭ lipsiţĭ capătă nimica.

«Asta se chiamă pomană!

«Dar să vezĭ.

«Radu e om sărman. Casa luĭ e într'o rovină, uşa mică, cît abia întri, podul plecat, de te loveştĭ de grindă, părepĭĭ, fireşte, jilavĭ pănă sus, ferestrele nişte găurĭ şi cu ţîpă. Aierul nu poate pătrunde în astă gaură, razele soareluĭ n'aŭ pe unde întra. Radul n'are lemne să facă foc. În curte e o baltă unde se topeşte cînepa vara. Umezeala şi aierul putred atacă sănătatea bietuluĭ om. El cade la pat şi moare. Văduva amărîtă rămîne cu şepte copiĭ mărunţĭ, toţĭ la ochĭ cu urdorĭ, la grumazĭ cu gîlcĭ, la gură cu bube, şi li curg urechile. Se vaietă cu toţiĭ că n'are ce li da de mîncare.

Ceĭ maĭ măriceĭ iese în sat şi cerşesc. Întâiŭ toţĭ li daŭ cîte ceva, şi a doua oară, şi încă, dar lor li trebuie totdeauna să mănînce, şi pe urmă cine să li tot deie? Încep pe rînd a căpăta din

www.digibuc.ro

casă în casă pumnĭ în loc de ştiucĭ. Cerşind, eĭ văd unde e securea, sfredelul şi alte lucrurĭ ale oamenilor, şi, cînd nime nu-ĭ maĭ miluieşte, fură una saŭ alta, ca să capete pe ele de mîncare. Aşa satul creşte şepte cerşetorĭ ori şepte hoţĭ. Oh, pănă se fac aceia marĭ, cîte pomene aŭ făcut sătenĭĭ, rînd pe rînd, din care însă cine a avut folos? Nu cumva sufletele răposaţilor? Adevărată pomană ar fi fost să fi ajutat pe Radu a-şĭ face casă sănătoasă, ca să nu prăsească copiĭ sluţĭ, apoĭ, după ce l a luat Dumnezeŭ, să şteargă urdorile copiilor, unul cîte unul, a-ĭ lua în casele sale, a-ĭ trimete la şcoală pănă la 12 anĭ, şi apoĭ a face dintr'înşiĭ oamenĭ folositorĭ societăţiĭ, nu însă a-ĭ lăsa să fie rîie şi lepră.

«Se vaită oamenĭĭ că sînt săracĭ. Cine are două palme sănătoase, e bogat!

«Să calculăm cu ce e folosit săteanul în timpul de azĭ. La 1848 era iobagiŭ; lucra domnuluĭ pămîntesc cu mămăliga sa 104 zile pe an. Să preţuim ziua cu 5 duce şi mîncarea cu alte 5 duce, face pe an 104 fl. vechĭ, căcĭ aşa umblă acum preţurile cele maĭ moderate.

«Să calculăm dijma numaĭ 25 fl. vechĭ, lucrul drumuluĭ 10 fl., administrarea la magazin, «prejuncture», zile de vînat, de dijmuit şi alte mărunte, 10 fl.; fac cu totul 150 fl.

«Acestea sînt greutăţĭ acuma cu totul şterse, şi în astă măsură cel maĭ de rînd iobagiŭ, pe lîngă darea, în adevăr ceva maĭ puţin de atunci, le prestă.

«Să calculăm acum greutăţile de astăzĭ, şi nu la unul de mijloc, ci la gazda cea de frunte: nu

www.digibuc.ro

se suie la 50 fl.; aşa dar fiecare e în profit cu 100 fl. până la 120 fl. Tot aşa şi grănicerul. El făcea două rondùrĭ de plaiŭ, cu dus cu venit: 40 de zile, 2 de gardă: 30 de zile, 2 de ordonanţă: 12, apoĭ mustră, revisiunĭ, conscripţiunĭ, drumurĭ şi prejuncturĭ de pomană nenumărate. Oare nu era şi aceasta destulă iobăgie?

«Dar ce am zis? Oamenĭĭ aŭ cîştigat zile, apoĭ doară zilele vor fi banĭ!

«Omuluĭ nostru nu-ĭ place a merge la lucru, el pipă zilele lîngă muiere la foc, orĭ le doarme supt pom la umbră, saŭ le bea la Jidovul în cîrciumă. Apoĭ să nu fie sărac? Să nu fie prost?

«Am zis că sărăcia urmează din prostie.

«Vedeţi, dulcĭĭ mieĭ, unde e rădăcina răuluĭ.

«Noĭ nu am fi săracĭ dacă am şti trăi, apoĭ, ca să învăţăm a trăi, ni trebuie învăţătorĭ, dar nu învăţătorĭ cu opincĭ, nicĭ învăţaţĭ din tot — feciorul popeĭ, saŭ al judeluĭ, cari ştiŭ numaĭ buchile luĭ Chirilă, căcĭ, până vom avea de aceştia, nu vom învăţa nimica, pentru că eĭ nu ştiŭ nimica, «şi a conduce orb pe orb, cad amîndoĭ în gaură». Şi de aceia se îmbie cu dăscălia ieftenă, şi aşa vă place, pentru că în prostie preţuiţĭ maĭ mult boul decît pe copil.

«Apoĭ un dascăl bun nu se plăteşte cu 7 orĭ 15 fl. pe an, cum văd că în cele maĭ multe sate se află, — de-ĭ e scîrbă omuluĭ să şi scoată din gură, văzînd că purcariul satuluĭ are de cincĭ orĭ maĭ multă simbrie.

«Tot insul a cîştigat din mila înnălţatuluĭ Împărat o sumă de 100 fl. pe an,—deşi în zile, adevărat, însă zilele se pot face banĭ, dacă sîntem

www.digibuc.ro

oameni și iubitori de lucru. Din aceștia să deie unul numai 5 fl. la învățător, și vom căpăta în tot satul o lumină, un adevărat tată la copiii tuturora, și ne vom lumina.

«Un învățător bun nu bagă copiii cu părul în părete, nu-i pune cu genunchii pe boane de cucuruz, nu ține bățul după ușă, nu-i bate cu linia peste unghii, nu-i scutură de urechi, nu-i încuie în școală, până dascălii d voastră se duc la birt, și apoi vine beat în școală de omoară și cele mai bune simțuri ale copiilor —, apoi și d-voastră vă place să duceți pe învățător la birt să vă caute acolo. Mai încolo învățătorul bun nu ține copiii toată ziua în scaune saŭ în picioare (că, mult nepăsători ce sînteți, nici scaune n'aveți în școală), că prin asemenea păsuri din altîția prunci își face atîți vrăjmași.

«Dascălul procopsit învață copiii una saŭ două oare mai mult glumind decît serios, apoi iese cu dinșii pe supt sălcii la rîuri, la cîmp verde, la umbra pomilor, cîntînd «Deșteaptă-te Romîne». Acolo, unii se joacă de-a pila, de-a petrecul, de-a gaia, o oară, alții, mai deștepți, în jurul învățătoruluĭ ascultă lecțiuni despre unele și altele plante ale naturiĭ, apoi face gimnastică cu băieții ca să se deprindă și să li se întărească mădularele. Învață băieții și fetițele cîntece, jocuri și danțuri mai nobile, căci numai cu acest metod se va prăsi o generație mai aleasă. După ce s'a încălzit, îĭ scaldă în rîŭ, și-i învață a înnota. Apoi scot mămăliguța din traistă, și prînzesc pe iarba verde în companie, unde ceĭ mai avuți daŭ

www.digibuc.ro

şi la săraci, mai învaţă un ceas, două, şi apoi se întorc acasă, că e seară.

«Iarna, e cu greu săracilor a trimete toţi copiii la şcoală, căci n'au cu ce-i îmbrăca şi încălţa, însă vara pot să-i mîie desbrăcaţi şi desculţi, pentru că e cald.

«Alt folos de şcoală, vara, este că, părinţii mergînd la lucrul cîmpului, lasă copiii în grija învăţătorului, şi sînt siguri că nu-i muşcă vre-un cîne, nici că vor cădea în vre-o fîntînă, saŭ că-şi vor sparge capetele. Apoi nu trebuie să mearga la şcoală numai băieţii, ci şi fetiţele. Căci neamul românesc nu se va civilisa mai înnainte de ce se vor cultiva femeile, pănă cînd nu vom vedea în fereastra fiecării colibe oale de flori; apoi cine nu umblă la şcoală nu iubeşte florile, şi fireşte că, cui nu plac florile mai alese, nu-i place nici lucrul mai ales. Izma, busuiocul şi ferfenii sînt de ajuns: acestea sînt florile iobagilor; li-aŭ trecut timpul. Muierile la sate nu ştiŭ fierbe un punt de carne, nu ştiŭ spăla un blid, nici a şterge o masă; apoi să aştepţi de la dînsele să răsească o viţă mai aleasă! Cum este cu izma şi busuiocul, va să zică cu datina veche, aşa e şi cu numele copiilor.

«Dacă-i vom boteza tot cu numele Ioan, apoi Ioan e purcar, Ioan e văcar, Ioan cerşetor; la cine să rimnească copilul? Altceva ar fi cînd li-am da nume mai nobile, căci cel puţin ar întreba pe cine a mai chemat aşa, ca să-i imite faptele şi să se adopere (sîrguiască) a-şi îmbunătăţi starea. Acestea sînt lucruri puerile, zic unii; fie, dară e bine să începem de aici, căci

www.digibuc.ro

cine nu se pricepe la lucruri mici, de mari nu va fi apt nici cînd.

«Am zis că sîntem în mare cîştig în ziua de astăzi, pe lîngă sarcinile de oarecînd. Şi alt cîştig avem, cu mult mai mare. Oarecînd ne serviam cu limba maghiară, în anii din urmă cu cea germană, astăzi, darul Domnului, cu cea românî, cu dulcea limbă a mameĭ noastre, folos mare şi nestimat!

«Mergea Românul, în 1848, la d. F., ca să-ĭ facă instanţă ungurească, şi căuta să-ĭ deie pe dînsa 5 fl.; mergea după aceia la doctorul G.: i-o făcea nemţească, şi-ĭ da pe dînsa 5 fl. Astăzi merge,—vedeţi cîştigul limbiĭ,—la d. R.: şi-o face românească şi dă pe dînsa 5 fl.

«Acuma cum să nu salte Românul de-atîta hasnă? Jalba ungurească, jalba nemţească şi jalba românească e tot cu 5 fl.

«Vedeţi, dulciĭ mieĭ, că, cum am cîştigat o grămadă de zile, care le bem saŭ le dormim fără folos, aşa am cîştigat şi limba, care nu o ştim, şi prin urmare nu ne putem folosi de dînsa.

«Să ne venim în fire, să ne desfacem de lene, să ne scuturăm de prostie!

«Omul e om numai cînd ştie carte. Învăţătura îl face domn peste dobitoacele pămîntuluĭ, altmintrelea e singur dobitoc, şi, de i-aĭ dărui lumea, el tot nu va avea nimica!

«Pănă vom trimite copiiĭ noştri cu boiĭ, cu vacile, cu porciĭ şi cu gîştile, eĭ nu se vor ridica mai presus de acele dobitoace şi nu se vor pricepe mai mult decît ele.

«Iobăgia a căzut, dar oameniĭ acuma, în loc

www.digibuc.ro

de a iobăgi de silă, iobăgesc de dragoste, şi nu spre a se folosi pe dînşii, ci se ţin, ca orbul de gard,—de obiceiurile rele.

«Toată comuna are pămînturi mai bune şi mai rele.

«In loc de a lucra pe cele bune în tot anul, ei aŭ trei hotare. Lucră odată cele bune şi altă dată iobăgesc la cele rele, care nu li aduc saŭ numai foarte puţin noroc, pe cînd cele bune în ogor produc pălămidă.

«Aţi auzit de la părinţi că locul trebuie să se odihnească. Bine, dacă n'ar creşte iarbă şi pălămidă pe dinsele care tot atîta vlagă storc ca şi bucatele sămănate.

«Eŭ cunosc ţeri unde nu e ogor, şi acelea nu trésc de zece ori atîta poporaţie în proporţie cu ţara noastră, şi de bună seamă nu-i ţinem noi cu productele noastre, unde se odihneşte pămîntul. Sătenii noştri fac la ţarină cît e anul, şi în fiecare vară prăpădesc lemne tinere, cu care s'ar servi o generaţie întreagă. Pentru ce să iobăgeşti la ţarină şi să strici pădurea? Nu pentru alta, ci că, văcarul, boarul, viţelarul şi porcarul de-o parte, apoi jitarul şi veghetorul de altă parte să poată dormi şi să capete simbria degeaba, căci, dacă sînt puşi a păzi, apoi de ce să faci garduri la bucate? Priviţi la şesurile Banatului, Ungariei, Romăniei, unde nici pomană nu e de asemenea garduri, şi totuşi bucatele cresc nevătămate. Vezi bine, păzitorii nu lungăresc cît e drăguţa de zi de vară la somn şi în birturi.

«Astea sînt, buniĭ miei, sfaturile mele, care însă ar trebui luni spre a vi le putea întinde cu

www.digibuc.ro

de-amănuntul şi d-voastră minte spre a vi le putea însuşi şi urmà după dînsele.»

Şi «cu ocasiunea solemneĭ încorporărĭ a domeniuluĭ Branuluĭ cu districtul Ţerĭĭ Făgăraşuluĭ», Drăguşan vorbeşte, la 30 Maiŭ 1863: el punea în vedere Romînilor, scăpaţĭ de supt un aspru regim nepopular, că poate-ĭ aşteaptă patruzecĭ de anĭ aĭ căinţeĭ pănă să între cu adevărat în rîndul neamurilor, avînd în frunte oamenĭ în stare a-ĭ duce la bine. «Noĭ am pribegit destul», spunea el cu durere, «am cerşit pînea altora, şi ni-a fost amară.... Să mergem pe picioarele noastre, după călăuzii noştri, aşa cum îĭ avem, şi vom ajunge la ţinta dorită [1].»

III.

Membru al Dietei Ardealuluĭ, ca deputat de Haţeg, Codru vorbia la 20 Septembre 1863, declarînd de la început că «nu ştie nicĭo boabă ungureşte», cerînd să se respecte în administraţie drepturile limbiĭ româneştĭ pe care o vorbesc două treimĭ din locuitorĭ şi o înţeleg ceĭlalţĭ [2].

La 1-iŭ Iulie 1868 el vorbia în Sinodul ortodox al Făgăraşului, arătînd ce se poate numi un popor civilisat. Era încredinţat că Romînĭĭ vor merita în curînd a fi numiţĭ astfel, poporul fiind «dotat cu marĭ talente, — în genere blînd, docil şi de o moralitate exemplară», lăsîndu-se la o parte viţiile, căpătate, al nepăsărĭĭ şĭ beţieĭ. Clasa cultă însă sufere de «lipsa de

[1] *Telegraful Romîn*, XI, 42.

[2] Manuscrisul d-luĭ dr. Drăguşanu, pp. 35-44. După manuscript am întrebuinţat şi celelalte articole.

www.digibuc.ro

caracter», căreia, orice s'ar zice, «nimica nu-i poate servi de scusă». Educaţia e chemată a fructifica însuşirile şi a înlătura pe încetul păcatele. Lăudînd aşezămîntul sinodal, el vorbia de «şcoala amărîtă» ce se păstrează în Făgăraş, «patria lui Negru-Vodă», unde ar trebui «o şcoală capitală centrală», fie şi cu ajutorul «uneĭ colecte la fraţiĭ noştri din România», unde, adauge el, «am cunoscuţi mulţi bărbaţi generoşi». «Reuniuni libere de temperanţă», adecă de înfrînarea de la băuturi spirtoase, ar folosi şi ele mult pentru însănătoşarea naţieĭ. Şi una şi alta s'ar face supt scutul Sinodului [1].

La 1/13 Septembre 1869 vice-căpitanul avea bucuria să-şĭ inaugureze «şcoala capitală» din Făgăraş, pe care o numi «şcoala Radu Negru». In cuvîntarea ce o ţinu atunci se vorbeşte de educaţia integrală care, dacă nu dă totdeauna oameni superiorĭ, formează totuşĭ un popor. Cultura străină dă suflete înstrăinate, care ajung a urî neamul lor, pe care în chip firesc îl văd tot aşa ca şi străiniĭ la cari aŭ învăţat. Unii merg pănă acolo încît îşĭ ascund şi originea [2].

In acelaşĭ an, încă din 9 Mart, Drăguşanu vorbia alegătorilor săĭ, «boierĭ» şi alţĭ sătenĭ, strînşĭ la vre-o 500 în biserica ortodoxă din Făgăraş. El arăta obîrşia neamuluĭ şi-ĭ schiţă pe scurt desvoltarea peste munţĭ. In vremile mai nouă el pomenia faptul că pănă la 1860 «Romînii n'aŭ gustat recunoştinţă pentru sacrificiile lor, cu 40.000 de suflete căzute în războiul

[1] *Federaţia*, nr. 104/289, 24/12 Septembre 1869. Scriitorul citează cartea sa «Regulamente pentru vătăşiĭ şi decurii», 1864

[2] *Federaţia*, 1869 n-l 105/208, din 26/14 Septembre.

www.digibuc.ro

civil, pentru apărarea Tronului contra Maghiarilor». Față de desconsiderarea Românilor în cea d'intâiu dietă ardeleană după restabilirea Constituției (1860), prin care se făcu unirea cu Ungaria, față de lipsa de rost a deputaților români în dieta comună din 1865-8, el recomandă abținerea, pasivitatea, hotărîtă în consfătuirea de la Miercurea, legea electorală nouă fiind însăși «o batjocură națională». Rugă pe ai lui să nu voteze dușmani, străini ori renegați, ca nenorocita națiie, de 3.000.000 totuși, a «Slovacilor sau Tăuților, cărora noi li zicem **drotoși**». *«O Românilor, nu cred să vă dejosiți și d-voastră ca drotoșii, să vă bucurați de mîncare și băutură și ca Isav să vă vindeți dreptul pe blidul de linte la vrăjmașii națiunii voastre*[1]».

În 1870 scriitorul nostru vorbește la congresul bisericesc, lăudînd în Șaguna pe «trimesul Providenței», apoi la Beclean ca vicepreședinte al «Asociației», cerînd nouă arme pentru «noile primejdii» ce amenință neamul, arme care se pot afla în arsenalul culturii naționale.

Un discurs din 1873 în legătură cu alegerile sinodale e cel din urmă: și în el se afirmă caracterul practic, luptător al epocei noue. Și iarăși în cultură vedea el semnul vremii, care trebuie să înțeleagă altfel, adăugim, pe Deșteaptă-te Române. *Astfel, prin munca și jertfa tuturora, vom ajunge să nu mai «măturăm la ușile altora».*

Încă la 1871 Drăgușanu ocupa funcția sa administrativă. La 1880 trecea la Sibiiu, în serviciul averilor grănicerești.

[1] După manuscriptul citat, pp. 62-72.

www.digibuc.ro

Moare în Novembre 1884 — după comunicarea fiuluĭ sĕŭ, d. dr. Emil Codru Drăguşanu; mormîntul luĭ e la biserica din Groapă.

Viaţa sa întreagă fusese îndreptată după ideile pe care le trezise în sufletul sĕŭ de tînăr civilisaţia apuseană, cunoscută în toată întregimea şi valoarea eĭ, ideală şi practică.

E un învăţămînt în aceasta, şi cu semnalarea luĭ încheiŭ aceste rînduri menite să atragă atenţia din noŭ asupra unuĭ om de talent care a fost şi un om de bine[1].

---

[1] Sotia răposatuluĭ dr. Ion Turcu, care a descris excursiile sale prin munţiĭ Făgăraşuluĭ, era fiica luĭ. I. Codru Drăguşanu se căsătorise la 1855 cu Elena Georgescu din Bîrlad.

www.digibuc.ro

SCRISORĬ.

www.digibuc.ro

I.

Cîmpulungul Romănieĭ, Iunie 1835.

«Noch in meines Lebens Lenze
Ward ich und ich reiste aus,
Und der Jugend frohe Tänze
Liess ich in des Vaters Haus.»
(Schiller, der Pilgrimm.)

Ni-am jurat, dragul mieŭ, prietenie veşnică, şi cruda soartă ne despărţi. Dar, din partea mea, să nu sufere nicĭo scădere. Pănă ne vom revedea, voiŭ să te întreţin cu corespondenţa, — şi, iată, încep a-ţĭ descrie plecarea de acasă, saŭ, maĭ bine, antecedentele eĭ.

Azĭ îs opt zile, — era la patru după amiazi, — scrisesem toată ziua în cancelaria companieĭ. Căpitanul Dobay mă certase, pentru nimica, cu multă asprime, de tînăr dîndu-mĭ gust de disciplina militară, starea spre care, din naştere, eram menit; dar şi jurăiŭ a n'o îmbrăţişa nicĭ cînd.

Ieşiiŭ la cîmp, fierbînd la gîndul duceriĭ, de mult socotit. Luăiŭ direcţia spre Olt, şi-l trecuiŭ, la moara birăuluĭ, cu luntrea, apucăiŭ pe coastă şi ajunseiŭ la Lecuriciŭ, lîngă peştera eremituluĭ, unde, abia răsuflînd, mă aşezăiŭ pe piatra cea mare.

www.digibuc.ro

Înnaintea mea era Ţara-Oltuluĭ, ca o grădină măreaţă, întinsă, ţermurită de Carpaţiĭ Făgăraşuluĭ, de culmea Perşanilor şi de malul ardelean, formînd rîpa dreaptă a Oltuluĭ, de la Măgura Craiuluĭ pănă la Tălmaciŭ.

O, ţară mîndră, din care nicĭ cînd nu ieşisem! O, munţĭ giganticĭ, cu poale verzĭ, întinse, cu brîŭ negru de brădet şi albĭ la creştet, desemnaţĭ de Creator în şir regulat, ca o falangă de armată! O, rîurĭ limpezĭ şi tu, principele apelor transilvane, Oltule! Azĭ poate vă privesc pentru ultima oară! O, panoramă fermecătoare, cînd te voiŭ revedea!

Soarele se apropia de Apus şi, cu razele oblice, aurià vîrful de granit prefăcut în shisturĭ sure prin intemperiile seculare şi milenare în regiunile înnalte. Din punctul unde mă aflam, stăpîniam cu vederea Gîrbova Veneţieĭ şi Măgura Cocleana. Grînele verzĭ pe larga luncă a Oltuluĭ ondulaŭ de lina boare a serĭ. ca apele unuĭ lac întins. Parfumul de sulfină şi miĭ de alte florĭ inunda aierul ca un balsam răspîndit de zefir.

În satul vecin, supt picioarele mele, unde petrecusem şepte anĭ învăţînd carte şi practicînd la cancelaria militară, trăgeaŭ clopotele de înserat, şi sunetul metalic, vibrînd, ajungea pănă la culmea unde eram aşezat. Nourĭ înnalţĭ în felurite colorĭ desemnaŭ orizontul spre Răsărit, în depărtare.

Mă cuprinse o uimire extraordinară, inima mi se umplu de restrişte adîncă, fiorĭ recĭ îmĭ pătrunseră tot trupul.

Cugetăiŭ la pasul ce era să-l fac. Cetisem multe descrierĭ de călătorie, le rumegăiŭ în cuget, şi numaĭ întîmplărĭ triste îmĭ reproducea memoria. Mă năpădi

www.digibuc.ro

plînsul, şi amar îmĭ jăliiŭ patria ce stam să părăsesc. Ideia de mult nutrită era să se realiseze.

Aţipiiŭ, în sfîrşit. Tata, mama, consîngeniĭ, tovarăşiĭ, unul cîte unul, fantasme plăcute, mi se presintară ca visiunĭ, şi Chirica, Chirica, ea-ĭ însoţia pe toţĭ!

O, Chirică, dulce şi blîndă icoană ideală, şi totuşĭ reală, tu nu puteaĭ lipsi, şi nicĭ te voiŭ uita!

Încă tînăr, încă fraged, studiul, lectura şi meditaţia în singurătate îmĭ fuseseră petrecerea obişnuită. Jocurile zgomotoase şi frivole ale tovarăşilor nu mă atrăgeaŭ, cutezanţa nicĭ cînd nu predomni în caracterul mieŭ. Pentru taciturnitate, toţĭ mă neglijaŭ, nimenĭ nu se interesa de mine, numaĭ Chirica, singură Chirica-mĭ ţinea parte, numaĭ ea mă apăra în toate privinţele. Era Duminecă, era serbătoare, şedeam pe iarba verde orĭ pe pălimariŭ, cetiam Alexandria şi poema luĭ Arghir. Chirica asculta cu o rară atenţie. Apoĭ ne priviam îndelung, ne răsfăţam şi ni vorbiam din ochĭ, pănă ce ziua trecea, maĭ iute de cum am fi voit.

Un vuiet în pădure, un concert al privighitoriĭ, o suflare rece a boareĭ!

Mă deşteptăiŭ din letargie, mă ridicăiŭ îndată, îmĭ şterseiŭ faţa de lacrămĭ uscate, şi mă coborîiŭ de vale.

După treĭ zile, noaptea, fără a-mĭ lua rămas-bun de la alţiĭ, numaĭ cu iertarea de la părinţĭ, dar maĭ cu un semi-blestem al mameĭ, cu zece dinarĭ în şerpariŭ, puţine merinde în traistă, cu toiagul în mînă, însoţit de Mihul şi Grancea, plecăiŭ să cerc rotundul lumiĭ. Rămas bun, dragă fîrtate!

www.digibuc.ro

II.

Călăraşiĭ-Vechĭ, Iulie 1835.

«Mult is pedepsit de dor,
Nicĭ noaptea nu pot să dorm:
Cînd cuget să dorm maĭ bine,
Fuge somnul de la mine;
Cînd cuget să dorm maĭ dulce,
Somnul fuge şi se duce.»
(Cîntec popular.)

Cum îţĭ scriseiŭ, dragă, din Cîmpulung, plecasem de acasă noaptea. În revărsatul zorilor eram la Poiana Hupliĭ, aurora ne saluta pe Muchea, şi, tocmaĭ la amiazi, păşiam, peste Cheia Bundeĭ, hotarele Transilvanieĭ.

Încă odată mă orientăiŭ, aruncăiŭ o ultimă privire asupra panorameĭ Transilvanieĭ. Cetăţĭ şi sate cunoscute — durere! — numaĭ din geografie, mi le arătară tovarăşiĭ de călătorie, ca nişte puncte însemnate în margenea verde. Maĭ vărsăiŭ un şiroiŭ de lacrămĭ pe solul patrieĭ, şi, apoĭ, trecuiŭ în o lume cu totul nouă.

Mînarăm toată ziua pe munţĭ, pe văĭ, peste stîncĭ, maserăm o noapte în înnaltele regiunĭ carpatice, acoperite de nourĭ şi învălite în negură. Pănă în ziuă, ridicarăm tarhatul şi începurăm a tuli pe Plaiul luĭ Petru, apoĭ pe Valea-Mare, şi, spre seară, ajunserăm definitiv în ţară, şi la *oraş*.

Mocaniĭ noştri, cum numesc Romănia «ţară», aşa zic şi Cîmpulunguluĭ simplu «oraş», dînd a se înţelege că Ţara Făgăraşuluĭ a fost parte a Romănieĭ, şi întăiul «oraş» saŭ Metropolă a noastră, oarecînd, Cîmpulungul.

Aşa e, în adevăr: amintirile istorice viază mult în

www.digibuc.ro

popor. Des ni spunea bunul nostru dascăl Crăcană că Radu Negru, herțecul Făgărașului, năvălind cu străbunĭ de-aĭ noștri peste munțĭ, aicĭ descălecă, acum cincĭ sute de anĭ, și întemeiè Principatul «transalpin».

Cîmpulungul e așezat între două colnice frumoase, înt'o luncă strîmtă, udată de un rîŭ limpede, ca ale noastre, și are o posiție cu totul romantică.

Era Duminecă. Merseiŭ la biserică, și, ca diac, cîntăiŭ, în strana dreaptă, la serviciul divin.

Notabilitatea locală e boierul Rucăreanu, care se afla la biserică. Dumnealuĭ, după sfîrșitul liturghieĭ, mă chemă la sine și mă dărui cu doĭ sfanțĭ. Apoĭ, peste zi, petrecuiŭ cu coconașiĭ, cari nu se puteaŭ mira destul că știŭ carte cît dînșiĭ, apoĭ încă nemțește.

Cu repugnanță și nu puțină frică, îmĭ căută a visità pe starostele nostru, spițer acolo, care, după o luare de proces-verbal destul de comică, în sfîrșit îmĭ dete recomandație pentru răvaș de drum la Călărașĭ. Imĭ zise, între altele, că, dacă voiŭ să fac stare dincoace, să mă apuc de băcănie, — dar, tot odată, să-mĭ las conștiința peste Carpațĭ, căcĭ aicĭ toată lumea e hoață:

— «E o maximă», zise, «„Ulula cum lupis, cum quibus esse cupis", adecă: dacă voiești a trăi cu lupiĭ, urlă cu eĭ!».

Dar, neavînd gust pentru negoț, nu i-am respectat sfatul. Am trecut Muscelele, niște dealurĭ de tot spîne, am curmat, treĭ zile, pădurĭ întinse pe șes, trecînd și conăcind prin puține sate miserabile, apoĭ, la Ulmiĭ Gaguluĭ, ieșirăm la cîmp neted, unde ochiĭ nu-ți întîmpină fără cerul și șesul cu totul monoton.

Poțĭ judeca că suma de la «boierul», tată-mieŭ, de

www.digibuc.ro

cincĭ sfanţĭ, şi darul de la coconul Rucăreanu, de doĭ, cheltuiţĭ în parte pe stafide, masline şi murăturĭ de pătlăgele, delicatese mie pănă aicĭ necunoscute, fără farmec nu putea să ţină mult.

Ajunserăm la Puţul Cazaculuĭ, lîngă Călăraşĭ, unde tovarăşiĭ se apucară de fîn. Cercă'ŭ şi eŭ cîştig lucrînd la fîn, dar tot nu-mĭ fu uşor, căcĭ bine ca săteanul cu lucrul n'am fost dedat. Însă, cum zice Maghiarul: «Ha muszái jó szivel», de nevoie facĭ bucuros. Mi-a căutat.

Iarba aicĭ e aşa de mare, încît călare nu te vezĭ dintr'însa, dar fînul samănă a găteje de gard, căcĭ constă din arbuştĭ şi plante grase cu trunchiurĭ mai lemnoase.

Văzîndu-mă nedeprins la lucru, tovarăşiĭ mă aleseră econom. Li fac mămăligă de meiŭ, li aduc, cu o gloabă de cal, apă, în burduf, de la Puţul Cazaculuĭ, şi li împart porţia de ţuică; apoĭ, pe cînd eĭ cosesc bărbăteşte, li cînt «Desastrele luĭ Napoleon Bunăparte», pentru care, fiind încă mic de şepte anĭ, luasem mulţĭ crucerĭ de la răposatul căprar Miclăuş, care încă se lăuda a-ĭ fi dat un pumn la Waterloo.

Dumineca trecută, ca şi azĭ, fuiŭ în Călăraşĭ, — căcĭ trebuie să ştiĭ că noĭ lucrăm cale de o milă afară —, şi Mihu mă duse la Ceauş Neagu, un Cojan avut şi omul cel maĭ cu vază în sat.

Călăraşiĭ-Vechĭ constă numaĭ din bordeie, care, de alminterea, pe dinnăuntru sînt lipite ca oala şi prevăzute cu mobile destul de solide şi alese, — dar tot fac o impresie bizară asupra noastră, cînd ştim că la noĭ numaĭ Ţiganiĭ locuiesc în bordeie, pe cînd aicĭ oamenĭ, alminterea, plinĭ de banĭ.

www.digibuc.ro

Numele de Cojani, ce-l poartă Romînii locuitori pe rîpa Dunării, ni spunea dascălul Chirică cum că se trage de la barbarii Cazari, — că și vorba «hoț» de la barbarii Goți, cari, unii după alții, au frecat urechile Romînilor, fără, totuși, a li le rupe!

Ceauș Neagu taman pleca la o nuntă în satul Tonea, pe Borcea, dar, cunoscînd bine pe Mihu, adăstă puțin; apoi, după ce Grancea mă recomandă ca o raritate, «transcarpatină» de loc, mă pofti să-l însoțesc la nuntă. Îmi scuturăiu cît mai bine opincuțele și săriiu lîngă dînsul în căruță. Într'o oară și jumătate curmarăm distanța de vre-o trei mile cu parepii mocănești, dînd de 'ntregul peste cîmp, căci aici nu se țin oameni de drum, — că nu e.

La nuntă eraŭ toate notabilitățile din prejur și cîțiva negustori din vecinul oraș Călărași-Noi, cu cocoanele lor.

După ce se săvîrși cununia, se întinse o masă lungă într'un pătul înnalt acoperit cu verdeață. Mesenii de loc începură a se încolăci împrejurul ei. Fiindcă la cununie și eŭ cu succes cîntasem «Isaia dănțuiește», mi se dete loc de onoare între Logofeții Petru și Dumitru, ambii arendași, unul la Tonea și altul, cred, la Cioroiŭ; apoi, peste masă, ședea popa Iordache, duhovnicul de la Măgureni, un minunat teolog, cum veĭ vedea.

În cîntecul lăutarilor, ospătarăm «non plus ultra», și începurăm la conversație mare. Mă străduiiŭ și eŭ din toate puterile a li urmà cuvîntul, — că vorbesc așa de iute, ca și cînd daĭ cu biciul.

Pănă ce Cojanii și Cojanele tinere, îmbrăcați după moda turcească, dar în pănure vinete, iar fetele strălucind de mătasă, salbe și paftale de metal fin, în-

www.digibuc.ro

tinseră o horă jur împrejurul meseĭ,—cuvîntăiŭ celor maĭ bătrînĭ cum mă prinde mirarea că aŭ-nişte cară de tot monstruoase, fără niciun cuiŭ de fier, apoĭ înnalte, să te urcĭ cu scara, că tot omul ară numaĭ cu opt boĭ şi cu patru poganiciĭ, apoĭ că oamenii lucrează şi Dumineca şi serbătoarea, ca şi cum n'ar fi creştinĭ.

La aceste din urmă răspunse părintele Iordache:

— «E, logofete, a crede Precista, că e, ca noĭ, pămînteancă!».

Ceauş Neagu spuse, ca o minune, că un emigrant ardelean, Banul Hupliĭ, de la noĭ, aşezat în Călăraşĭ, lucrează numaĭ cu patru boĭ şi-ĭ mînă din car:

— «Să vezĭ, frate, Ungureanul vorbeşte cu vita ca şi cu Romînul! Să vezĭ vite înţelepte, cum ştiŭ de cuvînt! Dobitoace, frate, cu minte în ţara aceia!»

Mă mirăiŭ de lăutariĭ ţiganĭ, cu cît tact şi cîtă expresie trag din lăută şi ce duios cîntă din gură. Ţi-am pus în capul scrisoriĭ treĭ strofe luate din gura lor, care mi-aŭ atins coardele inimiĭ prin adevărul ce exprimă,—că-s străin şi departe de ceĭ ce doresc!

Acum încetez; maĭ multe altă dată.

III.

Tîrgul Călăraşi, August 1835.

«Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.»
(Eclesiastul.)

Auziiŭ, frate, de mic copil, că bietul 'Avram din Topile, Ţigan de la noĭ, după ce se prinse în cătane şi se duse la regimentul Waquant, în fundul Galiţieĭ, la cîtva timp se apropiè de sergentul-major al com-

www.digibuc.ro

panieĭ, fiindcă pe acele timpurĭ altul nu ştia carte, şi-l rugâ să-ĭ scrie o carte la părinţĭ, acasă. După multe refusurĭ şi amînărĭ, în sfîrşit, fiind sergentul-major odată în toane bune, se înduplecâ la rugarea luĭ Avram, şi, luînd hîrtie şi condeiŭ, pofti pe Ţigan să-ĭ dicteze ce voieşte să scrie părinţilor.

Ţiganul oftă odată, cu amar, şi dictă:

— Scrie odată, d-le sergent-major *(strajameşter)*: «Vaĭ!».

— Am scris.

— Maĭ pune odată: «Vaĭ!».

— Este.

— Şi încă odată...

— Bine.

— Dacă e de treĭ orĭ «Vaĭ!», ajunge; pecetluieşte-mĭ cartea şi dă-mi-o s'o duc la poştă, că vor vedea părinţiĭ traiul mieŭ dintr'însa...

Aşa-mĭ umbla şi mie, frate,—de şi nu-s legat, ca bietul Avram, de regimentul Neamţuluĭ.

Am ascultat bîrfelile tuturor mincinoşilor, cari-mĭ lăudară «ţara», şi am venit. Acum caracterul mă face să gust păharul amărăciunĭ pe deplin,—şi voiŭ rămînea tot în soartă amară.

Tovarăşiĭ de mult s'aŭ întors acasă. M'am retras la Călăraşĭ, capitala judeţuluĭ Ialomiţa, şi am ajuns supt aripile părinteluĭ protopop Andreiŭ, în demnitatea eclesiastică de ţîrcovnic.

Cum îmĭ merge, cum trăiesc, veĭ vedea din alăturatele versurĭ, — căcĭ nenorocirea face pe om poet:

DOAMNE FEREŞTE!

— POEMĂ —

Din Parnas, naltu-ţĭ lăcaş,
Coboară la Călăraş!

www.digibuc.ro

Te invoc, o, dulce musă,
Cu rugarea mea supusă:
Inspir' un adept pios
Să 'ntoane cîntu-ĭ duios:
Cînt din Ţara-Românească
Vĭaţa ţîrcovnicească:

E ziu' abia Feb răsare,
E arşiţă, zăduf mare,
Pare că te şi topeştĭ,
N'aĭ unde să te scuteştĭ:
Case, bordeie, oboare,
Scunde, meschine, uşoare,
Nu daŭ nicĭun adăpost;
Umbră, arborĭ nu-s, n'aŭ fost.
Ducĭ dor şi de apă rece,
Căcĭ nu e; sudorĭ te trece
S'aducĭ din Iazer, maĭ fiartă,
C'un strat verde şi 'nciumată.
Mîncare n'aĭ cere rară;
Pîne, fie de secară,
Dar, vaĭ, tot la mămăligă,
Ca şi ierĭ, de meiŭ, te strigă.
Încaĭ, de-ar fi abundanţă,
Dacă poţĭ să facĭ bombanţă;
Este însă cumpătată,
Ca să nu te 'ngraşĭ de-odată.
Fierturĭ, nu poţĭ să te cerţĭ,
Tot castraveţĭ acri, fierţĭ,
Şi 'n Dumineclĭ saramură,
Ca un răsfăţ pentru gură.
Poate crezĭ, nu va fi treabă,
Să-ţĭ stoarcă puterea slabă
Din buruienĭ înnăcrite
Cu mirodeniĭ asprite.
Aĭ cugetat, lucru mare,
Nu staĭ din mînĭ, din picioare:
Pănă 'n ziuă, maĭ nainte,
Măturĭ şi ştergĭ cele sfinte,
Apoĭ, des de dimineaţă,

www.digibuc.ro

De clopote mi te-acață.
Ceteștĭ la psalmĭ, la canoane,
Închină-te la icoane.
Sfîrșișĭ ceasurĭ, obednița,
Ad' apă, iea cobilița!
„Du-te 'n staŭl la viziteĭ!“,
Îmĭ strigă prota Andreĭ.
Iar maica Chiriachĭ:
„Ungurene, eștĭ acĭ?
Ajută bucătăreasa!
Iute, sprinten, pune masa,
Apoĭ servește, Ioane,
Reverendele persoane.“
Cînd maĭ mari 's ospătațĭ,
Țiĭ castravețĭ obligațĭ.
După prînz sînt trebĭ o mie, —
Las' că 'nveți și psaltichie!
Vine seara, tot necazul
Uită-l, și cată repaŭsul;
Un pătul e preparat,
De țințarĭ încunjurat:
Rîpa Dunărĭĭ întreagă
Pătimește de-astă plagă.
Dacă vreĭ să repaŭsezĭ,
Cu balegă tămîiezĭ,
Căcĭ te pișcă cu cruzime:
Te cocoșĭ de usturime!
Apoĭ, vaĭ, cînd plouă mult,
De pic niciunde nu-ĭ scut.
Case, bordeie s' inundă
Și noroiul se desfundă:
Ca un alŭat lipicios,
Cum pășeștĭ, te trage jos.
Cînd începe-a bate vîntul,
Pare că piere pămîntul:
Suflă vara Tramontanul,
Să răstoarne Bărăganul.
Ca alte rele, maĭ crude,
Sînt mĭasmele din palude[1],

[1] Bălți.

www.digibuc.ro

Cercetînd, din an în an,
Cu friguri bietul Cojan ..

Aşa-ĭ ţara, aşa-ĭ traiul!
Vezĭ cum samănă cu Raiul?
Acum văz cum aŭ bîrfit
Cităĭ mi-o aŭ panegirit.

Decĭ: de Ţara-Românească,
De treapta ţîrcovnicească
Dumnezeŭ sa te ferească!

IV.

Tîrgovişte, April 1836.

«Ubi bene, ibi patria.»
(Maximă... germană.)

Mult mi-am bătut capul ca să pătrund pentru ce iubim cu atîta căldură patria, — voiŭ să zic: locul unde ne-am născut.

Cine nu părăseşte locul naşterii, n'are ideie de patrie; el e ca omul în mijlocul pădurii: nu o vede de mulţimea arborilor. Dar înstrăinatul, o, cum învaţă a o iubi!

Iar mă întorc. Firește, că după ce mĭ surîde norocul. Decît înstrăinatul, care are pentru sine variaţia, mai mult trebuie să pătimească cei ce-l iubesc şi rămîn acasă, căcĭ pentru dînşiĭ e stagnaţie, care mai mult doare din causa monotonieĭ.

«Der Mensch ist ein Gewohnheitsthier» (omul e un animal al datineĭ), a zis un faimos scriitor german. Şi iubirea de patrie e numai o datină, care, încetul cu încetul, slăbeşte, deşi, din cînd în cînd, natura te ademeneşte la dînsa.

www.digibuc.ro

· Te-aĭ născut într'un sat din cele maĭ miserabile, aĭ crescut într'o colibă de paie, aĭ început a gănguri. Sanda te-a purtat în braţe, Comşoaia ţi-a dat un măr. Întăia dată te-aĭ jucat pe pajişte cu Lae al Rachireĭ, aĭ auzit pe Giole lătrînd, aĭ văzut pe Murgana venind din ciurdă. Te bate mama, te iea tata pe genunchĭ. Toate le uiţĭ, toate le ţiĭ minte. Cu întăia impresie te facĭ cetăţean în lume. Deviĭ maĭ măricel. Cercetezĭ pe mătuşe, cunoştĭ casa popiĭ, auzĭ injurînd pe jude. Nouă întipărirĭ, nouă cunoştinţe.

Apoĭ începe necazul şi grija. Caută să mergĭ la dascăl. Nu pot uita pe fericitul Nicu al Davisteĭ cu «Sfînta Cruce-ajută!». O iarnă întreagă învăţasem carte la dînsul, ştiam bucoavna de rost, însă a sloveni cu «buche-azĭ-ba» nu putusem învăţa, pănă ce bietul Comşuţ, în bătrîneţă, aduse sistemul de «a-be-ce» de la Orlat, după care apoĭ, în treĭ zile, silabisiiŭ cu uşurinţă.

Blam (umblam) acum în satul vecin, la şcoala militară germană. Măriuţa luĭ Dumitru, Dumnezeŭ s'o ierte, îngrijia de mine ca o mamă; dar noaptea vedeam pe Giole, cînele flocos părintesc, care întăiŭ mă linsese şi-mĭ luase bucătura din mînă. Mă suiam în salcia scorburoasă din fundul grădiniĭ şi aruncam cu pietre în bradul de la poartă.

Biata mătuşa căuta să mă ţină în braţe, ca să nu cad din pat, visînd.

Iată patria, şi aievea, şi în vis.

Dar să venim la fir:

Să vezĭ amice: nicĭ dracul nu e aşa drac, cît negru, nicĭ Ţara-Românească aşa rea, cum o vede ochiul în nenorocire!

Puţin după ieremiada poetică ce-ţĭ adresăiŭ, se în-

www.digibuc.ro

toarse foaia. Un boier de omenie se îndurâ a mă elibera din jugul bisericesc şi mă secularisâ deplin, făcîndu-mă practicant la cancelaria administrativă din Călăraşĭ. Aşa dar făcuiŭ un pas pe calea procopseliĭ, — cum se zice dincoace. Nu numaĭ atît, ci coconul Sache,— aşa se chiamă mîntuitorul mieŭ —, într'un minut transformâ pe Ungurean în coconaş circasian. Baba Stoica, vecina noastră, şi Logofătul Mina, care maĭ înnainte mereŭ mă întîmpina cu un dialog sarcastic, imitînd graiul (gergul) ardelean, nu mă cunoscură, şi mă salutară cu respect. Numaĭ tot «rasa face pe călugăr».

De opt zile venirăm la Tîrgovişte, unde are coconul Sache moşie. Să-ţĭ scriŭ puţin şi de aicĭ, că poate-mĭ uit pănă altă dată.

Aicĭ a fost a treia reşedinţă domnească a Romănieĭ, strămutîndu-se de la Curtea-de-Argeş, ce fusese a doua după Cîmpulung. E un loc delicios, aşezat pe malul drept al Ialomiţeĭ-de sus; aicĭ apa e limpede, frumoasă, nu ca în judeţul ce-ĭ poartă numele în Ţara-de-jos.

Pe cînd în toată Romănia nu e o palmă de pămînt fără proprietar, în Tîrgovişte sînt sute de case date, cu curţĭ, cu grădinĭ, în stăpînirea cucuvelelor, apoĭ multe bisericĭ, mare parte încă întregĭ, părăsite, şi un morman de ruine ale palatuluĭ luĭ Ţepeluş-Vodă frumos cîntate de poetul Cîrlova.

Aşa trece gloria lumiĭ. Boieriĭ romînĭ sînt înjugaţĭ de Curtea domnească, şi se trag după dînsa, lăsîndu-şĭ palatele deşerte în vechea Capitală; dar cu drept că stafia luĭ Vlad Ţepeş insufla teroare boierilor şi prin reminiscenţă.

www.digibuc.ro

Memorabilă pentru mine e Tîrgovişteа, căci, ca din senin, îmi veni aici gustul să învăţ limba franceză. Coconul Sache are cîteva cărţi, ce mi le puse la dispoziţie, şi făcuiu paşi gigantici într'însa. Limba germană nu se gustă în Romănia, şi patronul mieu, măcar că zice că i-s profesor de germană, nu face progrese mari.

Acum îs mulţămit cu soarta, mai mult însă cu patronul omenos, cinstit şi bărbat, cu totul altfel decît alţi boieri ce cunosc.

Voiu să mi-l ieau de model, — după cum îmi zise dăunăzi Vistierul Dinu Perieţianu: «Ascultă, fătul mieu, de coconul Sache, că e omul a te procopsi, şi nu te vei mai întoarce la varză acră în Ţara-Ungurească».

Îmi aduseiu aminte, la aceste vorbe, de castraveţii părinteluі Andreiu, şi vream a-i spune că, nu numai la noi, ci şi aiurea acrimea zilnică te face pănă şi... poet!

Adio, pănă la altă dată.

V.

Bucureşti, Septembre 1837.

«Dîmboviţa, apă dulce,
Cine bea nu se mai duce.»
(Refren bucureştean.)

De mult dorisem să văd lumea mare; acum mi-am ajuns scopul. Iată-mă în Babilonul Romănieі. Nu-ţi scriu figurativ, ci deplin în sens literar. Aici e amestecul limbilor, aici contrastul porturilor şi combinaţia cea mai bizară din toate.

www.digibuc.ro

Departe de a vorbi toţĭ străinĭĭ româneşte, în Capitala lor Romînĭĭ vorbesc limbile tuturor popoarelor cunoscute.

În societatea înnaltă domneşte limba francesă; cea de mijloc n'a uitat încă neo-greaca, de curînd detronată; apoĭ plebea, după cum îĭ e originea, îşĭ exprimă puţinele ideĭ sîrbo-bulgăreşte, germano-ungureşte, italo-spanioleşte, muscăleşte, turceşte, etcetereşte, — numaĭ rar româneşte.

În port: giubeaua turcească, işlicul armenesc (o căciulă cît ciubărul, de piele de miel sur, numită în batjocură: «tombatera»), apoĭ ciacşirĭĭ roşiĭ rivalisează cu dulama circasiană, atila maghiară şi fracul germano-frances, nu rar căptuşit cu atlas roşu. Tot aşa e cu încălţămintea: cizme roşiĭ, meşĭ galbenĭ şi cipiçĭ negri europenĭ.

Ceva pitoresc e portul Grecilor: de postav roşu, cu găietane de fir, şi fustanèle albe din patruzecĭ de coţĭ; apoĭ al Arnăuţilor: cu poturĭ de zece coţĭ, încreţiţĭ, tot roşiĭ, şi cealmà de şalurĭ tripolitane vărgate.

Maĭ mult ca orĭce, sînt caleştele, care durăie ziua, noaptea, pănă te asurzesc, căcĭ boierĭĭ n'ar face un pas pe jos. Causa e aproape de minte, şi un turist frances caracteristic o cuprinse în aceste vorbe: «Bucureştenĭĭ o jumătate de an frămîntă şi altă jumătate mănîncă!», — făcînd astfel alusie la tina cea multă, iarna (se înţelege, cînd nu e îngheţată), şi la pulberea cea cumplită, vara, nicĭodată măturată.

Din altele, precum e cea maĭ mare parte a ţerĭĭ, şi Bucureştiĭ sînt întinşĭ, ca o plăcintă, la distanţă nemăsurată, pe amîndouă malurile Dîmboviţiĭ, ale cărĭĭ unde dulcĭ sînt limpezĭ ca braga, (un terciŭ de

www.digibuc.ro

tăină de meiŭ frămîntat, băutură națională orășenească, foarte sățioasă).

Străzile Bucureștilor se chiamă poduri, căci oarecînd eraŭ podite cu lemn, dar acum se pardosesc cu piatră, adusă, cu multă greutate, de la munte, căci nicăiri nu e șosea în țară. Ca să-și rămîie consecvenți, aș sfătui pe Bucureșteni să li zică de acum «gavate», căci ar corespunde numiriĭ limbiĭ iudaice, după Evanghelie.

Nobiliĭ romînĭ se numesc boieri (bolieri, adecă Bulgari; *sic!*), amintind regatul bulgaro-romîn, cînd barbariĭ bulgariĭ subjugaseră pe Romînĭ și trăiaŭ din sudoarea lor. Și azi boierul numește pe sătean: «Mă Romîne!». De o parte și acum e adevărat, căci puțini boieri sînt de viță curată românească; iar ceĭ ce sînt, în adevăr, Romînĭ,—ca Isus Navi, cerînd soareluĭ să stea,—așa se țin de expresia îndatinată, și cred a fi de pănură străină, bulgară orĭ greacă, nu romînă.

Magnații țerii petrec toți în Capitala Bucureștĭ, și, prin viața lor sedentară, tigoresc amar de trînjiĭ, căci și mișcarea cea puțină o fac numaĭ întinși în calește.

În stil de Curte, boieriĭ de frunte se zic protipendariĭ, adecă din cele cincĭ clase de la început, apoĭ boierimea măruntă e legiune în clase și număr.

Cel maĭ mare rang boieresc e Banul, ce înseamnă Domn suveran; dar încă de la Mircea-Vodă Banatul s'a mediatisat, și Baniĭ sînt titluri deșerte date de Domnul Ungrovlahieĭ. Vin apoĭ Vornicii (portariĭ), Logofeții (cancelariĭ), Vistieriĭ (cămărașiĭ), Clucerii (chelariĭ), Agiĭ (tribuniĭ), etc., cari toți poartă bărbi, dacă aŭ costumul turcesc.

Boieriĭ mărunți aŭ titluri foarte variate. Maĭ des sînt Păharnicĭ, Serdariĭ, Pitariĭ, etc.

www.digibuc.ro

Toate aceste rangurĭ se daŭ de Domn pe viaţă, şi imunităţile se transmit prin succesiune numaĭ la fiĭ, maĭ departe nu.

Afară de această nobilime, care se bucură de toate drepturile şi imunităţile, ca şi magnaţiĭ noştri, sînt în ţară şi nobiliĭ moşneniĭ şi maziliĭ, ce corespund pe deplin cu boieriĭ noştri oltenĭ, scutiţi şi nescutiţi, apoĭ cu «bocskoros» şi «hét szilvás nemes emberek» aĭ Maghiarilor.

Boieriĭ marĭ sînt patroniĭ şi ceĭ micĭ, clienţi (zi: ciracĭ) aĭ lor. De aceia ceĭ d'intăiŭ zic cestora «ciocoĭ», adecă lingăĭ. Insă Romînul de rînd nu alege: luĭ i-s toţi ciocoĭ.

E datina aicĭ ca oricine să te patroneze şi să-ţĭ făgăduiască procopseală (înnaintare), numaĭ să-ĭ înmulţeştĭ cortegiul, pentru mîncare şi băutură, care e ca şi de pomană de ieftenă.

Ieftenătatea alimentelor se poate judeca din unitatea copioasă a măsurilor şi unitatea meschină a banilor.

Bucatele (cerealele) se vînd cu chila (una cît şepte găleţĭ ardelene), vinul cu vadra (de zece cupe una), carnea cu ocaua (de doĭ funţi şi un sfert). Apoĭ unitatea banilor e leul (de opt crucerĭ în argint), şi subîmpărţirea e paraua, adecă a patruzecea parte.

Despre curiosităţile cetăţiĭ Bucureştĭ nu-ţĭ scriŭ multe, căcĭ, după cum sună refrenul, gustînd apa dulce, de aicĭ poate nu mă voiŭ maĭ duce, şi, cu timpul, se vor adăogi. Atîta însă menţionez, că cel maĭ frumos monument arhitectonic, Turnul Colţiĭ, construit de Suedesiĭ luĭ Carol al XII-lea, e ruinat de cutremur, că în Bucureştĭ nu e nicĭo piaţă publică frumoasă,

www.digibuc.ro

că lîngă cele mai pompoase palate stau nişte vizunii greţoase, apoi în mijloc are grădina Cişmegiul, constînd dintr'un lac de broaşte şi lipitori.

Spunîndu-ţi de alte persoane şi lucruri, să nu mă uit şi pe mine, biet. Am schimbat patru meserii, şi-s la a cincea. Mă tem că, întocmai ca Gil-Blas de Santillana, a căruĭ istorie tocmai o cetiiŭ, sînt ursît a le lua pe toate în revistă. Fie, ducă-se; m'am deprins cu răbdarea, nu prea-mi pasă.

Pe coconul Sache, după ce văzuiŭ că pe sine nu se poate procopsi şi că în deşert aş aştepta de lungul, ca spînul după barbă, îl părăsiiŭ. Îmi dădu drumul, zicînd: «Nu te opresc, fătul mieŭ, caută-ţi fericirea; dar nu uita că în ţara noastră meritul n'are preţ, numai porc-de-cînele înnaintează. La urmă, mai bine e drept în osîndă, decît mişel la onoruri». I-am pupat mîna, după datină, şi i-am făgăduit serbătoreşte că nu-i voiŭ face ruşine preceptelor solide nici cînd.

Acum ajunseiŭ supt aripele cocoaneĭ Smaranda, care încă-mi promite procopseală. De vreĭ, crede, dar eŭ prevăd că dezartă-ţi va fi credinţa. Adio!

VI.

Carantina Şupanec, Octombre 1838.

«Tandis que j'ai vécu on m'a vu hautement
« Aux badauds effarés dire mon sentiment,
Je le dirai encore dans les royaumes sombres:
S'ils ont des préjugés, j'en guérirai les ombres.»
(Ultimele versuri ale luĭ Voltaire.)

De cînd nu ţi-am scris, sînt treĭsprezece luni de zile. Într'acestea multe mi s'aŭ întîmplat. Acum îs

www.digibuc.ro

pe cale în lumea cea mare, şi cred că-mĭ voiŭ sătura dorul de experienţă. Merg la Viena, şi fac parte din cortegiul luĭ Vodă, ce călătoreşte «incognito», supt numele colonelului Sanders.

Aşa fac Domniĭ în călătorie, dar, toată lumea ştiind cine e, tot atîta ar fi cînd eŭ, spre exemplu, aş călători «incognito» supt numele Mărieĭ Sale.

«Amor incipit ab ego.» Să-ţĭ scriŭ maĭ întăiŭ de mine. Ştiĭ că încă din Tîrgovişte-mĭ insuflase geniul cel bun să mă ocup de studiul limbiĭ francese. În Bucureştĭ am înnaintat foarte, şi, din primăvara acestuĭ an, frecventăiŭ şi Colegiul naţional Sf. Sava. D. director Poienaru mă examină, şi, aflîndu-mă demn, mă clasifică la a treia clasă de umanităţĭ.

După examenele de vară însă observăiŭ că merg prea încet, şi preferăiŭ studiul privat în singurătate, avînd biblioteca patronuluĭ actual, d. C. C., la dispoziţie.

Aşa m'am familiarisat cu autoriĭ francesĭ, şi maĭ ales cu Voltaire, lumina veaculuĭ trecut. Stilul frances e foarte natural, şi uşor poate cineva să înveţe limba, dar cu pronunţarea nu mă laud, căcĭ îmĭ lipseşte conversaţia.

Rangul social nu-mĭ e tocmaĭ strălucit; mă indemnisez însă în spirit, şi, văzînd turma lingăilor la Curte şi a parasiţilor adulatorĭ, îngreţoşat, — deşi în umilinţa vameşuluĭ —, cu satisfacţie internă zic, ca Fariseul: «Mulţămescu-Ţĭ, Doamne, că nu-s ca unul din aceştia!».

M'am obişnuit cu o răbdare şi abnegaţie extraordinară, pe lîngă o stăruinţă de fier, şi storseiŭ pănă şi stima patronuluĭ mieŭ, care, deşi nu mi-o arată în faţă, din sumeţie, morgă aristocratică, sigur

www.digibuc.ro

ştiŭ că o profesează. Nu de mult, vorbind cu Vodă, în cuget că nu pricep greaca, zise despre mine: «'Ορέω πρᾶγμα, αὐτὸς εἶναι κυνικός» (curat lucru, ăsta e cinic). Şi, în adevăr, îs cinic cît se poate, numaĭ studiul mă interesează, alt nimica.

Cu toate acestea, să venim la şir, să-ţĭ scriŭ şi magnificenţa călătorieĭ noastre pănă aicĭ, pentru că maĭ tare te va interesa. Nu cugeta însă că, zicînd: «a noastră», — ca musca din fabulă, ce, aşezată în capul proţapuluĭ, credea că singură trage carul —, aş voi să reduc lucrul la mine. De Vodă mi-e vorba, de călătoria domnească, căcĭ ştiĭ cum că fac parte din cortegiul Măriеĭ Sale.

Era o dimineaţă frumoasă, boierimea toată adunată la Palat. Vodă-şĭ lua rămas-bun, şi, între felicitările cît se poate maĭ specios participătoare ale curtenilor, se aşează într'o caretă înhămată cu doĭsprezece caĭ albĭ, cu hamurĭ roşiĭ. Petrecut de vre-o sută de trăsurĭ şi o ceată impunătoare de dorobanţĭ, supt conducerea Mareluĭ Agă (poliţaiul Bucureştilor), ca fulgerul ieşirăm pe Podul Calicilor, care cu drept s'ar putea numi Strada Banatuluĭ, şi, în scurt timp, ajunserăm la întăia staţie, pe drum natural, dar alminterĭ de o săptămînă potrivit şi măturat maĭ tot, prin două rînduri de popor. Ne maĭ asurziră cu strigăte de bucurie, — de bucurie, zic, poate numaĭ comandată, căcĭ văzuiŭ odată, la Călăraşi, cum se prepară, la recepţia luĭ Vodă, cu biciul, şi cum brutariĭ fură constrînşĭ două zile a vinde jimblă în loc de pîne, ca să se convingă Măria Sa de bielşugul ţeriĭ, — un mijloc adus din Rusia, unde contele Potemchin făcuse colonĭi de case zugrăvite, spre a arăta Împărăteseĭ Ecaterina că e ţara împoporată.

www.digibuc.ro

Alaiul cel mare îşĭ luă congediu la staţie şi, rămînînd numaĭ cortegiul restrîns de cîţĭva miniştri şi noĭ, ceĭ meniţĭ pentru însoţirea depărtată, din poştă în poştă furăm întîmpinaţĭ de administratorĭ şi sub-administratorĭ (solgabirăiĭ localĭ) şi de popor. Tot cu caĭ albĭ, pe alocurĭ înhămîndu-se cîte douăzecĭ şi patru la carăta domnească, ajunserăm seara la Craiova, Capitala Banatuluĭ Severin, unde ne aştepta cocoana Bibeasca, matroană avută, cu ovaţiĭ rare. Aicĭ maserăm noaptea, şi, a doua zi, cercetarăm cetatea. Craiova, ca şi Tîrgovişteа, e avută în ruine, vechĭ şi moderne, poporate de cobĭ nocturne; n'are nimic însemnat, fără grădinĭ întinse şi locuinţĭ rare.

De aicĭ, spre hotarele ţerĭĭ, monotonia şesuluĭ se preface în undulaţiĭ, apoĭ în colnice, care, la Cerneţĭ, o cetate nouă, construită, în mare parte, din ruinele Severinuluĭ, aflătoare împrejur, devin adevărate dealurĭ, ca la noĭ, în Transilvania. Pe o ridicătură, în faţă cu Cerneţiĭ, se înnalţă din noŭ cetatea Severinuluĭ, unde, pănă acum, e numaĭ o casă a colonelului Solomon. Alexandru Sever Împăratul se zice că ar fi fost întemeietorul cetăţiĭ vechĭ, din care pănă acum a supravieţuit numaĭ un turn dărîmat.

Trecînd pe lîngă Adacalè, numită şi Orşova-Nouă, în douăzecĭ şĭ una de salve de tunurĭ întîmpinâ Paşa pe Măria Sa Vodă. Era însoţit de cîţĭva ofiţerĭ turcĭ, toţĭ decoraţĭ, dar foarte triste figurĭ, în uniformă europeană, fără cravată la gît, şi bruneţĭ ca Ţiganiĭ.

Un Arap (Negru) servi, în felegene de argint, cafea, o puse pe un scaun, în mijloc, de unde Vodă şi Paşa, unul cîte unul, luaŭ felegeanul, apoĭ se aşezară amîndoĭ la distanţe respectabile, spre a nu se atinge, din

www.digibuc.ro

causa carantineĭ, şi convorbiră puţin, prin mijlocirea unuĭ dragoman, cu nesfîrşite temenelĭ reciproce.

De şese zile acum sîntem închişĭ în Lazaret, stăm adecă supt observaţie de ciumă, şi maĭ avem patru pănă vom scăpa de aceste încăperĭ triste.

Lucru curios: ca să între în Romănia, transdunăreniĭ ţin adevărata carantină (observaţia de patruzecĭ de zile), iară, spre a întra de-a dreptul în Austria, numaĭ douăzecĭ şi una; dar, cu toate acestea, pe noĭ, Romîniĭ, încă ne maĭ supun Nemţiĭ la contumacie de zece zile, — probă, aceasta, cît de puţin sînt stimate instituţiile romăneştĭ.

Ne-ar omorî urîtul, avem însă un servitor hazliŭ, anume Cazanovicĭ, care, atît cu glumele, maĭ ales însă cu limbagiul săŭ bănăţean, ni face petrecere. Asemenea om e o comoară în carantină, care samănă cu arestul cel maĭ aspru.

— «Nu te duce acolo, Măria Ta, că te molitfeştĭ!» (va să zică: te molipseştĭ),— zise odată luĭ Vodă, la preumblarea zilnică ce făceam înnnăuntrul închisoriĭ, şi trase pe Vodă de mînecă înnapoĭ. Cînd întreba cineva, spunea că «Vodă a tunat în sobă» (adecă a întrat în odaie!). Aşa expresiĭ ne fac să ne umflăm de rîs!

Curios se exprimă şi Romîniĭ muntenĭ. Fiindcă noĭ ieşim din ţară şi mergem în Austria, cine şi-ar putea închipui că toată lumea zice: «S'a dus Vodă înnăuntru!»?

Aşa arată această expresie: că Romănia a fost obişnuită a atîrna de undeva, şi că a atîrnat cîndva de Austria,— precum şi expresia noastră, cînd ieşim de acasă şi zicem simplu: «Mă duc în ţară», adecă în Romănia.

www.digibuc.ro

De o parte, nu e fără miez această expresie, căcĭ, cu tot dreptul, Europa cultivată se poate numi «înnăuntrul» şi ţerile barbare «afară», — fiindcă şi în Evanghelie se zice: «întunerecul din afară», măcar că întunerecul domneşte maĭ ales înnăuntrul spaţiilor mărgenite.

Destul, în Bucureştĭ cine a fost «înnăuntru», apoĭ cîştigă vază şi se arată cu degetul, ca şi cum ar fi de altă speţă.

Şi eŭ îmĭ voiŭ deschide ochiĭ, ca să pot istorisi multe la întoarcere, şi să nu pat ca oarecare coconaş ce fusese «înnăuntru» pănă la Paris, iar, întorcîndu-se, începu a-şĭ arăta mirarea cum acolo luna era alminterĭ ca aicĭ. Aceasta făcu pe tată-săŭ a-ĭ zice: «Dragul tateĭ, te-am trimes boŭ şi mi-aĭ venit vacă!».

Ajunge. Maĭ multe din Viena.

VII.

Viena, Decembre 1838.

«Extra Hungariam non e t vita:
Si est vita, non est ita.»

In credinţa, iubite, că tu te-aĭ interesa ca de toate maĭ mult de mine, de nu alminterĭ, încaĭ spre a-ţĭ scrie, din cînd în cînd, lucrurĭ nouă şi frumoase de unde umblu, adese din propriul subiect fac obiect de corespondenţă, maĭ ales cînd îmĭ lipseşte materia saŭ nu mă ajută memoria.

Acum nu e acest cas. Din potrivă, n'ar fi de cules ci ar căuta să aleg din grămada mare a materialuluĭ.

Viena şi Bucureştiĭ! O, ce deosebire între aceste

www.digibuc.ro

două cetăţi! ştiţi: ca între Dumbrava şi Tufele Mierii. Se înţelege că, întocmai ca soarele de planete, aşa şi această Capitală e încunjurată de corolarii corespunzătoare, ce se întind până la margenile Imperiului.

Bucureştii, împrejuraţi de sate meschine, constînd din colibe şi bordeie, până lîngă barierele sale, e, firește, cetate frumoasă; dar, lîngă Viena, ba numai lîngă Pesta saŭ Timişoara, ar face figură de sat, atît în privinţa construcţiei, cît şi a instituţiilor.

Nu-ţi voiu face descrieri multe,— ar fi şi osteneală deşeartă. De a-ţi zugrăvi natura, nu e timpul, dar nici o aflăiŭ undeva mai frumoasă ca în acel colţ al Transilvaniei, la noi, în leagănul Romînimii.

După altele, voi, sătenii, nu sînteţi pasionaţi pentru romantism şi pentru pitoresc, ca noi, orăşenii; pe voi nu vă farmecă asemenea lucruri. Voi sînteţi bieţi necăjiţi cu cîştigul pîinii de toate zilele: de nevoie caută să duceţi o viaţă cu totul materială, ba ultramaterială.

Romanticul şi pitorescul pentru voi e un păhărel de vinars, ca, pe un moment, să vă aline oboseala, după ce, din munte, coborîţi traga de lemne la «Caroi», după ce, în «Lazul Ţunii», toată ziua aţi cosit atîta păr-de-porc[1], cît să umpli seara căciula; după ce aţi secerat «more patrio» ovăsul, de cinci policari de mare, în «Margeni», saŭ aţi îmblătit paisprezece ceasuri paiele mai seci de săcară.

Alminteri e cu orăşanul. El şede înghesuit între ziduri, se îmbată de putoarea fabricilor unde e ocupat, se înnecă de pulberea străzilor strîmte şi lipsite de aier curat. E şi ceva cultivat în şcoală, — căci cere întreprinderea lui pentru ca neapărat să fie.

[1] Un fel de iarbă aspră ca peria.

www.digibuc.ro

Orăşanul ştie preţui avantagiile cîmpuluĭ, cînd iese la larg.

Aurora tînără, frumoasă, simplă, învăscută în vălurĭ colorate, străluceşte printre nourĭĭ roşieteci. Zîmbeşte, în furişarea eĭ, soareluĭ răsărind, ce se grăbeşte a o ajunge cu carul de foc răpezit în undele azurĭĭ, eterice. Milioanele de mărgăritare, licărind în vîrful fiecăruĭ firicel de iarbă pe faţa pămîntuluĭ; suava îmbrăcăminte a plantelor maĭ ridicate; mireasma miilor de floricele, ce, cu foile răsfirate în chip de compliment, salută pe bălanul zeŭ al zileĭ; sonorul şi dulcele cîntec al ciocîrliilor; în sfîrşit, lina mişcare şi întăritoarea răcoare a aieruluĭ, — toate acestea le vede, le gustă, le simte, şi-l încîntă cu noutatea, ca un tabloŭ strălucit, măreţ. E uimit, e în extas, nu s'ar maĭ întoarce în oraş.

După colnice, Măriuţa, cu sapa pe umăr, cu traista la şold, cu ulciorul verde a mînă, în iia albă, catrinţa vărgată, şi desculcioară, sprinten pripeşte pe cărăruşă către «Gruiul Ivăneseĭ».

— Dulce copilă, stăĭ! Cum te chiamă?

— Poftim? Dar ce vreĭ cu numele mieŭ?

Mă interesezĭ, puicuţă, mă încînţĭ, ca o idilă în răsfăţul naturiĭ!

— Ce spuĭ, domnule? Doară ţi-aĭ pierdut firea?

— Eĭ bine, leliţă, nu simţĭ dulceaţa, n'auzĭ cîntecul de ciocîrlie?

— O, lua-le-ar naiba, cu ciripitul!

— Dar ian să-ţĭ spun frumuseţa naturiĭ.

— Lasă-mă, domnule, cu frumseţe de-al de astea! Noĭ n'avem timp de-aşa nimicurĭ, cată să lucrăm ca să avem mămăligă!

Aşa e poporul, acesta e romantismul luĭ: lucrul şi

www.digibuc.ro

iar lucrul. Apoĭ lipsa şi nevoia nu-l părăsesc, nu se deslipesc de dînsul. Mirare că aore tot e vesel, tot e poet!

— Aferim! — veĭ zice — bine că mi-aĭ ales! Iaca lucrurĭ nouă, iaca însemnătăţĭ din cetatea Cesarilor! Şi tocmaĭ cînd? După ce a trecut Brumarul!

Să vezĭ, frate, e un petec, o fărîmă din patria mult dorită, care şi aicĭ o visez şi pare că o văd!

Dar să te mîngîiŭ, după putinţă; dacă aş şti numaĭ de unde să încep, spre a nu sămăna a geografie saŭ statistică seacă.

Caracteristica loculuĭ în Viena e turnul Mitropolieĭ Sf. Ştefan. Acesta, din toate făpturile omeneştĭ, e al treilea după înnălţime, căcĭ numaĭ piramida luĭ Cheops din Egipt şi turnul catedraleĭ din Strassburg, pe rîpa stîngă a Rinuluĭ, îl întrec. Acest turn fu ridicat, de cincĭ sute de anĭ, din piatră săpată, şi în vîrf are un clopot de patru sute de cîntare, turnat din tunurĭ turceştĭ. Apoĭ fabula sună că temelia s'ar fi închegat cu var stîns în vin. Fiind vinul aşa de acru în anul fundăriĭ, Domnitorul, ca să nu se îmbolnăvească stomahurile supuşilor bîndu-l, a poruncit să-l aducă sacrificiu la construcţia turnuluĭ, — ceia ce şi făcură.

E obiceiŭ la noĭ, cînd vezĭ locurĭ nouă, a lua piatră în gură; aşa şi aicĭ, cînd viĭ să te suĭ în turnul luĭ Sf. Ştefan. Doară nu voiŭ fi maĭ puţin curios ca alţiĭ. M'am suit, şi, lîngă miĭ altele, am scris şi numele mieŭ, cît se poate maĭ sus şi maĭ ceteţ. De acolo văzuiŭ cetatea, de patru sute de miĭ de suflete. Sărace suflete, puse claie peste grămadă! Casele în Viena sînt înnalte ca munţiĭ, străzile ca nişte cră-

www.digibuc.ro

păturĭ între stîncĭ, şi locuitorĭĭ — să-ţĭ spun şi despre dînşiĭ — bîjgîie, pe jos, călărĭ şi în trăsurĭ de tot felul, aşa de îndesat, încît gîndeştĭ: acum, acum se turtesc uniĭ pe alţiĭ, — ceia ce, totuşĭ, nu se întîmplă!

Caracteristica Vienesilor e tăcerea. Eĭ nu strigă, nu vorbesc, ci numaĭ zbîrnîie pe străzĭ, ca albinele în stupĭ, Minune, cum atîtea lovĭturĭ cu cotul, pe străzĭ strîmte şi întunecoase, nu-ĭ aduc în dispoziţie să facă larmă.

În Bucureştĭ, ceĭ ce aŭ ceva de vînzare, şi-o strigă pe podurĭ cu glas mare, asurzindu-te; aicĭ, Doamne fereşte nu.

Vienesiĭ sînt oamenĭ supţireĭ, ca ţîriĭ, de bună seamă, căcĭ li e hrana uşurică, din causa scumpeteĭ; — dar îs şi sprintenĭ, ca ţinţariĭ, şi nu-şĭ pregetă, întrebînd de ceva, a merge cu tine departe, ca să-ţĭ arăte. In sfîrşit, sînt îndatoritorĭ şi bunĭ, cum se zice la noĭ: ca pînea cea bună.

Dar cred că-ţĭ va ajunge azĭ. De aş voi să-ţĭ scriŭ toate, ţi-aş trimete o carte cît Mărgăritul luĭ Ioan Gură-de-aur,—ştiĭ, în care cetiam la popa de la Brad.

Vodă a fost cam zaif (uşor bolnav) cîteva zile, după ce ajunserăm aicĭ, şi singur făcuiŭ la dînsul serviciul de aghiotant. Într'acestea l-aŭ cercetat mulţĭ, dar şi prinţul Metternich, Vizirul Chesaruluĭ, — cum zic aĭ noştri. M'am uitat lung la acest om mare, dar samănă cu toţĭ Nemţiĭ.

Nicĭ de cum n'am putut vedea pe Împăratul, şi-mĭ pare răŭ, căcĭ, peste puţine zile, plecăm în Italia, şi cine ştie cînd vom reveni.

Poate aş încheia, însă, de oare ce ţi-am pus în capul scrisorĭĭ un dicton foarte caracteristic al Ungurilor, deşi prin Ungaria trecuiŭ, pot zice: numaĭ

www.digibuc.ro

ca Ţiganul prin Raiŭ, caută să-ţĭ scriŭ cît de cît şi despre Ungaria.

Afară de cetăţĭ, nu e mare deosebirea între Ungaria şi Ţara-Muntenească. Tot acel şes neted ca şi peste Carpaţĭ, tot acele colibe scunde şi răŭ acoperite, ca şi în Romănia, pretutindenĭ. Dar şesul unguresc e împodobit şi cu o regiune de nisip, iar Maghiarĭ pusteĭ, măcar că şi desculţĭ, poartă pintenĭ, sînt aşa de zăngăloşĭ, încît ţi-e greaţă a te uita la dînşiĭ, ceia ce la Romînĭ, fie cît de miserĭ, nu se vede.

Drumurile staŭ cum le făcu Dumnezeŭ cu cuvîntul; nimenĭ, ca şi în Romănia, nu profanează natura cu lucrul mînilor sale.

Din locurile prin care am trecut, amintesc Caransebeşul, staţiune pretorială a grănicerilor romînĭ, unde cîţĭva ofiţerĭ făcură curtenire Mărieĭ Sale luĭ Vodă în paradă şi-ĭ deteră garda de onoare cît petrecu acolo. Lugojul, cetate comiţială, unde am văzut o biserică românească cum nu se află nicĭ în Bucureştĭ. Timişoara, fortăreaţă de frunte, foarte frumoasă, ca un păhar. Acestea toate sînt în Banatul Timişoareĭ, ţara luĭ Glad, ducele străvechiŭ romîn, — care foarte-mĭ plăcu.

În Ungaria proprie, am trecut, noaptea, prin Seghedin, unde am mîncat, întăia dată, papricaş, un fel de ciulamà unguresc, ardeiat, să-ţĭ scapere gura şi să-ţĭ usture sufletul. Maĭ trecurăm printr'un sat mare de treĭzecĭ de miĭ de suflete, cu numele Kecskemet, şi, apoĭ, ajunserăm la Pesta, care tocmaĭ luase baie de picioare prin revărsarea Dunăriĭ, ce singură o desparte de soră-sa geamănă, Buda.

În amîndouă cetăţile eraŭ sumă de case pe brîncĭ, fiind construite din material slab, precum: cărămidă

www.digibuc.ro

nearsă şi pămînt pisat, căcĭ în partea loculuĭ e lipsă de lemne, fiind pădurile depărtate.

Era o nenorocire mare.

Buda e minunat aşezată, pe o culme înnaltă, şi nimic maĭ frumos decît o căutare de la Palatul Palatinuluĭ asupra Pesteĭ, în lungul străzĭĭ de lîngă mal şi a Dunărieĭ.

Samănă Ungaria şi într'aceia cu Romănia că, deşi e adevărat ţară avută în toate, locuitoriĭ, cum zice proverbul: «Tot Ţiganul îşĭ laudă ciocanul», îĭ înnalţă meritele peste măsură.

Zic Romînieĭ că: cine gustă apa Dîmboviţeĭ, nu se maĭ duce; zic şi Ungurieĭ că: afară de Ungaria nu e traiŭ, şi, dacă e, nu e aşa bun.

Aceasta vine de acolo, că în aceste ţerĭ alergaŭ lăturile tuturor naţiilor din lume, fiind ele deşerte, apoĭ aceleaşĭ lăturĭ devin spuma poporaţieĭ în ele, şi li sug grăsimea, căcĭ nu în deşert se zice: «Bună ţară, rea tocmeală».

Aşa, de pildă, toţĭ bărbieriĭ francesĭ sînt profesorĭ în Bucureştĭ, şi cîţĭ şarlataniĭ doctorĭ în medicină, ce storc galbeniĭ boierilor, numaĭ pentru că ştiŭ minţĭ bine franţuzeşte!

În Pesta curteni pe Înnălţimea Sa un domn Viszkeleti, despre care auziiŭ că e un Maghiar învăţat.

Cum plecarăm din Pesta spre Viena, începu a ploua, şi, pe o negură groasă, ajunserăm. Doar nu veĭ cere să văd şi pe negură, că nu-s năzdrăvan. De aceia, de acolo pănă aicĭ, nimic.

Acum încheiŭ scrisoarea, şi-ţĭ voiŭ maĭ scrie din Italia, ce spun toţĭ că e un Raiŭ pămîntesc.

Doamne-ajută!

www.digibuc.ro

VIII.

Milano, Ianuar 1839.

«Oh! il bel paese,
Che l'Apennin parte,
Il Mar circonda, e l'Alpe.»
(Dante.)

Ţi-am scris odată, fîrtate, mi se pare, că cred a fi ursit să trec prin toate gradele societăţiĭ, ca Spaniolul Gil-Blas. N'am crezut, biet, că voiŭ apărea şi ce nu-s. Iată, sărmanul de mine, că, fără vină, deşi nu aievea, iară ajunseiŭ ţîrcovnic, numaĭ cu un grad maĭ sus ca la Călăraşĭ.

Am, biet, cum ştiĭ, o pleaşă în creştet, cîştigată prin foc, în frageda copilărie, din negrija dădaceĭ mele, Sanda, care nu e vrednică să o tot visez; apoĭ port un veşmînt lung pănă jos. Într'atîta, că, oŭ cu oŭ, samăn cu clericiĭ catolicĭ de aicĭ, căcĭ şi eĭ poartă gheroc lnng şi aŭ tunsură în creştet, de şi nu naturală, ca a mea! Cum mă văzură Milanesiĭ, ştiind că sînt din suita luĭ Vodă, nu se maĭ îndoiră că n'aş fi capelanul Curţiĭ Mărieĭ Sale, Aşa, vrînd, nevrînd, caută să cuprind locul de frunte la masa ospătarulŭĭ şi să-mĭ placă numirea de «Signor abbate» (va să zică: domnule părinte) din toate părţile.

«Inter vaccas bos est abbas», sună proverbul. Mie mĭ se întîmplă întocmaĭ: trec, adecă, de om învăţat, pentru că, din cîţĭ veniră cu mine, nimenĭ nu ştie ceva italieneşte, pe cînd eŭ din Viena îmĭ cumpărăiŭ gramatica, şi o rup de minune. Nemţeşte ştiŭ bine, în francesă m'am deprins întru cîtva,— apoĭ, poftim, să nu creadă oamenĭĭ că-s încaile popă?!

www.digibuc.ro

Ahà, frate, pe cînd Bucureşteniĭ cîntă «Dîmboviţa, apă dulce» şi Maghiariĭ «Extra Hungariam», Italieniĭ pot să tacă. Ceĭ d'intăiŭ aŭ lipsă a-şĭ lăuda ţerile de bune, căcĭ, în tot minutul, te convingĭ de contrariul, pe cînd aicĭ vorbeşte Italia singură.

Cîte zile fuserăm pe drum, din Viena pănă aicĭ, am uitat; ştiŭ numaĭ că iarna rămase în Carintia, şi, de cum întrarăm la Pontebba, în Friul, e vară cum se cade.

Drumul, ce e drept, şi în ţerile germane e macadamisat ca masa, iar în Italia e, nu numaĭ bun, în grad superlativ, dar şi estetic şi luxos. Pe ambe părţile e plantat cu plopĭ piramidalĭ şi prevăzut, din douăzecĭ în douăzecĭ de urme, cu stîlpuşorĭ de piatră rotunziţĭ frumos.

Am trecut nenumărate cetăţĭ şi sate asemenĭ cetăţilor, însă n'am zăbovit, fără timpul ospăţuluĭ şi al odihneĭ. Am observat pardoseala străzilor, şire, şire, mosaic de pietricele şi table de piatră pătrate, ca şi cum ar fi pînze întinse de-a lungul drumuluĭ.

Las' că toate sătuţele îs bine şi sănătos construite, dar cîmpul, un şes neîntrerupt, ca în Romănia, e o grădină necurmată.

În genere, toate felurile de pămînt sînt pătrate, jurîmprejur plantate cu frăgarĭ (duzĭ) şi sălciĭ, apoĭ cu viţă de vie groasă ca piciorul, răzimată pe arborĭ, în loc de parĭ. Pe lîngă tot petecul de pămînt trece apa în canalurĭ, şi stavile-s aşezate spre a înlesni irigaţia, după nevoie. Aicĭ se cultivă orez, dar şi cucuruz, ca la noĭ. Toţĭ oameniĭ se ocupă cu creşterea viermilor de mătasă, spre ce li serveşte frunza de frăgarĭ. Sălciile, pe lîngă că daŭ razim viţeĭ, produc destule lemne de foc, căcĭ fiecare li rătează ramurile jumătate din

www.digibuc.ro

doĭ în doĭ anĭ, apoĭ aicĭ nu e frig mare şi fiecine se ajunge,

Aşa aş dori să văd şi şesul Romănieĭ, unde pămîntul încă e bun ca aurul.

Milanul e cetatea metropolitană a Sfîntuluĭ Ambrosie. Ceteşte Sinaxariul, în mineiul lunii Decembre, şi veĭ şti unde mă aflu.

Totdeauna am fost religios, am respect de orĭce Biserică. Aşa, am cercetat, pe lîngă altele, maĭ ales biserica închinată luĭ Sf. Ambrosie, unde e şi o capelă, după gustul catolicilor, de sus pănă jos fioros împodobită numaĭ cu oasele luptătorilor ortodoxĭ conduşĭ de acel arhipăstor împotriva Arianilor şi căzuţĭ în bătălie.

Dar nu numaĭ religiositatea te duce în bisericile catolice, maĭ ales în Italia. Ele sînt museie, saloane, teatre, tesaure, poţĭ zice, ale artelor frumoase, conservatoriĭ de pictură, sculptură şi musică, nu numaĭ în oraşe, ci pretutindenĭ, dar maĭ ales în mănăstirĭ.

Catedrala de aicĭ (Duomo di Milano) n'are păreche în lume. Închipuieşte-ţĭ un munte de marmură albă, pe toate părţile tăiat în reţea, împodobit cu miĭ de statuĭ şi încoronat cu o pădure de turnurĭ şi turnuleţe, ce, în formă de sloiŭ de ghiaţă, caută spre cer, toate purtînd chipurĭ de sfinţĭ în vîrfurĭ. Dar nu-ţĭ descriŭ.

La toate bisericile se află joc de clopote, adecă maĭ multe, măiestrit aşezate, aşa încît, trăgîndu-se, fac o armonie aşa de jalnică, pare că-ţĭ sfîşie inima, pănă te dedaĭ cu dînsa. Las' că aicĭ, unde abia o oară pe zi se închid bisericile, clopotele se trag neîntrerupt.

Milanul e oraş de serbătoare, şi mulţĭ oaspeţĭ se aşează aicĭ vara, căcĭ nu e cald peste măsură. Acum,

www.digibuc.ro

de şi ca primăvara noastră, tot e iarnă, şi nu sînt străinĭ mulţĭ. Noĭ şi cîţĭva Englesĭ petrecem în otelul «Gran-Bretagna», toată ziua în ospăţ şi glume, căcĭ aicĭ e ieftenătate ca în Bucureştĭ.

În Viena cafeaua se serveşte în ceşcuţe ca degetarele, şi nişte cornuţe cît păstările de fasole; aicĭ ceaşca cît cupa, pîne albă, ce e drept nu aşa de delicată ca în Viena, cu grămada, şi unt proaspăt ca un munticel la dejun, opt mîncărĭ la prînz, ceaiŭ spre seară şi cină din destul, apoĭ vin, cît pofteştĭ; toate, pe zi, pentru treĭ, patru lire.

Vinul, ce e drept, e negru de roşu, dar aspru, căcĭ e cultivat pe şes, între arborĭ; dar bucatele cele maĭ bune aicĭ sînt: «risotto di Milano» şi «polenta con uccelli», adecă un fel de pilaf şi mămăligă cu vrăbiĭ fripte pe dînsa.

Aceste mîncărĭ nu le poţĭ compara cu altceva fără cu «magyar káposzta», «sächsich Kampest», adecă varză acră cu rîncezeală, delicatese ce la noĭ, unde-s atîtea naţionalităţĭ, fiecare cu predilecţie şi-o apropriază.

Cu aceasta daŭ dreptate Vistieruluĭ Dinu Perieţeanu, că adecă gurmetul (mîncăciosul) nostru e pe lîngă varză acră ca Sîrbul pe lîngă ceapa crudă. E o zicătoare: că Sîrbul, cînd s'a săturat, zice: «Acum n'aş maĭ mînca, să fie chiar ceapă!».

Dar vezĭ, frate, cum am uitat de cinism. Strămoşiĭ noştri aŭ fost pricepuţĭ şi nu în deşert ziseră: «Honores mutant mores». Şi eŭ, de cînd mă cred oameniĭ abate, mă depărtez de Diogene şi mă apropiiŭ de Lucullus, aşa-mĭ place a vorbi de gustul mîncărilor.

Să trecem la alt obiect. Aicĭ convorbim italieneşte şi franţuzeşte; de germană nu vrea să auză nimenĭ: cred că şi cine o ştie, nu spune, fiindcă Italienĭĭ

www.digibuc.ro

urăsc pe Germanĭ foarte, şi de aicĭ vine că, de şi se par a fi blînzĭ, pe străzile oraşuluĭ, tot la cinzecĭ de paşĭ, e o sentinelă militară. Am văzut feciorĭ romînĭ în garnisonă şi, cu plăcere rară, am convorbit româneşte cu dînşiĭ, aşa departe de patrie.

Fiindcă am timp, am cercetat toate teatrele, muzeul «Brera» şi tot ce e maĭ însemnat în lumea artelor frumoase, însă să-ţĭ spun că am văzut tablourĭ zugrăvite pe pînză în preţ de o sută de miĭ de florinĭ, oare credere-aĭ tu, care, de cînd eştĭ, aĭ văzut numaĭ păretare de la Necula? Nicĭ mie nu-mĭ veni a crede, şi, totuşĭ, e adevăr. Vezĭ, frate, cum ştie lumea preţui arta? Popoarele proaste preţuiesc numaĭ aurul, iar cele luminate, arta. Italia, în această privinţă, e cea d'intăiŭ ţară: ea bîjguie de artiştĭ.

Ierĭ, după amiazĭ, ca şi la Viena, treĭ inşĭ ne suĭrăm pe Catedrală, ca să gustăm, din înnălţime, priveliştea încîntătoare asupra împrejurimiĭ întregĭ, fiindcă, peste scurt, părăsim aceste locurĭ. *Ciceronele* nostru, don Diego, un sfătos, care a servit supt Napoleon ca ofiţer, sătul de frumseţile pentru dînsul zilnice, prin urmare triviale, după ce ni arătă scara, preferi a rămînea jos şi a bea «un bicchier' di vino» în «taverna» vecină, pănă ne vom coborî.

În haosele superioare ne rătăcirăm zgîind ochiĭ la turnurĭ şi preumblîndu-ne două ceasurĭ în zigzag pe după dînsele.

O întîmplare nenorocită singură fu scăparea noastră: alminteri şi acum poate am fi de-asupra. Doĭ amorezaţĭ nenorociţĭ ne urmaseră, şi, din înnălţime, îmbrăţişaţĭ, se trîntiră jos. La această catastrofă alergă şi Diego din «tavernă», temîndu-se să nu fim noĭ. Oamenĭĭ ospătaruluĭ, fără preget, se urcară, ne chia-

www.digibuc.ro

mară, şi, după vŏacea luĭ îndreptîndu-ne, furăm conduşĭ jos, unde ni istorisi trista întîmplare a sinuciderĭ, ce noĭ nicĭ n'o observaserăm, căcĭ, de sus, oamenĭ par că-s furnicĭ, şi tot zgomotul ca un murmur nesimţit.

Adio! Peste treĭ zile plecăm la Roma, şi-ţĭ voiŭ scrie din eterna cetate.

IX.

Din Roma, Faur 1839.

«Roma, Roma, regina orbis,
Cuius par est nihil et nihil secundum!»

Trec, dragă, tot ce am văzut frumos, măreţ, interesant, de la Milano pănă aicĭ. Las la o parte şi Marea, Marea Mediterană, ce la Genova o văzuiŭ pentru întăia dată, şi-ţĭ scriŭ numaĭ despre Roma, mama noastră, şi despre Traian, părintele nostru. Ar fi şi păcat, în scurtul timp ce-s aicĭ, a mă ocupa cu lucrurĭ micĭ. Şi ce nu e mic pe lîngă Roma şi pe lîngă Traian?...

Nu ne îndurăm de timpul ce pierdem cu mîncarea şi odihna obişnuită, atîtea-s de văzut, atîtea de cercetat. Sîntem în timpul carnavaluluĭ. Şi ce e maĭ de seamă, în lumea petrecerilor, decît carnavalul din Roma de azĭ? Pe mine însă mă interesează Roma antică, maĭ presus de toate. Roma, frate, Roma, care nicĭ visasem a o vedea oarecînd, — iată-mă în mijlocul eĭ!

Nu în deşert se chiamă «eterna cetate». A domnit peste lumea păgînă, cît era în epoca păgînismuluĭ cunoscută; domneşte acum peste lumea creştină, acea

www.digibuc.ro

lume care e demnă de considerație astăzĭ, în sens și spiritual și material de odată.

Roma modernă e mare, e memorabilă; dar nu aceasta atrage la sine cu atîta putere, ci Roma antică. Ce zic? amintirile eĭ cele măreţe, cadavrul eĭ, în mare parte înmormîntat, desgropat, și, totuși, încă viŭ și plin de viață.

Un Papă oarecare avu fericita ideie de a consacra toate monumentele antice, transformîndu-le în biserică creștine. Numaĭ așa fură apărate de răpire și stîngere totală, căcĭ cine s'ar atinge de ele, săvîrșește fărădelege.

Maĭ toate monumentele antice și-aŭ pierdut numele și destinația străveche originară, potrivindu-se timpuluĭ de față. Fără nicĭo mirare, saŭ, cum îțĭ place, cu destulă mirare vezĭ Zeiĭ fabuloșĭ înlocuițĭ cu Martirĭ creștinĭ, Zinele mitologieĭ cu Sfintele credințiĭ moderne.

Panteonul luĭ Agripa e biserica Tuturor Sfinților, vizuniile fiarelor în Coloseul Flavian sînt atîtea altare ale acelor martirĭ aĭ credințiĭ creștine ce oarecînd li serviră de hrană. Precista Maria pretutindenĭ a detronat pe Iunona, Vesta și Minerva.

Dar, ceva trist, faimosul For Roman, sufletul Romeĭ de oarecînd, azĭ se chiamă «Cîmpul vacilor», și, pe lîngă tribunele și azĭ în picioare, pasc, în adevăr, caprele și viţeiĭ.

Aceasta e Roma, de care tremura lumea pănă în hotarele Asieĭ? Nu e Roma! Acest deșert e mormîntul Romeĭ, e cadavrul eĭ, și locuitoriĭ de azĭ sînt viermiĭ ce-l rod, în toată puterea vorbeĭ!

Nicĭo zi, să nu se descopere o sumă din rămășițile strălucitei cetăți. Italienii păstrează aceste spoliĭ cu

www.digibuc.ro

religiositate, nu însă pentru memorabilitatea istorică, nicĭ din respectul antichităţiĭ, ci din josnicul interes.

Acestè relicviĭ desgropate atrag, din toate unghiurile lumiĭ, o grămadă de străinĭ, a căror curiositate de mult hrăneşte treĭ părţĭ ale Italieĭ.

Romaniĭ întreţin ruinele, ca cerşitoriĭ ranele lor, spre a îndemna trecătoriĭ la îndurare. Nu în deşert sună proverbul: «Papa santo, popolo cornuto».

Romagnoliĭ (aşa se chiamă locuitoriĭ Statuluĭ eclesiastic) sînt ceĭ maĭ aprigĭ lotri şi briganzĭ în lume, iar ce nu e brigand, cu puţină excepţie, e cerşitor.

Şedem în otelul «Rusia», din Piaţa Poporuluĭ, aproape de poarta cetăţiĭ cu acelaşĭ nume.

Azĭ dimineată plecarăm pe «Via del Corso», strada cea maĭ frumoasă în Roma nouă, ajunserăm la muntele Capitolin, văzurăm, din fugă, măreţele ruine, aicĭ abundente, trecurăm Forul Roman, supt arcul luĭ Titu, pe «Via Sacra», alăturĭ cu Muntele Palatin, leagănul măririĭ romane, pe lîngă Amfiteatrul luĭ Flaviu, ruina cea maĭ măreaţă în toată lumea, ne întoarserăm pe supt munţiĭ Esquilin, Viminal şi Quirinal, în Forul luĭ Traian, care, laudă Domnuluĭ, şi azĭ poartă numele său antic: «Foro Traiano».

Atîta respect are tatăl nostru Traian, după şaptesprezece veacurĭ!

În acest for măreţ, ridicat de Traian, după ce s'a transportat o parte a munteluĭ Quirinal, staŭ încă basele şi trunchiurile din colonada bisericiĭ acestuĭ eroŭ divinisat, nu de mult descoperite, şi în mijlocul foruluĭ e o columnă strălucită de marmură albă, care oarecînd suporta chipul Împăratuluĭ Traian, expus adoraţieĭ universale. Azĭ, spre acelaşĭ scop, se află statuia Apostoluluĭ Sf. Pavel.

www.digibuc.ro

Columna traiană e toată, întreagă şi memorabilă, prin proporţiĭ, formă şi sculpturĭ. Toată viaţa militară a divuluĭ Traian e descrisă triumfal, din base pănă în capitel, pe o cale şerpuită, în baso-reliefurĭ de cîte treĭ palme. Două miĭ şi cinciĭ sute de chipurĭ omeneştĭ, nicĭuna ca ceialaltă, afară de caĭ, căruţe, maşine de războiŭ, arme, steagurĭ şi altele, se află în jurul columneĭ. Varietatea lor te pune în mirare şi uimire. Sînt înfăţişate maĭ cu seamă ambele războaie purtate împotriva Dacilor, înnaintaşiĭ noştri, ale căror chipurĭ şi îmbrăcăminte par a fi ale Ţuţuienilor ardeleni din zilele noastre.

Ne suirăm o sută optzeci şi cinci de trepte tăiate în marmură pe d'innăuntrul columneĭ, ce formează o scară spirală, puţin luminată prin ferestruicele icĭcolo tăiate, pănă de-asupra.

Ne transportarăm, în cuget, pe vîrful Buceciuluĭ, de unde ni se înfăţişară, ca visiunĭ, provinciile Dacieĭ noastre.

— Vezĭ, zise d. C. C. —, Roma, cu şepte colnice, e icoana Dacieĭ noastre, cu şepte provinciĭ: Ardealul, Maramurăşul, Moldova, Basarabia, Istria, Timişoara şi Crişana!

— Vezĭ deşertul acesta? Oh, cum samănă el cu deşerturile nenorocitelor noastre ţerĭ!

Cugetarăm la lepra ce a cuprins poporul roman în Italia şi la lepra şi rĭia ce suge şi stoarce sudoarea poporuluĭ daco-roman: iobăgia, claca, boierescul, robota, una şi aceiaşĭ plagă cu patru nume barbare, apoĭ extrema miserie şi abjecţie în care vegetează.

O, decadenţă! o, nenorocire! o, tristă realitate!

Pănă cînd, Doamne, veĭ lăsa viţa românească, în Occident şi în Orient, să pătimească? Pănă cînd aĭ

www.digibuc.ro

lungit sorocul ispăşirilŏ păcatelor străbune? Pănă într'acîtea seminţie veĭ să certĭ poporul acesta? Zis-aĭ, Doamne: «Certa-voiŭ răutatea pănă într'a patra seminţie, şi binecuvîntarea o voiŭ întinde pănă într'a mia». Îndură-Te, Părinte ceresc, îndură-Te, că-s şaptesprezece veacurĭ de amar, de nenorocire! Îndură-Te, în sfîrşit, binecuvîntă-ne numaĭ în patru seminţiĭ, apoĭ, dacă nu-Ţĭ vom merita mila, pedepseşte-ne din noŭ într'o mie, şi, cu supunere, vom striga dreptatea Ta în vecĭ vecilor. Amin!

Aflasem de la ciceronele nostru — e adevăr, saŭ nu, nu garantez, — cum că statuia luĭ Sf. Pavel pe columnă ar fi tot cea antică, a luĭ Traian, numaĭ capul i s'ar fi schimbat. Aşa, coborînd de pe columnă, — ierte-mă Dumnezeŭ şi Sfîntul Săŭ Apostol! — cu cea maĭ adîncă pietate şi religiositate sărutăiŭ poalele idoluluĭ păgîn, ce înfăţişa chipul celuĭ maĭ bun prinţ roman în veacul de aur al Imperiuluĭ universal. Apoĭ, împlinind acèastă datorinţă, — care cred că nicĭun adevărat Romîn nu o ar neglija, ducîndu-l soarta la acest loc sfînt, — veniiŭ la otel, că era tărziŭ.

Încet, sînt cuprins de cugete, ca pe vîrful columneĭ. Cine ar putea să maĭ scrie în aşa stare a sufletuluĭ?

Vale et fave!

X.

Roma, Faur 1839.

«Plus on est honnete homme, plus on est religieux, mais on garde sa foi pour soi, on est indulgent pour les autres.»

Religia e înnăscută omenirĭ şi se urmează din seminţie în seminţie prin educaţie. Nicĭo religie cred

www.digibuc.ro

să fie în lume care ar avea de scop să facă oamenii mai răi, ci, din potrivă, toate-s menite a înnobila sufletul şi a îndrepta spre bine oamenii, după firea lor animală aplecaţi spre rău.

În Roma domneşte numai religia catolică, şi Papa, capul ei visibil, e obiectul veneraţiei universale. Romanii nu mi se par bigoţi, din causă doară că aici nimănui nu-i vine a minte a se înfăţişa cu alte principii religioase, după ce catolicismul, în mărinimia sa, dă destul nutreţ de edificare spirituală de o parte, şi de ajuns curiositate de altă parte, spre a face să tacă orice petulanţă şi zelotipie contrară.

Nici se poate cugeta în Italia o religie mai acomodată locuitorilor acestui Eden decît cultul catolic, cu totul poetic şi sensual, cu totul copiat din tradiţiile ante-creştine locale.

Sîntem de douăzeci de zile în Roma, şi, de dimineaţă pănă seara, visităm la monumente, în ruine şi în picioare, antice şi moderne, amfiteatre, circuri, galerii, musee, temple şi biserici. Însă douăzeci de ani ni-ar trebui să le vedem şi să le apreciem toate.

Dar nu e de lipsă în Roma să cauţi locuri numai închise, ca să admiri obiecte rare şi venerabile; aici museul e supt soare. Nicio căsuţă, fie cît de meschină, fără a fi împodobită cu statui, statuete şi relicvii, de cîte două mii de ani.

Chipurile celor mai virtuoşi bărbaţi, precum şi ale celor mai cumpliţi tirani, zac în pulbere călcate, zac pe străzi, lîngă garduri, acoperite de urzici, împlinind astfel cuvîntul Scripturii, care zice: «Tot ce e înnalt, se va pleca, şi tot ce se tîrîie, înnălţa-se-va».

Pămîntul, ţerna şi pulberea de pe străzile acestei faimoase cetăţi încă sînt sfinte şi vrednice de vene-

www.digibuc.ro

raţie. Aiurea ar fi obiect al cultuluĭ, fie arheologĭc, fie chiar religios creştin.

Oare acestea nu cuprind în sine atomiĭ luĭ Brutus, Catone, Cicerone, Traian? Oare nu toată molecula e sfinţită prin legiunile de martirĭ aĭ credinţiĭ creştine ucişĭ, nu alminterĭ, ci numaĭ spre desfătarea unuĭ Caligula, Neron, Domiţian şi a tot poporul roman, suveranul lumiĭ, dar sclavul tiranilor săĭ, a acestuĭ popor denaturat, care a născocit cincĭ vorbe spre a zice «sînge» şi zece spre a zice «omoară»?

Atîta avuţie în expresiĭ de cruzime nu caracterisează de ajuns pe Romaniĭ păgînĭ, precum atîţia Sfinţĭ, atîtea serbătorĭ şi atîtea relicviĭ, cu care Roma face întins comerţ, pe Romaniĭ creştinĭ?

Roma e cel maĭ avut oraş în sfera artelor frumoase. Aicĭ sînt toate acasă: sculptura, pictura, arhitectura, care stîrnesc musica şi poesia. În Roma toate naţiile aŭ academiĭ de arte şi discipolĭ, spre a se perfecţiona, pentru că aicĭ, maĭ mult ca oriundè, se află modelele adevăratuluĭ frumos, care se produce, nu prin natură, ci prin geniul artistic.

Capodoperele de sculptură, creaţiunile artiştilor grecĭ anticĭ şi azĭ se păstrează în Roma, precum: Hercule Farnese, Apollon din Belvedere şi Venerea Medicee, statuĭ pedestre, neimitabile modèle, numite după locul unde se păstrară.

Hercule Farnese represintă idealul puteriĭ (tărieĭ), Apollon din Belvedere idealul frumuseţeĭ bărbăteştĭ, iar Venerea Medicee idealul perfecţieĭ formelor femeieştĭ, compus de artistul antĭc, după cum se zice, din ce avură maĭ perfect nouă din cele maĭ graţioase fecioare, ce-ĭ serviră de model.

Nemuritoriĭ Rafael Sanzio şi Michel-Angelo Buo-

www.digibuc.ro

narotti aicĭ aŭ lăsat capodoperele picturiĭ şi arhitecturiĭ lor, pînze de un stînjen pătrat zugrăvite, în valoare de treĭ, patru sute de miĭ de florinĭ în argint una. Apoĭ faimoasa biserică a luĭ Sf. Petru din Vatican, care, fără îndoială, n'are păreche în lume, şi e, în adevăr, demnă de a fi catedrală a toată lumea, pentru frumuseţă, preţ şi măreţie.

Renumit fu templul Dianeĭ în Efes, căcĭ făcu nemuritor şi pe criminalul Erostrat, ce-l aprinse; o minune templul luĭ Solomon, în Ierusalim, şi drept măreaţa Aghia Sofia în Constantinopol, căcĭ, gata fiind, făcu pe Iustinian a exclama, în extas: «Te învinseiŭ, Solomoane!». Însă toate acestea, pe lîngă Sf. Petru din Vatican, sînt inferioare, nu i se pot compara.

Închipuie-ţĭ o piaţă imensă, rotundă, de ambe părţĭ cercuită de portice gigantice, sprijinite pe patru sute de coloane maiestoase şi încununate cu dóuă sute de statuĭ colosale. În mijlocul eĭ un obelisc egiptean de granit roşu, avînd pe ambele laturĭ, la egale distanţe, două fîntînĭ, cu maĭ multe basine suprapuse, covîrşite de apa abundentă, neîntrerupt aruncată în aier şi recăzînd cu zgomot, în spumegare scînteietoare, în forma snopuluĭ cu spice arcuite, din basin în basin.

Nimic nu poţĭ să cugeţĭ maĭ pompos decît această piaţă, în fundul căreia, spre Apus, e maiestosul fronton al bisericiĭ, cu galeria ce susţine statuile colosale, a luĭ Hristos şi ale celor doĭsprezece Apostolĭ, lăsînd a se vedea superba cupolă şi două clopotniţe lăturalnice.

Întrînd pe una din cele cincĭ porţĭ de bronz ale bisericiĭ, staĭ în loc de admiraţie şi pătruns de cel maĭ înnalt simţ religios, ca şi cum aĭ fi în sfînta cetate din Apocalips.

Biserica are în lungime şese sute şi în lărgimea

www.digibuc.ro

crucĭ patru sute şi pătruzecĭ de urme. Zidurile sînt groase de cîte douăzecĭ şi patru, înnălţimea cupoleĭ principale e de patru sute patruzecĭ şi treĭ de urme. Edificiul întreg are încă un vestibul de şeĭzecĭ de urme.

Abia o mie de anĭ ajunse spre construirea acesteĭ bisericĭ, ce a costat treĭ sute de milioane. Monument maĭ minunat nu s'a ridicat de mînĭ omeneştĭ pe faţa pămîntuluĭ.

Deşi magnifică, strălucită şi colosală această clădire, toate într'însa sînt aşa de proporţionate, încît ţi se pare că n'ar fi mare, căcĭ, toate părţile fiind marĭ şi în armonie unele cu altele, întregul devine în analogie naturală.

Aur, bronz, marmură de toată speţa, apoĭ sculptură, pictură, mosaic şi arhitectură par că s'aŭ întrecut a împodobi acest monument, unic în lume.

Dar până cînd să-ţĭ descriŭ? Mă las, şi-ţĭ pomenesc cîteva curiosităţĭ dintr'însa.

Aproape de cupolă, în capătul năiĭ principale, la dreapta, e statuia curùlă a luĭ Sf. Petru, de bronz, al căruĭ picior, prin necontenita sărutare a credincioşilor, aşa s'a tocit, încît se găuri de-asupra.

Supt altarul principal e aşa-numita Confesiune a Sfîntuluĭ Petru, adecă cripta în care i se află trupul păstrat. Aceasta e minunat împodobită cu marmură şi aur, apoĭ, ziua, noaptea, în jurul eĭ ard o sută douăsprĕzece lămpĭ, pururea umplute, nu cu untdelemn, ci cu unt şi grăsime animală. Pentru ce? Causa nu o putuiŭ afla.

Altarul cel mare e ridicat pe şepte trepte, e întors spre Răsărit şi serveşte numaĭ la slujba pontificală a Sfinţieĭ Sale Papeĭ; are de-asupra un baldachîn

www.digibuc.ro

de metal corintic, sprijinit pe patru coloane sucite, de acelaşĭ metal, preţios, cum spun, ca însuşĭ aurul. E înnalt de o sută treĭzecĭ şi două de urme şi aşezat chiar supt cupola cea mare.

Maĭ e în această minunată biserică şi catedra Apostoluluĭ Sf. Petru, în care un Papă se suie numaĭ după ce păstoreşte douăzecĭ şi şese de anĭ, cît se crede că ar fi păstorit principele Apostolilor Petru. Aşa ni spuse ciceronele. Am văzut şi patruzecĭ de scaune confesionale, pentru toate limbile în care vorbesc creştiniĭ catolicĭ în toată lumea. Toate limbile se învaţă la Roma în faimosul Colegiu «De Propaganda Fide».

M'am suit chiar şi de-asupra cupoleĭ, pe o scară aşa de lină, încît aĭ putea merge călare. Crucea din vîrf e înnaltă de cinsprezece urme, şi un glob aurit, supt dînsa, pare, de jos, numaĭ cît mărul, şi cuprinde în el şeĭsprezece persoane, pentru carĕ sînt scaune anume.

Mîne plecăm înnapoĭ, şi-mĭ pare răŭ, căcĭ, ca în Viena pe Împăratul, aşa şi aicĭ n'am putut vedea pe S. Sa Papa. E bolnav şi nu iese din casă.

Incă ceva despre carnaval, pe care, în săptămîna din urmă, vrînd, nevrînd, l-am gustat în toată splendoarea, fiindu-ni d'innaintea uşiĭ, în Piaţa Poporuluĭ. Carnavalul roman are patru puncte culminante, adecă: «I confetti», «La Mossa de' Barberi», «I Moccoletti» şi «La girandola». Samănă tare cu Saturnalele antice, şi ţine opt zile, imediat înnainte de Lăsatul Seculuĭ.

În fiecare zi, de la două după amiazi, Romaniĭ, cu mic, cu mare, şi cam la o sută de miĭ de străinĭ din toate unghiurile Europeĭ iese pe strada cea mare, «Via del Corso», în cea maĭ mare parte travestiţĭ şi

www.digibuc.ro

mascaţĭ la faţă, aleargă pe jos şi în trăsurĭ, făcînd tot felul de figurĭ şi schimositurĭ.

Aicĭ aruncă unĭĭ în alţiĭ cu «confetti», adecă cofeturĭ făinoase, şi cu florĭ. De la «Porta del Popolo» pănă aproape de muntele Capitolin, o distanţă foarte lungă, e numaĭ om de om.

Spre seară, din capul străziĭ, d'innăuntru, se lasă a alerga liberĭ doĭsprezece caĭ, înzorzonaţĭ cu florĭ, sîrmă şi clopoţeĭ, prin sutele de miĭ de popor, între chiote spăimîntătoare, de-a lungul «Corsuluĭ», pănă în Piaţa Poporuluĭ, unde se prind. Şi aceasta se zice: «Mossa».

Marţĭ seara, ultima zi de carnaval (Marţea Grasă), — căcĭ catoliciĭ lasă sec Marţĭ şi postesc, în adevăr, numaĭ patruzecĭ de zile în păresimĭ, nu, ca noĭ, patruzecĭ şi două, lăsînd sec în Dumineca precedentă —, cursul măştilor se prelungeşte şi după ce înnoptează. Travestiţiĭ, îndată ce înserează, aprind luminuţe de ceară, numite «moccoletti», şi improvisează o iluminaţie magică pe străzĭ. Unĭĭ lipesc zecĭ de muculeţe pe băţ, şi-l poartă aşa, ca un caduceŭ al luĭ Mercur, iar unĭĭ se străduiesc a stînge lumînările altora, şi e numaĭ un strigăt: «Senza moccoletti! Senza moccoletti!».

La oara unu' — va să zică la şepte, europeneşte, căcĭ aicĭ umblă ceasoarnicele babilonice, pe zi douăzecĭ şi patru de oare, începînd din apusul soareluĭ, care pururea se întîmplă la douăzecĭ şi patru —, coperişul şi cupola basilicelĭ din Vatican, ca prin farmec, în cincĭ minute, se iluminează, fiind miĭ de oamenĭ ocupaţĭ la aceasta, şi lumea gustă spectacolul de pe Muntele Pinciu. În sfîrşit, după ce iluminaţia începe a se împuţina, din mausoleul luĭ Adrian, azĭ

www.digibuc.ro

castelul Sant' Angelo, izbucnește un foc de artificiĭ măreț: maĭ întâiŭ rachete simple, apoĭ colorate, și, pe urmă, în tunete și pocnete, buchete superbe. Aceasta se zice «girandola».

Merserăm, apoĭ, la bal, ce ținu până la miezul nopțiĭ, când, trăgîndu-se un clopot, ca și cum aĭ fi opărit demoniĭ cu apă fiartă, așa fugi toată lumea, și, într'un minut, fu sala deșeartă.

Azĭ, deșteptîndu-ne, e liniște de moarte în Roma, și popiĭ ceĭ mulțĭ (după cum sună proverbul, popiĭ sînt aicĭ nouăzecĭ și cincĭ la sută din poporație), cu gravitate se primblă, mergînd și ieșind de la bisericĭ, spre a împlini cele șepte laude Atotputerniculuĭ, căcĭ aŭ trecut Saturnalele și se apropie Împărăția cerească, — e Miercurea Cenușeĭ.

Acum le las toate până la Bucureștĭ, căcĭ, întorcîndu-ne iute, anevoie-țĭ voiŭ putea scrie din cale.

Fiĭ cu Dumnezeŭ!

XI.

Bucureștĭ, Maiŭ 1839.

«Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.»

M'am întors, frate, la ale noastre, dar, în adevăr, pare că-s ale altora: nu-mĭ maĭ plac de loc. Am făcut un salt-mortal.

Sînt într'o stare ce aduce cu boala, dar anghira (ancora) vieții e speranța. Dorința ne încurajează a trăi și suferința ni astîmpără pasiunile. Sufăr de dor de ducă, însă: răbdare, că n'am unde, deocamdată.

Dar las reflecțiile, că tu n'aĭ lipsă de ele; poate

www.digibuc.ro

că-mĭ şi maĭ trece, ocupîndu-mă de altele. Mă voiŭ sili a-mĭ reculege amintirile, ca, din minte, să-ţĭ maĭ scriŭ tot din depărtare, căcĭ aicĭ acum nu aflu nimic vrednic de însemnat. Poate, după ce-mĭ voiŭ alina cugetele şi-mĭ voiŭ cîştiga dispoziţiile obişnuite, — dacă cumva.

Iată-mă, în cuget, strămutat pe malul Tibrului, de unde-ţĭ adresăiŭ ultima scrisoare, şi voiŭ, venind, să-ţĭ adun cîte ceva din staţiile intermediare.

După ce destul ni mulţămirăm dorul de a vedea nenumăratele lucrurĭ memorabile romane, lăsînd Roma în plină primăvară, cu pomiĭ înfloriţĭ, iar locuitoriĭ eĭ ocupaţĭ cu grija sufletuluĭ, cum se cuvine în păresime, în miezul luĭ Faur purceserăm spre casă, luînd, din staţie în staţie, cîte o escortă de siguranţă de treĭ jandarmĭ călărĭ, ca să ne apere de briganzĭ. Tot aşa făcuserăm şi ducîndu-ne prin Statul papal, — căcĭ aicĭ maĭ mult ţi-e asigurată viaţa de vecĭ decît cea miseră temporară, pe care toţĭ ţi-o atacă, pentru ca maĭ curînd să te bucurĭ de veşnicie.

Venirăm, ziua, noaptea, fără a ne opri prin locurile cele maĭ frumoase şi delicioase, prin Bologna şi Ferrara, unde trecurăm fluviul Pad (Pò), cel maĭ însemnat în toată Italia. Aicĭ acest rîŭ formează frontiera Imperiuluĭ austriac.

Din firea lor, saŭ din împrejurările politice, nu ştiŭ bine, supuşiĭ austriacĭ sînt mult maĭ serioşĭ decît ceĭlalţĭ Italienĭ, însă şi maĭ bărbaţĭ şi maĭ avuţĭ mi se văd.

Prin Statele papale, la toată staţia ne încunjura cîte o ceată de cinzecĭ, şeĭzecĭ de cerşitorĭ, cari, nefiind miluiţĭ cu generositate, «a bajuoco [1] di persona»,

[1] Crucer, gologan papal; talerul are 100.

www.digibuc.ro

cu blesteme zbieraŭ după noĭ, maĭ ales dacă și poștalionul frigea pe cîte unul maĭ cutezător cu biciul.

Asemenea lucru nu se vede în alte părțĭ ale Italieĭ, cel puțin în măsură așa de mare, iar în Lombardo-Veneția maĭ de loc. Dar nicĭ poștalionĭ vărateciĭ, ca dincolo, să ne delecteze, ca în Toscana, din milă în milă, cu «canzoni» și «ariette» nouă, cît se poate maĭ grațioase, lucru care plăcea foarte d-luĭ C. Poștalionii lombardo-venețienĭ aduc binișor cu «schwager»-iĭ tăcuțĭ și flegmaticĭ germanĭ, cari, pentru lumea toată, n'ar ieși din trapul obișnuit, așa-numitul «Kaiserlicher Trab», nicĭ pentru «trinkgeld»-ul îndoit.

Pe maĭ același drum, numaĭ încunjurînd Milanul, ne întoarserăm, în șese zile și atîtea nopțĭ, din Roma la Viena, unde reaflarăm iarna încă în toată puterea și Nemțiĭ, până la puține excepțiĭ, în Capitală, tot așa de ghețoșĭ.

Ne maĭ învîrtirăm puțin în Viena, care acum nu maĭ avea nimbul de astă toamnă pentru noĭ, apoĭ plecarăm către casă și de aicĭ.

Era în timpul desghețuluĭ. Până la orașul Gönyö, în Ungaria, venirăm cu poșta sătească, iar de aicĭ ne îmbarcarăm pe Dunăre, și, în vaporul numit «Árpád», navigînd, ajunserăm la Pesta.

Aicĭ e locul să-țĭ spuiŭ că Dunărea, apa cea maĭ mare din Europa, e cel puțin de zece orĭ ca Oltul. Oarecînd pe Dunăre plutiaŭ numaĭ corăbiĭ ordinare, mînate cu lopețĭ, saŭ trase cu caiĭ de pe malurĭ. Acum umblă vase mînate cu mașinĭ de abur, maĭ iute ca vîntul.

Corabia, frate, — ca să-țĭ daŭ ideie de dînsa —, e construită din lemne de brad, bine potrivite, înnăuntru și în afară unsă cu o amestecătură de ră-

www.digibuc.ro

şină, păcură şi alte materiĭ, ca să nu poată pătrunde apa într'însa. Forma eĭ e ca suveica, colosală, căcĭ suveica în multe limbĭ se chiamă navicelă.

Partea d'innainte, numită cioc, italieneşte «prova», poartă un steag, partea d'innapoĭ, numită «pupă», e maĭ tîmpă decît cea d'innainte, şi aicĭ e cîrma corăbieĭ, un fel de prăjină lungă, pe care pilotul saŭ cîrmaciul nu o lasă din mînă. Pe vasele cu abur se cîrmuieşte corabia cu roata, d'innaintea căreia, spre necontenită consultare, se află aşezată busola, cu acul magnetic care pururea arată punctul de Miază-noapte.

În mijloc e aşezată maşina de abur, cu care sînt în legătură două roţĭ de apă, mînate printr'însa. Maşina se pune în mişcare prin apa ţinută pururea în fierbere cu foc de cărbunĭ minerali, într'un fel de căldare, ermetic astupată, iar fumul iese în norĭ printr'un coş înnalt de treĭ, patru stînjenĭ.

Aburul saŭ vaporul e cea maĭ mare putere mişcătoare, stîrnită prin fierberea apeĭ în vase. Din căldarea închisă scapătă aburul adunat pe o gaură bine dispusă şi, fără încetare, ridică o limbă pururea recăzînd, care mînă o roată cu dinţĭ, aceasta apoĭ alte părţĭ şi, în sfîrşit, întreg mecanismul, cu o nespusă răpeziciune.

Toată corabia are cîteva saloane, bine mobilate şi prevăzute cu cele de lipsă pentru călătorĭ, apoĭ niscare cămăruţe micĭ, numite cabine, pentru oamenĭ maĭ aleşĭ; în sfîrşit, puntea de-asupra, numită în genere bord, încunjurată de galeriĭ saŭ gardenĭ, ca să nu cadă cineva în apă.

Suirea în corabie se chiamă «îmbarcare», scoborîrea «debarcare» şi călătoria pe apă «navigaţie».

www.digibuc.ro

Toată corabia e prevăzută cu «bărci» şi «şalupe», apoĭ cu ancora, saŭ anghira, ce se aruncă în apă, atîrnată de o funie groasă (numită în Evanghelie «cămilă», spre a arăta că e cea maĭ groasă aţă, care nu întră pe urechea aculuĭ; *sic!*), de cîte orĭ întră corabia în vre-un port.

Corabia e prevăzută cu personal, ce se chiamă «echipagiŭ». Conducătorul corăbieĭ e căpitanul, supt ale căruĭ ordine staŭ pilotul, economul, mecaniciĭ, maĭ mulţĭ servitorĭ numiţĭ «matrozĭ» şi învăţăceĭ numiţĭ «muşĭ».

Iată cîte cunoştinţĭ îmĭ cîştigăiŭ despre navigaţie, în cîteva zile. Acestea mi le spuse căpitanul corăbieĭ «Galatèa», care veni cu noĭ din Viena pănă la Pesta drept călător, şi ne aduse, apoĭ, cu corabia sa de la Pesta pănă la Giurgiu.

La Pesta debarcarăm din «Árpád», traserăm la otelul «La Regele Ungarieĭ», pe malul Dunărieĭ, şi şezurăm treĭ zile.

Într'o seară ieşiiŭ cu numitul căpitan — care era Italian — la primblare, şi merserăm într'un fel de «casino» al oraşuluĭ, unde se afla multă tinerime studioasă, între cari şi doĭ compatrioţĭ ardeleniĭ. Cu aceştia întrăiŭ în vorbă, după a lor cerere, văzînd că nu-mĭ e Ardealul străin, de şi nu li spuseiŭ că-s chiar Ardelean. Se maĭ apropiară şi alţiĭ, auzindu-ne vorbind, cît italieneşte, cît româneşte, şi, în sfîrşit, se întinse conversaţia generală în nemţeşte, ca toţĭ să ne înţelegem.

Maghiariĭ, ca popor asiatic, posedă virtutea ospitalităţiĭ în măsură mare, şi o exercitează, în casurĭ ordinare şi extraordinare, ca o manie. Nicĭ vorbă să scăpăm uşor de domnişoriĭ noştri.

www.digibuc.ro

Cinînd la o masă rotundă, se încheiè, de şi eram cam deşĭ, o societate de doĭsprezece inşĭ. Căpitanul nostru, cunoscînd firea oamenilor, cu un pretext plausibil o şterse dintre oaspeţĭ, şi mă lăsă pradă sorţiĭ. În vremea ospăţuluĭ aduseiŭ pe tapet ce văzusem de curînd în Italia, făcuiŭ panegiricul, puţin meritat, al Romănieĭ, ceia ce, fireşte, se şi cuvenia, trecînd de ţara mea; în sfîrşit, încălziţĭ cu vin escelent de Buda şi deplin înfierbîntaţĭ cu vin de Tokay, luară domnişoriĭ mieĭ paza de la gură, şi-mĭ tăiară în politică aşa de afund, încît mă făcură a tremura, crezîndu-mă tot dincolo de Leitha.

Mă asigurară amiciĭ îndată. În Ungaria poţĭ vorbi din răr unchĭ împotriva Guvernuluĭ, întocmaĭ ca şi la Bucureştĭ. Altceva e a scrie în ziare publice, căcĭ acestea-s supuse uneĭ censurĭ foarte aspre.

Aflăiŭ că magnaţiĭ maghiarĭ, ca şi boieriĭ romînĭ, merg de-şĭ risipesc averea în ţerĭ străine, dar nu prea li e iertat a cerceta Parisul, ca boieriĭ noştri, nicĭ a-şĭ face studiile la Universităţile libere germane.

Maghiarul e, în mare măsură, mîndru, îngîmfat de nobleţa luĭ, şi despreţuieşte negoţul şi industria, nu maĭ puţin ca ştiinţele practice. Viaţa luĭ e politica, şicana judiciară şi economia rurală. Aceasta din urmă însă o deprinde după datele primitive, neglijînd îmbunătăţirile din ţerile străine înnaintate.

De şi în toate aceste privinţĭ Maghiariĭ samănă bine cu boieriĭ noştri, eĭ, totuşĭ, de curînd, par că făcură un pas mare spre înnaintare şi aŭ de gînd să se scuture de datinile evuluĭ mediu, care, şi aşa, aŭ trecut departe margenile timpuluĭ.

Îndemnul progresuluĭ l-a dat în Ungaria contele Ştefan Széchenyi, un magnat care făcu călătoriĭ în

www.digibuc.ro

țerile cele mai culte și învățâ a prețui lucrurile alminteri decît compatrioții săi. Széchenyi a lucrat la înființarea societății de navigație cu vapor pe Dunăre, care aduce țerii mari foloase. El fu cel mai puternic luptător pentru introducerea limbii moderne în Administrație și Justiție, în locul celei latine, cu care era peste putință a propăși. Nu numai cu cuvîntul, ci cu șeizeci de mii de florini convențională popularisă ideia întemeierii unei Academii științifice naționale maghiare, și, cu cel din urmă argument, cîștigâ toată aristocrația, nu numai fudulă, dar și avută și generoasă, în toată țara.

Dacă Ungurii, vecinii noștri, din lungul somn al amorțirii începură a se deștepta și-s însufleții de reforme, e bună speranța că boierii noștri nu vor rămînea înnapoi, mai ales dacă se vor strădui a-și cîștiga cultura științifică, care li lipsește cu totul și cu care mulți Maghiari sînt înzestrați.

Îmi plăcu foarte văzînd pe d. C. că ține dese conferințe cu consilierul Viszkeleti, care auziiu că e un bărbat eminent și un călduros patriot.

În cultură, ca în natură, imitezi pe vecin mai curînd decît pe cel îndepărtat, și ții pas mai ușor cu cel ce merge încet, decît cu cel ce fuge.

Purceserăm din Pesta odată cu începutul primăverii, pe vaporul «Galatèa», o corabie destul de mare, nouă, nouliță, menită pentru Smirna, și, fără cea mai puțină piedecă, trecurăm cataractele Dunării, așanumita Poartă-de-fier, pe care, pănă aicî, nu cred să o fi trecut vas de așa mărime. Iar apa mare și cîțiva oameni bine cunoscuți cu localitatea deteră corăbiei direcția cuvenită, în aplause generale.

www.digibuc.ro

La Giurgiu ajunserăm, mi se pare, în patru zile, dar, ştiĭ, ca în «zilele babelor»: din causa timpuluĭ neplăcut, nu putuiŭ gusta nimic din frumuseţile loculuĭ.

De cînd mă aflu iarăşĭ în Bucureştĭ, îmĭ reluăiŭ ocupaţiile şi mă sîrguiesc a învăţa bine instituţiile acesteĭ ţerĭ, despre care, în scurt, voiŭ să-ţĭ scriŭ ceva, de nu cumvă pe negîndite voiŭ pleca de aicĭ, căcĭ cum că şi caut ocasie, poţĭ cugeta.

Fiĭ al luĭ Dumnezeŭ!

XII.

Bucureştĭ, Ianuar 1840.

«L'imagination grossit souvent les plus petits objets..., jusqu'à en remplir notre âme; et.... amoindrit les plus grands, jusqu'à notre mesure.»
(Pascal, *Cugetărĭ*.)

Nimic maĭ uşor decît a criticà, nimic maĭ greŭ decît a zugrăvi adevărul, a enunţa judecata dreaptă, basată pe observaţiĭ minuţioase, juste, în toate clasele şi în toate locurile despre care vreĭ să scriĭ.

Mă apuc de un lucru mare. Voiŭ să-ţĭ descriŭ Romănia, în care trăiesc de patru anĭ şi jumătate. Nu m'aş încumeta, dar în toamna trecută făcuiŭ, în sfera administrativă, un ocol în cea maĭ mare parte a ţerĭ, şi, cu această ocasie, n'am închis ochiĭ la cele ce mi se desfăşurară înnaintea lor. E numaĭ întrebarea: dacă nu cumva am văzut cam pieziş.

Ca să mă poţĭ pricepe, voiŭ cam compara lucrurile cu ale noastre ardeleneştĭ, pe cît, adecă, mi-s şi acelea cunoscute.

www.digibuc.ro

Ţara-Românească, în limba oficială numită aicĭ «Valahia», de unde şi numele turcesc al eĭ de «Iflac», e maĭ mare ca Transilvania noastră, mult maĭ fertilă, în toată privinţa, pentru că ea consistă din două părţĭ de şes aluvial, pămînt excelent şi virgin, apoĭ din o a treia, muntoasă, la Nord, presintîndu-şĭ feţele soareluĭ, ce dă păşunelor dulceaţă şi grăsime, apoĭ vegetaţieĭ în genere putere şi vioiciune.

Pădurile, ce din Carpaţĭ coboară departe în cîmpie, sînt însufleţite de tot felul de vînat; apele ce curg şi lacurile des sămănate în ţară, pe lîngă că-s pline de peştĭ gustoşĭ şi delicaţĭ, maĭ conţin şi un tesaur medical european: lipitorile, ce în tot anul se exportă în Franţa, Anglia şi Germania.

Clima ţerĭĭ încă e sănătoasă, cu excepţia rîpeĭ dunărene, unde vara aierul e cam încărcat de miasmele paludelor formate de acest fluviu, apoĭ nestatornicia temperaturiĭ, condiţionate prin suflarea vîntuluĭ din stepele ruseştĭ.

Nenorocirile politice şi vicisitudinile, ce durează de şeptesprezece veacurĭ, fac că ţara are aspectul de colonie nouă şi e puţin împoporată, căcĭ, pe cînd ar putea nutri zece, abia are două milioanede locuitorĭ, — cît Transilvania, supt auspiciĭ fisice neindoielnic maĭ rele, şi numaĭ politice şi sociale (n'aş zice în ceas răŭ!) ceva maĭ bune.

Nu e mirare dar că în Romănia vedem cea maĭ mare parte a locuitorilor păstorĭ în grasele cîmpiĭ deşerte şi în munţiĭ delicioşĭ, dar cu dreptul ne mirăm că n'aŭ ajuns a înnobila soiurile de vite, ci se perpetuă cornutele, copitatele şi lînoasele cele maĭ ordinare din Europa.

Agricultura, pomiĭ şi vinicultura, combinate, nu-

www.digibuc.ro

mără asemenea mare parte de adepţĭ, însă, şi aicĭ, fiecare mărgenindu-se pe lîngă datinile moştenite de la străbunĭ, domneşte starea primitivă, simplă, crudă, fără cît de puţină rafinaţie în metoda producţieĭ, nicĭ în varietatea productelor. Aşa, de pildă, grîul românesc e cel maĭ rumen în toată Europa, între poamele cu sîmburĭ e puţină varietate, şi vinul crud e excelent, în anul al doilea trece, de nu în fermentaţie putredă, nesmintit în cea oţetoasă, căcĭ arare se află cine să-l lucreze ştiinţificeşte.

Transilvania, din potrivă, e renumită pentru caĭ agerĭ, cu cari prevede boierimea romînă, are un soiŭ de cornute ce poate rivalisa cu orĭcare ţară cultă, apoĭ posedă cele maĭ bune felurĭ de producte agricole. Firește, acesta e meritul altor popoare din această ţară, maĭ fericiţĭ ca Romîniĭ în toate privinţile.

Ţara, cum zic, e nouă, nu însă şi locuitoriĭ: aceştia-s decrepiţĭ. Afli în Romănia cel maĭ greţos aristocratism, măcar că instituţiile se par a nu-ĭ fi fost prielnice. O seamă de boierĭ, get-beget Romînĭ, despoţĭ patriarhalĭ, ultra-ruginiţĭ; Fanarioţĭ κατ'ἐξοχήν, tocmaĭ aşa de mîndri, deşi laşĭ, ca supt Imperiul-de-jos bizantin, cînd Dogele veneţian era «Dominus quartae partis et dimidiae Imperii Romani»; caţaonĭ grecĭ, arendaşĭ de moşiĭ, cari, fără nicĭo cruţare, sug sîngele bieţilor clăcaşĭ; aceştia din urmă (clăcaşiĭ), în mare parte dedaţĭ cu jugul şi gîrbaciul; apoĭ Ţiganĭ vagabonzĭ şi Ţiganĭ definitiv sclavĭ; în sfîrşit, trîntorĭ de călugărĭ ignoranţĭ şi lăturile altor popoare, cari se bucură de o rară consideraţie.

Voieştĭ analisa? Ian să începem din vîrf:

Romănia are Constituţie represintativă monarhică, oligarhică, ca şi Transilvania, şi Guvern centralistic

www.digibuc.ro

biurocratic. Domnul suprem cîrmuieşte din mila luĭ D-zeŭ, şi poartă titlul de duce, — în limba slavonă: Gospodar saŭ Voevod. Era obiceiŭ, maĭ înnainte, ca tot Domnitorul să-şĭ adaoge, maĭ bine zis: să-şĭ alăture numeluĭ săŭ propriu şi numele generic, de Domnitor, «Ioan», care acum nu se maĭ respectează. Suveranitatea e însă e o mare minciună, căcĭ o exercitează d. Rukman, consulul rusesc, pe cînd suzeranul ţerĭĭ, Sultanul, percepe patruzecĭ de miĭ de galbenĭ tribut, iar Măria Sa le încurcă cum le poate.

Dar, în sfîrşit, nu maĭ bine pat două, treĭ duzinĭ de potentaţĭ germanĭ, pe cari tot aşa-ĭ poartă de nas Serenisima Dietă federativă din Frankfurt.

Statul românesc n'are domeniĭ, căcĭ toate fură închinate, după timpurĭ, la Sfîntul Mormînt şi la Sfeta-Gora (Muntele Atosuluĭ). Are numaĭ vămile şĭ salinele drept monopol comercial şi minier, care însă se arendează, spre a scuti spesele de regie, ce, la noĭ, cu pensiĭ cu tot, întrec, mi se pare, cu mult veniturile.

Afară de acestea, contribuiesc spre susţinerea Statuluĭ numaĭ nenobiliĭ indigenĭ, cu capitaţia de cîte un galben pe an, o dare comodă, introdusă de barbariĭ învingătorĭ pentru că lăsaŭ locuitorilor capul pe umerĭ, dar, în timpul de azĭ, o ruşine şi nedreptate strigătoare. Se percep şi dărĭ industriale şi comerciale, după niscare clasificaţiĭ şi taxe ocrotitoare, de la o clasă boierească numită «mazilĭ». Toate numaĭ de pămîntenĭ, însă — păcat neiertat! — străiniĭ fac Stat în Stat, se înavuţesc în această ţară şi-şĭ rîd de greutăţile publice, supt scutul Puterilor respective, fără a suferi imposite.

www.digibuc.ro

Afară de oraşe exercită drepturĭ politice numaĭ boierĭĭ şi fiĭĭ de boierĭ; restul e exclus cu totul.

Nu e ţară unde institutul nobiliar ar fi maĭ frumos ca aicĭ, care, în principiu, are a se conferi după merite şi se moşteneşte numaĭ prin fiĭ, maĭ departe nu; însă, vaĭ de lume, azĭ cele maĭ josnice serviciĭ private se egalează cu acela al patrieĭ şi se răsplătesc cu rang boieresc, prin favoare.

De regulă, Domnul concede rangurĭ cînd oarecine măcar treĭ anĭ a fost aplicat în serviciul public. Aceasta face pe fiĭ boierilor să ocupe posturile publice, ca înşişĭ să capete rang: alminterĭ li-ar ajunge copiiĭ mojicĭ (proştĭ); de unde urmează îndesătura de competenţĭ, încît nenobiliĭ ceĭ maĭ apţĭ se răsping, nefiind bucăturĭ cîte gurĭ.

Ce e drept, din cînd în cînd se vîră şi nenobiliĭ în slujbă, căcĭ fiecare locuitor e îngăduit a le ocupa, numaĭ dreptul de alegere e boieresc. Şi eŭ aspir la chiverniseală publică, apoĭ, cînd va plăcea patronuluĭ a mă face, în adevăr, «cirac», pot uşor să ajung Pitar.

Vodă, fiind semenul boierilor, ales de dînşiĭ, gustă, firește, o autoritate, ca la noĭ judele comunal, trasîmpins de cele maĭ scîrnave intrigĭ boiereştĭ, îndată ce nu face tuturora hatîr, vorbă cu înţeles lat în Romănia.

Între ofiţeriĭ publicĭ nu e ierarhie. Miniştriĭ, fiecare în departamentul său, îşĭ întrebuinţează ciaciĭ (clienţiĭ) proprĭĭ pe timpul cît domneşte şi alungă pe aĭ altora, încît nu voieşte a face cuiva hatîr. Aicĭ nu se cere ştiinţă, învăţătură, saŭ chiar purtare morală de la candidaţĭ, ci numaĭ banĭ şi rang boieresc saŭ protecţie puternică spre a avea slujbă publică. Firește

www.digibuc.ro

că asemenea candidați sînt prevăzuți cu șarlatanism și cu dose copioase de nerușinare, «à la szolgabiró», în care excelează ciocoiașii, încît cu avantagiu pot ține comparație cu semenii lor de pretutindeni; apoi știu bine hrăpi.

De aici urmează că administrația publică se operează în genere cu biciul «alla cozaca», justiția cît se poate mai vederat cu mita, și finanțele se dilapidează supt controlul sobolului, — cum se exprimă Schiller în «Fieschi» —, cu o rară sfruntare, în folosul favoriților. Nici se poate alminteri, cu Regulamentul Organic, Constituție hărăzită de Țarul tuturor Rusiilor, cu pravila Domnului Carageà, un adevărat abecedar de Codice civil, și cu sistema financiară copiată de la Ungurĭ și Turcĭ.

Pănă bine de curînd știința bărbaților de Stat s'a supt din literatura limbii eline, pe lîngă rutina cîștigată în practică; acum s'au îndatinat boierii avuți a-și trimete feciorii la Academie în Franța, de unde ceĭ mai mulți se întorc, după doi, trei ani, îmbrăcați în moda cea mai nouă, cu datini scîlciate și moravuri desfrînate, din societatea cea mai degradată parisiană; apoi toate acestea le transportă în saloanele de frunte bucureștene. Nu că doară în Paris saŭ în Franța ar fi lumea toată desfrînată, dar tinerii de cari e vorba nu caută societatea solidă în familie, ci numaĭ cea stricată, cum se află și aiurea.

Sînt și cîțiva bărbați solizi, cari, supt asemenea auspicii, s'aŭ avîntat peste colegii lor, și fac onoare țerii, dar — durere! — încă foarte puțini. De la acești din urmă aflăiŭ starea lucrului cu educația în străinătate.

Doamnele romînce aŭ educație strălucită: limbi,

www.digibuc.ro

musică, danţ şi toaletă. Economia casnică şi creşterea pruncilor, ca nişte îndeletniciri vulgare, se încredinţează sclavilor ţigani şi unor guvernante străine, cu unicul merit de a vorbi frumos franţuzeşte; de rest nici se mai întreabă.

Pe cît caută să laud Statul că nu introduce regia în economia sa, pe atît caută să defaim pe boieri, proprietari de moşii, căci şi le arendează; una, pentru că ei înşii staŭ în neactivitate, în «dolce farniente», cînd ar putea fi economi raţionali, saŭ se deprind cu servicii publice, ce le poartă cît de miserabil; alta, pentru că Romînii, în genere, avînd puţin spirit de speculă, nu ieaŭ singuri arenzile, ci pentru acestea s'aŭ atras în ţară o sumă de caţaoni greci, bulgari şi sîrboteĭ, cari nici în a şeptea seminţie nu se vor face Romîni, saŭ măcar romînofili; a treia, pentru că în moşia arendată din tată 'n fiŭ nu se introduce nicio îmbunătăţire, apoi între colonii supţi de două ori, odată pentru proprietar, altă dată pentru arendaş, nicio moralitate, ba, din potrivă, demoralisare mare; în sfîrşit, a patra, pentru că o perpetuă schimbare de Domn nici cînd nu va apropia clasa stăpînitoare de clasa lucrătoare, pentru ca una pe alta să se cunoască şi să se aprecieze.

Comerţul şi industria sînt mai cu totul în mîna străinilor; aşa şi artele, dacă şi de acestea poate fi vorbă. Grecii preponderează, apoi Sîrbi, Maghiari, Germani, Evrei şi ceva Francesi exploatează aceste mijloace puternice de înavuţire şi scot din aceste izvoare foloase imense, pe care, putem zice, le întrebuinţează spre detrimentul patriei, pe cînd, de altă parte, nici cu darea ordinară nu contribuiesc spre uşurarea indigenilor supţi de dînşii. Ba încă e teamă că, cu

www.digibuc.ro

încetul, vor și desnaționalisa țara, cu avuția și inteligența, pe care mai bine le prețuiesc decît Romînii.

Biserica, — să-ți spuiŭ ceva și despre dînsa. Biserica orientală, această instituție frumoasă și plină de viață, basată pe sinoade, vai cum a căzut, vai cum a ajuns a străluci de ignoranța cea mai groasă, cum s'a înnecat în cea mai crasă simonie, și cum, supt asemenea auspicii, religia deveni o formalitate complectă, fără spirit de viață!

Caută între preoțimea seculară (de mir), ba și între cea regulară (monahală) de naționalitate romînă, și, cu felinarul lui Diogene în mînă, în amiazi, nu veĭ afla teolog; poate însă vre-un geniu natural, cum și în alte clase sociale.

Biserica românească are un Mitropolit, care ține rang mare în Biserica Orientului, adecă al Chesareii Capadocieĭ, apoĭ treĭ Episcopi sufraganĭ diecesanĭ (eparhioți), toți bine dotați și membri aĭ adunărilor Statului. Pe lîngă toată această posiție eminentă, totuși Biserica e atît de degradată, încît nimănuĭ nu-ĭ insuflă respect.

Sînt ca la cinzecĭ de mănăstirĭ în țară, care posedă cel puțin a patra parte a teritoriului eĭ, dar, spre rușinea veaculuĭ, sînt și azĭ numaĭ adăposturile neștiinței, leniĭ și superstiției, apoĭ vre-o douăzecĭ de miĭ de călugărĭ și călugărițe împoporează cu sutele singuratecele asiluri ale formalității, într'o țară ca și de șeartă de popor. Maĭ cu cale ar fi, în interesul public, ca aceștia să fie părinți și mame de familie, spre a înmulți poporația, iar grasele lor veniturĭ s'ar putea întrebuința, nu numaĭ spre dotarea clerului secular, de tot cerșetor, ci și pentru înființarea de institute de creștere, așa de rar sămănate azĭ în toată țara.

www.digibuc.ro

O spirit reformator, arată-te şi aicĭ, unde, întocmaĭ ca în timpul cînd era Mîntuitorul în lume, aŭ ajuns Fariseiĭ a spăla păharul numaĭ pe din atară, iar înnăuntru zace materialismul şi ipocrisia crasă, nespălate.

Preoţimea aicĭ nu iea cunoştinţă despre educaţia şcolară a poporuluĭ, care, fireşte, nicĭ n'ar fi în stare a o conduce. Această afacere e în mîna Statuluĭ, respectiv a laicilor, lucru care, în alte privinţĭ, n'ar avea marĭ inconveniente, dacă şi Statul ar fi maĭ apt, saŭ ar avea maĭ multă căldură pentru înnaintarea luminilor, ceia ce însă — durere! — nu se vede.

Învăţămîntul public e represintat prin un singur Colegiu şi, mult, douăzecĭ de şcolĭ centrale urbane prin diferitele oraşe, cînd, pe uşor, ar putea fi atîtea gimnasiĭ, de exemplu, ca în Transilvania, unde maĭ atîtea aŭ diversele confesiunĭ.

Apoĭ mă mir cum nu se înfiinţează o Universitate, căcĭ Statul are destule mijloace; dar pentru aceasta e încă prea tînără cultura românească.

Pentru instrucţia populară se înfiinţară multe şcolĭ după metoda «împrumutată», lancasteriană, spre a împrăştia luminile în bordeie, şi e un ce mîngîietor a vedea în fiecare sătuţ clădirea şcoliĭ construită după un şablon estetic, cu frontonul aşezat pe patru coloane, ca un templu grec antic. E însă numaĭ pentru ochĭ, pe din afară, iar înnăuntru, Doamne fereşte, căcĭ nu sînt învăţătorĭ, ci acum se formează, foarte cu greŭ. Oarecarĭ tinerĭ ce ştiŭ două buchĭ poartă numele de «candidaţĭ», — zic: oameniĭ cam dedaţĭ, cîte patru, cincĭ anĭ, şi, pe toată vara, pe timpul vacanţiĭ, merg la şcoala normală a districtuluĭ să înveţe o lună, dar, în adevăr, puţinĭ se

www.digibuc.ro

dedaŭ cu ştiinţele pedagogice, şi, aşa, mult va trece până va ieşi lucrul la ţintă.

Până în cît preoţimea e indiferentă şi ignorantă, se poate judeca din aceasta. S'aŭ introdus în şcolile săteştĭ chiar o carte supt numirea de «Catehismul omuluĭ creştin, moral şi social», compus de laicĭ, după principiile din legea naturală a conteluĭ Chasseboeuf de Volney, şi nimic nu samănă maĭ puţin cu dogmatica Bisericiĭ ortodoxe a Sfinţituluĭ Mitropolit Petru Movilă ca acest catehism.

Şi fructifică această educaţie, căcĭ Biserica e de rîs, şi nu rar văzuiŭ coconaşĭ făcînd curte la privigherĭ şi aprinzîndu-şĭ ţigara la făcliile de la icoane.

Lipsesc bărbaţĭ soliziĭ în toate ramurile, şi, aşa, lumea se zvîrcoleşte în cerc viţios, până va da Dumnezeŭ mîntuire cu încetul.

De astă dată curm; însă, cît maĭ curînd, voiu relua firul. Adio!

XIII.

Bucureştĭ, Mart 1840.

«Continuez, continuez!
Grand plaisir me fairez!»

După ce m'apucăiŭ de critică, nu mă las, ci, până în sfîrşit, voiŭ să-ţĭ zugrăvesc societatea românească.

Atenţie! Sîntem la miliţie.

După două sute şi maĭ bine de anĭ, România iar posedă o oaste naţională regulată, europeană, vre-o şese miĭ de pedeştri şi călărĭ; nu se maĭ ajunge cu singuriĭ dorobanţĭ, un fel de panduriĭ administrativĭ.

www.digibuc.ro

Dar şi oastea, pănă acum, serveşte maĭ mult pentru paradă, alminterĭ ca a luĭ Papa: «Ce ne vole cinquanta per cavar una rapa; se non vi è il sergente, non fanno niente».

Nu-ţĭ voiŭ criticà oastea din punct de vedere strategic, căcĭ, de şi născut militar, n'aṃ aprofundat arta, pentru că nu-mĭ fu de gust, măcar că sînt calificat cel puţin ca sergent. Voiŭ să-ţĭ înşir terminologia rangurilor, ca să te delectezĭ: cu aceasta, ca şi cu toate celelalte lucrurĭ nouă, Romîniĭ şi-aŭ înzorzonat limba, neavînd pic de filolog, nicĭ măcar vre-un om cugetător. Rangul minim, de caporal saŭ conducător, se chiamă «Untărofiţer» (nemţeşte); 2) sergent, saŭ «maistru de veghe», «Feldvebel» (nemţeşte); 3) stegar, saŭ sublocotenent, «Praporcic» (ruseşte); 4) locotenent, «Porucic» (ruseşte); 5) căpitan; 6) maior (nemerite); 7) colonel, «Polcovnic» (muscăleşte); 8) general, «Spătar» (greceşte; *sic*).

Tot aşa, se zice: la marş «ţug», la companie «roată», la regiment «polc»; apoĭ cîte alte barbarisme, precum: în loc de Stat-major «ştab», în loc de garnisoană, divisiune: «garnison», «division», şi altele, după Muscalĭ, cari, de la Petru-cel-Mare pănă azĭ, încă susţin denumirile germane, las' că şi Germaniĭ cele francese. Dar apoĭ Francesiĭ cel puţin sînt părinţiĭ arteĭ militare!

Feudalism n'a existat în Romănia. Tot insul e deplin proprietar pe bunul nemişcător al săŭ, dar nicĭ de cavalerism n'are nimenĭ ideie, şi trecutul e definitiv barbar. Sarcinĭ feudale s'aŭ introdus totuşĭ, după împrejurărĭ, se vede prin imitaţie de la Ungurĭ şi Polonĭ. Asemenea s'aŭ imitat şi drepturile *regaliene*,

www.digibuc.ro

care încă aŭ căpătat consistență tare prin legea organică de azĭ.

Aicĭ numaĭ pe supt munțĭ se află proprietățĭ mănunte, ca la noĭ, încolo sînt numaĭ moșiĭ, monstruoase de marĭ, maĭ tot deșerte de locuitorĭ.

De bună seamă, acestea fură cuprinse de boierĭ la început, în urma emigrărĭĭ locuitorilor din causa războaielor necontenite cu toțĭ barbariĭ și, în urmă, cu Semi-luna. Unde nu-s locuitorĭ coloniĭ, proprietariĭ formează pășunĭ întinse, numite «suhaturĭ», și le arendează pentru îngrășarea turmelor și cirezilor de cornute, cu care se aprovisionează de carne orașe marĭ, maĭ ales cele imperiale: Viena și Constantinopol.

Iobăgia aicĭ se chiamă «clacă» și e asemenea organisată reglementar în toată țara. Coloniĭ numesc urbarul «zămblar», barbarism ca și «urbar», adecă *exemplar,* extract din Regulamentul Organic, ce cuprinde datoriile și drepturile clăcașilor către proprietarul moșieĭ, depus în fiecare comunitate.

După zămblar, clăcașul capătă nouă pogoane (optsprezece găleți) de pămînt, cu pășune cu tot, spre usufruct, căcĭ aicĭ «commune terrenum» și «pădurĭ urbariale» nu-s. Pe acestea colonul e dator a presta douăsprezece zile de lucru, a lua parte la iobăgie (cu alt înțeles, nu ca la noĭ), a duce un car de lemne și a da dijmă din toate productele la proprietar. Acestea pe față, dar să vezĭ reversul!

Zilele de lucru le transformară ciocoiĭ în lucru de zile și bietul clăcaș lucrează cel puțin de treĭ orĭ douăsprezece zile, spre a sfîrși treaba măsurată. Iobăgia, în sensul de aicĭ, e sarcina impusă la douăzecĭ și cincĭ de coloniĭ de a ținea un argat la Curte,—

www.digibuc.ro

cumu-s la noĭ birişiĭ simbriaşĭ. Carul de lemne se aduce foarte uşor, unde e pădurea vecină, dar din cîmpiile deşerte ar fi tot aşa ca şi cum l-ar mînà după lemne la antipozĭ, şi bietul clăcaş, îndatorat, ca să scape de o călătorie după lemne pănă la polul arctic, se împacă cu cîteva zile de lucru obişnuit. În stîrşit, dijma se iea şi din fîn, ba chiar şi din stratul de pătrunjel, căcĭ nu o iea proprietarul, ci caţaoanul de arendaş.

Una singură e bună. La Anul-Noŭ, zilele stipulate în zămblar se pot răscumpăra cu puţinĭ banĭ. Preţul uneĭ zile pe acest an e fixat la şeĭzecĭ de parale (cinsprezece crucerĭ în argint). Cea maĭ mare nevoie e însă cu prisoasele, adecă: dacă cineva nu se ajunge cu competenţa legală de pămînt şi cere un surplus, apoĭ, pentru aceasta, şe învoieşte cu caţaoanul, care, pe puţin, ştie stoarce zile multe, cît un «tisztartó» maghiar.

Însă, ce să facă bietul om? Face zile, necăjeşte ca viermele în hrean, căcĭ caută să prăşească bucate multe, fiind maĭ totdeauna ieftene, apoĭ să ţină vite cu îndestulare, căcĭ şi acestea sînt fără preţ.

Ziseiŭ că aicĭ se află Ţiganĭ vagabonzĭ, va să zică liberĭ; cam aşa aŭ fost, dar, iată, Statul a decis să aservească şi pe aceştia, transformîndu-ĭ în colonĭ aşezaţĭ pe moşiĭ boiereştĭ. Li se făgăduiră uşurărĭ, scutire de dare pe cîţĭva anĭ, şi se îndatorară a se colonisa regulat.

Ce nu s'a făcut de la Împăratul Iovian pănă azĭ, anevoie se va împlini în Romănia, cu cultura în stare de crisalidă, unde şi Romînul, care, din Domnĭ ce i-aŭ fost strămoşiĭ, ajunse a fi simbolul servituţiĭ,

www.digibuc.ro

atît e dedat cu jugul, părăseşte plugul de teroarea arendaşilor.

Ţiganiĭ aicĭ poartă toate acele meseriĭ mărunte ca şi la noĭ; fac, adecă, fuse, lingure, cupăĭ, ciure, toarnă clopoţele, cîrpesc şi spoiesc căldărĭ, pescuiesc aur şi spun de noroc. Dar, pe lîngă aceştia, e o clasă de Ţiganĭ cari, ca în evul mediu, vînează prepeliţĭ cu un fel de şoimĭ, numiţĭ «curoĭ», de tinerĭ învăţaţĭ la vînat. Ceata acestor vînătorĭ negri aprovisionează masa domnească cu prepeliţele, şi maĭ ale tuturor boierilor marĭ.

Tot Ţiganiĭ întreprind prăsirea de catîrĭ, pe cari, apoĭ, îĭ cumpără Statul şi face cu dînşiĭ negoţ de monopol, trecîndu-ĭ în Turcia, căcĭ în ţară nu se folosesc.

Toate aceste meseriĭ caută să înceteze 'n mare parte în viitor, căcĭ, pănă la unul, bieţiĭ Ţiganĭ se aşezară pe linie, saŭ, în scurt, aŭ să se aşeze; apoĭ adio industrie liberă! Caută, bieţiĭ, să presteze claca, iobăgia şi dijma, bucurîndu-se şi eĭ de soarta Romînuluĭ, deocamdată nu prea demnă de invidiat.

Ţiganiĭ sclavĭ sînt maĭ ales servitorĭ în casă şi în curte. Singura certitudine de a se putea vinde ca simple animale, îĭ face destul de nenorociţĭ. Asupra acestora exercitează boieriĭ toate drepturile feudale, cu nume şi fără nume, precum «ius primae noctis» saŭ «droit de cuissage».

Pănă sîntem la Ţiganĭ, îmĭ vine a minte să vorbesc şi despre temniţe, căcĭ supremul Voevod al Ţiganilor e totdeodată şi inspector general al închisorilor din Principat, supt numirea de «Vornicul temniţelor». Deţinuţiĭ saŭ condamnaţiĭ se tratează alminterĭ cu umanitate, dar, firește, şi cu toiegele,

www.digibuc.ro

dictate prin sentinţă, la răstimpurile măsurate de lege, va să zică de părerea boierilor din Divan, — fiindcă aicĭ se judecă maĭ cu seamă după opiniĭ, de oare ce juriştiĭ sînt deşĭ în tribunale ca ciorile albe în Europa.

Constituţionalismul românesc nu merge aşa departe ca să se scutească libertatea personală, însă boieriĭ se scutesc de arest cu hatîruriĭ. Este şi un fel de «habeas corpus», foarte bizar.

Dacă scapă un criminal din arest, apoĭ veghetorul neglijent se înfundă în locul luĭ, pănă acela se prinde saŭ, după împrejurăriĭ, pănă la termin. De e aceasta după lege saŭ nu, nu garantez, însă-s martor al unuĭ cas întîmplat.

Justiţia criminală, din altele destul de parţială, e totuşĭ europeană, modernă, nu recunoaşte tortura, nicĭ confiscarea bunurilor, apoĭ nicĭ starea de asediu.

Şchioapătă numaĭ în privinţa pedepselor corporale, pentru a căror abolire n'a venit timpul, — după expresia boierilor legislatoriĭ. Fireşte că, cu cît se ţine o instituţie rea, cu atît maĭ anevoie se simte deşertul ce ar lăsa, abolindu-se. Din Codicele frances s'a luat pedeapsa expuneriĭ, destul de infamantă, care constă într'aceia de a lega pe criminal, ras în cap, cu veriga la grumazĭ, de un stîlp, în mijlocul pieţiĭ publice, avînd de-asupra inscripţia crimeĭ comise şi a sentinţeĭ pronunţate, ca toată lumea să-l privească. E un fel de răstignire necruntată, după cum fiecine poate judeca.

Pedeapsa cu moarte nu există, ci, în locul eĭ, după Codicele rusesc, imitat, se condamnă criminaliĭ, pe un timp saŭ pe viaţă, la ocne, adecă la lucru forţat în minele de sare. Mulţĭ află această pedeapsă, ca şi surghiunul în Siberia, maĭ aspră ca moartea,

www.digibuc.ro

și toată lumea bîrfește în contra. Eŭ, cu puțina mea pricepere, nu-s de această părere. Dumnezeŭ creă pe acest glob și Siberia spre a fi locuită de oameni. Pentru ce oare criminalii alteĭ țerĭ să fie maĭ buni decît oameniĭ de omenie născuțĭ acolo? Dacă în toată Europa, și chiar la noĭ, în Transilvania, oameni liberĭ scot sarea din ocne, oare nu e destul de uman a atribui această treabă criminalilor, drept pedeapsă, în loc de a-ĭ spînzura? Poate că cu aceasta se vatămă numaĭ simțul salinarilor de bună voie. Legile criminale sînt, din altele, uniforme pentru toțĭ, nu ca la noĭ, în Transilvania, unde omorul unuĭ nemeș costă două sute de florinĭ, al unuĭ libertin patruzecĭ de florinĭ și al unuĭ iobag douăzecĭ de florinĭ! De aceia nicĭ se aude proasta zicătoare, la toată întîmplarea, ca la noĭ: «Te omor, f..., și te plătesc cu banĭ!». Oricum, justiția criminală ar putea fi model Transilvanieĭ, apoĭ aicĭ nicĭ se comit atîtea crime, și hoțiile, oarecînd faimoase, s'aŭ stîrpit cu totul.

Și poliția e de laudă în Romănia. În toate comunele se ține pază de noapte, prin locuitorĭ, și, pentru furtul saŭ dauna urmată prin putere în sînul comuneĭ noaptea, aceasta e răspunzătoare solidar. E, firește, o măsură făcută în favoarea boierilor și arendașilor, însă, în genere, bună și demnă de imitat pretutindeniĭ.

După ce am ajuns la comune, nu va strica să maĭ arăt și alte instituțiĭ comunale la țară, va să zică în sate.

Viața comunală e departe de a fi desvoltată, dar cîteva instituțiĭ tind a o desvolta, ceia ce, cu timpul, se va și întăptui, căcĭ Romînul simplu e mult maĭ

www.digibuc.ro

solid decît clasa ciocoiască, care, rînd pe rînd, s'a slavonisat, s'a grecit, s'a muscălit şi acum a ajuns a se francisa cu ideile, cu limba şi cu moravurile. Săteniĭ, străinĭ aşa-numiteĭ culturĭ, ţin una şi bună: nu se ieaŭ după toată umbra.

Comunităţile sînt colonicale, bisericeştĭ, şcolare şi politice. De remarcat e că comuna politică n'are un anumit jude, ca la noĭ, ci un Consiliu comunal, alcătuit din proprietarul moşieĭ saŭ arendaşul luĭ, din parohul local şi din maĭ mulţĭ aleşĭ aĭ poporuluĭ, apoĭ dintr'un Logofăt saŭ notar sătesc.

Pe lîngă toate alte atribuţiĭ ce pretutindenĭ cad în sfera oficiuluĭ comunal, Consiliul aicĭ administrează cutia sătească (lada comunală) şi magazinul de reservă, — două instituţiĭ la noĭ necunoscute.

Fondul comunal aicĭ se produce în mod cu totul particular. Din şepte în şepte anĭ odată se îndreaptă aicĭ darea capuluĭ, şi aceasta se chiamă «catagrafie». Atuncĭ se fac tabele conscripţionale, după care, pănă la următoarea catagrafie, toată comuna e datoare a plăti contribuţia fără lipsă. Pentru morţĭ şi emigraţĭ se plăteşte darea din casa comunală, pe cînd însuraţeiĭ şi imigraţiĭ plătesc darea lor pănă la conscrierea generală, în cutia satuluĭ. Creşterea fiind tot maĭ mare ca scăzămîntul, casele comunale posedă însemnate surplusurĭ.

Magazinele de reservă sînt instituţiĭ introduse de Muscalĭ, cari, în timpul ocupaţieĭ acesteĭ ţerĭ grase, după faimoasa revoluţie a luĭ Ţudor Vladimirescu, aşa-numita Zaveră (literal: pentru credinţă), observară că, din lipsa prevederiĭ, cînd sînt bucate multe, se exportează toate pe maĭ nimica, apoĭ, cînd vine un

www.digibuc.ro

an răŭ saŭ se întîmplă războiŭ şi năvălire, lumea e expusă foameteĭ.

Tot locuitorul e îndatorat a depune în acest magazin comunal a douăzecea parte a recolteĭ sale anuale, care, din timp în timp, se înnoieşte, împărţindu-se bucatele vechĭ şi luîndu-se nouă în loc. Din magazin, ce constă maĭ ales în porumb (cucuruz), capătă preotul un ajutor anual, restul se păstrează de obiceiŭ în folosul — dar, după experienţă, în detrimentul — depunătorilor, căcĭ se fură de deregătorĭ, se strică de şoarecĭ şi de întemperiĭ, ca orĭce lucru al tuturora, în genere reputat al nimăruĭ.

Ceva de amintit e şi sigiliul comunal. Acesta constă din treĭ părţĭ, făcînd un tot împreunat cu o verigă. O parte se păstrează de proprietarul moşieĭ, alta de paroh şi a treia de unul din aleşĭ. Sigiliul cuprinde emblema judeţuluĭ (districtuluĭ), cu legenda acestuia, nomenclatura plăşiĭ saŭ plaiuluĭ şi a comunităţiĭ politice, care, de obiceiŭ, cuprinde maĭ multe comune colonicale.

Se vede că maĭ anevoie se poate căpăta aicĭ atestat fals prevăzut cu sigiliu comunal, decît la noĭ, unde ajunge o litră de rachiŭ pentru ca judele amărît, fără nicĭo controlă, să-ţĭ pună sigiliul pe orĭce hîrtie.

Am înşirat, cred, destule, şi bune şi rele, şi aş maĭ avea, dar ajungă. Sînt mugurĭ să rodească, sînt şi rănĭ încă nevindecate din boala de moarte a neamuluĭ nostru, spre a cărora vindecare nu ajung zece anĭ, de cînd sînt lucrurile ceva maĭ statornice, şi m'aş bucura să le văd tămăduite în cinzecĭ de anĭ.

Ajute Dumnezeŭ!

www.digibuc.ro

XIV.

Viena, Iunie 1840.

«Quisque suae fortunae faber.»

Dacă, cum îţĭ scriseiŭ la început, dragă, urmam sfatul starosteluĭ nostru din Cîmpulung, adecă dacă mă consacram comerţuluĭ, acum aş sta material binişor; mi-a repugnat însa a mă face discipolul luĭ Mercur, căcĭ, după ideia mea, negoţul e, maĭ mult saŭ maĭ puţin, un furt privilegiat în anumite locurĭ.

D. C. C., ultimul mieŭ patron, în Bucureştĭ, are o sumă de ciracĭ, e om recunoscător şi cu trecere în ţara sa, apoĭ de însuşĭ Vodă mă apropiasem, mă cunoştea, şi, cum e «gang und gebe» în Romănia, supt asemenea auspiciĭ, încet, încet, puteam ajunge la titlurĭ şi onorurĭ, iar, fiind puţin scrupulos, fireşte, şi la cotorĭ; dar nu-mĭ fu ursita, n'am ambiţionat nicĭ aşa fericire, şi iată-mă căutînd încă piatra filosofală.

Viaţa omenească samănă cu roata ce se învîrteşte împrejurul osieĭ şi, tot de odată, percurge spaţiile ce i se desfăşură în afară.

Omul se crede fericit după gust, nu după raţiunea ce ar avea să-l conducă, şi, după cum sună proverbul: «De gustibus non disputandum», pentru gust nu se pot stabili regule cu precisie matematică. Aşa şi frumosul relativ e numaĭ ce place.

Iară-s împins în largul spaţiuluĭ, iar am ocasie a-ţĭ descrie nouă impresiĭ din diverse puncte de vedere. Fără a te osteni cu enumerarea multor locurĭ, fără a-ţĭ enunţa toate distanţele, neapărate la un călător, mă voiŭ sili să te desfătez după vechiul mieŭ metod.

www.digibuc.ro

Nu putuiŭ resista seteĭ de nouă experienţe, lăsăiŭ pe d. C., şi, de o lună, părăsiiŭ Bucureştiĭ cu tînărul prinţ G. G., care vrea să-mĭ arăte Parisienii şi Francesiĭ la eĭ acasă. Apoĭ, pentru Parisienĭ şi Francesĭ, aşa numaĭ cum mi-ĭ zugrăvi moşul în simplicitatea sa, încă din cruda tinereţă sînt cu totul paşionat şi în stare să daŭ tot, chiar mîntuirea sufletuluĭ, dacă n'ar fi păcat a zice. Moşul, ca ostaş prins în anul 1813, avusese ocasie a cunoaşte ţara şi oameniĭ, şi vorbia pururea cu entusiasmul ce, de mic, îmĭ înfierbînta imaginaţia.

Din itinerariul nostru, puţine.

Aspectul desolator al satelor româneştĭ nu ţi-l maĭ descriŭ. Ţi se sfîşie inima văzînd, într'o ţară aşa de bună cum e Romănia, speţa umană în stare aşa de miseră. Trec peste cele zece zile petrecute cu destul amar în carantina cunoscută, Şupanec, unde nicĭ pe jovialul servitor Cazanovicĭ astă dată nu-l maĭ întîmpinărăm, pentru ca, cu glumele sale, să ni scurteze oarele, ca anţerţ. Dar voiŭ să-ţĭ descriŭ puţin scaldele saŭ băile herculene de la Mehadia, în Banat, unde petrecurăm — durere! — numaĭ o singură zi.

Aceste băĭ se află într'o vale carpatică încîntătoare, şi sînt în întrebuinţare din adînca antichitate,— cum adeveresc înscripţiĭ romane, tradiţiĭ poporale şi, maĭ mult, o statuie, alminterĭ foarte grosolan lucrată, a semizeuluĭ Heraclie saŭ Hercul, aflătoare în peştera din care curge izvorul principal de apă minerală. Se crede că această statuie ar fi cioplită de legionariĭ romanĭ, arhistrăbuniĭ noştri, veniţĭ din Italia.

Memorabilă e peştera herculeană, numită de Romîniĭ indigenĭ «Peştera luĭ Iorgovan». Aceasta e o gaură

www.digibuc.ro

în mal, compusă din cinci scobituri diverse, împreunate prin boltituri şi arcade gotice naturale, pe ai căror pereţi se află înscrise numele multor călători şi oaspeţi ai băilor. Şi eu îmi transmiseiu numele posterităţii, după ce mă îmbiè ciceronele cu cele trebuincioase scrisului. De această peşteră se leagă o mie de tradiţii, despre banditi, strigoi şi fermecători, în cîntecele şi baladele poporale.

Băile din Mehadia aŭ nouă izvoare termale, adecă naturale, fierbinţi, de apă sulfuroasă alcalină, şi se întrebuinţează ca baie şi de băut la felurite patimi; de aceia sînt totdeauna, vara, mulţi oaspeţi la dînsele. Fîntîna cea mai fierbinte spuse medicul că are cinzeci şi cinci de grade.

Locul e frumos de minune. Munţi şi colnice pitoreşti, stînci sălbatece umbrite de molifţi, ici-colo împodobite cu chioşcuri şi prevăzute cu drumuri şi cărări bine îngrijite, şerpuind în toate părţile. Curăţia aieruluĭ, ca şi înlesnirile de tot felul, îndeamnă a petrece în acele regiuni, însă furăm constrînşi aşa curînd a le părăsi ca să fim de «Joia Verde» în Viena şi să vedem ceremonia aceleĭ zile însemnate.

De la Mehadia merserăm pe drumul cel noŭ, construit supt auspiciile conteluĭ Szechényi, de-a lungul Dunăriĭ,— «drum potcovit», îi zic ţeraniĭ —, pănă la Drencova, şi ne îmbarcarăm în vapor, ca, pe Dunăre, să ne suim la Viena.

La Semlinul Sirmiuluĭ puţin ne oprirăm. Această cetate e faţă cu Belgradul sîrbesc; n'are, alminteri, nimic extraordinar. În sus, la Mohács, ne coborîrăm şi visitarăm, într'o biserică, un tabloŭ represintînd, destul de meschin, faimoasa bătălie între Ungurĭ şi Turci din

www.digibuc.ro

anul 1526, cînd pierdu Ungaria libertatea peste o sută de anĭ şi deveni paşalîc turcesc. De la acea bătălie din Mohács datează şi independenţa patrieĭ noastre Transilvania.

Navigaţia n'avu pentru noĭ nicĭo atracţie, fiindcă toţĭ călătoriĭ, afară de cîţĭva negustoriĭ de lipitoriĭ Francesĭ şi Englesĭ, eraŭ Jidanĭ. E trist că clasa industrială şi comercială în Ungaria maĭ numaĭ aceştĭ fiĭ aĭ Israel o represintă. Negustoriĭ de lipitoriĭ duceaŭ marfa, în săculeţe de pînză, la Paris şi Londra, şi ni spuseră că în tot anul vin după aceste animale în Romănia, căcĭ în ţerile lor s'aŭ rărit, apoĭ că fac destul cîştig.

In patru zile ajunserăm la Pojon, unde debarcarăm, spre a veni pe uscat la Viena, fără a lua notiţă de oraşul dietal maghiar.

Ţi-aducĭ poate aminte că, în cellalt rînd, nu-ţĭ descriseiŭ priveliştea malurilor Dunărieĭ, pentru că n'o văzuiŭ de negură între Pesta şi Viena. Iată-mă acum, pe un timp cît se poate de frumos, în aceleaşĭ locurĭ, şi cu drept veĭ aştepta să-ţĭ zugrăvesc; dar — ce să vezĭ! — parcă am închis ochiĭ, saŭ... să-ţĭ spuiŭ adevărul: mă fermecă o diavoliţă de brunetă, ce se acăţă de mine încă din Pesta. Atît mă fascinâ, blestemata, încît nu-mĭ maĭ luăiŭ ochiĭ de la dînsa! O altă speţă de negură — vezĭ! — îmĭ acoperi partea cea maĭ romantică a Dunărieĭ în Ungaria. Las' că şi cu prinţul dăduiŭ de belea, pentru că pe dînsul, în acelaşĭ timp, îl ocupâ o matronă bătrînă, saŭ, maĭ bine zis, fu constrîns a o întreţinea, fiind de rang mare. Dar iată-mă, a treia oară, pe acelaşĭ loc, fără să-l cunosc, trecînd ca un geamantan, — şi mor de necaz!

Viena, acum, e în plină serbătoare, nu ca întăia

www.digibuc.ro

dată, în timpul iernii. Tocmaĭ ajunserăm, şi, a doua zi, asistarăm la procesiunea cea maĭ măreaţă a ritului romano-catolic, care ajunse festivitate de Stat în toată lumea unde această religie domneşte, ca aicĭ, în oraşul Împăraţilor, procesiunea care, la noĭ, impropriu, se chiamă «Joia Verde».

Aflăiŭ, de la oamenĭ cunoscătorĭ, că această serbătoare fu instituită de S. Sa Papa, pe timpul Reformaţieĭ, nu atît ca demonstraţie în contra acesteia, cît ca să înnalţe credinţa catolicilor în sacramentul Sfinteĭ Euharistiĭ, zdruncinată prin reformatoriĭ protestanţĭ. Ea are de scop un cult extraordinar al hostieĭ sfinţite, trupul Domnuluĭ identificat cu Dumnezeul-om însuşĭ.

De aicĭ urmează că romano-catoliciĭ adoră materia Euharistieĭ nemărgenit maĭ mult decît credincioşiĭ Bisericiĭ orientale,— cel puţin din practică aşa se vede. Observăiŭ că, atuncĭ cînd se duce împărtăşania la un murind acasă, preotul catolic, ca la ofertoriŭ în biserică, poartă azima sfîntă în veşminte liturgice, supt un baldachin sfinţit, apoĭ, pe străzĭ, fiecare trecător îngenunche şi adoră cele sfinţite; pe cînd la noĭ un cult aşa de imposant, pot zice rafinat, saŭ nu e prescris, saŭ nu se observă. Bine mĭ aduc aminte că, adesea, popa, fiind biserica puţin cam departe, mînà pe clisiarh să aducă, fără nicĭo ceremonie, comunicătura, uscată, ca să împărtăşească pe vre-un muribund.

Să-ţĭ împărtăşesc pompa procesiuniĭ desfăşurate aicĭ, cu care nicĭ pe departe nu se poate asămăna litia Iordanuluĭ la Bobotează, cînd, şi la Bucureştĭ şi pretutindenĭ, după ritul nostru, încă iea parte Statul.

După ce se sfîrşi liturghia în catedrala Sf. Ştefan,

www.digibuc.ro

se puseră în mişcare, întăiŭ, numeroasele corporaţiĭ industriale vienese, fiecare cu steagul în frunte; urmară două miĭ de internĭ aĭ orfanotrofieĭ, cetele de cenobiţĭ de felurite ordine, douăzecĭ şi cincĭ de parohiĭ, una cîte una, cu prapurĭ, primarul şi municipalitatea Reşedinţeĭ, corpurĭ de cîntăreţĭ, internatul arhiepiscopal, preoţimea Catedraleĭ, vre-o cinsprezece colegiĭ de demnitarĭ chesaro-crăieştĭ, corpul universitar, precedat de rectorul magnific, toţĭ înconjuraţĭ de garda împărătească. Venia, apoĭ, Cardinalul-principe şi Arhiepiscop, în ornat pontifical, purtînd cele Sfinte supt un baldachin ţinut de consilierĭ municipalĭ, iar, împrejur, un roiŭ de pajĭ, purtînd făcliĭ aprinse, şi garzĭ de corp îl însoţiaŭ.

După baldachin, imediat, mergea Maiestatea Sa Împăratul, împodobit cu cele maĭ strălucite ordine, purtînd cu umilinţă facla aprinsă în mînă, apoĭ Maiestatea Sa Împărăteasa, cu damele Curţiĭ, în veşminte cu coadă, şi arhiducii, împrejuraţĭ de demnitarĭ, în sfîrşit, arcaşĭ de gardă călărĭ şi pionierĭ pe jos.

Procesiunea, după un ocol mare prin oraş, unde, în patru pieţĭ, la altarele de verdeaţă, împrejmuite de trupe şi de gardă civică, se cetiră patru Evangheliĭ, abia după patru oare se întoarse la Catedrală. Aceasta ni se anunţâ prin treĭ salve, date de batalionul postat în paradă pe piaţa «Graben», la comanda mareşaluluĭ, prinţul de Lichtenstein.

Cultul catolic e pompos şi imposant, căcĭ Statul îl ajută a străluci pretutindenĭ, dar mie nu-mĭ plac ceremoniile luĭ, pentru că se fac cu prea mare exactitate şi minuţiositate ostenitoare. Nu-mĭ place însă nicĭ simplitatea uscată a protestanţilor, pe care încă avuiŭ ocasie, icĭ-colo, a o cunoaşte. Un protestant

www.digibuc.ro

înțelept singur îmĭ zise odată că eliminarea a toată ceremonia în templele lor e cît se poate de stricăcioasă, pentru că, după firea sa, pe om pompa și ceremonia îl înnalță:

— «Ceremonia rituală», zise el, «ridică inima poporuluĭ unde, cu mintea sa mărginită, nicĭ cînd n'ar putea să ajungă, și, așa, cu pompa, se înlocuiește ceia ce nu poate stîrni cuvîntul evangelic, cu toată unctuositatea luĭ.»

Cu această ocasie îmĭ aduseiŭ aminte, cu durere, de extrema miserie a bisericilor noastre, de icoanele Sfinților cu gura strîmbă, de luminile de săŭ în Sfîntul lăcaș și de otrepele murdare ce se chiamă «ornat liturgic», apoĭ de meschinăria cu care se fac evlavioasele ceremoniĭ ale rituluĭ nostru, în România ortodoxă chiar.

O, Doamne, mult eștĭ îngăduitor! Oare și acel cult, atît de înjosit, e demn de Tine? Oare nu e o derisiune a măririĭ Tale a fi glorificat în mod așa de ticălos? Nu, Doamne, nu, căcĭ Tu cauțĭ în fundul inimilor, și ele cred și se ridică pănă la Tine și din pulbere! Apoĭ toată pompa omenească oare nu e o deșertăciune înnaintea Ta? Oare nu știĭ Tu, Atotștiutorule, cine poartă vina acestuĭ păcat?

Ritualul nostru ține mijlocul între extremităț și nu pătimește de afectație, însă degradarea poporuluĭ nostru îl ține umbrit și ignoranța l-a despoiat de frumusețea originală prin introducerea psalmodieĭ nasale în cîntece și în cetire.

Aș dori ca, orĭcît de puțin, să se predice și în bisericile noastre, pentru că învățătura evangelică numaĭ cu cuvînt viŭ împărtășită folosește poporuluĭ; dogmatica ar trebui pururea încunjurată și predicatorul

www.digibuc.ro

ar avea să se țină de morala practică. E însă un «pium desiderium» până nu vom avea preoți culți, apoi până nu se vor reformà cîntecele cele multe și peste toată măsura obositoare.

Cîntecul cere neapărat cultură, căci prin dînsul se înnalță simțirile, dar și mai multă estetică e de lipsă, pentru că, până ce poporul își vede pe însuși Dumnezeul său în cea mai extremă miserie, nu poate să se străduiască spre mai înnaltă cultură, căci l-ar întrece.

Poporul nostru e religios, cultura lui poate purcede numai din Biserică; aici dar trebuie să aibă model de estetică simplă, de ordin exemplar și de economie peste toată proba, ca să aibă ce imita într'ale sale acasă.

Ți-am predicat, frate, cred, de ajuns.

Acum te recomand lui Dumnezeu, până iară te voiu putea cerceta în scris.

XV.

Baden-Baden, Iulie 1840.

«Occhi, stelle mortali, ministri de' miei mali;
Se chiusi mi occidete, aperti cosa farete?»

Locul de unde-ți scriu e, mult-stimatul mieu, unul din cele mai plăcute în Germania, așezat pe coasta vestică a munților numiți «Pădurea-Neagră», o sută cinsprezece mile departe de Viena și două sute patruzeci de la casa părintească.

Aici sînt ape minerale ca la Mehadia, care atrag în tot anul până la douăzeci de mii de oaspeți din toată lumea, nu numai spre a se curarisi de boli, ci

www.digibuc.ro

maĭ vîrtos spre a-şĭ petrece, căcĭ natura şi civilisaţia s'aŭ întrecut în a înfrumuseţa acest loc.

Oraşul balnear Baden-Baden datează încă din zilele Împăratuluĭ Traian, cunoscut supt numele de «Cetatea apelor» (Civitas aquensis), şi era Capitala provincieĭ germane a Imperiuluĭ. Are şeĭsprezece fîntînĭ fierbinţĭ, cu temperatura de treĭzecĭ şi şepte pănă la cinzecĭ şi patru de grade, toate aduse în stabilimente de băĭ, cît se poate maĭ confortabile.

Plecînd din Viena, ajunserăm aicĭ, în extremitatea Germanieĭ, în curs de opt zile, şi trecurăm prin multe oraşe însemnate, din care, în treacăt, voiŭ să-ţĭ amintesc cîteva, măcar că puţin pot zice despre dînsele, după ce nicàirĭ nu stăturăm de ajuns spre a le cunoaşte maĭ bine.

Maĭ întăiŭ trecurăm prin Linz, Capitala Austrieĭ-de-sus, dar nu ne puturăm bucura de posiţia eĭ cea frumoasă pe malurile Dunărieĭ, fiind timpul de tot ploios. Ne despăgubirăm oarecît în Ratisbona, oraş vechiŭ bavares, unde şezurăm două zile în otelul la «Treĭ coifurĭ».

Aicĭ visitarăm galeria de pictură a prinţuluĭ de Turn-Taxis, demnă de văzut, în toată privinţa; Domul saŭ Catedrala antică, în stil ogival; podŭl, cel maĭ frumos în tot cursul Dunărieĭ, clădit din piatră tăiată, cu cinsprezece arcurĭ; apoĭ Walhalla, un Panteon ridicat de regele Bavarieĭ tuturor bărbaţilor eminenţĭ germanĭ. Acest din urmă monument e pe o colină rotundă, toată prefăcută într'o grădină delicioasă, lîngă satul Stauf, pe malul Dunărieĭ; de aicĭ gustarăm cea maĭ rară privelişte peste împrejurimĭ.

În Ingolstadt tocmaĭ se construieşte fortăreaţa fe-

www.digibuc.ro

derală, şi, după dorinţa noastră, însuşĭ generalulĭ Bäcker, conducătorul fortificaţiilor, avu bunătate a ni le arăta.

La Ulm întrarăm în Suabia, şi, în Capitala acesteia, Stuttgart, văzurăm Palatul şi staulele de caĭ ale regeluĭ de Württemberg, apoĭ, fiind Duminecă, merserăm în vecinătate, pe colina Rothberg, la o capelă rusească, de o arhitectură graţioasă grecească, care fu ridicată pentru o princesă din familia imperială rusească, şi ascultarăm Liturghia după ritul nostru. De remarcat în Stuttgart e, în toată dimineaţa, un imn, cîntat din trîmbiţĭ, în vîrful turnuluĭ Catedraleĭ, punct la răsăritul soareluĭ, cu armonie de tot graţioasă.

Trecurăm şi prin Capitala mareluĭ duce de Baden, Karlsruhe, şi, aicĭ, visitarăm palatul regentuluĭ, maĭ frumos aşezat în acest oraş de tot regulat, decît, alminteriĭ, de vre-o rară însemnătate.

Drumurile în Germania sînt minunat de bune şi îngrijite, cultura pămîntuluĭ adusă în cel maĭ înnalt grad, şi nu mă putuiŭ mira destul cum poporul de rînd se bucură aicĭ de înlesniriĭ la care niciĭ viseazăă ceĭ maĭ avuţĭ aĭ noştri. Dar e şi sărăcie destulă, — ca în oriĭce ţară tare împoporată.

În Bavaria nu creşte viţa de vie, însă, la tot satul, în formă de viĭ, văzuiŭ plantaţiĭ de hemeiŭ, întrebuinţat spre fabricarea berĭ, care, în adevăr, atît e de bună, încît te face a uita vinul.

Atît în Suabia, cît şi în marele ducat de Baden, drumurile nu-s prea drepte, ci formează multe liniĭ curbe, de ambele părţĭ însă sînt prevăzute cu arboriĭ roditoriĭ, ce li arată direcţia, în chip foarte pitoresc, prin latul cîmpiilor şi pe coastele colinelor.

www.digibuc.ro

Multe ar fi de descris. Mă mărginesc însă la acestea, pentru că ştiĭ că nu voiŭ să fac geografie. Să-ţĭ comunic însă studiile făcute aicĭ, de douăzecĭ de zile, asupra oamenilor cu cari veniiŭ în contact,— care maĭ mult te vor interesa. Ducînd o viaţă de «dolce far niente», urzind şi făcînd la planurĭ numaĭ de petrecere, asemenea studiĭ putuiŭ face despre toate naţionalităţile, aicĭ din bielşug represintate, apoĭ, cînd îs oamenĭĭ fără treabă, se arată firea fiecăruia în «negligé».

Iată portretele intimilor mieĭ, şi, maĭ înnainte, al luĭ «Monsieur François»:

Dumnealuĭ e născut German din Alsacia, adecă germano-frances. Trebuie să ştiĭ că Germaniĭ sînt patruzecĭ de milioane, dar au şi patruzecĭ de Împăraţĭ, cu mic, cu mare, şi, aşa, între dînşiĭ e maĭ mare diferenţă ca între naţiĭ diferite. Germaniĭ-francesĭ sînt Francesĭ ultraiştĭ, ca renegaţiĭ noştri maghiarisaţĭ saŭ grecisaţĭ. D. François a servit şepte anĭ în oastea regală, şi a ieşit dintr'însa, în loc de orleanist, napoleonist incarnat. Cînd vorbeşte de Ludovic-Filip, pururea zice: «C'est une ganache!», adecă «e o tîndală», căcĭ nu întreprinde cucerirea vre-uneĭ provinciĭ, ci lasă ţara pradă aristocratismuluĭ de banĭ, nesuferit poporuluĭ. Francesiĭ sînt şi aŭ fost pururea soldaţĭ de frunte, dar maĭ ales Napoleon, cu cuceririle sale, adusese naţia francesă în culmea glorieĭ. Amintirea luĭ se moşteneşte în oaste, apoĭ, prin congediaţiĭ şi veteraniĭ eĭ, în poporul ce-ĭ onorează memoria ca a unuĭ zeŭ naţional.

«Master William esquire»:

E secretariŭ privat al unuĭ sol rus, şi staŭ cu dînsul în relaţiĭ cît se poate maĭ amicale. Caracterul engle-

www.digibuc.ro

zesc se arată la dînsul în toată ocasia, căcĭ despre Germanĭ, aicĭ, în ţara lor, unde el e oaspete, zice numaĭ: «aceştĭ străinĭ». Englesul, adecă, va să fie pretutindenĭ acasă, nicăirĭ străin, — şi are, oarecum, dreptate, căcĭ nu ştiŭ care Stat n'ar fi dator Englesilor. Apoĭ, cine are banĭ, are toată lumea de patrie.

«Don Estevan»:

Un Spaniol înfumurat, curtean de familie al unuĭ duce din ţara sa; e nobil din provinciile basce, care aŭ niscare instituţiĭ ca ale noastre ardeleneştĭ, adecă privilegiĭ peste privilegiĭ. Şi acesta mi-e cunoscut, dar îmĭ căută mult timp peste umerĭ şi-mĭ vorbi tot de bravurile strămoşilor săĭ, pănă-mĭ luăiŭ osteneala a-mĭ arăta şi eŭ genealogia exact în modul următor, fără a ascunde ceva, după cum tu bine ştiĭ:

«E cu greŭ a dovedi cum că străbunĭĭ mieĭ ar fi luat parte la cucerirea Ţerĭĭ-Sfinte şi s'ar fi luptat cu Saladin în timpul cruciadelor, dar arhiva familieĭ adeveréşte cum că nobilitatea-ĭ datează de la Negru-Vodă saŭ, cel puţin, de la Mircea-Bătrînul, căcĭ spun donaţiile că nu se nobilită, ci că, după ce, din vicisitudinea timpurilor, decăzuse în stare plebeie, se reabilită numaĭ în Statul d'intăiu boieronal şi anume cu diploma donaţională a serenisimeĭ princese Susana Lorántfi, din anul 1652, prin care moşia se declară de boieronat liber, prevăzut cu regalele obişnuite şi cu imunităţĭ.

«Prin căsătorie, tot adevărat nobilă, — laudă Domnuluĭ! —, mă bucur de drept armalistic (de stemă) cu patru pătrare, adecă scut împărţit şi curmat cîte odată, apoĭ acoperit de două «cimiere» heraldice.

«Arhistrăbunul Toma, deşi nu tocmaĭ arhistrateg, ci simplu asesor la tabula Făgăraşuluĭ, meritâ drept

www.digibuc.ro

insemn nobilitar: scutul decorat cu coif militar şi diademă regală, iar emblema: braţ şi mînă armată cu pană de scris.

«Arhistrămoşul matern, Solomon, ca explorator în războaiele cu formidabila Poartă Otomană, cîştigă insemne cu melc purtîndu-şĭ găoacea, care, scoţînd coarne boiereştĭ, e străpuns de săgeată, pe care stă scris «Cautius», în litere de aur.

«Al treilea bărbat, versat şi maĭ bine în arta strategică, străbunul Cristian, servind, ca trîmbiţar împotriva Tatarilor, i se răsplătesc meritele rare de către Domnul transilvănean Mihail Apafi, ce-ĭ dete, drept emblemă, o coroană de aur, aşezată pe iarbă verde, lîngă care viteazul Cristian e represintat stînd şi sună din instrumentul muselor fanfara marţială, măcar că nu se aude.

«Vine încă Lascul, altă ramură eminentă. Acesta îmbrăcă demnitate aulică la serenisimul principe Gheorghe Rákóczy, ilustrul post de suprem-bucătar. Pentru escelenţa în arta culinară, zice diploma, «id est literele armale», se nobilită împreună cu consoarta Ana, cu cincĭ feţĭ şi treĭ fete,— de bună seamă că ştiaŭ face tăieţeĭ. Ştiŭ, din tradiţiĭ, că acel prinţ excentric nobilita adesea după amiaza, şi aceasta o făcu de sigur şi cu fericitul străbun Lascul, dovadă împodobirea scutuluĭ, unde el însuşĭ e întăţişat în costum culinar tocînd carne de piftele pe taraba pusă înnainte-ĭ. Alminteri nu lipseşte coiful militar, nicĭ diadema regală, măcar că emblema e prosaică cît se poate.»

După ce spuseiŭ luĭ don Estevan cu cîte venerabile pieĭ de cîne mă pot glorifica, i se maĭ întinseră zbîrciturile feţeĭ, mă tratează de egal şi nu-mĭ refusă «pinta» de vin, cînd se întîmplă să i-o ofer, după

www.digibuc.ro

moda noastră de acasă, care aicĭ nu e în us; dar la familiaritate perfectă nu o duseiŭ cu «hidalgul» mieŭ, — că e peste putinţă cu un Spaniol.

Aicĭ îmĭ vine aminte o anecdotă despre mîndria spaniolă:

Un sol frances, în intimitate cu unul spaniol, da acestuia pururea titulatura de «Excelenţă», Spaniolul îl întimpina însă numaĭ cu «Curtesia». Gîndindu-se Francesul a întitula şi el odată pe Spaniol cu «Curtesia», spre mare mirare aceĭa-ĭ zise «Excelenţă». Lucrul venind la explicaţie, Ş̧panul declarâ verde:

— «Mi-s titlurile egale şi, orĭcare, bine venit; voiesc însă ca titulatura mea să nu fie ca a altuia....

Lumea s'a schimbat foarte, şi, azĭ, Spaniolul are numaĭ sumeţia goală ca buzunarul săŭ şi ca vistieria regineĭ Maria-Cristina.

«Signor Bartolomeo» ştie toate operele luĭ Rossini şi Bellini pe de rost şi le cîntă cu nespusă dulceaţă, încît nu ne-am maĭ despărţi de dînsul. Dar să te ferească Dumnezeŭ a-l vedea în firea proprie fiilor Sudului, Italienilor! Numaĭ ieriĭ mi se 'ntîmplâ. Tocmaĭ pierduse toţiĭ baniĭ la ruletă. De cîndu-s, n'am auzit vociferaţiĭ maĭ scandaloase ca din gura acestuĭ om: «Dio cane! Porca Madonna! Santi çoglioni!», şi alte impietăţiĭ, cum injură numaĭ surugiiĭ în Ţara-Muntenească.

Las' că în societatea noastră sînt numaĭ persoane cu oarecare grad de cultură, de nu chiar eruditĭ, precum: secretarĭ, curtenĭ, preceptorĭ, apoĭ guvernanţĭ şi dame de onoare. Dar ca scaiul se acaţă de noĭ şi un Muscal, destul de simpluţ, Sîrghie Ivanovicĭ. El ne delectează cu ignoranţa ce arată la toată vorba, maĭ ales comentînd pe Agatanghel despre

www.digibuc.ro

întăietatea Bisericiĭ ortodoxe şi despre mărirea Imperiuluĭ slav. Trebuie să ştiĭ că Muscalul e foarte deştept din fire şi imitează minunat, însă clasele de jos n'aŭ ocasie de a se instrui, fără în ţerĭ străine.

Muscalul are credinţa tare în autocratul săŭ atotputernic, ca Francesul în naţia sa cea mare şi glorioasă. Englesul crede în banĭ şi e superb cu suprema dexteritate a diplomaţilor săĭ, cari poartă lumea de nas cu adîncă fineţă. Italianul vegetează politiceşte, dar respiră în viaţa artistică; pe cînd Spaniolul nicĭ una, nicĭ alta, ci trăieşte cu reminiscenţele glorieĭ trecute. Noĭ oare cu ce ne-am putea mîndri?

Dar, iată, trec la cunoştinţĭ maĭ delicate, femeieştĭ.

Ştiĭ că de acasă-s flăcăŭ frumuşel, apoĭ, luîndu-mă după lumea în care mă mişc, nu neglijez toaleta, măcar că nu alerg după modă. Am, între altele, un costum semi-oriental, care face furorĭ cînd ieşim la plimbare cu un ciopor de copile.

Cînd mă împodobesc cu fesul grecesc, ornat cu ciucur de fir pănă la umăr, apoĭ, alminterĭ, în barşun de mătasă, nu numaĭ oglinda-mĭ face complimente, dar toate domnişoarele-şĭ dispută întăietatea în a mă avea de cavaler.

Sînt locurĭ delicioase împrejur, unde facem excursiĭ, cum e: Castelul vechiŭ, în pădure, de unde, peste lunca Rinuluĭ, ne uităm departe în Franţa; Vila Favorita, cu o colecţie de obiecte artistice; apoĭ mănăstirea Lichtenthal, şi alte multe de nespusă frumuseţă. Toate, de rînd, le cercetarăm, cît pe jos, cît cu trăsura, saŭ călărĭ, şi, în aceste excursiĭ, n'am studiat maĭ puţin partea femeiască, saŭ, cum se zice, sexul frumos, şi iată resultatul:

www.digibuc.ro

Miss Jenny e înnaltă, supţirică, cum se zice la noĭ, trasă prin inel, faţa albă ca neaua, delicată şi transparentă, ochĭ albaştri ca smaragdul şi, totuşĭ, păr negru ca pana corbuluĭ, — un ce foarte rar, dar care se întîmpină la femeile englese maĭ vîrtos. Tipul eĭ se apropie de cel grecesc antic: pare o zină olimpică, căreia staĭ să te închinĭ.

Miss Jenny mă întimpină totdeauna cu un surîs graţios, divin, şi-mĭ dă mîna cavalereşte, după moda patrieĭ eĭ, iar eŭ, după a patrieĭ mele, nicĭ cînd lipsesc a i-o săruta, ceia ce, firește, numaĭ în calitate de oriental mi se iartă. Am făcut impresie asupră-ĭ, căcĭ e tăcută, sentimentală şi romantică de cîtva timp; la început era ca marmura de rece şi ca Iunona de mîndră.

Un ce cu ţotul opus e mademoiselle Laure, Francesă normandă. Cînd o ieaŭ la braţetă, abia mi-ajunge la umăr, dar are o talie fără prihană, un chip graţios, ca al celeĭ maĭ frumoase Romane, brunetă şi cu ochĭ negri plinĭ de foc; scurt: fisionomie toată nurĭ şi un organ sonor, melodios.

Laura cînta, cu nespusă suavitate, o romanţă deacasă, compusă de Frederic Bérat: «Ma Normandie».

Mă încîntâ acea romanţă, încît, nu numaĭ o învăţăiŭ, ci o adaptăiŭ patrieĭ mele, Transilvania, şi cîntăm cu d-şoara Laura pe întrecute. Mult e jovială, bată'o! şi, cînd mă apostrofează «monsieur l'Oriental», e cu totul iresistibilă.

Maşinca Fedorovna e curat Moscovită, o copilă nu prea frumoasă, căcĭ puţine Rusoaice aŭ, în adevăr, această calitate, dar un suflet maĭ bun şi o purtare maĭ delĭcată aş jura că nu poţĭ să afli. Fără a fi, se pare melancolică şi se exprimă într'un ton cu totul

www.digibuc.ro

duios şi languros. E cu totul contrariul bărbaţilor ruşĭ, cari, deşi cultivaţĭ şi foarte atenţĭ a nu-şĭ arăta firea sălbatecă între străinĭ, lasă, totuşĭ, a li se întrevedea, cînd şi cînd, barbarismul, fructul creşterĭĭ neîngrijite în ţara natală, de care nu se pot desface, după cum zice Francesul: «puisqu'il a pris son pli».

La Maşinca mă recomandă maĭ vîrtos religia comună, şi îndată deveniiŭ cavalerul eĭ, ca să împlinesc micile serviciĭ dictate de politeţă şi curtoasie. La masă şed lîngă dînsa, apoĭ, de cîte orĭ îĭ torn vin cu apă caldă (căcĭ — minune! — toate Rusoaicele, cărora li place vinul, cu apă caldă-l beaŭ), mă recompensează cu un «Ocen blagodariu, duşînca Ivan Adamovicĭ!», adecă: mulţămesc, sufleţelul mieŭ, Ioane al luĭ Adam!

Vezĭ, frate, ce expresie fină şi populară! În limba rusească nicĭ de cum nu se întrebuinţează vorba «domn», şi e de tot familiară în conversaţie.

Azĭ dimineaţă, deşteptîndu-mă din somn, ca oarecînd faimosul poet engles Milton, simţiiŭ o hîrtioară micuţă între degete, pe care eraŭ scrise cele două strofe din capul scrisoriĭ. Emilia, o amazoană napolitană, cu care adesea întreprinsesem cavalcade de promenadă, mi le lăsase furiş plecînd de aicĭ pănă în ziuă. Aşa-mĭ spuse chelnerul.

Mi-e necaz că nu ştiŭ unde se duse. Şi, vezĭ, de ochĭ mi se înnamoră. Aşa e firea Italiencelor: toată frumuseţa în ochĭ li se concentrează. Era de tot limbută şi mă titula: «Don Giovanni dilettissimo!».

Ţi-aş scrie şi despre Germane, dar prea s'ar lungi această scrisoare, şi aşa destul de lungă. Îmĭ reserv dar pe altă dată să te întreţin despre Germane.

Fac şi eŭ ca Nemţiĭ: lor, adecă, li place numaĭ ce

www.digibuc.ro

e străin, şi, după acest exemplu, lăsăiŭ şi eŭ cîrdul şi umblăiŭ tot după privighetorile singuratece.

Dar iată ceva reflecţiĭ:

Ştiĭ că, din cruda tinereţă, pătimiam de ascetism şi visam a mă călugări; îţĭ scriseiŭ, apoĭ, că devenisem filosof cinic: maĭ tot una. Acum, dacă te-aĭ pricepe, aĭ zice poate: «Bravo progres! mi te declarĭ epicurean!». — Nu tocmaĭ, ţi-aş răspunde, dar în lume nu noĭ luăm, ci ea ni dă întipărirĭ şi direcţiĭ. Din zi în zi mă conving că virtuţile austere nu se pot exercita de toţĭ inşiĭ, nicĭ pot să fericească omenirea, ci fac numaĭ excepţiĭ de la regula generală.

Omul în societate e la locul său, şi aicĭ are să se acomodeze împrejurărilor, păstrînd simţul de onoare intact şi ferindu-se de viţiu.

Amorul platonic e o virtute, şi amorul în genere e cea maĭ nobilă pasiune a omuluĭ virtuos.

Ajungă-ţĭ şi filosofarea. Încheiŭ aceste liniĭ, pentru ca, la întăia ocasie, să-ţĭ descriŭ din Paris faimoasa Capitală a Franco-Galilor.

Fiĭ sănătos!

XVI.

Paris, August 1840.

«L'homme chérit le lieu de sa naissance:
Moi, mes amis, je cherche en vain partout,
Je ne vois rien de si beau que la France:
Je suis Français: mon pays avant tout.»
(Cîntec poporal.)

Cred, dragă, că veĭ aştepta să-ţĭ scriŭ minunĭ din Paris: credeam şi eŭ să-ţĭ pot, cu atît entusiasm mă

www.digibuc.ro

apropiăiŭ de dînsul; dar n'am ce face dacă, întocmaĭ ca mine, te veĭ desamăgi. În sfîrşit, şi Parisul este în lumea noastră; nimic în el supranatural. Dar, zău, şi un geniu s'ar cufunda în acest dedal.

Din Cetatea Apelor plecarăm la 24 Iulie dimineaţa, fiindcă auzisem că pentru 27, 28 şi 29 se prepară anualele serbărĭ naţionale în amintirea revoluţieĭ din anul 1830, cînd, adecă, se alungară Burboniĭ şi se institui regatul aşa-numit cetăţean, cu Ludovic-Filip pe Tron. Voiam a ajunge timpuriŭ spre a vedea părăzile extraordinare în oraşul care, de cînd decăzu Constantinopolul grecesc, oarecînd maiestru în această privinţă, inventă cele maĭ multe pompe.

Trecurăm, din Germania, la Kehl, un pod de vase peste Rin, apa ce o desparte de Franţa, şi, fără multă şicană din partea vămiĭ francese, alminteri rău reputată în străinătate, ajunserăm în Strassburg, oraş fortificat germano-frances. Aicĭ, după amiazi, cercetarăm turnătoria locală de tunurĭ, măreaţa Catedrală gotică, cu cel maĭ înnalt turn din lume şi cu un orologiu astronomic, apoĭ multe alte lucrurĭ memorabile. Nu plecarăm însă fără a ne sătura de renumitele pastete de ficat de gîscă cu trufe, care deteră maĭ mare renume Strassburguluĭ decît turnul cel înnalt, care nicĭ e, nicĭ dă cuiva de mîncare, fără păzitoruluĭ săŭ, căruia-ĭ dădurăm şi noĭ cincĭ francĭ.

De aicĭ ajunserăm în Nancy, frumoasa Capitală a Lotaringieĭ, unde numaĭ cît dejunarăm. Tot aşa trecurăm prin Châlons, unde Attila, «biciul luĭ Dumnezeŭ», lăsă oarecînd multe pieĭ de Hunĭ, iar la Épernay, în Campania, Ţinut cît se poate de slab în cereale, dar lăudat în vinurĭ, prînzirăm, şi, drept să-ţĭ spun, ne făcurăm lulea de vin de Champagne, faimos

www.digibuc.ro

în toată lumea, dar mai pretutindeni minciunos. În ţara lui, nu ne înşelarăm: ni se seryi curat.

Alte locuri însemnate nu avurăm în cale, saŭ nu le-am considerat, avînd în cuget numai Parisul şi aşteptînd a ne impresiona de cetatea cetăţilor, pe care, în fantasie, ni-o închipuiam, nu Paris, ci Paradis.

Uitasem că şi Parisul e una din cloacele omenirii, în care clasele sociale presintă miseria şi degradarea speţei noastre, întocmai ca şi luxul rafinat şi pompa superbă în ultimul grad; numai toate acestea la un loc, mestecate, confuse, încît, la întăia vedere, nu eşti în stare a face distincţie, nici comparaţie.

Numai după ce petreci un răstimp în noul Babilon, cînd ai început a judeca şi a aprecia ce e adevărat mare, şi ţi s'aŭ tîmpit în cîtva simţirile asupra neajunsurilor ce întimpini pretutindeni, la tot pasul ce faci, atunci de odată răsare măreţia parisiană.

Călătorul ce voieşte a căpăta imediat ideie încîntătoare de Paris, trebuie să între pe bariera numită «A Steleĭ», pe supt arcul triumfal al lui Napoleon, la care s'a lucrat treĭzeci de ani, s'aŭ cheltuit zece milioane de franci şi e înnalt de 152 şi larg de 137 de urme. Un arc mai mare ca toate, cum fu şi Napoleon!

De aici, apoi, înnaintezi, cale de o milă, printre minuni continue. Mai întăiŭ, în linie dreaptă, duce strada pururea plină de echipagii elegante şi două cărări de asfalt lăturalnice, adumbrite de arbori tufoşi, primblarea pedeştrilor prin lungul Cîmpiilor Elisee. Acestea sînt un spaţiu imens, plantat cu arbori tufoşi şi serbătoreşte împodobit cu pavilioane saŭ chioşcuri, fîntîni, edificii de paradă, apoi buşghe de paiaţi, arlechini, polişinelĭ şi alţi factori serbătoreşti, se întind

www.digibuc.ro

alăturea cu Sena pănă în Piaţa Concordieĭ. Piaţa Concordieĭ e una din cele maĭ cochete în lume, dar, cu toate acestea, şi cea maĭ imposantă. Luînd de jos, e pardosită cu pietre şi ronduriĭ, ronduriĭ prevăzute cu cărăriĭ late de asfalt, sămănate cu floriĭ. În miĭloc e un obelisc de basalt, cu ieroglife aurite, adus şi aşezat aicĭ de la Luxor din Egipt,—cel maĭ frumos din cîte am văzut. De ambele părţiĭ are, la distanţe egale, două fîntînĭ, cu basine largĭ, împodobite cu tritoniĭ, naiade, nereide şi alte divinităţiĭ fabuloase, ţinînd animale acvatice de bronz, care pururea aruncă apa în aier, care, arcuriĭ, arcuriĭ, recade în basin. Căutînd, de aicĭ, în dreapta, spre frumosul pod de piatră ce duce peste Sena, vezĭ Domul Invalizilor, Palatul Bourbon, unde staŭ deputaţiĭ Regatuluĭ în Cameră, şi măreţul palat al regeluĭ de Roma, mort, în sfîrşit, ca ducè de Reichstadt. În stînga e Ministeriul Marineĭ şi Coloniilor, palate pompoase; pe Strada Regală, în fund, templul Sfinteĭ Magdalina, cu fronton şi colonadă în stil grecesc antic, făcînd părechea Palatuluĭ Bourbon, care încă are asemenea fronton. Drept înnainte e grădina şi, maĭ departe, palatul Ţiglăriilor (Tuileries), reşedinţa regală cea maĭ frumoasă din Europa.

Acestea sînt prospectele acesteĭ pieţiĭ măreţe, iar, în cît despre dînsa, e de formă octogonală şi are împrejur, pe piedestale gigantice, simetric dispuse, şeĭsprezece statuĭ aşezate femeieştĭ, colosale, cu coroane murale pe capete. Ele înfăţişează cele maĭ însemnate cetăţiĭ francese, fiecare cu atributele sale, de războiŭ, de comerţ, de industrie, etc. Apoĭ sînt mulţime de stîlpiĭ de fier auriţiĭ, fiecare ţinînd două felinare toată noaptea luminate cu gaz, ca ziua. Această piaţă,

www.digibuc.ro

a purtat numele luĭ Ludovic al XV-lea, apoĭ al Revoluţieĭ, şi aicĭ fu decapitat Ludovic al XVI-lea şi Maria-Antoineta.

Din Piaţa Concordieĭ, pe Strada Rivoli, saŭ pe Cheiŭ, trecĭ pe lîngă palatul Tuileriilor, aşezat vertical către aceste două paralèle, alăturĭ cu Curtea regală şi Piaţa «du Carroussel», pănă la palatul-museŭ «Louvre», o construcţie patrunghiulară, cu curte la mijloc, avînd în partea răsăriteană o colonadă, capodopera arhitectuluĭ Perrault, şi, piept la piept, apoĭ, biserica gotică Saint-Germain din Auxerre. Nu mîn pe nimenĭ maĭ departe. Uite-se, cît poate vedea cu ochiĭ, pe ambele malurĭ ale Seneĭ, şi spună dacă undeva în lume s'ar putea afla atîtea construcţiĭ măreţe şi atît de solide, căcĭ toate sînt, de nu definitiv de piatră, pe din afară îmbrăcate în piatră cioplită; apoĭ atîtea podurĭ frumoase, tot de piatră şi de fier. De aicĭ se poate întoarce orĭce curios acasă, încredinţat că, în toată lumea veche şi nouă, asemenea mărire n'a fost, nu e, nu va fi; şi, totuşĭ, e numaĭ o mică parte a Parisuluĭ, însă cea neimitabilă.

La 27 şi 28 Iulie aŭ fost, în Cîmpiile Elisee, producţiĭ poporale de războaie maure, şi regate saŭ jocurĭ nautice pe Sena, iar la 29 pe bulevarde, strada cea maĭ imposantă a Parisuluĭ, parada generală a trupelor, a gărzĭĭ naţionale şi a autorităţilor de tot felul, ca un soiŭ de procesiune cum îţĭ descriseiŭ din Viena Austrieĭ. Încă n'am văzut atîţia generalĭ, atîtea ranguri militare şi oaste de tot felul. În amintirea celor căzuţĭ în revoluţia anuluĭ 1830 se poartă un car funebru gigantic, cu totul aurit şi tapetat cu splendoare, tras, de-a lungul bulevardelor, de şeĭ-

www.digibuc.ro

sprezece caĭ albĭ, îmbrăcaţĭ cu catifea şi împodobiţĭ cu pene albe de struţ.

Seara a fost iluminaţie magică pe toată întinderea Cîmpiilor Elisee şi foc artificial pe ţermul Seneĭ, de nespusă măreţie. La această pompă luă parte tot poporul parisian şi vre-un milion de străinĭ şi din provincie. Auziiŭ admirînd, mare parte însă criticînd şi cîrtind, că toată această manifestaţie ar fi fost inferioară celeĭ din anul trecut.

Francesiĭ sînt minunaţĭ, maĭ ales proletariĭ din oraş, atît de născocitorĭ ca plebea oarecînd în Roma. Avînd «panem et circenses» poartă din bielşug sarcinile cele grele, şi regimul frances se pricepe de minune a li mulţămi setea de festivităţĭ preţioase din punga lor.

Ţara francesă, pe cît o văzuiu, e frumoasă, fertilă şi în cel maĭ înnalt grad cultivată, dar poporul agricol, maĭ mult ca aiurea, are în faţă intipărită grija şi asprimea, nedespărţită de această clasă a societăţiĭ pretutindeniĭ, semne ce contrastează foarte mult cu fina aparenţă şi frivolitatea orăşenilor, a căror soartă, orĭunde, e maĭ fericită.

Viţa franco-galică constă, în genere, din un soiŭ de oameniĭ mărunţeĭ de stat, trunchioşĭ, bruneţĭ la faţă, expresivĭ în fisionomie, veselĭ în purtare, ageriĭ în mişcărĭ şi în cuvînt, apoĭ de mirare îmbuibaţĭ de sumeţie naţională. Acestea toate le observăiŭ la ostaşĭ, căcĭ eĭ sînt cvintesenţa naţieĭ din toate părţile, pe cînd Parisienĭ sînt aglomeratul lumiĭ întregĭ, după ce aicĭ numaĭ Germanĭ sînt optzecĭ de miĭ, va să zică: cam a zecea parte a poporaţieĭ locale.

În privinţa moravurilor şi a portuluĭ, Parisul este sufletul Europeĭ, poate şĭ maĭ bine. Cu dînsul samănă

www.digibuc.ro

toate oraşele ce văzuiŭ până acum, maĭ mult saŭ maĭ puţin. Dar se vede că aicĭ e modelul neimitabil, original, nicăirĭ reprodus cu perfecţie («sans chic parisien»). Cel puţin aiurea se vede amestecătura cu ceva naţionalism particular, care însă maĭ a ajuns la agonie.

De şi Francesiĭ sînt mîndri de naţia lor, ferească Dumnezeŭ să despreţuiască pe alte popoare! Ca o naţie în adevăr mare, au un caracter cu totul filantropic, mărinimos, generos; de aceia şi sînt iubiţĭ de popoarele slabe, însă nu în deşert pizmuiţĭ de cele tarĭ, cum, de exemplu, de Englesĭ.

Un ce particular observăiŭ la Parisienĭ. Femeile, pe lîngă toată delicateţa sexuluĭ, sînt maĭ bărbătoase, voiŭ să zic maĭ considerate ca aiurea, căcĭ în toate localurile publice, precum: în magazine, restaurante, cafenele şi alte stabilimente tot damele ţin cărţile de contabilitate, nu, ca aiurea, bărbaţiĭ. Aceste dame apoĭ sînt atît de frumoase, graţioase şi văratece de gură încît cu plăcere li daĭ banĭ mulţĭ pe bagatele. Ele te farmecă cu politeţa lor, nepregetîndu-şĭ a te întreţinea o oară întreagă, cînd cumperĭ o cravată saŭ o păreche de mănuşĭ. În acest mod, afacerile comerciale şi industriale înnaintează foarte, iar bărbaţiĭ nu pătimesc nimica căcĭ Francesele sînt pline de caracter şi ştiŭ impune cu multă demnitate.

Şi bărbaţiĭ, dar maĭ ales femeile francese, sînt foarte meştere în arta conversaţieĭ, dar nicĭ poate fi în lume limbă maĭ limbută ca acea francesă. Despre lucrurile cele maĭ copilăreştĭ poţĭ să te exprimĭ cu graţie, cu dulceaţă, cu exactitate şi importanţă, ca şi cum aĭ trata despre soarta naţiilor. De aicĭ atîrnă că limba

www.digibuc.ro

francesă deveni universală, şi în diplomaţie se primi pentru claritatea şi simplitatea construcţieĭ eĭ.

Limba francesă n'are expresiĭ injurioase, ci e cu totul estetică. În cel maĭ mare năcaz, Francesul zice numaĭ: «Sacré nom de Dieu!», adecă: «Sfînt numele luĭ Dumnezeŭ!», ca şi cum ar voi să zică: «Doamne iartă-mă că staŭ să păcătuiesc!».

Se impută, în genere, că limba francesă e săracă, dar în deşert, căcĭ toată lumea întrebuinţează miĭ de vorbe franţuzeştĭ, Francesiĭ însă nespus de puţine din alte limbĭ, căcĭ nu sufere geniul eĭ adoptarea cu uşurinţă; apoĭ, cînd într'o limbă poţĭ exprima tot ce voieştĭ, ba încă cu o rară eleganţă, aceia e, firește, destul de avută. Bine răspingea un scriitor francez această imputare, zicînd: «Limba francesă e o cerşetoare care dă tuturor de pomană!».

Din atîtea poţĭ vedea, frate, că Parisul şi Franţa sînt făcute a plăcea oriĭcuĭ; mie-mĭ plăcură numaĭ decît. Dacă mă voiŭ orienta şi maĭ mult, iară-ţĭ voiŭ scrie, căcĭ şedem aicĭ opt lunĭ, — însă, deocamdată, facem o excursie la Londra, în Anglia, şi-mĭ reserv a-ţĭ scrie şi de acolo.

Dumnezeŭ cu tine!

XVII.

Londra, Septembre 1840.

En illa, illa quam saepe optastis, libertas;
Praeterea divitiae, decus, gloria in oculi sita sunt.»
(Sallustius Crispus.)

În Europa sînt numaĭ două popoare marĭ, în toată puterea vorbeĭ: Francesiĭ şi Englesiĭ. Scriitoriĭ asa-

www.digibuc.ro

mănă pe ceĭ d'intăiŭ cu Greciĭ şi pe ceĭlalţĭ cu Romaniĭ anticĭ, dar maĭ mult în privinţa caracteristiceĭ naţionale principale, căcĭ din potrivă încă n'ar fi greşeală.

Francesiĭ, numaĭ cu inconstanţa frivolă, cu convulsiva tendinţă spre revoluţie, cu luxul plin de gust şi cu scrierile pline de spirit atractiv, samănă cu Greciĭ, pe cînd faptele măreţe şi influenţa lor asupra culturiĭ generale a popoarelor îĭ fac adevăraţiĭ Romanĭ aĭ timpuluĭ modern. Englesiĭ, de altă parte, posedă, în supremul grad, constanţa, virtutea preponderantă a Romeĭ, dar spiritul speculativ, apucăturile interesate şi egoiste ale lor nu sînt nimic maĭ mult decît atribute greceştĭ.

În alianţă una cu alta, aceste două naţiĭ sînt menite a conduce lumea şi a hotărî pururea despre soarta celorlalte popoare.

Iată-mĭ teoria despre ţară şi locuitorĭ. Să ne apucăm a arăta ce ştim şi din practică, ca să dovedim după putinţă.

Ni se spuse că Anglia, fiind insulă încunjurată de Oceanul Atlantic, e tare cercată de brume groase, şi că Londra, aşezată aproape de Mare, către gura Tamiseĭ, pătimeşte foarte de această brumă în tot cursul anuluĭ, afară de luna Septembre, cînd şi aicĭ e clima suferibilă. Profitarăm dar de epoca prielnică spre a vedea acest oraş, cel maĭ monstruos al Europeĭ, în toată splendoarea luĭ.

La 10 Septembre plecarăm din Paris cu diligenţa regală şi, călătorind toată noaptea, a doua zi ajunserăm la portul frances «Hâvre de Grâce», aşezat la îmbucătura Seneĭ. Aicĭ curînd căpătarăm un antegust

www.digibuc.ro

de Anglia, căcĭ oraşele litorale francese binişor şi-aŭ însuşit datinile vecinilor, fiind des cercetate de dînşiĭ. A doua zi visitarăm portul, unde întăia dată observăiŭ fenomenul marin de care aveam puţină ideie: fluxul şi refluxul Mărieĭ.

Oceanul Atlantic, în şese oare, se retrage de la coastă pănă la distanţă însemnată, lăsînd locul uscat, şi, apoĭ, în alte şese, revine a-şĭ reocupa urma, umplînd portul pănă sus cu undele sale. În acest chip unda suie şi scoboară de obiceiŭ douăzecĭ de urme, iar în timpul ecvinocţiilor şi maĭ mult.

După această mişcare se îndreaptă navigatoriĭ cu întrarea şi ieşirea din port; almînterĭ năvile staŭ în distanţa scutită de dînsa, numită «radă».

Cu fluxul de seară, în acea zi ne îmbarcarăm pe piroscaful «Great-Britain», care, ridicînd ancora, navigâ spre canalul «La Manche», calea udă la Londra.

Mult o jumătate de ceas trecuse, cînd ne cuprinse aşa-numitul «răŭ de Mare», o ameţeală violentă, urmată de greaţă şi vărsare înfricoşată, apoĭ de apatie, care durâ cît fu noaptea. Acest răŭ nu cruţă pe nicĭun noviciŭ pe Mare şi se produce prin mirosul greŭ al apeĭ sărate şi prin legănarea năvieĭ, la ceĭ nededaţĭ. Ni spuseră că în timp de furtună durează necontenit la persoane delicate.

Ceva cam tărbăcit, a doua zi de dimineaţă mă ridicăiŭ şi ieşiiŭ pe puntea piroscafuluĭ, ca să mă orientez. Se vedea numaĭ cerul senin ca lamura şi unda verde, lină, oglindindu-se unul în alta.

Cîrmaciul vorbia franţuzeşte; mă apropieiŭ de el şi-l întrebăiŭ cîte ceva. Cu maĭ multă afabilitate de cum aşteptam de la un Engles, îmĭ explicâ virtutea

www.digibuc.ro

busolei şi usul roseteĭ celor treĭzeci şi două de vînturĭ, cunoscute bine numaĭ de marinariĭ profesioniştĭ, apoĭ, maĭ tărziŭ, îmĭ arătă, departe, coasta englesă, albă, de cretă, care dete ţeriĭ vechiul nume de «Albion», lîngă care Francesiĭ adăogiră epitetul de «perfid».

Englesiĭ, cu totul din potrivă Francesilor, sînt serioşĭ şi tăcuţĭ. Vorbesc bucuroşĭ numaĭ cînd li se dă ocasie a-şĭ lăuda instituţiile patrieĭ lor. Aşa şi acesta îmĭ spuse că Anglia e mama libertăţiĭ politice şi că, spre a şi-o păstra, posedă maĭ multe năvĭ de războiŭ ca Franţa de comerţ, apoĭ cîte alte exagerărĭ, chiar după slaba mea judecată.

Spre seară, apropiindu-ne de gura Tamiseĭ, din ce în ce se simţia vecinătatea Londreĭ, unde curg şi de unde se depărtează năvile de tot felul, în număr aşa de mare, încît abia-ţĭ afli loc printre dînsele. Pe Tamisa propriu zisă, ca prin o pădure de catarte şi coşurĭ fumegînde, înnaintarăm cu multă băgare de seamă.

În sfîrşit, ajunserăm la vamă. Obiectele tuturor pasagerilor, ca nişte mingĭ, zburară din vapor în şalupe şi, de aicĭ, se transportară în sălile vămiĭ, încît credeam că nu ne vom maĭ întîlni cu dînsele; dar aceĭ oameniĭ aşa-s de dedaţĭ şi de practicĭ, încît nicĭun ac ce li încredinţezĭ nu se poate pierde saŭ înstrăina.

Desfăcurăm geamantanele, se cercetară într'o clipă, şi de odată ne văzurăm încărcaţĭ într'un «cab» (un fel de trăsură cu un cal), apoĭ, curmînd o distanţă destul de lungă, descinserăm în Strada Saint-Martins-Lane, la otelul «Fricour», unde ne aduse un comisionar italian, care stătuse la pîndă pe malul Tamiseĭ

www.digibuc.ro

ca să capete oaspeţĭ, şi apoĭ căpătă, pe noĭ, două coroane bacşiş.

Mă mirăiŭ că nimenĭ nu ne întreba de paşapoarte. Omul nostru ni spuse că asemenea instituţie e necunoscută în Anglia, ci e numaĭ luxul continentuluĭ.

În adevăr, nicĭo piedecă maĭ urîtă pentru călătorĭ ca această hîrtie de siguranţă, născocită spre speculă, cu care-ţĭ pierzĭ nespus de mult timp, pentru că, măcar că toată lumea e chemată a-ţĭ da ajutor în cas de lipsă, nu numaĭ nu capeţĭ, dar, din potrivă, trebuie să susţiĭ cîţĭ flămînzĭ de consulĭ şi agenţĭ cu preţul viseĭ.

Maĭ înnainte de toate, în Londra te surprinde lumea cea multă şi liniştea cea mare, apoĭ îţĭ cade în ochĭ curăţenia cea exemplară a străzilor, simplitatea construcţiilor şi portul, maĭ uniform, bărbătesc, în genere sur saŭ cenuşiŭ-mohorît.

Străzile-s toate largĭ, drepte şi, maĭ ales cele principale, pardosite cu popĭ de lemn, saŭ numaĭ macadamisate. Casele n'aŭ arhitectură aleasă, ca în Paris, nicĭ nu sînt aşa solide, pentru că acest oraş e o lume întreagă, cuprinzînd maĭ două milioane de locuitorĭ. Din an în întinzîndu-se, Londra a cuprins proprietăţĭ private peste o distanţă cît Ţara-Oltuluĭ la noĭ. Multe cartiere poartă numele de grădina cutare saŭ cutare. Asemenea pămînturĭ sînt date cu contracte pe cîte douăzecĭ şi cincĭ, treĭzecĭ de anĭ, saŭ alminterĭ emfiteutice, apoĭ clădiторiĭ calculează spesele numaĭ pe acest timp şi construiesc foarte uşor.

Cu excluderea lustruluĭ frances, alminterĭ, se află în Londra un lux comod aiurea necunoscut; anume:

www.digibuc.ro

toate scările sînt tapetate pănă jos pe stradă; las' apoĭ că, de încăperĭ, de sine se înțelege. Firește, cere umezeala cea multă acest lux; apoĭ, înnaintea celor maĭ multe case, pe lîngă stradă, sînt grădinuțe de florĭ. Cuhnile, toț spre apărarea umezelilĭ saŭ întîmpinarea igrasielĭ, sînt în temelia caselor, ca pivnițile.

Niciun oraș nu posedă atîtea piețĭ ca Londra, și, maĭ toate, sînt patrunghiulare, de unde numele lor de «square». Toate-s prevăzute cu ceva monumente, de și nu toate grandioase, însă, în genere, cu grădinĭ de florĭ, verdeață și arborĭ în mijloc. Aceste grădinĭ, de obiceiŭ rotunde, sînt închise cu grilaje de fier și servesc de desfătare vecinilor răzeșĭ.

Sînt în Londra și grădinĭ, ba, pot zice, cîmpiĭ publice, atît de marĭ, unde e numaĭ pajiște verde, arborĭ înnalțĭ tufoșĭ și ape curgătoare saŭ lacurĭ limpezĭ ca cristalul. Numaĭ rar sînt trapeze (straturĭ) de florĭ. Asemenea locurĭ publice, spre desfătarea poporuluĭ, sînt: Regents-, Green-, Hyde- și Saint-James-Parc, căcĭ acestea poartă numele de parc. Dumineca și serbătoarea se plimbă publicul burghes, alminterĭ numaĭ străinĭ și aristocrația.

Serviciul divin la biserică ține serbătoarea pănă la unsprezece ceasurĭ dimineața. În acest timp nimăruĭ nu-ĭ e iertat a deschide ușĭ saŭ ferestre la magazine, ba nicĭ la case particulare, și tot orașul pare a fi cufundat în reculegere religioasă. Dacă cineva întră în biserică, apoĭ, pănă la sfîrșitul serviciuluĭ sfînt, nu maĭ poate ieși, căcĭ eclesiarhul stă de pază la ușă și nu-l lasă.

Acest lucru contrastează foarte cu datinile noastre și maĭ ales cu ale catolicilor. Aceștia din urmă aŭ

www.digibuc.ro

ajuns a face din biserică teatru, şi impiiĭ întră şi iese după plac, întovărăşiţĭ de cînĭ foarte des.

Protestanţiĭ în genere, dar Englesiĭ în special, sînt mult maĭ rigizĭ în cele din afară ale religieĭ decît ortodocşiĭ. Eĭ cred maĭ puţin, dar fac maĭ mult pentru demnitatea cultuluĭ, de şi înlătură tot felul de «hocus-pocus». În Londra nu se lucrează Dumineca, cum văzuiŭ la Paris, chiar şi la întreprinderile Statuluĭ.

Alaltăierĭ merseiŭ la biserica Saint-Martin, în vecinătatea noastră, ca să văd ceremoniile rituluĭ anglican. Sînt de tot simple, cam ca ale luteranilor noştri. Observăiŭ, totuşĭ, un ce curios: că pastorul foarte des repeţi o ectenie scurtă din Liturghia Sfîntuluĭ Ioan Gnră-de-aur, se cetiră molifte lungĭ, ca la noĭ, Răsăriteniĭ, apoĭ, pe lîngă imnurĭ acompaniate de orgă, urmâ o predică, foarte răŭ declamată şi adormitoare, — las' că poate unde nu pricepuiŭ altele, fără, din cînd în cînd, vorbele «Lord God».

Mi se pare că şi limba englesă n'are sunetele plăcute cu care sîntem dedaţĭ în limbile continentale, saŭ că noutatea mi-o înfăţişa aşa. Într'acestea, — Doamne iartă-mă! —, îmĭ petrecuiŭ două oare şi jumătate a număra la pleşuvĭ, şi aflăiŭ, numaĭ în scaunele de jos, — căcĭ eram în galerie —, patru sute cinzecĭ şi cincĭ. Fireşte că în parter şed bărbaţiĭ ajunşĭ în etate, pe cînd în galerie ceĭ maĭ tinerĭ, însă şi aicĭ eraŭ pleşe destule.

Englesiĭ sînt oamenĭ înnalţĭ şi frumoşĭ, dar se alege care-şĭ poate conserva părul, din causa brumelor climeĭ lor. Mă mir că damele aŭ păr minunat.

Azĭ încheiŭ, dar îţĭ voiŭ continuà peste puţin.

www.digibuc.ro

XVIII.

Din Londra, Septembre 1840.

«Sie sassen und assen beim Theetisch
Und sprachen von Liebe viel,
Die Herren, die waren ästhetisch,
Die Damen von zartem Gefühl.»
(Un sarcast german.)

După ce, frate, mai făcuiŭ experienţă de opt zile în această metropolă de comerţ universală, se cuvine să mai fac o expediţie de marfă turistică, măcar că timpul mi-e scurt şi aş voi să-l folosesc cu cîştig. Dar iată ceva «pêle-mêle», cum zice Francesul, căci cum ar putea cineva să ţină şir în haosul cel cumplit al unuĭ oraş cît o ţară?

Ca să văd cîte ceva, luăiŭ pe ciceronele nostru, Giuseppe Sogno, să mă conducă unde sînt curiosităţi rare, şi merserăm la Museul britanic. Aicĭ e o comoară de trunchiurĭ de statuĭ din Egipt, din Grecia, din Italia şi din ambele Indiĭ, multe rarităţi, toate frumos aşezate, după ţerĭ şi epocĭ, care, întru cît nu-s prădate cu puterea, — aşa mi se spuse —, sînt cumpănite cu aurul lorzilor avuţi şi consacrate museuluĭ patriotic.

Extraordinare mi se părură scheletele petrificate de animale antidiluviene: mastodonţi, mamuţi şi ihtiosaurĭ, apoĭ, în curte, un schelet de chit, natural, lung cît o corabie monstruoasă, ale căruĭ oase par a fi bîrne de brad învechite. Văzuiŭ şi biserica catedrală Sf. Pavel, monument arhitectonic, în forma bisericiĭ Sf. Petru din Vatican, de şi mai mică cu mult, iar, afară de monumentele profane, înnăuntru e puţin decorată.

www.digibuc.ro

Alergarăm de aicĭ la «Zoological-Garden», unde e menageria de fiare din toată creaţiunea, cea maĭ avută în toată Europa. Aicĭ sînt patru elefanţĭ şi şese girafe foarte frumoase. Dar mucalit îmĭ veni cînd mi se arătă un bivol, ca fiară curioasă, şi maĭ curios se păru însă conducătoruluĭ cînd spuseiŭ că tată-mieŭ acasă are o curte plină de asemenea fiare şi că aş fi crescut cu lapte de bivoliţă.

Întorcîndu-ne de acolo, întrarăm în «Royal-politechnic-Institution», un local unde se fac experienţe fisico-himice şi mecanice înnaintea publiculuĭ spectator, producîndu-se fulger şi trăsnet aievea. Un tînăr, elegant îmbrăcat, întrâ într'un aparat de pînză impermeabilă, prevăzut cu răsuflătoare lungă, se aruncâ într'un basin, adînc de zece urme, plin de apă, şi de acolo pescui, zece minute, monedele aruncate de spectatorĭ, iar, ieşind cu dînsele într'un vas, supt aplause, i se desfăcu sacul de pînză şi toaleta nu pătimise nimica.

A doua zi cercetarăm alt local, numit «Box hall», unde un fel de gladiatorĭ englesĭ se luptaŭ cu pumnul, faţă 'n faţă, sîrguindu-se a se lovi peste nas şi în fălcĭ. Văzuiŭ unul sîngerînd din nas şi din gură, ca o vită, şi alţĭ doĭ leşinaţĭ la pămînt, apoĭ îmĭ fu greaţă de aşa spectacol şi părăsiiŭ localul. Englesilor li place astfel de luptă barbară şi bat din palme, ba încă se rămăşesc pentru luptătorĭ de predilecţie.

Mă duse Sogno de aicĭ la «Centrifugal-railway», o minune nouă mecanică. Un drum de fier dispus în pantă lină de la o parte a uneĭ săl̆ĭ, face în mijloc o încolăcitură circulară şi tot aşa lin se ridică de ceia parte la nivel. Punîndu-se omul în carăta descoperită la mijloc, de nevoie ajunge a se învîrti cu

www.digibuc.ro

capul în jos, fără a cădea, căci iuţimea înlătură orice pericol.

În sfîrşit, visitäiŭ tunelul de supt Tamisa, una din minunile lumiĭ, care întrece pe cele maĭ lăudate ale antichităţiĭ. După ce oraşul Londra s'a lăţit tare către gura Tamiseĭ, fu lipsă de comunicaţie stabilă între ambele malurĭ ale acestuĭ fluviu, şi, neputîndu-se face pod ca să nu împiedece năvilor întrarea în portul Londreĭ, aşa-numitele «London-Docks», se hotărî o societate a construi un drum pe supt apă, lucru ce-l făcu un Frances, anume Brunnel. E un gang cu două arcade.

Bizară mi se păru o datină englesă, care pe urmă aflăiŭ că e naturală. În excursiile noastre, încălzindu-ne, Signor Sogno mă pofti într'o cafenea ca să ne răcorim; zise, şi îndată ni se servi ceaiŭ fierbinte, pe cînd aşteptam, după datina noastră, limonadă, orjadă saŭ şerbet rece. Englesiĭ sînt homeopaţĭ practicĭ: eĭ scot cuiul cu cuiŭ; noĭ sîntem încă necunoscătorĭ.

Aseară fuseiŭ, apoĭ, la teatrul «Covent-Garden», o sală cît se poate de splendidă, şi asistäiŭ la operă, în limba englesă; dar nu-mĭ plăcu cîntecul de loc, căcĭ îmĭ zgîriaŭ urechile atîtea şire de monosilabe. Se zice că scurtimea vorbelor englese e acomodată pentru comanda nautică, ba se şi miră Englesiĭ cum alte popoare pot face evoluţiĭ fără concisiunea de care se bucură numaĭ limba lor proprie. Cred, dar pentru cîntec nu şi-o vor acomoda nicĭ cînd: armonia cere vocale sonore, limpezĭ, nu înghiţite şi strănutate, ca în limba lor.

Fără 'ndoială, Marea-Britanie e Statul cel maĭ civilisat din lume. Anume am luat aminte în Londra: sol-

www.digibuc.ro

daţĭ trebuie să cauţĭ cu lumina aprinsă în ziua mare; ĥu se văd de loc. Saŭ e puţină oaste, saŭ că ostaşilor de rînd încă li e iertat a se îmbrăca cu veşminte civile afară din serviciu. Dar sînt pe străzĭ destuĭ aşa-numiţĭ «constabli», un fel de ipistaţĭ poliţieneştĭ, înarmaţĭ numaĭ cu beţe scurte, însă pline cu plumb şi la capăt prevăzute cu armăriile regatuluĭ. De aceştia caută să asculte tot omul, fie de treĭ palme în frunte, căcĭ, alminterĭ, capătă ocasie a experimenta subiectiv pondul specific al plumbuluĭ între metale.

Miezul Londreĭ, numit «City», constă maĭ ales din magazine micuţe, ca nişte găocĭ, aĭ căror proprietarĭ sînt tot negustorĭ milionarĭ. Eĭ ţin aicĭ numaĭ mustre de mărfurĭ şi fiecare posedă fabricĭ întinse, încît pe toată săptămîna, după plac, pot să-ţĭ încarce zece, douăzecĭ de năvĭ, în orice port veĭ pofti. Aceştĭ comercianţĭ, cu banĭ lor, ţin regenţa Angliei de frîŭ, şi eĭ umflă şi apasă barometrul politic în lume, după propriile lor interese.

Pe lîngă aceia că Englesul are banĭ destuĭ, apoĭ e şi om de cuvînt şi solid ca metalul: te omoară cu exactitatea. El nu e speculant de nevoie, ca alte naţiĭ, ci speculant de condiţie, şi, aşa, toate i-s cu putinţă. El nu-şĭ schimbă condiţia, ci-ĭ rămîne credincios pănă la moarte.

Originalitatea portuluĭ, a traiuluĭ şi a fabricatelor englese e simplicitatea unită cu soliditatea la orice probă. De aicĭ se zice că tot ce e simplu şi elegant e «à l'anglaise», adecă pe gust englezesc.

În societatea englesă urbană, fără a scandalisa, nu te poţĭ arăta fără în costum negru cu cravată albă. La Curte şi la lorziĭ de frunte trebuie încă cioarecĭ strîmţĭ, ciorapĭ de mătasă şi panĭofĭ. Alminterĭ, în-

www.digibuc.ro

călţămintea nu se caută, căcĭ Englesiĭ, departe de a escela în această privinţă, poartă până şi potcoave, ca la noĭ ţeraniĭ.

Sînt şi multe de văzut în acest oraş monstruos, dar şi multe ţi-am descris; rămîne, spre a-mĭ justifica «motto», să-ţĭ spuiŭ ceva despre bucătăria englesă. E simplă, ca toate ale lor, dar apoĭ copioasă. Bucatele, voiŭ să zic gătiturile lor, sînt maĭ numaĭ fripturĭ, pot zice nefripte, ci numaĭ arătate foculuĭ de cărbunĭ. Carne aŭ minunată, de tot fragedă, căcĭ cu vite cornute nu lucrează, şi vînatul se ţine în parcurĭ, unde se îngraşă; însă, cum zic, din friptură curge sîngele numaĭ încălzit: mînce cuĭ îĭ place; alminterĭ se chiamă decrepit din continent. Pe lîngă friptură, vine, în genere, «plọom-pudding», un fel de mămăligă de făină fină, vîrtoasă, amestecată cu prune, de unde-ĭ vine numele, însă pentru gusturile alese cu stafide dulcĭ, apoĭ cartofĭ (patatoes) fierţĭ, serviţĭ în «mantel», zic: întregĭ necurăţiţĭ, apoĭ pîne, unt proaspăt şi maĭ mult nimica. Ciorbe, sosurĭ, sălăţĭ şi o mie de delicatese sînt despreţuite, iar de varză acră şi rîncezeală fuge Englesul ca de dracul.

Băutura naţională e berea, de două felurĭ: «porter» şi «ale» (ceteşte: «el»), ambele excelente, dar «porter»-ul e neimitabil, numaĭ prea tare, şi, de obiceiŭ, se bea «ale». Vinurĭ se aduc din ţerĭ străine, numaĭ soiurĭ de frunte, căcĭ importul e taxat vamal într'o singură formă, şi, aşa, vinurile rele s'ar aduce cu daună; apoĭ Englesul nu falsifică. În genere, se beaŭ vinurĭ spaniole şi portughese, precum: Porto, Madera, Xeres (Sherry), Malaga.

De şi bucătăria e simplă, modul mîncărĭĭ e de multe felurĭ în Anglia, ca doar nicăirĭ în lumea europeană.

www.digibuc.ro

Englesul e naţia cea maĭ mîncăcioasă pe pămînt. Dimineaţa, cum se scoală, bea ceaiŭ saŭ cafea, la zece oare dimineaţă mănîncă un «beefsteak» şi bea bere, prînzeşte în toată forma la doŭă, repetă ceaiul la cinci după amiazi şi nu lipseşte a cină cum se cade la nouă seara, dar, apoĭ, maĭ urmează punciŭ.

Acest mod de viaţă gastronomică se introduse şi în continent pe unde petrec Englesiĭ cu turma ca oaspeţiĭ, pentru că eĭ călătoresc foarte mult, pretutindeni affîndu-şĭ interesul. Englesiĭ în ţerile străine trăiesc maĭ bine, cu cheltuiala pe jumătate, decît în ţara lor, unde toate se cumpănesc cu baniĭ.

Să-ţi maĭ spuiŭ una. Francesul se porecleşte «Monsieur», de unde la noĭ a rămas, la Saşĭ, denumirea soldaţilor «muoser», de la Valoniĭ cari vorbiaŭ franţuzeşte; poporul engles se porecleşte «John Bull», ca Neamţul «Deutscher Michel» şi Muscalul Наше Брамъ.

Vale!

XIX.

Paris, Ianuar 1841.

«Qui dit françois, dit courtois.»
(Veche zicătoare.)

De patru luniĭ, dragă, ne întoarserăm la Paris, şi şi ne aşezarăm ca acasă, ducînd o viaţă plină de voluptate. Anevoie aş fi cugetat la tine în asemenea împrejurăriĭ, dacă o întîmplare bizară, pe care ţi-o voiŭ face cunoscută, nu mă îndemna.

Să ieaŭ însă şirul de unde-l întrerupsesem, din Anglia, ca să-ţĭ maĭ scriŭ şi din amintire împreju-

www.digibuc.ro

rările englese, aşa deosebite de ale noastre, încît se întipăresc foarte în memorie.

Fiindcă ne dusesem pe apă de la Londra pănă la portul Dover, ne întoarserăm pe uscat, ca să vedem Ţara Englezească şi afară din oraş.

Luarăm caĭ de poştă, un echipagiŭ în adevăr boieresc: patru caĭ de cîte şeĭsprezece pumnĭ, murgĭ, cu coada «englesată», cu ţarţamurĭ placate de argint, şi doĭ poştalionĭ, îmbrăcaţĭ în jachete stacojiĭ, cu cioarecĭ de piele de cerb, cizme răsfrînte lucĭĭ şi cu pălăriĭ albe. La 28 Septembre, pănă 'n ziuă, ieşirăm din Londra, şi, pe drum ca pielea, în distanţă de cincĭ sute de stînjenĭ afară din oraş, încă prevăzut cu stîlpĭ înnalţĭ de fier, purtînd fînare iluminate cu gaz, care încă nu se stînseseră, o luarăm spre Dover.

De ambele părţĭ se întind, departe de oraş, vile frumoase, grădinĭ cu florĭ, parcurĭ şi castele aristocratice pompoase; las' că şi cîmpurile modeste ale «farmer»-ilor (arendaşilor) sînt pretutindenĭ închise cu gard viŭ de ghiorghine, atuncĭ frumos împodobite cu broboane roşiĭ, saŭ încaĭ cu răslogĭ. Însă nicăirĭ nu se vede covor de iarbă verde, mărunţă şi delicată, ca şi catifeaua, cum e în Anglia.

Pănă la Dover, care e în capătul unuĭ promontoriu, supt nişte stîncĭ, încununate cu o fortăreaţă, cerberul metropoleĭ englese, e o distanţă de zece mile geografice. Trecurăm prin patru oraşe, fiecare de cîte zece miĭ de locuitorĭ, unde schimbarăm caiĭ, şi, venind, pot zice, după părere, încet, ajunserăm destul de timpuriŭ spre a trece, în aceiaşĭ zi, apa.

Doverul se află la locul cel maĭ strîmt al canaluluĭ, şi-şĭ dă numele acestuia,—pentru Englesĭ «Straits

www.digibuc.ro

of Dower», adecă: «strîmtoarea doveriană», pe cînd Francesiĭ aceleia îĭ zic, după cetatea lor litorală: «Pas de Calais».

Cu un piroscaf uşurel, în treĭ oare, trecurăm canalul, şi debarcarăm la «Boulogne-sur-Mer», acel loc unde, în vara anuluĭ trecut, descinsese Ludovic Napoleon, ca pretendent la Tron, voind să răscoale ţara şi să alunge pe orleaniştĭ, trîntindu-li dinastia; însă nu i se sfeti, căcĭ fu prins, judecat de Camera pairilor şi aruncat la prinsoare, în citadela Ham, pe viaţă.

Aicĭ, maĭ pentru nimica, avurăm neplăcerĭ cu vama, şi principele G., pentru niscare cuţite de mic preţ, fu constrîns a plăti de două orĭ maĭ mult vama. Un act de curtoasie francesă neaşteptat, — însă se făcu din ură către industria englesă.

Francesiĭ pricep bine sistemul prohibitiv: vor să tragă industria de păr cu protectoratul fabricaţieĭ naţionale pentru toate articolele. Destul ar fi să se mărgenească la producţiile industriale în care nicĭ Englesiĭ, nicĭ alte popoare nu-ĭ pot întrece, precum sînt şalurile de Lyon, tapetele Gobelins, pănurĭ, pînze şi maĭ ales mătăsăriĭ.

La început, în Franţa, toate mi se păreaŭ în cea maĭ bună ordine, maĭ pre sus ca în Germania, dar, venind din Anglia, de odată ţi se pare că ieşĭ din palat şi întri în bordeiŭ, aşa e insula aristocratică pe lîngă continent.

Bate la ochĭ necurăţenia străzilor, a curţilor şi a caselor, pănă chiar şi în Paris, măcar că nu e absolută, ci numaĭ relativă la Anglia. Clima în Anglia e umedă fără seamă şi, făcîndu-se acolo foc numaĭ cu cărbunĭ de piatră, se produce un fum gros, îmbuibat de

www.digibuc.ro

materiĭ uleioase, care se aşează pe toate lucrurile. Aşa, Englesiĭ sînt constrînşĭ pururea a şterge, a spăla şi a mătură, căcĭ alminterĭ n'ar putea trăi, şi acest spirit de curăţenie li se făcu a doua natură.

Nicĭ Franţa nordică nu se bucură de climă curată şi luminoasă, italică, căcĭ şi aicĭ atmosfera e cam grasă şi în genere sură, totuşĭ nu în acel grad; prin urmare nu se cere atîta scrupulositate de curăţire; apoĭ Franţa e, analog, mult maĭ puţin poporată ca Anglia.

Cum că Francesul, asămănat cu Englesul, are caracter uşurel, se recunoaşte şi dintr'aceia că în Franţa, întocmaĭ ca la noĭ, pretutindenĭ afli mobile defectuoase, ochiurĭ de fereastră sparte, cuţite ce nu taie, uşĭ ce nu se închid bine şi alte multe, dar în Anglia, ferească Dumnezeŭ, nu; acolo toate sînt întregĭ, drese saŭ cîrpite, încît nu te poţĭ plînge. Apoĭ, cînd afli ceva defectuos şi facĭ observaţie, Englesul se roagă de iertare, dar Francesu-ţĭ ţine o predică, — căcĭ e limbut, act de curtoasie nu prea lăudabil, dar e firea luĭ, el nu se închină oaspeluĭ.

Întocmaĭ ca în Germania, cu cunoscutul «gleich-gleich», aşa paţĭ şi în Franţa: nimenĭ nu se ţine de cuvînt; Englesul, din potrivă, fixează secunda cînd să-ţĭ împlinească voia exact, şi nu-ţĭ rămîne dator. Nu în deşert se zice «Old England». În adevăr, e o ţară, Anglia, unde stabilitatea e incarnată şi perfect încuibată.

În Boulogne ieşiiŭ, seara, la primblare pe coastă, văzuiŭ un noŭ fenomen marin, pănă acum necunoscut. Apa Măriĭ, pururea mişcată, în talazurĭ, necontenit sè răpède spre ţerm, şi fiecare undă, spărgîndu-se la margenĭ în spume, scînteiază ca milioane

www.digibuc.ro

de scăpărătorĭ. Mult contemplăiŭ această fosforescenţă licvidă, pe întunerec, şi nu mă maĭ săturam de a o vedea. Aceasta se produce, cum spun învăţaţiĭ, prin animale maĭ mărunte ca vîrful aculuĭ, numite «infusoriĭ», ce aŭ proprietatea licuricilor, de a lumină la întunerec.

De la Boulogne venirăm la Paris cu diligenţa «Lafitte», un car monstruos, încărcat cu treĭzecĭ de persoane, înhămat numaĭ cu cincĭ caĭ, şi trecurăm prin Normandia şi Picardia.

Cine a zis «ubi patria, ibi bene», caracterisa firea omuluĭ, nu a ţerĭ. Mi-aduc aminte de cîntecul «Ma belle Normandie», dar, zăŭ, nu văzuiŭ nimic frumos! Ţara e săracă, oamenĭĭ trăiesc cu «liurĭ», vin de mere, numit franţuzeşte «cidre». În oraşul Montreuil întăiŭ băuiŭ acest fel de vin, alminterĭ tare, dar cu gust oţetit. E numaĭ surogat de vin, ca în Germania cafeaua de secară.

Caiĭ franţuzeştĭ sînt micĭ pe lîngă ceĭ englezeştĭ, ba şi pe lîngă ceĭ nemţeştĭ, însă tarĭ şi vînoşĭ. Aşa, făcuiŭ comparaţie: caiĭ englezeştĭ merg în pas, ceĭ nemţeştĭ în trap, ceĭ franţuzeştĭ în galop şi poşta românească, a d-luĭ Tache Zisu, în carieră, adecă în fuga mare, fără diferenţă în timp şi distanţă.

La 15 Decembre trecut asistăiŭ la a doua festivitate naţională francesă în Paris. Ţi-e cunoscut că Napoleon cel Mare fusese internat în insula Sfînta Elena, supt pază englesă, unde muri în anul 1821. Regele Ludovic-Filip încheiè cu Englesiĭ un tel de alianţă, aşa-numita «entente cordiale», şi, prin urmare, mijloci extrădarea rămăşiţelor napoleoniane de acolo, pentru ca, după dorinţa mareluĭ om, să se de-

www.digibuc.ro

pună pe malul Seineĭ, între poporul parisian, spre repaus. Un fiŭ al regeluĭ, principele de Joinville, cu fregata sa numită «Belle Poule», fu însărcinat a aduce aceste preţioase relicviĭ pănă la frontieră, de aicĭ se puseră pe un vas maĭ mic şi, pe Seina în sus, veniră pănă la Neuilly, lîngă Paris.

Sarcofagul se aşează apoĭ pe un car funebru gigantic, tras de şeĭsprezece caĭ, îmbrăcaţĭ cu procoveţe de catifea neagră, tivite cu argint, şi, cu o rară pompă militară, cu musică şi urmat de toate trăsurile vechĭ imperiale, de un cal povodnic, cu ţarţamurile înseşĭ ale răposatuluĭ, urmat de regele, principiĭ şi demnitariĭ Statuluĭ, printre regimentele ostăşimiĭ şi milioane de popor, se aduse la Domul Invalizilor, locul destinat spre aceasta, şi se puse pe un catafalc.

Maĭ mult ca toate mă surprinse plînsul şi entusiasmul poporuluĭ, care, toată ziua cît ţinu ceremonia funebră, pe cale de o milă, îndesat să se strivească, nu maĭ înceta strigînd: «Vive l'Empereur!» (trăiască Împăratul!), — şi el mort de douăzecĭ de anĭ!

În curs de opt zile, după aceasta, corpul, îmbălsămat şi cu totul nevătămat la faţă, supt cristal, tu expus, cu sarcofagul, pentru ca fiecine să-l poată vedea, în biserică.

A curs Franţa toată şi Anglia jumătate, ca la un pelerinagiŭ (hagialîc). Toată ziua, de dimineaţă pănă tărziŭ seara, era cartierul întreg împresurat de lumea curioasă, lăsîndu-se numaĭ, din cincĭ în cincĭ minute, cîte o sută de inşĭ în biserică, să-l privească.

În stîrşit, trecură zilele, şi ceĭ maĭ mulţĭ se întoarseră acasă fără a-l vedea, căcĭ se închise şi se aşeză corpul într'o capelă subterană.

www.digibuc.ro

Un ce comic, dar pios tot de odată, se întîmplă în acele zile. Vre-o treĭzecĭ de sătenĭ de departe veniseră ca să vadă pe Împăratul, şi nu li se îngăduise, căcĭ eraŭ îmbrăcaţĭ cu bluse, apoĭ în blusă nu era iertat să se lase înnăuntru. Cît auzirĭ oamenĭĭ mieĭ, într'una lepădară blusele de pe dînşiĭ şi voirĭ a întra. Să fi văzut, sărmanĭĭ, ce trenţe eraŭ pe dînşiĭ, care fuseseră acoperite cu blusele întregĭ!

— «Ho, ho!», zise păzitorul, «nu numaĭ că nu e iertat cu blusa, dar trebuie să aveţĭ frac şi să nu fiţĭ trenţoşĭ, ca să vă las.»

Atuncĭ unul luă curagiŭ a zice:

— «Mais, monsieur, quand je payons l'impôt, pourquoi que le percepteur du roi ne renvoie-t-il pas les gens en guenilles? Je voulons, — sacredieu! — voir l'Empereur!» adecă: «Cînd plătim contribuţia, pentru ce nu ne dă îndărăt perceptorul regeluĭ, dacă sîntem trenţoşĭ? Lasă-ne să vedem pe Împăratul!».

Aceasta folosi. Unul dintr'înşiĭ avea un veşmînt ceva maĭ curăţel şi nu-ĭ lipsia nicĭ o umbră de coadă, după care se botează frac, şi se lăsă înnăuntru; văzu şi ieşi cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ, apoĭ, cu generositate franceză, împrumută tuturor tovarăşilor treanţa sa, pentru ca şi eĭ să poată vedea preţioasele moaşte imperiale, de-a rîndul. În sfîrşit, se întoarseră la sărăcia lor, consolaţĭ, nu însă fără a strînge pumniĭ şi a crîşni dinţiĭ asupra regimuluĭ, care nu are grijă de sărac, ba cere încă să se îmbrace chiar în frac.

Cu toate acestea, regimul frances, după împrejurărĭ, arăta şi indulgenţă către popor, şi multe-ĭ face în sfoară, căcĭ îĭ tremură de frică din cînd în cînd.

Să pun sfîrşit acestor împărtăşirĭ; dar, curînd, te

www.digibuc.ro

voiŭ cerceta cu altă epistolă despre moravurile Francesilor.

Şi te recomand luĭ Dumnezeŭ!

XX.

Paris, Faur 1841.

«Dum fueris Romae, romano vivito more,
Si fueris alibi, vivito sicut ibi.»

Să-ţĭ daŭ, amice, o ideie despre viaţa ce duc în Paris, şi, spre acest scop, iată-ţĭ descriŭ cele din urmă treĭzecĭ şi şese de oare, cît maĭ fidel.

Şedem în cel maĭ frumos cartier parisian, «Chaussée d'Antin», în colţul străziĭ «Rue de Provence», în casa doamneĭ Chavane. Avem apartament în planul întâiŭ constînd din cincĭ încăperĭ, somptuos mobilate, după gustul franţuzesc. Cu scop îţĭ descriŭ toate cu amănuntul. Tavanul e zugrăvit «a fresco» cu zeităţĭ olimpice, păreţiĭ sînt îmbrăcaţĭ cu tapete de hîrtie catifelată, înflorită cu roşu şi aur, parchetul pretutindenĭ aşternut cu covoare elegante de felurite colorĭ, tablele căminelor sînt de marmură de Carrara, mobilele de lemn de mahon, îmbrăcate cu catifea de coloare «pompadour», apoĭ mese, scrinurĭ, secretare şi gheridoane, prevăzute cu table de marmură veneţiană şi cele maĭ multe aşezate pe rotiţe de metal. În sfîrşit, odăile sînt împodobite cu icoane şi oglinzĭ marĭ, în cadre elegante de aur, şi paturile moĭ, în alcovurĭ, prevăzute, ca şi ferestrele, cu coroane aurite, draperiĭ de catifea roşie şi perdele de aclaz verde, susţinute de ciucurĭ de fir, ca să nu atingă pămîntul.

www.digibuc.ro

În acest raiŭ al luĭ Mohamet m'am fost culcat alaltăseară, la unsprezece oare, şi, cetind «Reculegerile poetice» ale d-luĭ de Lamartine, de curînd ieşite la lumină, drept specific somnifer, aşteptam pe Morfeŭ, ţinînd asupra unuĭ lighian de metal pus la piciorul patuluĭ inelul de sigiliu în mînă, ca să-mĭ anunţe, căzînd. apropierea zeuluĭ, prin răsunet. Imitäiŭ, vezĭ, pe Alexandru-cel-Mare. Cam către a treia veghe a nopţiĭ, sunetul argintiŭ mă înştiinţă să stîng lampa de gaz idrogen, şi, lăsîndu-mă în grija luĭ Morfeŭ, în aţipire, speram să mă visez Sultan, saŭ, cel puţin, Vizir, în braţele odaliscelor. Rîse zeul de superba mea imaginaţie, mă luă pe aripile sale aeriene şi, cu iuţimea electricităţiĭ, mă transportă în depărtare de treĭ sute de mile, tocmaĭ în coliba noastră, la fîntîna luĭ Dan, unde, cu tine şi cu Gîcul naşuluĭ, păşteam viţeiĭ în copilărie, mă întovărăşi îndată la vereţ în Vîrteje, unde ţineam rîmătorĭ la jir, şi mă părăsi căutînd bivoliţa pierdută în mestecăniş, după ce luasem o corecţie de la răposata mama, fie-ĭ ţerna uşoară! Finele membrane ale creierilor, în statul de veghe şi parte în cel de aţipire deschise, acum se închiseseră definitiv, punînd sfîrşit fantasieĭ, şi natura ceru tributul eĭ de perfect repaus corporal şi spiritual tot de odată, care se chiamă somn cu adevărat.

La nouă oare dimineaţa, servitorul Pugi, care între mine şi prinţul puţină deosebire face, mă deşteptă cu delicateţă din somn, anunţîndu-mĭ sosirea cîtorva amicĭ poftiţĭ de cu seară la dejun, apoĭ, fără amînare, ni servi ciocolata «Marquis», foarte delicată, cu tartine de unt proaspăt şi cornurĭ de la Franzelăria vienesă,

www.digibuc.ro

care e cea mai de frunte în Paris, însă tot nu face jimble așa de bune, dar le sărează de ajuns.

Aveam să facem excursii în oraș, mă grăbiiu cu toaleta, apoi, cu amicii la braț, ieșiiu de acasă spre bulevard.

In colțul ulițeĭ o babă oarbă nu cerșește, pentru că în Paris nu e iertat, ci vinde, de zece anĭ, aceleașĭ zece pachete de apringioare himice germane. Am obiceiul, de cîte orĭ ies de acasă, să staŭ la această mătușă, să ieaŭ un lemnișor ca să-mĭ aprind țigara de Havana și pururea să-ĭ daŭ zece solzĭ (*sous*). Atîta generositate nu e fără interes: oarba samănă cu Comșoaia de la noĭ, pe care în proporție aș fi făcut-o milionară cu ce dedeiŭ acesteĭ babe francese, pentru că mi-o represintă.

Nu mă mir de Francesĭ că vînd lemnuțe de aprins supt nume că-s germane, dar de Germanĭ, că nu și le pot trece fără supt firmă francesă. În Franța pretutindenĭ se văd numaĭ «allumettes chimiques allemandes», pe cînd în Germania «Echte französische Reibzündhölzchen». Daŭ drept Francesilor, căcĭ, în adevăr, în toată Europa, Germaniĭ aŭ cel maĭ bun fabricat de acest fel.

La cîțiva pașĭ de aicĭ, o copilă de cincĭ anĭ, frumoasă ca un îngeraș, însă toată trențe, încă nu cerșește, ci aceleașĭ treĭ buchețele de florĭ, maĭ tot veștejite, care de o săptămînă numaĭ eŭ i le-am plătit de treĭ, patru orĭ, le îmbie tuturor trecătorilor să le cumpere cu cîte treĭ solzĭ. Nu lipsește însă tot odată a spune celor ce staŭ împrejur că ea ține pe mamă-sa, văduvă, lîngedă, care zace în mansarda uneĭ case vecine cu șepte caturĭ. Sărmana! e aproape de lună, de nu tocmaĭ în cer, la așa înnălțime! La

www.digibuc.ro

noĭ sărăcimea locuieşte în bordeie, va să zică jumătate în groapă. În Paris ea e sus, pe calea către cer, şi are cel puţin de nutreţ aier curat, dacă nu totdeauna mămăligă.

Iată-ne ajunşĭ la «taverna» luĭ Peyronet. D'innaintea eĭ se află un tîrg de popor,— ca la joc în Blăcuţa —, făcînd cerc în jurul a doĭ flăcăĭ din plebe, cari, injurînd din răsputerĭ, cu cea maĭ mare energie se luptă de trînteală, spre a-şĭ reabilita onoarea, vătămată lîngă pahare. Asemenea duiel e iertat în Paris, numaĭ să fie ambiĭ litiganţĭ cu mînile goale, şi nimenĭ n'are dreptul să-ĭ despartă, pănă ce a învins unul pe altul şi i-a pus genunchiul pe piept. Ceva zgîrieturĭ, sîngerare din nas şi vînătăĭ nu se consideră; apoĭ la vătămărĭ grele nu ajunge duielul poporal. De aceia şi jandarmiĭ se uită şi daŭ fiecăruia pace.

Abia se sfîrşi acest spectacol, şi iată unul zbierînd «Au voleuri!» (ţineţĭ hoţul!). Unuĭ spectator cu gura căscată i se furase ceasornicul din buzunar, dar, tot odată, un om al poliţieĭ, alminterĭ îmbrăcat ca un conte, pusese mîna pe industriaş, şi, scoţînd din sîn un brîŭ vînăt, cu care-şĭ arătă calitatea, făcu semn unuĭ jandarm să-l încarce şi să-l ducă la umbră.

În Paris oamenii poliţieĭ umblă în veşminte civile şi sînt amestecaţĭ în toate societăţile, nimenĭ necunoscîndu-ĭ. Aceasta li cîştigă numele de muscarĭ (mouchards), însă, aşa, pentru oamenii de omenie nu sînt nicĭ greţoşĭ, nicĭ periculoşĭ, ci maĭ vîrtos o binefacere, căcĭ preîntimpină multe neajunsurĭ.

Tocmaĭ întrarăm în magazin să ni cumpărăm mănuşĭ, şi, iată, trecea un car funebru, simplu, sărăcăcios, cu un vizitiŭ bătrîn mînînd un cal şi maĭ bătrîn, în pas.

www.digibuc.ro

O biată muiere, răposată, se ducea la cimitir, supt «Muntele Martirilor» (Montmartre), fiind însoţită numaĭ de bărbat, cu un băieţel în braţe şi o copiliţă de mînă, plîngînd cu toţiĭ. Mă uimiiŭ văzînd atîta indiferenţă, şi cugetăiŭ că poate şi la noĭ ar fi aşa dacă nu s'ar da colac, lumînare şi crucer fiecăruĭ petrecător la mormînt saŭ, ca la Saşĭ, nu s'ar globi aspru după «statutul decurial» (*Nachbarschafts-Ordnung*).

Trecu, şi întrarăm în boltă. Madame Buchet ne salutâ cu surîsul eĭ graţios pănă încă nu apucarăm noĭ a-ĭ face compliment, ni spuse cîteva anecdote «à propos», ajustîndu-ni cîte o păreche de mănuşĭ de coloarea, singura nobilă, a paiuluĭ (paille), rîserăm şi, ieşind, fiecare căpătarăm cîte un bilet de damă pentru balul mascat de deseară, gratis, căcĭ în Paris pentru dame sînt gratis. Pentru noĭ ni luarăm unul cu douăzecĭ de francĭ.

De aicĭ ne duserăm la «Palais Royal», rendez-vous ordinar, şi curînd întîlnirăm damele noastre, pe Augustina şi Celestina. Tovarăşul Thévenin fu contrariat, căcĭ Angelina nu venise, şi merse să afle causa. Eŭ şi Jules ni luarăm damele la braţ, făcurăm un rond de plimbare şi întrarăm la Véry, cel maĭ de frunte ospătar în Paris, să dejunăm, căcĭ era între unsprezece şi amiazi.

Sala era plină de generalĭ, lorzĭ englesĭ, prinţĭ ruşĭ şi alţĭ oamenĭ marĭ, cîte doĭ, treĭ, la mese diferite, Ne aşezarăm şi noĭ la mijloc, unde ni se serviră maĭ întăiŭ stridiĭ, un fel de scoicĭ de Mare, care se mănîncă cu piper şi suc de lămîie, maĭ viĭ, şi nemestecate. E o mîncare foarte delicată, dar, pănă m'am învăţat cu dînsele, am tot icnit o săptămînă. Un dejun la Véry costă un taler de persoană, dar îmĭ

www.digibuc.ro

propuseiŭ să-mĭ răzbun de visul cel prosaic şi să trăiesc toată ziua ca Paşa.

La treĭ oare veniam de la Celestina, căcĭ o petrecuserăm de la dejun acasă, recomandîndu-ĭ a se pregăti de bal pe seară, pentru ca, la nouă, să o pot aduce cu trăsura. Trecînd pe lîngă biserica Saint-Roch, văzuiŭ o mulţime de trăsurĭ, între care şi echipagiĭ regale. Întrăiŭ să văd, şi, iată, tocmaĭ se ţinuse predică, de cel maĭ renumit predicator parisian, şi Regina înseşĭ culegea, într'un taler de aur, daruri pioase pentru săraciĭ parohieĭ. Dăduiŭ şi eŭ doĭ talerĭ, — nu-mĭ fie imputaţĭ — ; şi cum n'ar da omul, văzînd pe Regină colectoare? Alminterĭ scăpam cu un franc, dar, apoĭ, nicĭ nu ţi-aş maĭ fi scris aşa un lucru mic.

Regina Amelia e o damă înnaltă, bătrînă, plină de demnitate, numaĭ i se vede suferinţa în ochiĭ ceĭ roşiĭ, ca şi cum ar tot plînge. Dumnezeŭ să-ĭ maĭ numere necazurile, căcĭ, pănă acum, asupra vieţiĭ regeluĭ Ludovic-Filip numaĭ unsprezece atentate se făcură.

La cincĭ prînzirăm într'o cafenea splendidă de pe Bulevardul Italienilor şi la nouă merserăm la bal, în Sala Opereĭ, care, la represintaţiĭ, cuprinde şepte miĭ de spectatorĭ.

Închipuieşte-ţĭ că era îndesată, maĭ ales de măştĭ. Peste parter se aşezase parchet, şi sala, una cu scena, era imensă. La mijloc, o orhestră de treĭ sute şeizecĭ de musicanţĭ şi, jur împrejurul lor, joacă o lume toată, nebuneşte.

În carnaval se joacă la Paris aşa-numitul «cancan», danţ franţuzesc «κατ' αὐτό». Nimic maĭ lasciv, maĭ obscen, maĭ schimosit, ca acest salt. «Csárdas»-ul maghiar în grad superlativ e divin pe lîngă această

www.digibuc.ro

batjocură, în centrul civilisaţieĭ europene, la Francesiĭ atît de esteticĭ în toate obiceiurile sociale.

Dar nu acesta făcu maĭ mare impresie asupra mea, ci galopul infernal produs de spre ziuă. La musica asurzitoare, să fi văzut treĭ miĭ de desmeticĭ săltînd în fuga mare, în jurul orhestreĭ, ca niște demonĭ bătuţĭ cu biciul şi fripţĭ cu smoală fiartă, mult peste o oară pănă la încheierea baluluĭ.

Numaĭ Francesiĭ sînt în stare a produce judecata de apoĭ şi Tartarul aieve, desfătîndu-se.

Acesta meritä să viĭ din margenea lumiĭ spre a-l vedea. Ieşirăm din bal în revărsatul zorilor, şi, de atuncĭ, am dormit pănă a mă apuca de scris, dar n'am maĭ visat nimic, că-mĭ huruie şi acum capul de galopul infernal.

Fiĭ cu Dumnezeŭ!

XXI.

Paris, Maiŭ 1841.

«Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.»

După ce veĭ ceti «motto», uşor veĭ presupune, dulcele mieŭ, că reversul medalieĭ am să ţi-l arăt, va să zică reversul noroculuĭ ce mă ajunse.

Era timpul să o paţ, căcĭ devenisem cu totul sibarit, cum te poţĭ convinge dintr'un şir de scrisorĭ care de care maĭ trandafirieĭ.

Aşa e în lume, toate lucrurile aŭ o faţă încîntătoare, profile maĭ puţin graţioase şi un dos întunecat. Ferice de cel ce caută bine la profile, că vede şi una

www.digibuc.ro

şi altul în treacăt, pe cît e de lipsă spre a nu se înşela. Cine suie la munte, să nu uite că şi coborîşul are greutăţile sale şi poate aluneca să cadă.

Ajunseiŭ în perplexitate serioasă, dar sînt în Ţara Franţuzească, de unde se născu vorba «curagiŭ», şi voiŭ să adeverez în faptă că nu-s fricos, întîmple-se orĭce. Am învins la Călăraşĭ castraveţiĭ ceĭ acri, nu mă speriiŭ nicĭ în Paris de supa cea slabă, pănă ce iar îmĭ va surîde norocul.

Vezĭ că-s plin de curagiŭ şi filosofez ca Thales; dar ian să-ţĭ zugrăvesc lucrul în şirul său cu amănuntul!

Curînd după ce-ţĭ trimeseiŭ ultima scrisoare, pentru maĭ nimica, mă stricăiŭ cu prinţul G. E întru cîtva vina luĭ, dar maĭ mult vina mea. Zicala Rominuluĭ: «Pănă nu daĭ cu capul de pragul de sus, nu vezĭ pe cel de jos». Iată că am dat!

«A propos» de prag, mi-aduc aminte de o întîmplare caracteristică din copilărie, cînd se adeveri proverbul întocmaĭ:

Nu ştiŭ, ţiĭ minte pe protopopul nostru cel bătrîn, C.? Era un găgăŭ înnalt şi umbla cu capul tot sus, ca un general încununat cu laurĭ. Odată unchiul Năftuc, cu firea luĭ de tartuf consumat, îl încîntase la o nuntă şi-ĭ promise că-l va cerceta altă dată acasă. Unchiul Năftuc ştiĭ că era pururea cu Dumnezeŭ în gură şi nu se închina alminterĭ fără numaĭ: «Dulce Tatăl nostru, sfinţească-se sĭînt numele Sfinţieĭ Tale» şi pe tĕpa aceasta, maĭ încolo; dar şi alminterĭ era un geniu natural şi mucalit în expresiĭ cît se poate. Nicĭodată nu rîdea făcînd glume, şi, atuncĭ, se tăvăliaŭ de rîs ascultătoriĭ.

www.digibuc.ro

Casa unchiului era antideluviană, cu un strat de muşchiŭ de treĭ urme pe acoperiş şi jumătate cufundată în pămînt. Superbul protopop, întrînd, se lovi: poc! de pragul pleoştit, şi, spre neauzit scandal, injurâ una ca şi căprariul Miclăuş, — Dumnezeŭ să-l ierte! —; dar, venindu-şĭ în fire, zise:

— «Pentru ce, boierule, nu-ţĭ ridicĭ casa, că, iaca, era să-mĭ crăp capul în două?»

— «Iartă, prea-sfinţite părinte», răspunse unchiul, «noĭ, cînd întrăm, ni plecăm capul, căcĭ casa o tăcură oamenĭ maĭ vrednicĭ decît noĭ!»

— «Acest cuvînt e mult maĭ preţios ca toată casa!», replică popa, surîzînd, şi se mîngîiè de cocoş lîngă rachiul cu miere.

Prinţul G. e om generos şi avut. Dacă l-aş fi rugat, mă putea susţinea la şcoală, pănă şi la Universitate, în Paris; dar, în mîndria mea cea nevremelnică, îl părăsiiŭ, necugetînd că-s treĭ sute de mile departe de casă şi de ţerile, în adevăr bune, româneştĭ, unde nimenĭ nu duce dorul mămăligiĭ.

Mă puseră unĭ şi alţiĭ la cale să mă judec pentru spese de călătorie către casă, şi îndată îmĭ luăiŭ un adept al Themideĭ, care, pentru cinzecĭ de francĭ, îmĭ promise succes bun. Advocaţiĭ cu emfasă se chiamă «apărătoriĭ văduveĭ şi aĭ orfanilor». Eŭ, străin şi necunoscător, eram oarecum în categoria acestor din urmă. Eh! dar făcuiŭ socoteala fără ospătariŭ, căcĭ tot advocaţĭ sînt şi ceĭ ce asupresc pe văduvă şi orfan.

Prinţul opuse apărătoruluĭ mieŭ pe d. Varleau, nimic maĭ puţin ca apărător săraculuĭ, pentru că-ĭ promise de zece orĭ cinzecĭ de francĭ, numaĭ să mă înveţe minte.

www.digibuc.ro

Aşa, biata mea causă se trăgănă două lunĭ la tribunalele francese, care samănă cu toate celelalte, fără a mi se hotărî ceva, — şi eŭ n'aveam ce mînca.

Mă primblăiŭ destul la judele de pace, la Camera de poliţie şi la Palatul de justiţie, prin sala numită, cu tot dreptul, a «paşilor pierduţĭ». Mă mirăiŭ cum judecătoriĭ şi advocaţiĭ francesĭ şi în ziua de azĭ se acopăr cu peruce şi cu un fel de rasă, ca în evul mediu. Un curios anacronism în ţara culturiĭ!

Pe urmă, geniul cel bun îmĭ suggeră a mă presinta la ambasadorul otoman, Reşid-Paşa, care, în cîteva minute, ne împăcă, făcînd pe prinţ a-mĭ număra şeĭsprezece sute de francĭ, şi, aşa, îmĭ retrăseiŭ suplica de la judecătoria francesă.

Într'acestea, făcuiŭ studiĭ asupra legilor şi a instituţiilor de justiţie, şi iată resultatul:

Cum s'a administrat şi se administrează încă justiţia la diversele popoare europene, ne învaţă până şi numirea tribunalelor, destul de curioasă.

Templul Themideĭ (Scaunul dreptăţiĭ) la străbunii noştri, Romaniĭ, era *Forul*, saŭ tîrgul public. De aicĭ rămase pentru instanţe, până la noĭ, numele generic de «for». De oare ce era în For, se vede că încă de atuncĭ dreptatea era venală, se vindea ca o marfă, căcĭ ni spune Tacit că samsariĭ eĭ, advocaţiĭ, trăiesc din nebuniile şi nenorocirile oamenilor, pe cînd popiĭ din superstiţiile şi medicii din neputinţele lor.

După timp, se restrînse dreptatea din For în *Curţĭ* judiciare, ca să nu o vadă toată lumea cît devenise de neputincioasă, se reduse, după ce orbi de tot, cum se prevăzuse în alegorie, cu cumpăna cu tot în *Cameră*, se vede că obscură (la Neapole «Camera del rè»), se aşează pe *Bancă* (în Anglia «Quens bench»), apoĭ

www.digibuc.ro

pretutindenĭ pe *Scaune* judiciare, unde pot lua şi tracte de alun, încît nu se maĭ pot scula de jos.

Unguriĭ şi Ardeleniĭ cu pietate o traseră la *Masă* (zì: «Tabla judiciară») şi o ospătară cu aldămaşurile îndatinate şi prevăzute chiar în legile noastre cele venerabile, pănă ce Francesiĭ — bătută, saŭ chefuită, nu ştiŭ! — o culcară în *Pat* de dreptate («lit de justice»). S'aŭ îndurat urmaşiĭ luĭ Mahomet, văzînd-o că n'a răposat în patul durerĭ, s'o ridice dintr'însul şi s'o încolăcească pe *Canapea* moale (zì: Divan).

În acest mod dreptatea se vede că, întăiŭ, la larg, din încăpere în încăpere şi de pe o mobilă pe alta, ajunse, convalescentă, pe divan. Eŭ, cel puţin, recunosc că din Divan mi se făcu îndestulare. Apoĭ maĭ bîrfească cineva împotriva Turcilor! Eŭ ţin una şi bună: dreptatea să o cauţĭ în Divan, dacă vreĭ să fie promptă, pănă cînd Europeniĭ nu-şĭ vor reformà instituţiile de justiţie.

Însă, vezĭ cum stăm de glume, şi mă aflu în margenea prăpăstieĭ! Eh! dar să nu ni uităm de curagiŭ!

Bine a zis cine a zis: «Dă-mĭ, Doamne, mintea Romînuluĭ ċea din urmă»!

După ce căpătăiŭ baniĭ, maĭ întăiŭ ţinuiŭ cu amicĭ un ospăţ, care mă costâ o sută de francĭ, luăiŭ un cvartir ieftior, însă tot prea scump, în catul al treilea, căcĭ eram menit să mă cobor cîte o treaptă, saŭ, maĭ bine zis, să suiŭ cîte un cat, pănă voiŭ ajunge în chiliile numite, după faimosul arhitect, «mansarde», care e ultimul stadiu.

Mă duseiŭ, apoĭ, la ambasada noastră turcească, căcĭ ca Bucureştean veniiŭ la Paris, şi, prin interveniia luĭ Nedim-Efendi, un Turc de omenie, Escelenţa sa Reşid-Paşa, în numele Maiestăţiĭ Sale Sul-

www.digibuc.ro

tanuluĭ Abdul-Megid Han, îmĭ dete un paşaport de liberă-petrecere, în care-s poftite autorităţile Puterilor aliate şi amice a lăsa în pace pe N. N., literat («homme de lettres») din Bucureştĭ.

Aşa, de treĭ lunĭ de zile se bucură Parisul destul de avut, şi de posesiunea unuĭ literat romîn, care înmulţeşte numărul secretarilor de recreaţie, care se urcă, în această Capitală, la o sută de miĭ de inşĭ.

Ceva greŭ e însă a trăi din literatură.

Îmĭ restrînseiŭ, pe această carieră, curtea şi maĭ mult, şi mă puseiŭ pe o dietă salutară, după atîta traiŭ, pot zice, desfrînat, şi iată-mă scăpat de toţĭ amiciĭ prefăcuţĭ. Însă Celestina, care mi se părea fidelitatea incarnată, de mult se întorsese de la mătuşă-sa din Rouen, dar, de treĭ orĭ cercetînd-o, lipsi de acasă. Cred însă că nu voieşte a-şĭ maĭ face treaba şi cu literaţiĭ.

Un singur amic, în adevăr desinteresat, îmĭ rămase totuşĭ, şi acesta e Thévenin, om foarte cult, cu ale căruia sfaturĭ totdeauna m'am folosit.

Maĭ înnainte de a întreba pe acest amic, mă înscriseiŭ la cîteva agenţiĭ spre procurarea unuĭ post potrivit calificaţiilor mele, lăsîndu-li adresa. Thévenin mă sfătui să nu-mĭ lepăd baniĭ la asemenea mişeĭ, căcĭ va fi fără succes, eĭ fiind toţĭ, cum îmĭ zise, înţeleşĭ, ca hoţiĭ în tîrg, spre a stoarce baniĭ de la necunoscătorĭ. Sfatul mi se dete cam tărziŭ, căcĭ încercasem lucrul în fapt.

Agenţilor li plătisem pănă la o sută de francĭ, şi maĭ bine de o sută cheltuisem presintîndu-mă în casele unde mă mînară, tot în gală şi cu trăsura, căcĭ aşa mă învăţaseră, ca să fac efect. Tocmaĭ speranţa cé nutriam la început, căpătînd pe toată ziua cîte două,

www.digibuc.ro

trei recomandaţii, mă împiedecase de a căuta pe acest amic, şi, de la Ponţiu la Pilat, răzbătuiŭ Parisul în lung şi în lat, oferindu-mă ca secretariŭ, curier, preceptor şi maestru de limbi.

La început o dăduiŭ prea-nobil şi tăcuiŭ nazuri, dar în multe locuri avuiŭ decepţii, — cum zice Neamţul: «Pech» —, şi iată cîteva casuri:

Marchisul de Tallard, în suburbiul cel nobil, Saint-Germain, căuta curier. Mă introduseră la dînsul prin şepte saloane strălucite, şi mă primi foarte bine. Îi dăduiŭ dovezi despre cunoştinţa cîtorva limbi europene, dar avea lipsă şi de cea spaniolă, şi, zău, nefiind pe malul Guadalquivirului, nu o putuiŭ şti! Mi se pare că n'a avut nicio lipsă, ci a făcut pe placul unui agent, primindu-mă, — lucru la care se apleacă unii domni francesi.

Mă duseiŭ, apoi, la un turist engles, în pădurîcea de Boulogne, afară din oraş. Acesta căuta un tovarăş de călătorie în Egipt şi Siria, cu emolumente foarte bune. Fu deplin mulţămit cu cunoştinţile mele şi-mi făcu complimente, zise însă că şi-ar ţinea de păcat a mă lua în călătorie aşa de ostenitoare, unde nu se află niciо comoditate, căci mă afla prea delicat pentru ostenelі aşa de mari, cum le cunoaşte. Aşa, scăpăiŭ de hagialîc, ba poate chiar de a deveni moaşte în pustiile Sahareі, căci acolo spun că trupurile morţilor nu putrezesc, ci se usucă în nisipul fierbinte, ca broasca.

In altă zi fuiŭ îndreptat în Suburbiul Latin, Strada Saint-Jacques, la un învăţat bătrîn, autor, ca să-i servesc de secretariŭ, cerînd numai scrisoare ceteaţă şi ortografie bună. La probă şi acesta fu mulţămit, însă-mi puse condiţii grele: numai la două săptămîni

www.digibuc.ro

să ies din cabinet, într'o Duminècă după amiazi, şi să mănînc cu dînsul acasă, spre a nu pierde timp. Mă sperieiŭ de acestea şi nu vruiŭ a mă îngropa de viŭ, nicĭ a mă face iobag literar.

Monsieur Omus, la bariera Clichy, pofti ca, pe lîngă instrucţia fiu-săŭ, să maĭ fac şi niscare servicii mărunte domestice. De şi nu cel literar, dar simţul boieresc mi se revoltă la această propunere. Nu acceptăiŭ, — «boierul e 'tot boier şi încins cu funie de teiŭ».

O damă văduvă căuta curier în Elveţia şi în Germania. Cine să poată corespunde maĭ bine ca mine? Mă frisurăiŭ ca un «dandy», mă aruncăiŭ în costum negru, cravată albă şi pantofĭ de lac, apoĭ, în cabrioletă, mă duseiŭ, între douăsprezece şi unu'. Mi se deschiseră un şir de saloane, şi doamna mă primi în budoar, mă aşează pe canapea şi ne învoirăm cu o sută douăzecĭ de talerĭ pe lună. Dar, a doua zi, mă pomeniiŭ cu o scrisoare foarte frumoasă, parfumată, conţinînd zece napoleonĭ de aur, ca să mă las de contractul verbal, căcĭ nu maĭ călătoreşte. Nu luăiŭ banii,—şi răŭ făcuiŭ, fiindcă tot s'aŭ dus peste cîteva zile, luînd alt curier, care maĭ mult ca mine apropia de Antinous. Pricepuiŭ!

Două lunĭ de zile trecură, tot cu asemenea neajunsurĭ, dar punga-mĭ scăzu într'atîta, încît, dacă o aş purta supt şerpariŭ, — după expresia unchiuluĭ Năftuc —, ar sta să mă iea de nas. Decĭ urcăiŭ încă cîteva caturĭ cu cortilul (ascensorul?), ca să ajung la aier curat, şi, ce să vezĭ?, vecin cu mine aflăiŭ un tesaur. Mademoiselle Pauline, o copilă de şeĭsprezece anĭ, cu totul jovială şi drăgălaşă, care n'are pe nimenĭ în lume, decît acul şi voia bună.

www.digibuc.ro

Mă văzu cam supărat, îndată mă întrebă ce necaz am, şi începu pe loc a mă consola. Mă duse în mansarda eĭ, unde domneşte o ordine şi simplitate model, apoĭ îmĭ arătă priveliştea încîntătoare de milioane de coşurĭ peste acoperişurile oraşuluĭ, nicăirĭ urîte ca aicĭ.

De două săptămînĭ şed în mansardă şi, cu Paulina, facem menagiŭ de dejun. Cafeaua, cu cărbunĭ cu tot, ne ţine numaĭ şepte solizĭ de persoană, şi bem cîte două ceşte. De prînz mă duc într'un restaurant de mijloc şi, cu un franc, prînzesc supă, ce e drept nu prea grasă, răsol şi friptură, cu cîte ceva legume, şi un «carafon»[1] de vin, apoĭ, Dumineça şi Joia, patiserii şi peşte, ca adaus extraordinar. Dar, ce e maĭ mult, cu tacîm de argint şi cu conmesenĭ îmbrăcaţĭ «à la bourgeoise», nimenĭ în blusă. Seara am pîne şi brînză, saŭ cîrnaţ tescuit, apoĭ ieaŭ o carte frumoasă şi, mîncînd ce cetesc şi cetind ce mănînc, mă delectez ca Mahomet într'al treilea cer, de care-s şi aproape.

Cînd şed acasă, mademoiselle Pauline îmĭ istoriseşte miĭ de lucrurĭ cu nespusă limbuţie, îmĭ cîntă cîte ariete graţioase, şi-mĭ face voie bună, consolîndu-mă din răsputerĭ. Mi-a cusut şi o păreche de pantofĭ cu cilicurĭ, dar, presintîndu-mi-ĭ, mi-a spus verde că mă iubeşte numaĭ ca pe un frate, să nu cumva să cred că ar fi înnamorată de mine; eĭ îĭ stă inima la un blondin, şi eu-s brunet. Şi aicĭ «pech»! Nicĭ eŭ nu-s ınnamorat de Paulina, o iubesc întocmaĭ ca pe o soră şi o respectez, căcĭ e copilă foarte cu minte, bună şi religioasă cît nu poţĭ spune. Ea se îngrijeşte prin amicele eĭ şi cunoscute cum mi-ar putea face căpătăiŭ. Iată caracterul adevăratei grisete parisiene.

Şi amicul Thévenin a dat comisiunĭ pretutindenĭ,

[1] Cinzec : 50 de dramurĭ.

www.digibuc.ro

însă s'a mutat la Saint-Denis, un oraş mic, aproape de Paris, şi des ni scriem unul altuia. Aşa, staŭ între frică şi speranţă.

Fie Domnul de ajutor!

XXII.

Paris, Maiŭ 1842.

«Wo die Noth am hochsten,
Da ist Gott am nächsten.

Iată, frate, un an încheiat de cînd nu ţi-am scris. Un an acru, fu, dar, slavă Domnuluĭ, în multe privinţĭ plin de însemnătate pentru mine şi viitorul mieŭ. În acest timp îmĭ cîştigăiŭ multă tărie de caracter, şi omul fără caracter e nimica.

Două femeĭ influenţară tare asupra mea: Paulina, de care ţi-am scris, şi Madame Bloum, la care mă aflu în condiţiune, apoĭ amicul Thévenin, cu care des m'am întîlnit şi pururea am stat în corespondenţă.

Ducînd la poştă scrisoarea cea din urmă, întîlniiŭ pe scara cea înnaltă scoborînd factorul, aducîndu-mĭ o invitare de la Thévenin ca pe Dumineca viitoare nesmintit să-l cercetez în Saint-Denis. Mă duseiŭ şi petrecuiŭ ziua la dînsul, pănă tărziŭ după prînz. În acel oraş e o mănăstire măreaţă, în stil gotic, şi în criptele eĭ sînt depuse trupurile regilor francesĭ din vechime răposaţĭ. Amicul Thévenin mă duse şi-mĭ arătă multe frumuseţĭ şi însemnătăţĭ, însă, zăŭ, unde nu-mĭ ştiam de cap, pare că nimic nu mă interesa.

Sf. Dionisie Areopagitul, căruia, în timpul luĭ Domiţian, i se tăiè capul în Lutetia Parisilor, Capitala

www.digibuc.ro

Francieĭ de azĭ, luîndu-şi-l a mînă, spre minunea tuturor, merse ducîndu-l pănă la locul unde e mănăstirea Sf. Dionisie, şi, aicĭ, întîlnind pe fericita Catulla, ca un odor îl puse în palmele eĭ. Aşa sună legenda în Sinaxariŭ, şi se poate ceti Viaţa Sfîntuluĭ în Mineiul lunieĭ Octombre, 3 zile, cînd şi noĭ comemorăm martiriul luĭ.

Ieşiiŭ de la amicul mieŭ şi mă opintiiŭ a păstra curagiul. Îmĭ numărăiŭ mijloacele de subsistenţă în cuget: încă o sută de francĭ în buzunar, un ceasornic şi lanţ de aur, inele, ace de cravată şi un geamantan plin cu veşminte, maĭ toate nouă; acestea încă un an întreg m'ar susţinea domneşte, dar îmĭ închipuiam numaĭ minutul cînd ar fi să mă despart de ultimul solid, şi cugetam că oare cît curagiŭ, cîtă inimă mi-ar maĭ rămînea atuncĭ?

«Curagiŭ şi iar curagiŭ!», zise amicul Thévenin, dar nu-l întrebasem: cum face omul să aibă atîta curagiŭ?

Mă dusesem cu o trăsură publică numită «coucou» la Saint-Denis. Fiind maĭ puţin de o jumătate de milă pănă la Paris, mă hotărîiŭ să mă întorc pe jos: una, ca să nu maĭ daŭ «cuculuĭ» banĭ, alta, că-mĭ veni poftă să cînt, apoĭ în compania altora nu puteam. Aşa, primblîndu-mă pe o cărare de cîmp, singur, singurel, îmĭ intonăiŭ o «Mărire», pe glasul al cincilea: «Adusu-mi-am aminte de Proorocul ce striga: „Eŭ sînt pămînt şi cenuşă"», etc.

Veniam de la mormintele regilor celor maĭ puternicĭ, şi această împrejurare îmĭ suggeră acest imn, dar îl şi cîntăiŭ din toată inima: şi, să vezĭ, din acel moment nu mă maĭ părăsi curagiul: aş fi fost în stare să fac cel maĭ mare eroism de abnegaţie!

www.digibuc.ro

Dacă n'ar avea omul religie, nu ştiŭ de unde ar scoate curagiul. Fără religie nu e virtute, fără virtute nu e adevărat curagiŭ. Mă umplŭiŭ de credinţă, mă liniştiiŭ, şi speranţa într'un viitor senin mă reînviè din noŭ.

Ajungînd acasă, mă culcăiŭ şi dormiiŭ fără visurĭ până tărziŭ, cînd, iată, buna mea vecină întrâ, cu un aier triumfător, la mine în mansardă.

— «Excellentes nouvelles, mon cher!», îmĭ zise ea. «Scoală, să dejunăm şi să-ţĭ anunţ noutăţĭ bune pentru tine!»

Ne aşezarăm la măsuţă şi băurăm cafea. De cînd îs, nu-mĭ ticni maĭ bine, dar, extract de pelin să fi fost, tot cu acea plăcere l-aş fi băut, numaĭ pentru bucuria şi mulţămirea ce lucia din fisionomia buneĭ copile. Are o fire nu se poate maĭ jovială, nu ştie ce e necazul, căcĭ s'a deşteptat într'însul ca în elementul propriu, n'a gustat din păharul amărăciuniĭ, dar nicĭo altă bucurie, fără mulţămirea cŭ starea independentă, cum se află cu miile în Paris.

Sfîrşind dejunul, «Iată», zise Paulina, «să-ţĭ daŭ o dovadă de prietenie, căcĭ numaĭ ce e dovedit e adevărat. Aicĭ e carta d-neĭ Bloum Babejac, proprietara bibliotecii de lectură din Strada Saint-Lazare No. 82. De acolo-mĭ ieaŭ cărţĭ de cetit şi, ştiind că are lipsă de girant, te recomandăiŭ; şi ştiu că veĭ corespunde, şi d-na te va primi. Grăbeşte-te, nimica n'aĭ de reflectat, căcĭ maĭ bun post pentru tine nu e în Paris!»

Mă duseiŭ neamînat. Madame Bloum, o femeie respectabilă, bătrînă literată, care în tinereţă fusese institutoare, îmĭ era cunoscută din vedere, pentru că adese cercetasem cabinetul de lectură spre a cetĭ

www.digibuc.ro

ziarele şi, mai ales, spre a consulta «petites affiches», în care căutam anunciurĭ de posturĭ vacante.

Aceste afişe mă mînaŭ tot la mişeiĭ de agenţĭ, numaĭ rar la oamenĭ privaţĭ, iar, cînd se întîmpla, apoĭ eraŭ tot patronĭ de-aĭ lor. De-a lungul observăiŭ că aceste anunciurĭ, în orĭce ziar, sînt Tîrgul-Cuculuĭ la Sf. Vinere [1] în Bucureştĭ, redus în teorie; în ele se află numaĭ stăpînĭ răĭ şi servitorĭ ticălóşĭ, tot ce e, cum zice Turcul, «haram» şi «haimanà».

Cum dăduiŭ cartea, Madame Bloum exprimâ o nespusă mulţămire.

— «Mă bucur, domnule!», zise. «Mult mă preveni figura în favoarea dumitale. De cîteva orĭ cugetăiŭ să te întreb: n'aĭ dori să întri la mine în condiţiune? Mă temuiŭ însă să nu te supăr, măcar că presimţiam că aĭ fi fără ocupaţie.»

Mulţămiiŭ d-neĭ Bloum de bunătate şi amabilitate, şi, curînd, întrînd în temeiul lucruluĭ, încheiarăm contract: o sută de francĭ pe lună şi dejunul în natură de la dumneaeĭ. Mă recomandăiŭ apoĭ indulgenţeĭ, pănă mă voiŭ introduce în afacerĭ, şi mă asigurâ că, întocmaĭ ca şi o mamă, mă va îndrepta, numaĭ să fiŭ atent la sfaturile eĭ.

Imĭ spuse, după aceia, că pururea a avut străinĭ, — înnaintea Spaniolului bătrîn, care murise, avuse un Italian —, şi se bucurâ că şi eŭ n'aş fi Frances, sperînd maĭ multă asiduitate şi scrupulositate în migăloasa eĭ întreprindere de cum sînt în genere aplecaţĭ Francesiĭ a-ĭ consacra.

Întorcîndu-mă acasă, cumpărăiŭ o umbreluţă elegantă

[1] La Bucureştĭ, în piaţa Sf. Vinere (Paraschiva), în toată Lunea se adună slugĭ fără stăpînĭ şi stăpînĭ ce-şĭ caută slugĭ; acesta e Tîrgul-Cuculuĭ.

www.digibuc.ro

şi o oferiiŭ Paulineĭ, în semn de recunoştinţă, care, acceptînd-o, mă sărutâ, apoĭ toată ziua cîntâ şi jucă de bucurie că, prin mijlocirea eĭ, ajunsesem la o condiţiune onorabilă.

Maĭ aveam treĭ ludovicĭ de aur în pungă şi încă nu mă închinasem la «Muntele de pietate». Aşa, duseiŭ pe copilă în acea seară la Teatru, şi, a doua zi, întrăiŭ ca girant la bibliotecă, ca să-mĭ fructific talentul literar.

În ziua d'întăiŭ învăţăiŭ a ţinea regìstrul, şi, într'o săptămînă, eram un perfect înlocuitor al d-luĭ Guzman, răposatul antecesor. Condica principală şi-o reservâ d-na Bloum pentru sine.

Cîte opere literare nouă, le cîştigam, şi toate ziarele care iese în Paris, unele pănă în cîte douăzecĭ de exemplare. Toate se împart spre cetire la o mie de prenumeranţĭ; ziarele, din oară 'n oară, de seara pănă dimineaţă, din zi în zi, saŭ din săptămînă 'n săptămînă. Multe se trimet în provincie, maĭ ales la satele d'imprejur, căcĭ pretutindenĭ în Franţa e cursă poştală regulată.

Avem treĭ băieţĭ, cari nu maĭ staŭ din picioare, ducînd şi aducînd ziarele în casele vecine, iar cărţile se duc şi se aduc de prenumeranţiĭ înşiĭ. Pentru cele răpuse, fiecare garantà cu cauţiunea pecuniară, fără care nu se daŭ.

Această întreprindere, cu fond de douăzecĭ şi patru de miĭ de francĭ, aduce d-neĭ Bloum treĭ, patru miĭ de francĭ venit curat, — căcĭ aicĭ toată lumea ceteşte.

Mă apucăiŭ cu toată inima de treabă, şi-s în stare a conduce toată întreprinderea. D-na Bloum mă stimează cît se poate, şi plînse, ca o mamă cu durere, cînd, săptămîna trecută, îĭ anunţăiŭ că, la 1-iŭ Iunie viitor, voiŭ s'o părăsesc.

www.digibuc.ro

Ce să fac? I-am mărturisit că nu-mĭ e scopul să mă pregătesc pentru o carieră «mecanică», deşi e ceva maĭ nobilă decît băcănia despreţuită. Dorul mieŭ e să colind lumea şi să-mĭ adun experienţă. Se aplecă această bună damă a-mĭ îndoi salarul şi-mĭ promise destule favourĭ, numaĭ să rămîn, îmĭ repeţi de multe orĭ proverbul: «Pierre qui roule n'amasse mousse», adecă: «Piatra care se rostogoleşte nu prinde muşchiŭ». In deşert!

Aşa mă săturăiŭ de Paris, încît pare să cadă pe mine. Aier îmĭ trebuie, libertate: nu-s făcut pentru ocupaţiĭ de acest fel, fie cît de rentabile. Fiiĭ naturiĭ anevoie se cetăţenesc, dacă nu cumva se închină Mamonuluĭ, şi eŭ nu-s de aceia.

Aceasta sper să fie ultima scrisoare din Paris, căcĭ, peste puţin, plec de aicĭ, şi chiar din Franţa, îndreptîndu-mă spre Italia.

La 8 ale acesteĭ lunĭ am fost la Versailles, ca să maĭ văd odată acel palat măreţ, cel maĭ strălucit în Europa, poate în toată lumea, apoĭ şi jocul apelor de acolo, care se întîmplă de la Maiŭ pănă la Novembre, în toată întăia Duminecă a luniĭ, pentru public.

Două căĭ ferate duc la Versailles, una pe malul drept, alta pe malul stîng al Seineĭ. Gara pe dreapta, e lîngă iocuinţa mea, şi, aşa, pentru diversiune, mă duseiŭ pe malul stîng, ca să mă întorc seara pe cel drept, acasă, şi făcuiŭ bine. Călătoria ţine treĭzecĭ şi cincĭ de minute.

Să-ţĭ descriŭ puţin acel palat minunat.

Se construi supt Ludovic al XIV-lea de arhitectul Mansard, care întăiŭ făcu acoperişurĭ, cum se vede la Curtea sambetiană (?). Palatul, cu grădina şi aparatul

www.digibuc.ro

pentru jocul apelor, aŭ costat două sute nouăzecĭ de milioane de talerĭ. Nu poate fi palat maĭ mare ca acesta.

În mijloc, cu vederea pe perspectiva cea mare a grădiniĭ, lungă de o leghe şi împodobită cu statuĭ şi alte monumente de marmură albă, e o galerie lungă de două sute treĭzecĭ, lată de treĭzecĭ şi cincĭ şi înaltă de patruzecĭ de urme. Sus, boltitura e zugrăvită cu multă măiestrie; păreţiĭ sînt numaĭ marmură, auriturĭ şi oglinzĭ. Pentru Regele şi Regina sînt patruzecĭ de sălĭ, care de care maĭ frumoase şi sumptuoase, toate lungĭ de cîte optzecĭ şi largĭ de şeĭzecĭ de urme, apoĭ nenumărate pentru curtenĭ şi personalul de serviciu. În sfîrşit, conţine o sală de teatru şi o capelă, în adevăr regale.

Ca un ce extraordinar de sumeţ şi, pot zice, impiŭ tot de odată, se vede zugrăvit pe cupola capeleĭ din acest palat chipul regeluĭ celuĭ maĭ absolut, Ludovic al XIV-lea, în ceata îngerilor cari staŭ înnaintea Scaunuluĭ Părinteluĭ Ceresc, represintat supt figura unuĭ bătrîn venerabil.

La atîta mărire ajunsese acest rege, încît nu se mulţămi, ca alţiĭ, a se pune după moarte între sfinţĭ, ci, de viŭ, între îngerĭ chiar.

Palatul, cu parc şi grădină, cuprinde un spaţiu de treĭ mile geografice. Apele, prin canaluri subterane, mînate în sute de şiroaie, se urcă în cîteva basine, peste două sute de urme în aier, şi recad în arcurĭ, apoĭ formează pădurĭ, cascade şi alte figurĭ, pe distanţă mare, care încîntă pe spectator.

Acest palat nu e acum acomodat pentru reşedinţă, ci conţine tablourĭ artistice şi curiosităţĭ, care se în-

www.digibuc.ro

mulțesc din an în an prin cumpărăturĭ din partea Statuluĭ.

De la toate aceste frumuseți îmĭ luăiŭ adio, poate pentru totdeauna.

Ajungînd seara acasă, aflăiŭ, cu cutremur, că pe malul stîng, chiar în timpul cînd veniam noĭ, se întîmplâ o cruntă catastrofă pe calea ferată.

A doua zi se aflâ cum că, fiind public foarte mult la Versailles, s'aŭ fost înșirat prea multe trăsurĭ într'un tragăn: s'aŭ pus două locomotive una după alta, din întîmplare cea d'innainte cu patru roate. Rupîndu-se o roată, locomotiva respectivă îmbrînci, ceialaltă o încălecă și, trecînd peste dînsa, trase asupra foculuĭ vărsat șepte vagoane, claie peste grămadă. Suflînd vîntul înfricoșat, și fiind vagoanele din noŭ zugrăvite, apoĭ, din nenorocire, toate încuiate de conductorĭ, toate arseră, și nimenĭ nu putu scăpa. Arșĭ și ucișĭ se numărară o sută cinzecĭ de persoane și maĭ tot atîția greŭ vătămațĭ în spitale. Încă asemenea desastru nu se întîmplâ în Franța de cînd există căĭ ferate.

De cînd sînt bibliotecar, cercetăiŭ numaĭ pe amicul Thévenin și pe Paulina, care acum e mireasă a unuĭ tipograf blondin și frumos ca un model de zugrăvit, pe care, cu ultima ocasie, mi-l presintâ Paulina supt numele de Leblanc, tot odată poftindu-mă la ospățul nunțiĭ, ceia ce însă nu putuiŭ accepta.

I-am îmbrățișat frățește pe amîndoĭ, implorînd asupră-li binecuvîntarea cerească, și mă despărțiiŭ uimit. Deie-li Dumnezeŭ fericire și cununĭ cu virtute!

Virtutea și pertecta moralitate își află idealurĭ numaĭ în clasa de jos a orășenilor, care, în adevăr, tră-

www.digibuc.ro

ieşte cu pînea cę-ĭ dă Tatăl ceresc, în toată ziua, binecuvîntîndu-ĭ palmele mişcate întru neîncetată rugăciune,— cum zice Mîntuitorul Isus. Aristocratul şi avutul se tăvălesc în desfrînare, iar săteanul e subminat de lăcomie şi pizmă în toate părtile, viciĭ care rod societatea din temelie.

Nu voiŭ uita acea copilă bună, pentru că simt cît a influenţat asupra mea şi pururea îmĭ voiŭ aduce aminte de vorbele amiculuĭ Thévenin: «Omul onest e bună cunoştinţă, fie în orĭce condiţie socială aruncat de soartă».

Harul Domnuluĭ peste noĭ!

XXIII.

Nizza in Provenţa, Iunie 1842.

Unbilligeres gibts nichts, als einen unerfahrnen Mann,
Der nur für recht hält, was er selbst gethan.
(După Terenţiu.)

Las, frate, impresiile momentuluĭ pe altă dată şi-ţĭ scriŭ despre Paris şi despre Francesĭ, din depărtare.

Franţa şi poporul frances e de acea natură, încît omul străin, venind şi zăbovind între dînşiĭ cît de puţin, se simte ca acasă, — se 'nţelege că neavînd a se luptă cu lipse — şi eŭ fuiŭ, în parte, unul din aceĭ fericiţĭ, în curs de doĭ anĭ de zile. Cel puţin acum aşa mĭ se pare.

Francesul se vede că e de un sînge cu noĭ: într'însul e numaĭ bunătate şi jovialitate. Dacă-ĭ vorbeştĭ limba cît de răŭ, nu te rîde, ci te îndreaptă cu multă dulceaţă şi delicateţă, ca să nu-ţĭ vatăme simţul cît de puţin, se interesează de tine, îndată te întreabă

www.digibuc.ro

despre instituţiile patrieĭ tale, căcĭ el e peste tot politic, saŭ, şi dacă nu e, crede a fi.

Nu rar mi se întîmplâ să aud de la uniĭ, cînd li povestiam oarecare împrejurărĭ de ale noastre, exclamînd:

— Frate, voĭ aveţĭ libertatea în faptă, şi noĭ de nume!»

Firește, aducea timpul prilej cu sine ca să li spun numaĭ partea cea bună, — din principiu, ca să nu-mĭ înjosesc ţara. Cînd, din potrivă, li desvăliam oarecum reversul, apoĭ Francesiĭ eraŭ punctualĭ cu consolaţia:

— «Amice, Francesiĭ să trăiască: numaĭ eĭ vă pot scăpa de jug!»

Aicĭ se arăta caracterul Francesuluĭ, de naţie mare, de curagiŭ nemărgenit, dar şi de fanfaronadă peste măsură.

Ce e drept, Francesiĭ sînt în fruntea popoarelor europene, şi caută a se susţinea în frunte, căcĭ, îndată ce s'ar lăsa, orĭ i-ar întrece alt popor, ar rămînea în coadă, fiind pentru eĭ rangul al doilea, coadă. Însă nicĭ cînd acest popor ambiţios, această naţie iubitoare de glorie nu se va lăsa de conducerea lumiĭ civilisate, căcĭ îĭ e şi uşor, după ce spirituluĭ lor i-a întrat în carne şi oase, iar celelalte naţiĭ s'aŭ îndatinat cu «avtos efa» din partea lor.

Amicul meŭ Thévenin e republican incarnat, şi adesea-mĭ zise:

— «Numaĭ Republica e Stat deplin, şi, oarecînd, toată Europa va ajunge republică.»

— «Ce veţĭ face atuncĭ voĭ, Francesiĭ?», îl întrebăiŭ.

— «Atuncĭ noĭ, ca să fim tot în fruntea altora, facem, fichtre!, *Chépublique.*»

Francesiĭ se pot cultiva cu multă uşurinţă, căcĭ limba lor e ca şi universală, şi nu se ostenesc, ca

www.digibuc.ro

noĭ, a învăţa limbĭ străine, afară de cele clasice. Ţara lor e mare şi îmbielşugată în toată privinţa, de aceia nicĭ nu călătoresc în măsură, ca alte naţiĭ, fără căutînd cîştig.

Tare strică pe Francesĭ frivolitatea; alminterĭ, ar subjuga lumea, — ca străbunĭĭ noştri, Romanĭĭ

Observăiŭ că cea maĭ mare parte din Francesiĭ presupuşĭ cultivaţĭ totuşi sînt numaĭ spoiţĭ cu învăţătura, întocmaĭ ca Romîniĭ noştri, căcĭ, spuindu-li de Bucureştĭ, de unde spuneam că sînt, ziceaŭ:

— «Bine, bine, am auzit de Bucaria: e provincie asiatică.»

Transilvania e, pentru ceĭ maĭ de frunte, tot aşa ca pentru noĭ Zelanda Nouă.

În sfîrşit, la noĭ omul învăţat nu e aşa de pretenţios; Francesul, din contra, cît de ignorant, se ştie produce cu o rară emfasă.

La dînşiĭ toate ştiinţele sînt reduse în abreviaturĭ, în care excelează învăţaţiĭ lor; dar aceasta strică nespus de mult, căcĭ tinerĭĭ, din fire ageri la minte, însă nu prea aplecaţĭ la studiu serios, petrecînd cu abreviaturile, pierd gustul a-şĭ cîştiga erudiţie solidă.

Ce să zic? Pentru că atîta samănă cu noĭ, saŭ, maĭ bine, noĭ cu eĭ, calităţile şi defectele de odată, unele ca altele, îmĭ făcură Francesiĭ de tot scumpĭ, şi, aşa, plecînd din Paris, unde, nota bene, pe lîngă alte persoane plăcute, lăsăiŭ pe d-na Bloum, ca şi a doua mamă,— despărţirea-mĭ fu atît de dureroasă, ca acea din Transilvania, măcar că n'aş fi maĭ rămas. Şi cum nu, cînd, în doĭ anĭ,— firește, servindu-mă numaĭ de acea limbă,— atît mă deprinseiŭ în franţuzește, încît nicĭ a cugeta nu pot alminterĭ, ba chiar această scri-

www.digibuc.ro

soare e numaĭ traducere din franţuzeşte, la care puseiŭ rară străduinţă. Fireşte că vorbele-s elementele cugetăriĭ.

Dar, cînd vorbesc de Francesĭ, înţelege: Parisienĭ, căcĭ îţĭ mărturisesc că provinciile puţin le cunosc, şi numaĭ zece zile petrecuiŭ, ca substitut de învăţător la o fabrică, în satul Puteaux. Mă recomandase amicul Thévenin la acel oficiu, dar, las' că nu-mĭ plăcu, însă nicĭ îl puteam ocupa definitiv, din causa ortodoxieĭ mele, acolo chemată eterodoxie.

•

Purcederea din Paris fu, cum îţĭ arătăiŭ, dureroasă. Plecăiŭ petrecut de cîţĭva prietenĭ până la locul menit, şi vărsăiŭ lacrămĭ suindu-mă în diligenţa «Lafitte», care cuprinde treĭzecĭ de persoane. Cu această maşină uriaşă merserăm până la Châlons-sur-Saône, de unde ne îmbarcarăm pe vapor. Trecurăm prin faimosul oraş industrial Lyon, la confluenţa apelor Saône şi Rhône, prin Avignon, oarecînd reşedinţă şi feudă a antipapilor, prin Aix-en-Provence şi Marsilia, toate oraşe ale Franciei despre care, fiindcă n'am stat într'însele, n'am ce-ţĭ povesti.

Ceva incidente totuşĭ nu-ţĭ ascund.

Debarcînd la Avignon de pe vapor, din întîmplare călcăiŭ puţin pe piciorul unuĭ individ care, cu tot «pardon»-ul ce-ĭ opuseiŭ, nu lăsă a-mĭ trînti cîteva «baszama» cu glas mare. Nemaĭ auzind de cîţĭva anĭ accente dulcĭ patriotice ca acestea, la aşa de mare distanţă de patria mea şi a acesteĭ injurăturĭ, ca un farmec îmĭ atinseră urechile, şi, întorcîndu-mă cu un «ebadta» din partea mea, la iuţeală fuiŭ îmbrăţişat de un Maghiar «pur sang», crezînd că i-s bonaţional. Se mulţămi, după puţină explicaţie în franţuzeşte,

www.digibuc.ro

căcĭ sfîrşisem repertoriul de maghiară, a mă putea saluta încaĭ de compatriot; asemenea şi eŭ. Convorbirăm, apoĭ, nemţeşte, căcĭ era Pestan, şi ne patriotisarăm cu toată căldura, cît fùrăm împreună.

La masă, pe lîngă mulţimea călătorilor, se aflaŭ funcţionarĭ publicĭ, între cari şi prefectul departamentuluĭ Vaucluse. Maghiarul mieŭ într'atîta cîrti asupra bucatelor, maĭ vîrtos că nu-s calde, şi ajunse pănă a recita înnaintea tuturor faimosul «Extra Hungariam non est vita, etc.», ceia ce făcu pe prefect, om bătrîn, jovial, a-ĭ arunca, cu oarecare humour amestecat cu năcaz, că «Mocanul nu ştie ce-ĭ şofranul».

Bucătăria francesă, în adevăr, e excelentă, dar pînea în genere nu e sărată de ajuns, pentru că nu se sărează, ca la noĭ, cu sare gemă, căcĭ în Franţa e puţină, ci cu sare marină, care are gustul fad, apoĭ bucatele, după gustul lor caută să le mănîncĭ maĭ recĭ, — alminterĭ te fac moţan, ca pe Maghiarul nostru. Francesul nu poate pricepe că şi alte popoare ar avea ceva bun, cel puţin maĭ bun ca el, aşa e de fanfaron.

În Marsilia, oraş maritim comercial de frunte, unde ajunserăm curînd cu altă diligenţă, măseiŭ peste noapte. A doua zi, fiind Duminecă, merseiŭ la capela grecească de acolo şi, la Liturghie, cîntăiŭ un heruvic românesc, căcĭ nu-l uitasem din timpul ţîrcovnicieĭ. Aceasta puse pe credincioşiĭ grecĭ în mirare, dar, fiindcă-l psalmodiăiŭ cam din nas, cu dulceaţă, după chir Petru Efesiul, tocmaĭ cum li place Grecilor, îl înghiţiră pe deplin, deşi-ĭ scandalisă oarecît textul străin. Iar, la urmă, preotul, cu toţĭ confesionaliĭ, mă împresurară, cu complimente şi cu întrebărĭ «διὰ τὴν

www.digibuc.ro

πατρίδα», pe care, firește, cruntă desamăgire!, le întîmpinăiŭ cu răspunsurĭ franțuzeștĭ în adevărată parisiană, de oare ce neogreaca de mult îmĭ ieșise din cap, măcar că o cunoscusem binișor odată.

De la Marsilia, tot pe uscat, veniiŭ la Nizza. Aicĭ aflăiŭ treĭ cunoscuțĭ: d. Costa, cu soția, din București, și consulul-general frances, marchisul de Châteaugiron, care și în Bucureștĭ fu consul și-mĭ stete într'ajutor la Reșid-Pașa în Paris, cînd cu procesul; apoĭ un Sas din Țara Bîrseĭ, Transilvănean, rătăcit pe aicĭ, anume Andreas Bolteres, doară Rîșnovean.

Nu-s acum oaspeți în Nisa, căcĭ vin numaĭ iarna, nefiind poate în toată Europa loc maĭ plăcut și maĭ apărat de frig ca acest oraș. E așezată ca un cămin, avînd munțĭ spre Apus, spre Miazănoapte și Răsărit, toți acoperiți de viĭ, măslinĭ, smochinĭ, apoĭ lămîĭ, portocalĭ și rodiĭ în aier liber, pe cînd, de spre Miazăzi, o stradă largă înconjură țermul Mării Mediterane, ale cării unde lin se răsfață în pietriș de gresie cît alunele și răcoresc aierul neîncetat.

Șed aicĭ de zece zile și mă delectez culegînd rămășițele de portocale din pomĭ, avînd la locuință o grădină mărișoară, plină.

Minunațĭ pomĭ sînt lămîiĭ și portocaliĭ. Pe dînșiĭ se află poame coapte, galbene ca ceara de anțerț, verzĭ ca nucile de an și florĭ în toată pompa de ăst timp, care îmbălsămează aierul să te îmbete. Apoĭ rodiĭ, în mărimea prunilor tufoșĭ, cu frunza verde-închisă, îmbrăcațĭ cu florĭ roșiĭ ca focul, cît trandafiriĭ de marĭ. Nu te saturĭ a-ĭ vedea.

Am, totușĭ, și un necaz. Aicĭ se află un misionar protestant geneves, anume Victor Jag, care în tot chipul se sîrguiește a mă face proselit. Trebuie să

www.digibuc.ro

ştiĭ (aşa e faima) că Genevesiĭ, protestanţĭ calviniĭ, sînt pentru confesiunea lor ca Iesuiţiĭ pentru cea catolică.

Dar, fiindcă tu nu ştiĭ nicĭ Iesuiţiĭ ce sînt, apoĭ numaĭ atîta-ţĭ spuiŭ, cu vorbele d-luĭ Jag, că nu se străduiesc a te moralisa, din contra, chiar a te conrupe, numaĭ să te aducă la credinţa cea catolică, după eĭ, singura mîntuitoare. Sînt fanaticĭ pentru proselitism, duşmanĭ neîmpăcaţĭ aĭ altor confesiunĭ şi religiĭ, dar indulgenţĭ în cît despre principiile moraleĭ. Să mă ferească Cerul a imputa toate acestea părinteluĭ Jag; fanatismul şi ura altora ajunge, şi în acestea excelează. Oh, ce adevărat e că «orĭcine vede gunoiul în ochiul altuia şi nicĭ de cum bîrna într'al său»!

Resistăiŭ bărbăteşte, căcĭ nu în deşert, de tînăr încă, cetiam Omiliile în Mărgăritul Sfîntuluĭ Ioan Gură-de aur! Cu atîta mă pot lăuda şi din epoca ţîrcovnicieĭ. Nutreţul sufletesc maĭ bine-mĭ prinse ca fierturile de castraveţĭ acri ale părinteluĭ protopop Andreiŭ Ialomiţeanul.

Mă hotărîiŭ a merge drept la Neapole şi a mă îmbarca pe un vas cu pînze, ca să călătoresc cu îndeletele şi maĭ puţine spese ca pănă aicĭ. Ierĭ întîlniiŭ pe căpitanul unuĭ bastiment tarentin, care face cabotagiŭ în Mediterana, mă înţeleseiŭ cu dînsul: pentru trecere patru ducaţĭ (unul cincĭ sfanţĭ) şi pentru vipt domnesc, cum zise, doĭ carlinĭ (un sfanţ) pe zi, dar îmĭ căută a mă învoi să trec peste Neapole şi să debarc la Salerno, cîteva oare maĭ departe. Cu atît maĭ bine: văd maĭ multă lume. Călătoria pe mare va durà zece zile. Nicĭ acestea nu-s legate de gard, fiindcă şi aşa n'am altă treabă.

www.digibuc.ro

Aşa dar, mîne plec din portul vecin Villafranca, dependinţă a Nizzeĭ, cu bombarda tarentină, la Neapole, şi navigaţia voiŭ să ţi-o descriŭ din delicioasa Parthenope.

Adio!

XXIV.

Insula Elba, Iulie 1842.

Durch die Meere sonder Grausen,
Wie auch Sturm und Fluthen brausen,
Hat der Mensch Weg sich ge chafft.

Am debarcat, iubite, pe un stan de fier, şi oraş nu e, ca să capăt distracţie; aşa dar mă apuc a-ţĭ scrie, de şi anevoie voiŭ putea trimete epistŏla din miezul Mărĭĭ miezuluĭ ţerĭĭ cu siguranţa din oraşele marĭ, unde sigure ţi le trimeseiŭ prin intermediul ambasadelor austriace pănă la Viena.

Cu cît năcaz am tras în anul din urmă, în Franţa bine m'am fost aclimatisat, şi o pot numi a doua patrie, iar ocupaţia sedentară în Paris îmĭ dăduse de cap. Să nu fi fost între cărţĭ, poate tot o maĭ duceam: am dat însă de descrierĭ turistice, mi le făcuiŭ lectură de predilecţie, şi, aşa, dorul de ducă din ce în ce se înrăi în mine maĭ tare.

Răbdarea o păstrăiŭ numaĭ pănă-mĭ cîştigăiŭ mijloacele de călătorie, şi-mĭ aleseiŭ de ţintă Neapolea, paradisul paradisuluĭ pămîntesc, ca să-l văd, — şi să mor îndestulat.

Din economiile ce făcuiŭ peste an şi din cîteva juvaiere vîndute, căpuisem suma de treĭ sute de scuzĭ, saŭ o mie cincĭ sute de francĭ, apoĭ mă răzimăiŭ pe

www.digibuc.ro

Dumnezeŭ şi pe bietele cunoştinţĭ, ca să o lupt maĭ departe.

Să nu uit însă că, cerînd paşaport la ambasada otomană în Paris, Excelenţa Sa Resid-Paşa binevoi a mă chema la sine şi, cu generositate, învăli într'însul cinci ludovicĭ de aur pentru a mă putea întoarce în patrie, fără a aştepta mulţămire.

Îţĭ descriseiŭ călătoria până la Nizza din Provincia şi petrecerea acolo; acum voiŭ să-ţĭ continuiu.

În preseara purcederiĭ făcuiŭ puţină provisie, şi doĭ matrosĭ mă luară cu cinul până la Villafranca, unde mă îmbărcăiu pe bastimentul ce sta pe ancoră.

Avurăm pe bord, în acea seară, un spectacol foarte frumos, căcĭ, spre serbătoarea fruntaşilor apostolĭ Petru şĭ Pavel, pe toate înnalţimile d'imprejur se aprinseră focurĭ de bucurie,—ca la noĭ în preseara de Sf. Gheorghe,— care ţinură peste treĭ oare. A doua zi, căpitanul Rafaele Corbo, pilotul, tată-său, Giovanni Corbo, cîrmaciul Gaetano, şese matrozĭ şi eŭ, împreună, merserăm la biserică şi lăsarăm la bord numaĭ doĭ muşĭ. Apoĭ, după rugăciune, întorcîndu-ne, cu ceremonie se înnălţă pavilionul, se ridică ancora, apoĭ pînzele se umflară şi, maiestos, începu «Sfînta Clara» (aşa se chiamă bastimentul) a despica unda către Sînul Liguric.

Tocmaĭ cugetam să încerc alimentele luĭ Signor Corbo, «maccheroni, stocofisio biscoto di Mare, formaggio e buon vino, tutto eccelente»,— cum zisese —, cînd începură toate obiectele a mi se învîrti înnaintea ochilor, a mi se revoltă dejunul în stomah, şi mă cuprinse o ameţeală aşa de înfricoşată, încît nu ştiŭ ce se maĭ întîmplă cu mine. Era răul de Mare.

www.digibuc.ro

Bombarda noastră (așa se numește acest fel de navă, cu două catarte, măcar că nu era înnarmată), n'avea încărcătură, fără ceva balast[1] de pietriș în fund. Doĭ matrozĭ mă așezară la răcoare într'un «hamac» (leagăn de pînză) din năuntru, și, acolo, tigoriiŭ până seara târziŭ; apoĭ, ieșind, tărbăcit și legănîndu-mă, pe punte (copertă), aflăiŭ că, toată ziua, înnaintasem numaĭ treĭ leghe marine, ca și cum aĭ zice: «din casă 'n tindă». Dar începu a sufla vîntul seratec, și zburarăm pe suprafața licvidă cu destulă iuțime. Numaĭ vărsarea și durerea de cap nu încetară până a doua zi, în care timp ținuiŭ dieta de mîncare și băutură, din timp în timp sugînd numaĭ ceva suc de lămîie.

In sfîrșit, mă dedasem cu legănatul năviĭ și cu mirosul undeĭ sărate. O poftă de lup mă cuprinse și începuiŭ a înghiți bucățurĭ nemestecate, până ce signor Rafaele mă sfătui să mă moderez, ca să nu cad pradă indigestieĭ.

Eraŭ patruzecĭ și opt de oare de cînd porniserăm de la Villafranca. La 2 Iulie, seara, trecurăm printre insulele Gorgona și Capraia și ne aflarăm aproape de canalul de Piombino, navigînd spre insula Elba, unde curînd ajunserăm.

Se aruncă ancora în «Porto de la Rio», coborîiŭ în insulă și mă încartierăiŭ în cea maĭ bună casă locală. Aveam încă fesul grecesc și pantalonĭ cu cute de catifea roșie, cu care mă serviam drept costum de călătorie. Mi se făcură ovațiĭ de bieții locuitorĭ, crezînd că sînt fiul vre-unuĭ Pașă din Stambul.

Casa la care mă duseră era chiar casa în care conăcise Ludovic Napoleon, în anul 1840, maĭ înnainte

[1] Prund, pentru echilibrul corăbieĭ cînd e desărtă.

www.digibuc.ro

de a debarca la Boulogne sur Mer, — mi-o spuse proprietarul caseĭ, cu lacrămĭ, căcĭ Elbianiĭ aŭ pe Napoleon-cel-Mare, care fusese relegat un timp în această insulă, în amintire, şi de familia Napoleonilor se interesează foarte.

Ierĭ făcuiŭ cîteva excursiĭ în insulă, cercetăiŭ locul unde se exploatează minele de fier, căcĭ toată e numaĭ stîncă de fier. Dorisem a vedea «Portoferrajo», unde residase Napoleon, dar, fiind prea departe, nu putuiŭ merge, măcar că se îmbia ospătariul mieŭ a-mĭ da caleaşcă şi asin, cu samar comod, spre aceasta. Totuşĭ, mă suiiŭ pe o culme şi văzuiŭ locul din depărtare.

Pentru distracţie, puseiŭ să-mĭ spargă o bucată de stîncă de fier, cu explosibile; gustăiŭ dintr'o fîntînă apă feruginoasă, tare ca rachiul, care are virtute constrictivă; culeseiŭ smochine văratice, numite «fiori di fighi»; mîncăiŭ sardele şi caracatiţă proaspătă, pescuită de mine însumĭ cu amîndoĭ muşiĭ, pănă ce cellalt personal al echipagiuluĭ încărcă «ferrazze» (minerale de fier brut) în navă.

Minerĭ aicĭ sînt condamnaţiĭ Mareluĭ Ducat de Toscana, — după exemplul Rusieĭ, care încă întrebuinţează criminalĭ la mine. Elba e dependinţă toscană.

Insula e frumoasă foarte: numaĭ la locul unde ne aflăm de două zile ajung miasme din bălţile de la Piombino, de care maĭ mă apucară frigurile; dar, — laudă Domnuluĭ! — cu întăiul flux, care va fi într'o oară, plecăm.

Zĭ şi tu: Doamne-ajută!

www.digibuc.ro

XXV.

Neapole, Iulie 1842.

«Veder Napoli e poi m rir.»

Miseriile omeneşti sînt fără capăt. Abia mă dedasem cu Marea şi începeam a gusta o plăcere rară în călătoria nautică, cînd toate mi se nimiciră.

Bombarda noastră se încărcă la Elba cu «ferrazze», care se duseră la Salerno, şi, fiindcă se luaseră din loc liber, înfierbîntate de soare, căşunară înnăuntrul năviĭ o fierbinţeală nemaĭ auzită, încît abia putuiŭ dormi, de tot gol, cîteva nopţi după plecare; însă maĭ răŭ fu ziua, cu arşiţa din năuntru şi din afară.

De regulă, spre seară, bate ceva vînt pe Mare, care durează cîteva oare, apoĭ întră «bonaccia», în care, toată ziua, nu făceam două sute de stînjenĭ, clătinîndu-ne.

În maĭ multe rîndurĭ îmĭ păru răŭ că nu merseiŭ cu vaporul, pentru că muriam de urît, încunjurat de apă, expus arşiţeĭ soareluĭ pe punte şi fript de «ferrazze» înnăuntru; pe lîngă aceasta, stînd nemişcaţĭ la un loc optsprezece, douăzecĭ de oare. Las' că nicĭ delfinĭ, nicĭ rechinĭ saŭ alt monstru marin nu se vedea, fără cerul şi apa.

După alte toate, şi marinariĭ sînt puţin veselĭ, deprinşĭ cu liniştea şi religioşĭ foarte. Dimineaţa, la amiazi şi seara, înnainte şi după mîncare, tot echipagiul se adună la un loc în pupa năviĭ şi, în genunchĭ, cîte o oară, ţineaŭ rugăciunĭ, cîntate foarte languros, cele maĭ multe, după datină, îndreptate spre Maica Domnuluĭ. Altminterĭ, marinariĭ sînt oamenĭ foarte de omenie.

www.digibuc.ro

În cîteva zile sfîrşiiŭ provisiile propriĭ şi fuiŭ constrîns a mă alimenta ca marinariĭ, din cele comune. Aceasta fu cununa suferinţelor expediţieĭ mele nautice. Mîncasem pişcoţĭ de Braşov încă din tinereţă, pişcoţĭ franţuzeştĭ «à la cuillère», pişcoţĭ englezeştĭ serviţĭ cu ceaiŭ, cunoscusem gustul macaroanelor cu caş de Parma, cu suc de carne şi înnecate în unt proaspăt. Aşa îmĭ închipuisem preparatele omonime ale luĭ signor Rafaele, — dar, vaĭ, ce amăgire!

Pişcotul marin samănă în vîrtute cu fierul oţelit, alminterĭ e cocă nesărată, ca pînea franţuzească; macaroanele luĭ signor Corbo mi se serviră fierte în apă simplă, presărate cu brînză mucedă şi ilustrate cu streapezĭ; stocfişul, un fel de talpă, care se vinde cu pundul *(Pfundsohle)*, atît de aromatică, încît s'o miroşĭ din coasta toscană saŭ din Sardinia, pierdute în orizontul depărtat; apoĭ un vin dulce şi fad, fără probă de putere. De odată cine să mănînce? Dar signor Rafaele îmĭ zise: «Ben certo li piacerà domani», şi, în adevăr, a doua zi păreaŭ că-s pancove şi mirodiĭ.

Promiseiŭ matrozilor «buona mano», numaĭ să-mĭ facă petrecere, ca să nu mor de urît. Mă luară în şalupă să ne scăldăm; înnadins mă răsturnară în Mare şi mă repescuiră. Eĭ săriaŭ din vîrful catartuluĭ, eŭ abia de pe bord, în Mare, unde, apoĭ, signor Rafaele mă prindea şi mă punea în şalupă. Laş' că aveam un petec de plută legat de mine, ca să nu mă scufund, dar tot gustăiŭ, din cînd în cînd, unda amară. Aşa, cu asemenea exerciţiĭ, cam dure pentru un domnişor parisian, petrecurăm încă patru zile lungĭ de vară, pănă ajunserăm la locul destinaţieĭ.

Să nu uit însă lucrul principal. Apropiindu-ne de

www.digibuc.ro

gura Tibrului, tot avurăm un spectacol extraordinar. În depărtare nu peste două sute de paşi, în linie paralelă cu corabia noastră, de-odată văzurăm un chit, lung ca de treizeci de coţi, despicînd unda cu mărire, aruncînd din ambele nări două arcuri de apă spre spinarea ce i se vedea ca o insulă neagră descoperită, iar, mai departe, coada înnotătoare, în formă de cîrmă, spre îndreptarea cursului. Talazul ce-i arăta direcţia, făcînd gigantice ondulaţii, ajunse la noi şi ca o frunză făcu a ni se legăna nava. Matrosii căzură în genunchi şi, cu devoţiune, rugară pe Madonna să îndepărteze monstrul, care, de şi-ar fi prins mintea cu noi, vîrîndu-se pe supt corabie, ca o minge o ar fi aruncat în aier. Dar scăparăm, căci era spre seară, cînd începea vîntul, şi ne depărtarăm de locul evoluţiilor acelui monstru, lăudînd pe «Sánta Márid Vergine».

La 8 Iulie eram la înnălţimea insulei Capri, unde Împăratul Tiberiu petrecu cele din urmă zile în desfrînare pănă fu ucis. În vecinătatea acestei insule ne ţinu «bonaccia» toată ziua, dar, curînd, după dejun, avurăm iar de spectacol un fenomen ceresc, adecă o eclipsă totală solară. Lumina zilei, din strălucirea extraordinară în aceste regiuni, încet pe încet, atîta se întunecă, încît se părea ca şi cum un nour gros ar fi înnaintea soarelui. Luarăm hîrburi de sticlă, le ţinurăm asupra lúminii aprinse şi, apoi, prevăzute pe o parte cu culcuş de funingenă, ne serviră pentru a putea contempla fenomenul astronomic, căci cu ochii liberi nu numai nu se vedea, dar spuse căpitanul că e periculos vederii ochilor.

Mă mirăiu că şi matrosii italieni cred, ca şi Ro-

www.digibuc.ro

mînilĭ noştri, în vîrcolacĭ, căcĭ, cît ţinu eclipsa, mereŭ se închinară Madonneĭ.

Signor Rafaele, fără a fi erudit, avea cunoştinţĭ variate, şi amîndoĭ ţineam dese discuţiĭ, maĭ ales teologice, fiindcă eram dedat cu acestea din Niceia. Îl întrebăiŭ pentru ce matrosiĭ sînt aşa de superstiţioşĭ şi bigoţĭ, pentru ce nicĭ cînd nu se roagă luĭ Dumnezeŭ, ci numaĭ Madonneĭ şi Sfinţilor? Căpitanul îmĭ răspunse cu multă demnitate:

— «Vulgul», zise el, «nu se poate avînta cu mintea să cerceteze lucrurile filosofice, ci el simte numaĭ cu inima, apoĭ divinitatea inimiĭ e, «per excellentiam», Precista Maria (italieneşte: «Madona» saŭ Doamna Noastră), care pururea se roagă pentru noĭ, şi, prin intervenţia Sa la Părintele Atotputernic, ni cîştigă tot binele şi ne scapă de toate relele.

Cînd începe omul a filosofa, atuncĭ în tot minutul cade la în doinţă şi rătăcirĭ, din care mintea nu-l poate scoate, căcĭ e mărgenită foarte în amăsurare cu secretele neçuprinse ale Divinităţiĭ şi ale Naturiĭ. Ba, prin necontenită cercetare, poate omul să ajungă la trufie şi la împietrire către celĭalţĭ oamenĭ; dar prin credinţă, fără multă cercetare, inima i se încălzeşte şi-l face simţitor la suferinţile semenilor săĭ. Filosofia mîndră încă n'a şters niciŏ lacrămă, credinţa, în simplitatea eĭ extremă, le şterge pe toate, şi religiositatea, fie în cîtva şi amestecată cu superstiţie, nu vatămă. Ea întreţine iubirea, legătura cea maĭ necesară şi maĭ profitabilă omenirii. Cine crede şi exercitează faptele dictate de iubirea aproapeluĭ, de acela nu se desparte speranţa într'un viitor maĭ fericit, pănă ce moartea-l scapă de un vis pururea nerealisat, dar plăcut şi

www.digibuc.ro

mîngîietor în această viaţă sămănată de stîncĭ şi valurĭ, ca Mediterana furioasă pe vînturile ecvinocţiale.»

Foarte-mĭ plăcu dulcea filosofie a d-luĭ Rafaele şi îmĭ veni foarte «à propos», căcĭ în Paris e lumea foarte filosoafă, şi nu neg că simţul religios şi la mine căpătase o zdruncinare şi se cam tîmpise. Moralitatea publică e basată pe religia în care fiecare om e crescut; numaĭ cine e în stare a şterge toate intipăririle şi amintirile omuluĭ, să cuteze a-l desmînta de la obiceiurile religioase în care s'a pomenit. E însă peste toată putinţa.

Îmĭ aduc aminte din tinereţă, cînd întăia dată mă făcu doctorul Ostermayer să mănînc carne Vinerea, cum, pe lîngă neîncetata icnitură, semn vederat al aversiuniĭ născute din datină, după ce mă dedăiŭ, mi se părea că doară şi neascultarea şi minciuna încă ar fi călcărĭ de aceiaşĭ categorie ca neţinerea postuluĭ.

După ce trecu eclipsa, signor Rafaele îmĭ arătă Golful napoletan din faţă, care sta ca un semicerc măreţ înnaintea noastră. Maĭ întăiŭ, Capul Misen, cu viile unde creştea oarecînd faimosul vin de Falerno, lăudat de poeţĭ în cîntece bahice, înnainte de a fi cunoscut cel de Champagne, tocmaĭ ca acesta. Baia, cu templul Venereĭ şi cel vecin al luĭ Mercur, ca şi cum anticitatea ar fi prevăzut patimile lumiĭ nouă, de ea necunoscute, cum adepţiĭ uneĭ divinităţĭ, de nevoie, caută să invoace pe cealaltă. Marea Moartă, Cîmpiile Eliseene, Muntele Noŭ, răsărit într'o noapte ca o ciupercă, prin virtutea vulcanică. Pozzuoli, cu templul luĭ Joe Serapiu, jumătate inundat de apa

www.digibuc.ro

Mărĭ, apoĭ muntele Pausilip, sămănat cu vile şi grădinĭ paradisiace.

Oraşul Neapole, antica Parthenope, ca o regină pe tron, încununată cu castelul Sant' Elmo, muindu-şĭ poalele în Mare la Castelul «dell' Uovo», cuprinde graţios fondul mijlociŭ, şi Capul-de-Munte, ca un baldachin, decorat cu pinĭ pitoreştĭ, în formă de umbrèle colosale întinse, se ridică d'innapoĭ.

Maĭ departe spre Apus, muntele Soma saŭ Vesuviul, ca din pipă gigantică pururea fumegă, noaptea însă arătînd para foculuĭ ce scoate din rărunchiĭ pămîntuluĭ, nicĭodată ostenindu-se. În sfîrşit, oraşele desgropate după şeptesprezece veacurĭ, Herculaneul şi Pompei, împrejurate de viĭ şi plantaţiĭ de bumbac, sînt încadrate de Capul Sorentin, de unde pănă la noĭ ajungea mireasma florilor de portocalĭ ce-l adumbresc.

În adevăr, Neapolul merită a se chema «grădina Italieĭ», şi mi-ar fi părut răŭ să nu fi venit a vedea acest raiŭ pămîntesc.

În aceiaşĭ zi, seara, ajunserăm la Salerno, şi aruncarăm ancora în port. Şi Salernul are un golf frumuşel.

Vama nu ne iertă a debarca în oraş pănă a doua zi, dar căpitanul şi eŭ scoborîrăm şi ni arătarăm paşapoartele, apoĭ aduserăm la bord mîncărĭ alese şi vin excelent numit «lacrima Christi», cu care ospătăiŭ echipagiul întreg. Şi pentru ospăţ, dar după obiceiŭ, toată noaptea cîntară matrosiĭ cîte barcarole li eraŭ cunoscute.

La 9 Iulie debarcarăm toţĭ, şi merserăm la biserica San-Matteo, unde se serba serbătoarea «Madonna delle grazie», şi dăduràm har Atotputernicului că nu întîmpinarăm pericol şi ni binecuvîntase călătoria.

www.digibuc.ro

Luînd apoĭ ziua-bună de la signor Rafaele, după ce toţĭ aĭ luĭ îmĭ sărutară mînile, plecăiŭ cu un fel de omnibus şi, prin un şir neîntrerupt de sate, vile, oraşe, ajunseiŭ la Neapole, unde m'am încartierat la «Nobile Albergo della villa di Napoli, calata dei Fiorentini».

Aicĭ aştept scrisoare de la tine,— numaĭ să te fereştĭ de a face alusiĭ politice, căcĭ şi aşa cred oameniĭ că-s spion frances.

Paşaportul de la Reşid-Paşa de două săptămînĭ zace la Prefectura de poliţie, şi fu aflat în bună formă, prevăzut cu toate vizele, dar, totuşĭ, căpătăiŭ azĭ dimineaţă citaţie să mă înfăţişez mîne la Prefectură, punct la «oarele douăzecĭ şi treĭ şi jumătate» («ventritre e mezzo»).

Ce voiesc, Dumnezeŭ ştie! Poate am scăpat vre-o vorbă slabă din gură, şi aicĭ e locul a-ţĭ ţinea limba între dinţĭ, în legea Englesuluĭ, nu să latri verzĭ şi uscate, ca în Franţa, unde poliţia ascultă tot felul de expectoraţiĭ cu indulgenţă, ca să afle opinia publică, fără a te supăra pentru aceasta. Nu mă tem însă de fleacurĭ, căcĭ am sprijin puternic pe cancelariul frances, d. de Martigny, căruia-s recomandat.

Adio!

XXVI.

Neapole, August 1842.

«Wenn der Bauer nicht muss,
Ruhrt er weder Hand, noch Fuss.»

Cu o rară abnegaţie de sinemĭ şi cu mult sacrificiu, mă crede, dragă, luăiŭ pana în mînă ca să-ţĭ maĭ scriŭ ceva de aicĭ.

www.digibuc.ro

Filosofia populară stă în proverbele sale, pururea bine nemerite şi cuprinzătoare de adevăr netegăduit.

«La pomul lăudat să nu te ducĭ cu sacul mare.» De multe orĭ avuiŭ ocasie să mă conving că în ce puseiŭ maĭ multă speranţă, de acoło întîmpinăiŭ maĭ mare decepţie, şi aşa-mĭ, făcuiŭ regula ca nicĭ cînd să nu-mĭ încordez imaginaţia peste oarecare grad, spre a putea privi realitatea în faţă cu putincioasă indiferenţă.

Perspectiva farmecă, lucrul de departe se vede mult maĭ perfect şi maĭ trandafiriŭ, pe cînd, contemplat de aproape şi în amănunte, cad în ochĭ numaĭ defecţele: poesia imaginaţieĭ devine prosă trivială în realitate.

Iaca aşa e şi cu delicioasa Parthenope.

Nu-ţĭ descriŭ Neapolea după gradele de longitudine normală, de la insula Ferro, saŭ de latitudine ecvatorială, căcĭ acestea le aĭ pe mapa mercatoriană ce-ţĭ trimeseiŭ din Paris. Nu-ţĭ spuiŭ nicĭ numărul poporaţieĭ, că-l aĭ în geografie. Tot aşa poţĭ afla că Guvernul local nu e republican, nu e monarhie ţermurită, bună oară ca în Franţa, dar nicĭ despotic ca la Musulmanĭ, ci un blînd şi părintesc absolutism, cum e maĭ potrivit pentru popoarele europene nemature, care, cu ţîţa mameĭ, sug ideia de aristocratism, şi fiecare individ se năzuieşte, nu prin fapte, ci prin naştere, a adeveri că e maĭ bun decît altul, saŭ, cel puţin, că egalează o sumă şi întrece altă sumă şi maĭ mare de indiviziĭ.

Dar las aceste consideraţiĭ prea-înnalte şi mă ţermuresc la lucrul nostru cel cu totul modest.

Ţi-am zis că mă sacrific prin osteneala ce ieaŭ de a-ţĭ scrie. Aceasta să o ieĭ literal. E din causa călduriĭ de treĭzecĭ de grade ce domneşte aicĭ în această epocă a anuluĭ.

www.digibuc.ro

Veniiŭ din Frarţa plin de energie şi activitate, şi, aşa, luptăiŭ cîtva timp, expunîndu-mă arşiţeĭ, spre mirarea însuşĭ a Napolitanilor, dar mult nu resistăiŭ naturiĭ, şi iată-mă prada celeĭ maĭ complete indolenţe.

În multe zile nicĭ nu poţĭ mînca de lene, în altele cu greŭ suferĭ chiar cămaşa pe piele şi-ţĭ cauţĭ a zăcea întins pe canapea, toată ziua, în costumul strămoşuluĭ Adam înnainte de a cădea în păcat.

Açum, cerę cugetare şi ideĭ bine înşirate de la omul atît de desmădulat!

Cine e constrîns a se mişca în ziua mare pe străzĭ, se serveşte pururea de umbrelă: întocmaĭ ofiţeriĭ şi generaliĭ oştiriĭ locale, ca şi alţiĭ. Oameniĭ umblă în îmbrăcăminte aşa de uşoară, încît abia nu se vatămă decenţa în public.

Ziua pare că e oraşul mort; seara şi dimineaţa roieşte un furnicar de poporaţie de speriat, umplînd toate străzile, pieţele, grădinile publice şi maĭ ales portul şi coasta Mării, unde pururea e ceva răcoare.

Îmĭ place a mă amesteca în popor, pretutindeniĭ unde se află grămădit, ca să-ĭ cunosc moravurile.

În «Largo del mercato», Piaţa Tîrguluĭ, vin «contadiniĭ» saŭ locuitoriĭ satelor şi insulelor vecine, cu provisiĭ la tîrg, şi aŭ porturile cele maĭ pitoreştĭ; ale muierilor parte mare samănă cu ale femeilor romînce ardelene, ba chiar şi limbagiul aduce bine cu cel românesc. Aicĭ auziiŭ chiar expresiile: «mama-ta, sora-ta», care nu-s întrebuinţate de celălalţĭ Italienĭ. Zarzavaturĭ se aduc pe măgarĭ, în coşniţe, iar laptele nu se vinde în piaţă, ci proprietarul duce vaca de funie din poartă în poartă şi fiecăruia-ĭ mulge în vasul propriu cantitatea de lipsă, căcĭ altminterĭ s'ar sărbezi de căldura cea mare.

www.digibuc.ro

În «Largo del mercato» se fac execuțiile de justiție încă din vechime. Lîngă balconul palatului judiciar sînt înfipte în părete, orizontal, cîteva țepușe de fier, avînd în vîrf îngrăditură în formă de lingură, și aicĭ staŭ și azĭ căpățînile tovarășilor faimosului Masaniello, care, în jumătatea secolului al cinsprezecelea, din pescar, prin revoluție, în cinsprezece zile, se făcuse rege și, apoĭ, fu ucis.

Caracterul poporului se poate studia și în alte locurĭ.

Sînt în Neapole cam la treĭ sute de biserică, toată ziua deschise, dar crezĭ că ajung? În toată răspîntia, pe străzĭ, încă se face serviciu divin, și se celebrează nenumărate procesiĭ, la care poporul cu adîncă pietate iea parte și petrece multe oare în genunchĭ cu credință, în toate zilele, căcĭ aicĭ totdeauna e serbătoarea orecăruĭ sfînt.

Nicăirĭ nu sînt atîtea icoane făcătoare de minunĭ ca în Neapole. Taumaturga principală e Sfînta Brigitta, care singură scapă de toate nevoile și conduce cu siguranță călătoriĭ pe Mare și pe uscat. Și sînt în biserica eĭ «ex-votură» cît nu maĭ încap pe părețĭ, și pelegriniĭ o împrejură cu miile.

Poporația (plebea) napoletană, pe lîngă atîta nutreț sufletesc, e amatoare și de nutreț intelectual, și acesta-l caută în jurul portuluĭ, «al molo», unde, în genunchĭ, pe brîncĭ saŭ întinșĭ pe foale, maĭ ales partea bărbătească, multe oare, într'o zi ca în alta, se delectează la declamațiile unor desmeteciĭ numițĭ «canta storia», cari travestesc în modul cel maĭ oribil epopeile divinilor Tasso și Ariosto. Fiecare ascultător li duce în toată ziua, voiŭ să zic: seara, «granuĭ» (crucerul) pe care nu-l dete, dimineața, popeĭ.

Al treilea crucér e, de nevoie, al regeluĭ, căcĭ în

www.digibuc.ro

acest oraș mare tot a treia sau a patra casă cuprinde o «bottega» (prăvălie) de «Reali Lotti», va să zică: biurou de lotărie, unde niciodată nu poți să întri, așa-s de îndesate de «lazzaroni». Nici se află în toată lumea atîtea cărți tîlcuitoare de visuri, și, măcar că lazzaronele nu știe carte, totuși un amulet sau talisman de acestea posedă.

Fiindcă sîntem la lazzaroni, apoi trebuie să-ți spun cam ce e această clasă de oameni, căci ei caracterisează Neapolea.

Lazzaronii sînt trocarii napoletani. Dacă nu știi ce-s trocarii, întreabă pe un Brașovean, și-ți va spune: apoi, mutatis mutandis, lazzarone și trocar e una și aceiași viță de oameni. Dar, ca să nu rătăcesc în cîtva, totuși mă las în descriere mai pe larg.

Cu tata, mama și progenitura, lazzaronii sînt în Neapole cam vre-o sută cinzeci de mii de suflete. Zic înnadins: suflete, pentru că lazzaronii sînt oamenii cei mai de omenie în oraș. Ei se nutresc cu căratul mărfurilor la bord și viceversa, cu servicii felurite la particulari și cu negoțul fructelor de Mare prin ospătării.

Locuința lazzaroneluĭ e piața publică, străzile și unghiurile, supt cerul liber, la soare, la umbră, tot atîta. Patul luĭ e o corfă lungă ce-ĭ servește de tragă[1] în meseria de purtatul obiectelor. Lazzaronele se culcă în corfă, întins pe spate, ridicînd genunchiĭ asupra cerculuĭ și ținînd picioarele pe talpă, ca să nu-ĭ taie vinele. Îmbrăcămintea luĭ constă din cămeșa, pururea destrăbălată, din cioarecĭ de pînză, totdeauna răsfrînțĭ pănă la coapse, un brîŭ de lînă, care a fost roșu, și o scufă, iar de lînă, lungă, cu moț îndoit spre nas,

[1] Instrument de purtat în spinare. De la tragă, tragăr sau trocar.

www.digibuc.ro

care încă a fost roşietecă, dar acuma nu i se mai cunoaşte faţa.

Lazzaronele, ferească Dumnezeŭ, nu cerşeşte, dar nicĭ nu se tocmeşte pentru lucrul ce i se încredinţează, ci pururea se recomandă generositățiĭ patronuluĭ, maĭ ales cînd are a face cu «galantuomini». «Galantuomo»-l orĭcine e îmbrăcat «à la francese» (franţuzeşte) şi un asemenea om se intitulează pururea cu «Eccellenza», nu numaĭ de lazzaronĭ, ci şĭ de celelalte clase inferioare ale societățiĭ.

Bucătăria lazzaroneluĭ încă e piaţa publică, unde se fierb macaroane şi se frig în uleiŭ *peperoni* (ardeĭ). El cu familia, cît de numeroasă, se ajunge pe zi cu un carlin (zece crucerĭ, argint), fiindcă e sobrietatea perfecţionată. Dacă se întîmplă cumva să cîştige odată doĭ, treĭ saŭ maĭ mulţĭ carlinĭ, apoĭ atîtea zile nu maĭ face nimica, pe cîte e prevăzut cu budgetul ordinar. Capital nu-ĭ trebuie, pentru că în echitatea luĭ nu voieşte, prin propria-ĭ activitate, spre a-l cîştiga, să frustreze pe concurenţĭ de mijlocul subsistenţeĭ momentane.

Cînd lazzaronele n'are cîştig, trăieşte cu mure, cu broboane şi maĭ ales cu «fichi d'India», care se află în abundenţă pe toate gardurile şi rîpile, apoĭ cu «frutta di mare».

«Fighi d'India» sînt fructe de cactus, care cresc ca la noĭ urzicile şi scaiĭ; ele aŭ must şi multă dulceaţă, de şi cam fadă. «Frutta di mare» sînt scoicuţe de tot soiul, pe care le lasă Marea pe prund în timpul refluxuluĭ; fiecare conţine o bucată de materie cărnoasă şi cleioasă, care se mănîncă maĭ vie, zvîrcolindu-se de pe găoace.

Mîncarea principală în Neapole sînt macaroanele,

www.digibuc.ro

nu numaĭ pentru popor, dar şi pentru «galantuomini», şi nu lipsesc nicĭ de pe o masă. Aflu că cu scop, fiindcă pasta nutreşte maĭ bine corpul storș de puterĭ prin necontenita asudare produsă de clima fierbinte, apoĭ ea n'are inconvenientele nutrimentuluĭ de carne la locurĭ călduroase.

Nimic maĭ comic decît a vedea pe lazzaronĭ ospătînd la macaroane. În jurul unuĭ blid se aşează, jos, în mijlocul pieţiĭ, tata, mama şi copiiĭ, unul în poala altuia: fiecare iea mîna plină de macaroane fierte, le ridică cît poate maĭ sus pleacă capul spre ceafă cît poate maĭ jos, aţinteşte ochiĭ spre cer, şi, apoĭ, din acea direcţie, ca pe nişte limbricĭ, lasă macaroanele, una cîte una, să-ĭ cadă în gura căscată, şi, nemestecate, le înghite.

«A propos» de macaroane, să-ţĭ spun cum îmĭ umblâ şi mie întâia dată în Neapole.

Venind de la Salerno, în dreptul Pompeiĭ, doĭ cavalerĭ se urcară, lîngă mine, în omnibus. Dedeiŭ cu dînşiĭ la vorbă şi aflăiŭ, cu plăcere, că, întocmaĭ ca mine, sînt oamenĭ de litere. Mi se recomandară reciproc: unul era don Orazio Franzo, Palermitan, altul don Serafino Wagner, German din Berlin. Şi eŭ li spuseiŭ numele şi patria, apoĭ, se înţelege, cum zice Germanul: «Gleich und gleich gesellt sich gern», saŭ «Gleiche Brüder, gleiche Kappen», pe loc fùrăm intimĭ unĭ cu alţiĭ.

Se purtară cu multă civilitate şi-mĭ oferiră serviciu amical de conducătorĭ la instituţiile locale, ceia ce, între complimente şi protestaţiĭ de recunoştinţă, acceptăiŭ.

Ajungînd în Neapole, după ce mă încartierăiŭ, fiind

www.digibuc.ro

timpul prînzuluĭ, către optsprezece oare din zi (amiaza italiană), don Orazio îşĭ începu slujba, zicînd:

— «Să mergem, don Giovanni, la prînz; te conducem într'un restaurant nobil.»

Şi mă învoiiŭ bucuros.

Ne duserăm. Localurile eraŭ respectabile, pline de «galantuomini». Cît ajunserăm, se comandâ vin de Capri şi «lacrima Cristi» în butelie şi, îndată, fiecăruia i se puse d'innainte, nu un taler, ci o patenă monstruoasă plină, cu vîrf, de macaroane, preparate «al la francese». Literaţiĭ mieĭ, pe lîngă un «con licenzia», se desbrăcară pănă la cămeşă şi, desfăcînd cîte doĭ nasturĭ la brîŭ, se apucară de lucru. Nu făcuiŭ ca dînşiĭ, dar, fiindcă de cîtva timp trăisem maĭ numaĭ cu macaroane răŭ preparate pe bord, crezînd că doară în aceştia constă tot prînzul şi, maĭ ales, considerînd copiositatea, apoĭ, fiind macaroane delicioase, — ca Ţiganul mă făcuiŭ tobă, mîncînd tot ce era în patenă.

Poate nu ştiĭ istoria Ţiganuluĭ la masa cumătruluĭ? Să ţi-o spun:

Un Ţigan avea cumătru romîn. Fu odată invitat de acesta la ospăţ, şi i se servi zară (lapte bătut) cu mămăligă caldă. După firea luĭ, Romînul se scusa pentru puţinătatea bucatelor, îmbiind pe cumătru să poftească. Ţiganul, între protestaţiĭ de mulţămire, lăudă darul Domnuluĭ şi-şĭ prevăzu pîntecele cu zară din bielşug. Se aduse, apoĭ, purcel fript şi plăcinte, iar Ţiganul d'a se căi şi d'a-şĭ muşca buzele la toată bucătura ce ducea cumătrul la gură, căcĭ el n'avea unde să maĭ bage.

— «Aĭ, cumetre!», zise în sfîrşit, «ce bucate bine

www.digibuc.ro

gătite, dar răŭ potrivite... Trebuia întăiŭ purcelatele, apoĭ plăcintatele şi, la urmă, să fi zăruit cuĭ i-ar maĭ fi trebuĭt!...»

Aşa păţiiŭ chiar cu literaţiĭ mieĭ: li numărăiŭ bucăturile, de la supă până la poame, care se aduseră în urma macaroanelor, după moda europeană, căcĭ eŭ nicĭ nu putuiŭ gusta din acele bucate. Pe urmă aflăiŭ că macaroanele sînt stîlpul caseĭ şi altele vin în ordine, unde se poate.

Treacă-meargă, cugetam. Cel puţin mă vor omeni d-niĭ literaţĭ pe spesele lor. Dar tocmaĭ aicĭ mi se puse şeaua. Nu numaĭ că poate nu mîncaseră de treĭ zile, — căcĭ mă sperieiŭ ce băgară într'înşiĭ! —, dar don Serafino avea numaĭ un *carlin* în buzunar, şi don Orazio şi-l uitase cu totul acasă!... Fără niciun cuvînt, plătiiŭ socoteala pentru toţĭ, ba încă mă prefăcuiŭ a mă supăra că nu mă onorează cu dreptul de a li fi amfitrion, — şi mare noroc că toate fură ieftene: numaĭ ceva peste un taler, cu vin cu tot.

Aflăiŭ, pe urmă, că conmeseniĭ mieĭ eraŭ doĭ aşanumiţĭ «cavalerĭ de industrie», şi, după aceasta, mă cam feriiŭ de dînşiĭ.

Dumnezeŭ să-ţĭ dea spor!

XXVII.

Neapole, Septembre 1842.

«Il tempo passa e no rit rna a n i,
E non vale i pentirsene d poi.»

Mi-am împlinit, dragă, misiunea în Neapole şi, peste puţin, plec — «horribile dictu»! — tocmaĭ la Petersburg.

www.digibuc.ro

Va să zică, după ce mă maĭ fripseiŭ, în puterea veriĭ, la Neapole, unde e cea maĭ fierbinte climă din Europa, soarta hotărîse ca, tocmaĭ în puterea ierniĭ, să mă apropiiŭ de Polul Arctic, spre a degera poate în zona gheţoasă. Păţiiŭ, cum zice Romînul: «De nevoie mănîncĭ şi colacĭ». Aflăiŭ o familie rusească, ca s'o petrec pănă acasă ca însoţitor (curier): facem calea, încet, prin Franţa, Elveţia şi Germania, în curs de şese luniĭ, ca să ajungem, spre sfîrşitul carnavaluluĭ, la Petersburg.

Mi se deschiseră, în timpul din urmă, maĭ multe cariere; preferăiŭ însă pe aceasta, pentru că-mĭ dă ocasie a vedea locurĭ nouă. Mă învoiiŭ pe lună cu optzecĭ de talerĭ şi treĭ sute de «pausiale» pentru întoarcere, — emolumente bune; pot zice: «pupăză pe colac». Ca să cîştig atîta, puteam fi treĭ aniĭ bibliotecar! Numaĭ de n'aş degera în stepele ruseştĭ, ca armata luĭ Napoleon!

Dar, pănă a nu pleca în regiunile iperboreene, voiŭ, în scurte trăsăturĭ, să-ţĭ maĭ descriŭ una din excursiile mele în jurul Neapoleĭ.

Era într'o zi, către seară, în piaţa «Largo di castello», unde ieşisem, cu signor Ronzoni, ca să luăm în revistă mişcarea populară, totdeauna deasă spre sfîrşitul zileĭ, cînd iată, d'innaintea noastră, un «corricolo» deşert căutînd pasageriĭ.

Signor Ronzoni e unul din nenumăraţiĭ ciceroniĭ localiĭ cari, de obiceiŭ, sînt ocupaţĭ numaĭ în timp de iarnă, cînd curg străiniĭ în Neapole, unde iarnă nu e. De mult era redus a-şĭ suge din unghie, ca ursul, pentru că n'avea niciun cîştig după ce toată lumea călătoare căutase zona temperată în Elveţia

www.digibuc.ro

şi pe malul Rinului, în Germania. Ţiind eŭ, în acea epocă, locul lorzilor englesĭ şi al prinţilor ruşĭ, mi se oferise, numaĭ să-l ţin de mîncare şi băutură cu destul cumpăt, a mă însoţi şi a-mĭ arăta toate memorabilităţile în Neapole şi împrejurimĭ.

— «Să mergem», zise, «la Pompei şi la Vesuviu, căcĭ cine ştie cînd veĭ maĭ avea ocasie favorabilă de a le vedea, în viaţă.»

Şi, fără multă vorbă, luarăm loc în cariolă, cu comanda: «per Pompei!».

Corricolo e o trăsură cu patru roate şi poartă pe arcurĭ aeriene, ca leagănul o scoică de caleaşcă, în care e loc pentru doĭ «galantuomini», cari şi poartă cea maĭ mare parte a speselor de transport. După ce ne aşezarăm în scoică, vizitiul, stînd pe scîndura d'innapoĭ, în picioare, şi ţinînd frînele unuĭ cal înţorţonat cu mulţĭ zurgălăĭ şi clopoţeĭ, peste capetele noastre, ca Phoebus în quadriga sa eterică, drept semn de locomoţiune treĭ minute neîntrerupt continuă un plesnet de biciŭ, sfîrşind de-odată cu exclamaţia toniferă: «per Pompei!». Apoĭ, ca pristenul, zbură corricolo peste basaltul străzilor, despicînd în două o mare de lazzaroniĭ şi alţiĭ în aflux.

Pănă la puntea «della Maddalena», pe apa Sebetuluĭ, bariera oraşuluĭ napoletan, pe capră, pe rudă, pe scărĭ, de lăturĭ, d'innapoĭ şi chiar dedesupt, într'o plasă a corricoluluĭ, încă cinsprezece indiviziĭ cuprinseră locurĭ de pasageriĭ, plătite după categorie, de la un «grano» pănă la cincĭ de persoană, căcĭ şeptesprezece indiviziĭ încap în cariolă, saŭ, maĭ bine zicînd, pe lîngă dînsa.

Era un grup de pasageriĭ pitoresc, demn de penel măiestru, toţĭ desculţĭ, pănă la fratele Girolamo, aşezat

www.digibuc.ro

pe capră, care, după prescripţiile ordinuluĭ monahal, avea calige de lemn, care-ĭ acoperiaŭ tălpile.

Supt pleasna de mătasă a faetonuluĭ, maĭ ales însă supt energicele comande şi gesticulaţiĭ, de şi atît de însărcinat, unicul cal, în scurt timp, curmâ distanţa, nu neînsemnată, până la «Torre dell' Annunziata», unde ne scoborîrăm şi, până a doua zi, maserăm într'o locandă aproape de coasta Măriĭ.

Cu revărsatul zorilor ne scularăm şi, pe jos, merserăm spre a vedea oraşul Pompei, de viŭ îngropat, în anul Mîntuiriĭ 79, cu cenuşă şi şperlă din Vesuviu. Această catastrofă se întîmplă cu ocasia întăiĭ erupţiunĭ cunoscute a acestuĭ vulcan, care fu şi cea maĭ înfricoşată, după ce muntele multe veacurĭ dormise şi devenise ca o colină plăcută, tapetată cu iarbă verde şi smălţuită cu florĭ.

Istoria păstrase amintirea oraşuluĭ Pompei şi a Herculaneuluĭ, tot de-odată cotropite, însă locul unde ele fuseseră aşezate lumea-l ignorâ cu totul, până la anul Domnuluĭ 1706, cînd cultivatoriĭ cîmpenĭ, săpînd la viĭ, li descoperiră mormintele atît de preţioase, şi azĭ, cea maĭ mare parte, iar văd lumina zileĭ şi pun pe spectator în mirare.

Ne primblarăm pe douăzecĭ şi şese de străzĭ pardosite înnainte cu două miĭ de anĭ, încunjurate cu case şi prevăzute cu trotuare elegante, visitarăm maĭ întăiŭ un şir lung de monumente mortuare cu inscripţiĭ, case, palate, foruĭ, teatre şi temple, maĭ toate întregĭ şi aşa de bine conservate, ca şi cum ierĭ numaĭ le-ar fi părăsit locuitoriĭ, fugînd de Turcĭ saŭ de Tatarĭ.

Mosaicele şi picturile «a fresco» pe păreţĭ, apoĭ toate celelalte relicviĭ deşertate de cenuşa care le

www.digibuc.ro

îngropase, sînt atît de vii şi frumoase, ca şi cum în săptămîna trecută le-ar fi făcut artistul. Toate dovedesc bielşugul şi gustul, dar şi decadenţa moravurilor locuitorilor acestei a doua Sodome, pe timpul cînd se arăta creştinismul în lume cu rigidele luĭ reforme.

Între altele, se văd urme despre lăţirea cultuluĭ priapic, cu profusiune reproduse prin artele plastice, în basoreliefurĭ, nenumărate amulete de bronz şi alte represintaţiĭ obscene, între care ceva «non plus ultra», un facsimile de phallus afişat, ca însemn public, la casa de prostituţie, lucrurĭ ce par să justifice catastrofa ce a încercat oraşul Pompei şi celelalte şese nenorocite localităţĭ împreună cu dînsul.

După ce văzuiŭ toate, pănă şi schelete destule deale noilor sodomiţĭ, luăiŭ rămas-bun de la aceste locurĭ memorabile şi venirăm, peste cîmpiĭ de bumbac şi viĭ fructifere în cenuşa vesuviană, pănă la Resina, unde ni cîştigarăm «ciuci» (asinĭ) şi, călărĭ, suirăm spre muntele Soma, cum se chiamă Vesuviul de vecinĭ, ca să vedem de aproape şi autorul nenorocirilĭ pompeiane.

Calea duce în munte peste culcuşurĭ de lavă, cît roşie, cît sură şi negricioasă, după cum fu maĭ de mult saŭ maĭ de curînd vărsată pe acele locurĭ, iar icĭ-colea pe lîngă cîte o oasă de cultură saŭ petece care aŭ scăpat de potopul vulcanic în origine, saŭ se formară prin cenuşĭ adunate, după timpurĭ.

La culmea numită «delle Ginestre», regiunea iuniperuluĭ, unde se află ermitagiul San-Salvatore, descălecarăm de pe «ciuci», întrarăm în chilia fratelui şi ne înscriserăm numele şi patria în registrul ce ni presintă, ca să se ştie cine sîntem şi, de cumva am

www.digibuc.ro

avęa poftă de a imita pe Empedocle, să nu fim constrînşĭ a face desculţĭ itinerariul spre Tartar.

Maĭ încălecarăm odată şi urcarăm pănă la locul numit «Atrio del cavallo», imediat la poala gurguiuluĭ conic, constător exclusiv din lavă împietrită, moartă, fără cel maĭ mic semn de vegetaţie.

De aicĭ trimeserăm «ciucilĭ» în jos lîngă eremitagiu, şi, împreună cu un călăuz, anume Giuseppe, pe poteca şerpuită, printre lavă, ne suirăm patruzecĭ şi cincĭ de minute în singurătate înfiorătoare, tristă şi solemn imposantă, pănă la margenea craterului celuĭ mare, în vîrf, la înnălţime de treĭ miĭ şese sute şeĭzecĭ de urme peste nivelul Mediteraneĭ.

Din lăcaşul distrugerĭĭ şi al morţiĭ, unde necurmat muncesc puterĭ subteranę spre a-l face şi maĭ înfricoşat, căutăiŭ cu ochiĭ asupra Mărĭĭ, presărată de insule şi bărcĭ cu miile, apoĭ asupra împrejurimiĭ paradisiaceĭ Campaniĭ, şi nu mă săturam de frumuseţa naturiĭ, strălucită, contemplînd-o din acel loc trist şi fără viaţă.

Gurguiul Vesuviuluĭ are formă de căciulă cu fundul apăsat, ca o căldare gigantică, din mijlocul căreia răsuflă craterul actual, împrejurat de zgurĭ grămădite într'o înnălţime care egaleză margenile din afară ale craterului principal. Din douăzecĭ în douăzecĭ de secunde vulcanul împroaşcă cu răpegiune mare un nor de zgurĭ uşoare, înflăcărate, însoţită de fum gros şi aburĭ de pucioasă înnecăcioasă, pănă la o înnălţime de treĭ sute de urme în aier, apoĭ aceste proiectile recad cu zgomot grozav, în formă de rachete, înnăuntrul vulcanuluĭ, pentru ca iar să se împroaşte, dar mare parte sînt biruite de vîntul care la aceă înnălţime totdeauna suflă pe de lăturĭ, pe cînd fumul cu aburiĭ

www.digibuc.ro

se transformă în nour, care necontenit adumbreşte vîrful vulcanului.

După întâia contemplare, mai înnainte de toate ocolirăm, în patruzecĭ de minute, craterul extern, umblînd peste lava petrificată, asemenea unuĭ aluat dospit, roşiatec, revărsat peste buzele căpisteriĭ[1], apoĭ ne scoborîrăm înnăuntru.

Terenul supt picioarele noastre, constător din asemenea lavă întinsă, suna ca oala, semn cum că numaĭ o scoarţă uşoară ne ţinea peste abisul deşert ascuns în sînul munteluĭ, iar icĭ-colo cloace de lavă topită şi fierbinte ni amenințaŭ paşiĭ cu înghiţire şi totală mistuire dacă ne-am fi poticnit într'însa.

Pe un loc atît de periculos, cu o rară precauţiune şi cu cutremur înnaintarăm, nu fără greutate, pănă la munticelul de zgurĭ înfoiate, strînse în jurul craterului deschis, la a căruĭ poală, în diverse direcţiĭ, izbucnia ca slatinele lava focoasă, roşie, topită.

Ne suirăm pe munticel, de partea vîntuluĭ, ca să nu ne înnece putoarea de pucioasă, nicĭ să ne ploaie pe capete zgurile arzătoare împroşcate recăzînd din aier. Din margenea abisuluĭ, la distanţă de treĭ paşĭ numaĭ, puturăm pentru o clipă a ni arunca ochiĭ în înspăimîntătoarea fierărie a luĭ Pluton, asemenea unuĭ cuptor de sticlărie. Are margenea cam de treĭ stînjenĭ, e înflăcărată şi cu margenile închegate de cristalisaţiĭ sulfurose.

O zbucnire puturoasă, de-odată, făcu a ne rostogoli de vale şi lăsînd nu neînsemnate bucăţĭ din cioarecĭ acăţate de zgurile grunţuroase: semn constător al cutesanţeĭ noastre; ne mîngîiarăm că încaĭ nu scăpătarăm în lava aprinsă la un pas lîngă noĭ.

[1] Troaca de pîne.

www.digibuc.ro

Cu un tipar săpat în mîner de lemn, ni făcu Giuseppe întipăriri de lavă, cu anul, luna şi ziua urcării, apoĭ, după ce se reciră, cu ele în buzunar, ieşirăm, pe altă parte, la vîrf, pe teren nu maĭ puţin periculos. Maĭ contemplarăm odată totul şi, apoĭ, pe o parte a gurguiului, împresurată de cenuşă groasă ca un nămet de nea, ne scoborîrăm, călări pe beţe, în săriturĭ de căprioară, numaĭ în cincĭ minute, aceiaşĭ distanţă ce o suiserăm în patruzecĭ şi cincĭ, peste lavă solidă.

După ce, cu zgurile, ni rupsesem cioarecii, prin cenuşă, scutundîndu-ne pănă în brîŭ, ni pierdurăm maĭ cu totul încălţămintea. Venirăm cum puturăm la fratele de la San-Salvatore, care, expert în asemenea întîmplărĭ, ţine o garderobă de vechiturĭ, spre a le împrumuta celor cari voiesc a-şĭ cruţa veşmintele proprii. Ne prevăzurăm de la dînsul cu cele de lipsă, pe doĭ ducaţi (cincĭ sfanţi), şi ne restaurarăm cu o butelie de «lacrima Cristi», vin renumit, care creşte în cenuşile vesuviene, apoĭ venirăm spre casă.

Ce-mĭ maĭ rămîne, din cîte-mĭ propuseiŭ a-ţĭ maĭ comunica, aşteaptă-le din Geneva saŭ din Frankfurt, unde vom şedea maĭ mult. Pentru astă dată, basta!

Frăţească salutare!

XXVIII.

Geneva, Octombre 1842.

«D' ù nous venons, on n'en sait rien;
Où nous allons, le sait-on bien?»

Pănă-s încă aproape de Italĭa şi Campania napoletană mi-e încă vie în memorie, mă întorc în cuget

www.digibuc.ro

la urma proaspătă, ca să culeg cel din urmă buchet de amintirĭ din ţara clasicităţiĭ.

Fusesem odată la «Lago d'Agnano», vecin cu Neapolul, unde, reţinut de frumuseţa loculuĭ peste măsură, neglijasem miasmele pestifere produse de cînepa topită în lac şi-mĭ atrăsesem o boală foarte periculoasă: un fel de tifos cu delir. Dar, laudă Domnuluĭ, în şepte zile mă însănătoşăiŭ pe deplin!

Bolile nu sînt dese în acea climă, şi remediul lor e transpiraţia extraordinară, precum şi mulţimea apelor minerale şi calde, care se pot întrebuinţa fără niciо formalitate şi fără cheltuielile aiurea neîncunjurabile.

La întoarcerea de la Vesuviu trecurăm aproape de «Campo Santo», cimitirul napoletan, şi, aşa, ne abăturăm ca să-l văd cu acea ocasie.

Mi-a părut răŭ că n'am murit, să mă fi înmormîntat în acel loc de repaus, doar cel maĭ frumos de pe faţa pămîntuluĭ.

Suĭ la coastă pe pantă lină, pe cale largă şi desfătată, făcînd douăsprezece vîrtejurĭ regulate, printre două zidurĭ înnalte, de sus pănă jos tapetate cu o plantă urcătoare, care abia se vede din florile eĭ trandafirĭĭ. În fiecare unghiŭ e o aşa-numită «stanţă», adecă o piaţă semicerculară, un altar şi, pe păretele din fund, un tabloŭ «a fresco» din patimile luĭ Hristos. Tocmaĭ de-asupra, un spaţiu pătrat, pardosit cu pietre tăiate şi ermetic încheiate, acopere «fossa» comună pentru săracĭ. Această curte lazzaronică e împrejurată de capelă şi mansolee cu criptele familiare ale patricilor napoletanĭ, care de care maĭ frumoase şi maĭ preţioase, în marmură, pictură, sculptură şi aurităra, simetric dispuse. E, între altele, o capelă gotică maĭ

www.digibuc.ro

mare, superb decorată, maĭ ales cu tablouri în geamul ferestrelor.

Din această curte a eternităţiĭ, lăcaşul de pe urmă al miserilor şi al celor marĭ, ieşiiŭ spre coastă, într'un eden de pajişte verde, cu straturĭ de florĭ cît vezĭ cu ochiĭ, sămănat cu cele maĭ frumoase morminte, de marmură, de bronz şi de piatră, încunjurate cu florĭ şi umbrite cu mirţĭ şi chiparoşĭ înnalţĭ saŭ cu trandafirĭ şi oleandri pururea înfloriţi. Împrejurul acesteĭ grădinĭ a liniştiĭ sînt, apoĭ, sălciĭ babilonice, cu ramurile jalnice pănă la pămînt, dînd caracterul de întristare loculuĭ de repaus pentru clasa mijlocie orăşănească.

Nu ştiŭ dacă poate fi Raiul maĭ frumos!

Catoliciĭ aŭ un cult rar pentru morţĭ şi cimitirele lor sînt pline de poesie pretutindenĭ, cu atît maĭ mult în sensuala Italie.

Îmĭ place a petrece între morminte.

Plecînd, de la o parte, luăiŭ mormintele în revistă, unul după altul. Stătuiŭ la al unuĭ tînăr nu de mult îngropat, după cum arăta inscripţia cu litere de aur. La capul luĭ era un «geniu» de marmură de Carrara, ţinînd în stînga tableta, albă altminterĭ, pe care însă oarecare visitator, cu condeiŭ de plumb, scrisese versurile sceptice ce staŭ în fruntea acesteĭ epistole, iar în dreapta ţinea torţa, stînsă, aplecată la pămînt, şi căuta trist asupra movileĭ ce acoperia ţerna tînăruluĭ.

Un mirt şi un oleandru în floare făceaŭ umbră plăcută. Mă aşezăiŭ aicĭ şi mă adînciiŭ cu totul în cugetarea despre destinul omuluĭ şi enigmatica luĭ fiinţă, — pănă ce o melodie languroasă a uneĭ vocĭ tremurătoare mă trezi din meditaţie, şi ca prin farmec, îmĭ transportâ amintirea în patria aşa de depărtată.

www.digibuc.ro

Era cîntecul unei mătuşi bătrîne, care, lîngă o «pagliara»[1] vecină, torcea, la umbra unui smochin, şi, cu voacea ei tremurătoare, printr'o arie curat de «frunză verde» românească, alunga păsările de la poamele pe jumătate coapte.

Mă duseiŭ la dînsa. Era urîtă ca o strigoaie, numai capul gol, frumos împodobit cu păr argintiŭ, îi da un aier de respect. În Italia sînt cele mai urîte muieri bătrîne din lume, căci, copile de zece, doisprezece ani ajungînd la maturitate, se trec foarte curînd, şi bătrîneţa prematură nu numai nu li lasă nicio graţie, ci e înzecit mai hîdă decît în climatele temperate. Bărbaţii, din potrivă, se conservă mai bine ca femeile.

La întrebare, mă asigură bătrîna că aria de «frunză-verde» o are de la răposata bunică-sa, — şi signor Ronzoni îmi spuse că e generală la «campagnolii», ţeranii napoletani, măcar că pănă aici n'o mai auzisem.

Dedeiŭ babei cinci carlini şi o rugăiŭ să-mi cînte pănă mă voiŭ depărta, apoi, supt undulaţiile cînteculuĭ, de bucuria banilor cu atît mai languroasă, cu paşi lini, cu inima plină şi între şiroaie de lacrămi de uimire, părăsiiŭ locul, venind spre oraş.

Străbunii noştri, ai Romînilor, saŭ aŭ fost Napoletani, saŭ «frunză-verdea» e o melodie împrumutată de noi şi de ei de la Grecĭ saŭ de la Orientalĭ în genere. Arăt, şi las să judece despre aceasta oamenii eruditi şi mai ales musaii pofesi (? profesori) ce va produce cîndva naţia românească.

Încheiŭ dar, frate, cu Neapolul, şi-ţi arăt întîmplările călătoriei pănă aici.

---

[1] Colibă de paie.

www.digibuc.ro

Paşaportul ce-mĭ dăduse Reşid-Paşa la Paris suna: «la Bucureştĭ, prin Neapole». Aicĭ, nefiind ambasadă otomană ca să-mĭ preschimbe acest paşaport la Petersburg, autorităţile locale nu voiră a-mĭ da drumul, şi, aşa, fuiŭ constrîns a alerga la protecţiĭ şi a mă căciuli la generalul rus Winspor şi la cancelariul frances de Martigny, căruia-ĭ eram recomandat de marchisul de Châteaugiron, consulul de la Nizza.

Cu ajutorul şi razimul acestora, ministrul de Externe, Ruffo di Calabria, îmĭ dete un paşaport noŭ, care mă îndrepta tot la Bucureştĭ, pe calea cea maĭ scurtă, adecă prin Franţa, Elveţia, Germania şi Rusia.

La 17 Septembre, seara, ne îmbarcarăm pe piroscaful toscan «Leopold II», peste noapte venirăm la Civita-Vecchia, port papal, şi, rămînînd peste zi aicĭ, avuiŭ satisfacţia de a vedea, întăia dată, pe Sfinţia Sa Papa Grigorie al XVI-lea, care venise să-şĭ viziteze portul.

Era festivitate mare, popor mult, salve de tunurĭ, corăbiĭ decorate cu toate pavilioaneie din lume. Văzuiŭ pe vicariul luĭ Hristos de aproape, în gondola frumos ajustată cu baldachin de mătasă pe de-asupra. Papa, îmbrăcat în veşminte de tot albe, cu pălărie roşie în cap, şedea d'innapoĭ; şi doĭ cardinalĭ, în purpură, d'innainte. Gondola avea în proră bandiera Răstigniriĭ şi la pupă icoana Apostolilor Sf. Petru şi Pavel, unul cu cheile Raiuluĭ şi cellalt cu sabia în mînă. Trecînd aproape de noĭ, măcar că eram schismaticĭ, ne împărtăşirăm de binecuvîntarea apostolică. cu abundenţă împrăştiată în toate părţile.

A doua zi dimineaţă debarcarăm în Livorno, port etruric, şi, aicĭ, visitarăm sinagoga ebraică, cea maĭ

www.digibuc.ro

frumoasă din Europa. Rabinii livornesi nu se cunosc din preoții catolici după îmbrăcăminte. Se poate să aibă vre-un semn particular, eŭ însă n'am putut distinge.

La 20, dimineața, pe o furtună înfricoșată, iscată noaptea, ajunserăm în portul sard Genova, și, suferind foarte de răŭ de Mare, nu ni veni a cerceta curiosităților în acest oraș, ci ne odihnirăm toată ziua.

Spre seară purceserăm la Marsilia, însă vîntul și furtuna fură așa de împotrivă, încît, toată noaptea navigînd, spre ziuă, în vederea insulei Sfînta-Margareta, ni căută a ne întoarce în urmă, sfîrșind cărbunii. De cînd sînt, nu pătimiiŭ ca în acea noapte furtunoasă. Corabia suia neîncetat munții și scobora văi de valuri, luptînd în sărite peste dînsele; iar noi, după ce ni vărsaserăm mai și măruntaiele din noi, zăceam în paturi cu grilaj, ca să nu ne prăvălim pe parchetul năvii, pretutindeni inundată cu apă.

Numai la 22, dimineața, alinîndu-se furtuna, plecarăm din noŭ și, spre seară, debarcarăm în Marsilia francesă, unde fusesem încă în Iunie, venind de la Paris, după cum ți-am scris de la Nizza.

Aici șezurăm două zile, în «Otelul d'Orient», al căruĭ proprietar, monsieur Borelle, cu toată afabilitatea mă introduse în noua meserie de curier, ca să-mi pot împlini misiunea cu onoare.

Mai întăiŭ, îmi făcu un itinerariŭ exact pănă la Petersburg, îmi dete spre studiu și notițe un tabloŭ comparativ al tuturor sistemelor de monetă europeană și un conspect de reducere dintr'una în alta, îmi recomandâ otelurile de frunte, bine 'nțeles cu care domnia sa stă în relație colegială, apoi mă înzestră cu tarifuri poștale moderne pănă la Camciatca.

www.digibuc.ro

D. Borelle avea toate acestea în degetul cel mic, căcĭ singur fusese curier, şi avea experienţă.

Pe lîngă acestea, îmĭ dete directive bune, de care mă ţin, dar mă învăţă şi destule cainiĭ, de care Dumnezeŭ să mă ierte a face us. Această meserie încă o folosesc numaĭ ca expedient momentan: nu prea-mĭ e de gust s'o îmbrăţişez pentru totdeauna.

La 24 Septembre, dînd Doamne-ajută, purceserăm din Marsilia şi o luarăm spre Alpĭ, însă abia ieşirăm din oraş şi începu o ploaie, care, pănă la 29, cînd ajunserăm în oraşul Alobrogilor, Geneva, necontenit ne spălă. Supt aşa auspiciĭ, nu numaĭ călătorirăm cu greŭ, dar cîte frumuseţĭ naturale ni se făcură apă!

Drumul ni fu prin Gap, reşedinţa, destul de amărîtă, a Prefecturiĭ «Hautes Alpes», Grenoble, oraş frumos, oarecînd Capitala Delfinatuluĭ (Dauphiné), acum a departamentuluĭ Isaruluĭ, în Franţa. De aicĭ, ieşind din hotar, ajunserăm la Chambéry, cîndva reşedinţa ducilor de Savoia, aşezată între munţĭ, la loc plăcut; dar, cum zic, ploaia neîncetată ni stricâ tot curagiul şi amănunţit nimic nu puturăm visità. Poporaţia Savoiĭ e francesă şi Domnitorul eĭ e regele Sardinieĭ, care reşede în Turinul Piemonteluĭ.

Între Chambéry şi Geneva trecurăm un pod minunat, numit al luĭ «Carol-Albert», spînzurat pe funiĭ de tel (drot), acăţate de două stîncĭ asupra uneĭ prăpăstiĭ. Acest pod e cel maĭ lung şi maĭ frumos din cîte am văzut de acest fel, însă dimensiunile nu le-am însemnat şi nu voiŭ să-ţĭ scriŭ minciunĭ.

A încetat ploaia, e un timp plăcut; acum fac excursiĭ, pe care ţi le voiŭ descrie din Germania.

Fiĭ sănătos!

www.digibuc.ro

XXIX.

Frankfurt-pe-Main, Ianuar 1843.

«J'ai vu les champs de l'Helvétie et ses chalets et ses glaciers.
J'ai vu le ciel de l'Italie et Venise et ses gondoliers.»

Tocmaĭ serbăiŭ al optulea An Noŭ de cînd ne vedem numaĭ cu ochiĭ spiritualĭ. Anul Noŭ, după usanţele europene, e epoca în care omul face staţie în cursul vieţiĭ, spre a-şĭ da seamă de trecut şi a se orienta în privinţa viitoruluĭ. Făcuiŭ şi eŭ reflecţiĭ felurite, dar nu putuiŭ încă ajunge la resultate mulţămitoare şi mă văz constrîns a persista şi de aicĭ înnainte pe calea nesigură a întîmplăriĭ, pănă ce timpul va aduce cu sine eventualităţĭ maĭ decisive. Dar nu poate fi mirare cum eŭ, în consultare cu propriul mieŭ individ, nu putuiŭ izbuti a lua o direcţie decisivă, ci staŭ încă, întocmaĭ ca Hercul, între cărărĭ, avînd alt exemplu viŭ înnaintea ochilor. Serenisima Dietă federală germană, cvintesenţa celor patruzecĭ de regimurĭ ale poporuluĭ celuĭ maĭ filosof din lume, de mult consultă despre modul cum ar fi să se fericească viţa germană, şi izbuteşte întocmaĭ ca şi mine a deslega problema misiuniĭ sale.

Atît numaĭ,— pentru că, fiind în Frankfurt, nu putuiŭ să încunjur a-ţĭ menţiona de Dieta germană, care reside aicĭ şi e întăia curiositate a acestuĭ oraş liber. A doua curiositate locală e Jidanul Rothschild, — zì: Împăratul Europeĭ —, care, cu spiritul şi sufletul săŭ de metal galben (aurul), face legĭ şi prescrie regule de îndreptare tuturor potentaţilor creştinĭ aĭ acestuĭ continent.

www.digibuc.ro

Dar, după metoda veche, să ieaŭ ordinea cronologică a istorieĭ, şi, aşa, mă întorc la Geneva, în Elveţia, de unde ţi-am scris maĭ pe urmă.

Italia, cu frumuseţile sale, nu numaĭ clasice, ci şi naturale, după ce petrecĭ timp îndelungat într'însa, încă începe a-ţĭ cădea cu greŭ: anume cînd cunoştĭ şi alte locurĭ. Te saturĭ de vara perpetuă, verdeaţa, ceva cam pălită prin arşiţa soareluĭ, de la un timp nu te maĭ încîntă, florile cele multe şi poamele sudice de un caracter particular te fac a dori pajiştea vie, merele pătule şi perele împărăteştĭ, care în toată Italia nu-s aşa de delicate şi gustoase ca la noĭ. Monumentele de arhitectură greacă saŭ bizantină une orĭ ţi se par prea cochete şi poporul italian, în sfîrşit, ultra-sensual.

În clima temperată, unde natura prescrie vegetaţieĭ repaus, ea renaşte şi se păstrează cu atîta maĭ puternică şi maĭ graţioasă, ba chiar şi declinul vegetalelor are o poesie extraordinară.

Afară din Italia arhitectura are un caracter maĭ aspru, maĭ sever, cu atît maĭ impunător, şi oameniĭ sînt în genere mult maĭ sentimentalĭ şi maĭ solizĭ.

Iată diferenţa de la o ţară la alta, anume între Italia şi Elveţia.

La Geneva, ce e drept, rosmarinul, maghiranul şi levantul nu sînt buruiene, ca în Campania napoletană; mirţiĭ şi piniĭ pitoreştĭ aicĭ sînt înlocuiţĭ cu fagĭ şi stejarĭ, oleandriĭ şi laurĭ ceĭ mîndri cu prosaice tufe de arin, însă lina undă a Lemanuluĭ cu usură te îndemnisează de Marea Tireniană; Muntele Alb, gigantul Europeĭ, de patru orĭ maĭ înalt ca Vesuviul, încununat de ghiaţa cristalină veşnică, cu maĭ multă mărire impune, şi, cu toate că în sensul contrar, dar cu atîta maĭ mult înfioară şi ameninţă cu dis-

www.digibuc.ro

trugere pe muritorul care calcă asupra luĭ deşerturile pline de restrişte, tot aşa de lipsite de viaţă.

Departe sînt: Caprea, cu amintirea cruntuluĭ Tiberiu, Pausilipul cu mormîntul divinuluĭ Virgiliu, Baja cu mormîntul Agripineĭ, fiica, soţia, sora şi mama Domnitorilor Romeĭ, după cum zise poetul; dar aicĭ e Lemanul, cu amintirile sale mult însemnătoare.

Aicĭ a predicat Calvin Reforma care, prin consecinţele eĭ, tăcu din creştinismul rătăcit în labirintul curat dogmatic o adevărată religie umanitară, morală, divină; aicĭ se născu Jean-Jacques Rousseau, omul naturiĭ şi al adevăruluĭ. Voltaire, luceafărul timpurilor moderne; Gibbon, nemuritorul istoric al Romeĭ, şi Byron, neimitabilul poet al sentimentuluĭ, apoĭ cîte alte genii fruntaşe ale omeniriĭ ilustrează cu memoria reşedinţiĭ lor malurile acestuĭ lac eminamente poetic şi plin de inspiraţiĭ.

La Geneva şezurăm într'un otel din cele maĭ măreţe în Europa, numit «Otelul de Berg», din care vezĭ oraşul, lacul şi Alpiĭ, însă şederea ni fu scurtă în măsura însemnătăţilor din prejur.

La 2 Octombre a. t. plecarăm de-a lungul Lemanuluĭ, întins de şepte mile, printr'o pădure romantică în toată podoaba costumuluĭ tomnatec de frunză roşie şi galbenă, abătîndu-ne cîte puţin în oraşul Lausanne, frumos aşezat în coasta laculuĭ, la Friburg, unde visitarăm catedrala cea măreaţă şi gustarăm producţia musicală a organuluĭ celuĭ maĭ renumit din Europa, cu care se imita bubuitul tunetuluĭ şi vuietul uraganuluĭ, încît tresăriaŭ ferestrele. Poposirăm puţin în Berna, reşedinţa Consiliuluĭ suprem al Republiceĭ celor douăzecĭ şi două de cantoane elveţiene; apoĭ în Thun, oraş plăcut în Oberlandul bernes.

www.digibuc.ro

La 14 ajunserăm la Lucerna, unde văzurăm monumentul ridicat Elveţienilor căzuţĭ în apărarea Palatuluĭ Tuileriilor din Paris la anul 1792. E un leŭ colosal, tăiat în stînca vie, străpuns de săgeţĭ.

Acest monument, după cum sună inscripţia, e ridicat fidelităţiĭ elveţiene. Mi-ar fi făcut însă maĭ bună impresie cînd aceĭ puĭ de republicanĭ ar fi apărat causa libertăţiĭ, nu a despotismuluĭ, cu atîta fidelitate.

Regele Neapoleĭ, saŭ, cum se zice, al Ambelor Sicilii şi Sanctitatea Sa Papa şi acum îşĭ susţin autoritatea cu gardă pretoriană elveţiană, ca regiĭ Francieĭ de maĭ înnainte; şi republicanilor nu li e ruşine să vîndă sînge liber ca să servească de instrument spre a reţinea alte popoare în sclăvie. Pentru dreptul de recrutare cantoanele elveţiene capătă sume enorme de banĭ, însă acest tîrg e de cea maĭ mare imoralitate, şi nu se pot scusà făloşiĭ republicanĭ, zică orĭce în contra.

Omul liber poate să-şĭ aleagă orĭce meserie spre a-şĭ cîştiga pînea şi a-şĭ dobîndi independenţa personală, chiar şi serviciul militar, dacă are vocaţie spre aceasta; însă comerţul sistematic, vederat menit spre apăsarea altor popoare, cine-l va încuviinţa la un regim republican?

Dar aşa e lumea: unde domneşte maĭ mare libertate politică, acolo se arată şi egoismul cel maĭ cras, care cu atît maĭ mult te desgustă, cu cît aĭ aştepta ca aicĭ să vezĭ omenirea în toată demnitatea eĭ perfecţionată.

Trecurăm de aicĭ spre Zürich, la Schaffhausen, şi contemplarăm renumitul cataract al Rinuluĭ, unde apele acestuĭ rîŭ, destul de însemnat, scapătă vertical, din stîncĭ, de la o înnălţime de optzecĭ de urme, făcînd

www.digibuc.ro

un zgomot extraordinar şi spumegînd în chip grandios. E un spectacol natural din cele mai rare în Europa.

De aicĭ ieşirăm din Elveţia, prin «Pădurea Neagră», în Germania proprie, şi petrecurăm cîteva zile în oraşul apelor, Baden-Baden, acum binişor deşert de oaspeţĭ; apoĭ, o lună, în Stuttgart, şi, de acolo, venirăm aicĭ, unde petrecem foarte bine, căcĭ nicăirĭ în lume nu poate fi traiŭ mai bun ca în această parte a Germanieĭ, avută în viĭurĭ alese, vînat de tot felul, poame şi producte, apoĭ într'o societate orăşănească fără curte şi aristocratism şi în adevăr tolerantă în privinţa religieĭ.

Ţi-aş mai scrie despre Germania, că multe-mĭ plac ale acesteĭ ţerĭ; dar oamenĭĭ, cu cîte calităţĭ bune aŭ, se ştiŭ face şi de rîs şi de ură. Aşa, spre exemplu, «die deutsche Ehrlichkeit» (cinstea germană), pe care călăresc Nemţiĭ, nu e virtute de care m'aş fi putut convinge în viaţa practică, căcĭ în Germania, ca şi aiurea, toţĭ cu carĭ aĭ treabă se silesc a te beli cum pot mai bine, şĭ ospitalitatea, acasă la toate popoarele barbare, să nu o cauţĭ în această ţară. Dar, să vezĭ, aŭ o virtute politică Germaniĭ, care se exprimă prin «der ehrliche» şi mult mai des «der dumme deutsche Michel», care, în adevăr, nu li e spre onoare, fiindcă aŭ lăsat ca toată lumea să li îmbuce cîte un petec de ţară, jur împrejur, şi, cîţĭ aŭ rămas în centru, în loc de a se uni într'o căciulă, să facă o naţie tare, susţin patruzecĭ de Împăraţĭ şi patruzecĭ de Curţĭ, ca să li stoarcă toată sudoarea; apoĭ, cînd nu mai pot, îşĭ ieaŭ picioarele a umăr şi-şĭ caută patria în lumea largă, încît eĭ sînt ceĭ mai aprigĭ cosmopoliţĭ, ţinîndu-se de axioma: «Ubi bene, ibi patria».

www.digibuc.ro

Afară de acestea, Germanii sînt învăţaţi de speriat, — dar numaĭ, după ideia lor, infailibilĭ în ştiinţe. Dovadă-ţi voiŭ aduce un istoric german de frunte, care rasa umană recunoscută de toată Europa cultivată supt denumirea de «indo-europeană» o numeşte «indo-germană», ca să ridice lustrul naţieĭ sale. Cu atîta încă n'ar fi nimic, dar, apoĭ, poate-se ierta la un istoric mare ignoranţa cu care afirmă că toate naţiile europene sînt de viţă indo-germană, afară numaĭ de *Romînĭ*, Ungurĭ şi Arnăuţi ?! Aceasta ajunge spre a-mĭ preface credinţa în superstiţie şi a-mĭ formulà simbolul aşa : «Dacă Neamţul învăţat nu ştie de ce viţă e Romînul, vecin cu dînsul, în mijlocul Europeĭ, cred şi mărturisesc că cunoştinţele luĭ despre antipozĭ nu-ĭ pot fi maĭ exacte; rămînă în pace «ein ehrlicher deutscher Gelehrter». Pe noĭ nu ne foloseşte ştiinţa luĭ, dar să ne sîrguim a ni-o cîştiga înşine, — căcĭ ştiinţa şi cultura importată, fie şi din ţara clasică germană, nu foloseşte Romînuluĭ; ea trebuie să se desvolte la el acasă, şi numaĭ atuncĭ va avea roade şi urmărĭ bune pentru dînsul. Spre ruşinarea istoriculuĭ, recunosc a fi de o viţă cu Germanul, dar aşa cum e lupul cu cînele vor rămînea viţa latină cu cea germană».

XXX.

Petersburg, Prier 1843.

«Mundus vult decipi, ergo decipiatur.»

Cînd se zice la noĭ: «S'a dus la Oarda», înseamnă că cineva şi-a pierdut urma, şi, totuşĭ, Oarda abia e departe cale de treĭ zile. Cred însă că prin «Oarda»

www.digibuc.ro

se înţelege Odriiul (Adrianopolul), unde, în adevăr, cine se ducea, în timpurile vechĭ, avea, nu numaĭ cale destul de lungă, dar şi perspectiva de a se înturna Domn al ţerilĭ, apoĭ, în sfîrşit, probabilitatea de a se închina Sultanuluĭ cu cap cu tot.

Fie orĭcare originea acesteĭ expresiĭ, mie-mĭ lipsesc mijloacele de a o aprofunda ; însă ştiŭ că puţinĭ Ardelenĭ şi-aŭ rătăcit paşiĭ pănă la acest cap al lumiĭ, — şi de mine, cu tot dreptul, putîndu-se zice că m'am dus pănă la Oarda, pentru amintire îţĭ scriŭ şi de aicĭ o epistolă, din distanţă adecă de patru sute de mile, numărate după zborul drept al păsăriĭ.

Cît fu iarna în putere, tăcuiŭ, ca să nu fiŭ constrîns a mă văieta de gerul cel cumplit nordic, precum mă lamentăiŭ, în vara trecută, asupra căldurĭ tropicale napoletane. Iarna aicĭ şi acum îşĭ ţine energia, însă temperatura e cu mult maĭ creştină ca în lunile trecute, cînd, numaĭ ducînd epistola la poştă, riscam de a mă întoarce cu nasul şi urechile degerate, cum multor estimp li s'a întîmplat.

Fie-ţĭ aceste şire dovadă că n'am degerat şi iea-le ca înştiinţare că peste puţin mă voiŭ întoarce 'n lumea civilisată în noua calitate de secretariŭ al unuĭ boier rus de frunte, prinţul B...y.

Vezĭ, ca un adevărat Yankeŭ, multe condiţiunĭ am schimbat ; a cîtea e şi aceasta, maĭ numără şi tu !

Dar, voind a lua şirul de unde întrerupsesem, nu pot să nu reflectez la ţerile în care petrecuiŭ maĭ înnainte, căcĭ mi se reflectează în memorie.

Necontestat, cea maĭ înnaltă, prin urmare şi cea maĭ frumoasă ţară a Europeĭ, în felul eĭ, e Elveţia,

www.digibuc.ro

aĭ cărĭĭ munţĭ, pururea acoperiţĭ de ghiaţă, se ridică până la cinsprezece miĭ de urme peste nivelul Oceanuluĭ, formează nenumărate lacurĭ şi servesc de izvor al celor maĭ marĭ ape ale continentuluĭ nostru.

În proporţie, firește, maĭ mică, Transilvania samănă foarte cu Elveţia, căcĭ, de şi munţiĭ noştri abia ajung înnălţimea de opt miĭ de urme, totuşĭ şi aceştia sînt izvorul multor ape care se scurg în toate ţerile învecinate. Numaĭ lacurĭ ni lipsesc, apoĭ, în privinţa naturiĭ loculuĭ, uşor ne-am putea măsurà cu Elveţia.

Cu totul din potrivă pe aceste locurĭ. De la Frankfurt mergînd la Dresda cîteva zile, apoĭ trecurăm, tot pe şes, la Berlin. Munţĭ şi colnice încă din mijlocul Germanieĭ nu se maĭ văd, afară de cîteva undulaţiĭ de pămînt, şi acelea rare. De la Berlin spre Petersburg, în distanţă de două sute zece mile geografice, e numaĭ o cîmpie lucie şi un şes plan ca masa, atît de monoton, încît ţi se urăsc zilele călcîndu-l, maĭ ales unde lipseşte şi pădurea cu totul.

Cea maĭ mică moviliţă, ba chiar niscare muşuroaie, ar fi în stare să delecteze pe fiul munţilor, dar — durere! — pare că nicĭ sobolĭ nu produce Rusia, ca să-ĭ răscolească în cîtva suprafaţa plană şi turtită. Mult maĭ răŭ: după ce nu vezĭ nicĭo cocoaşă, cît de mică, pămîntul rusesc spun că e pretutindenĭ curmat de rovine întinse, de lacurĭ nenumărate în floarea ţermurilor, şi e afînat ca un burete, ceia ce, acum, firește, nu puturăm vedea de neaua şi de ghiaţa ce-l acoperiaŭ.

Prevăzuţĭ cu cîte treĭ cojoace, cu cizme blănite şi sacĭ de picioare, asemenea căptuşiţĭ cu piele 'nlînată, apoĭ cu sticle de rum şi vin de Madera, plecarăm, la 6 Faur, din Berlin, cu poşta regală, şi, pe drum excelent, în treĭ zile ajunserăm în oraşul Königsberg,

www.digibuc.ro

care e, în aceste părți, cel mai însemnat, nu departe de Marea Baltică. Tot prin localități de puțină însemnătate, trecurăm apele Oder, Weser și Vistula (Weichsel).

Afară de proviantul propriu, furăm tratați mai ales cu țiparĭ și cu supă de bere, apoĭ cu pîne de secară, în toate ospătăriile, și, așa, țara nu mi se păru de laudă în această privință.

Las' că iarna în deșert s'ar căuta frumusețe naturale, dar cred că oricînd natura, maștera acestor latitudinĭ, nu e în stare a li da ceva grație. Prusia, din altele, e fertilă în cereale ordinare și bine cultivată, după cum mi se spuse, dar e una din țerile fără niciun buric, — și nu-mĭ plăcu.

La Taurogen, stație de mică însemnătate, călcarăm pe pămîntul rusesc, țara uniformității și a liniilor drepte, «kat' exochin»; ni făcurăm socoteala cu vama muscălească, care, în adevăr, e una dintre cele mai de omenie în toată Europa, pănă chiar și în privința cărților.

Cărțile netipărite în Rusia nu ni se confiscară, ci, sigilate, în pachet, pe cuvînt de onoare, ni se înmînară, spre a le supune censurĭ în Petersburg, care, apoĭ, într'un minut, le declară libere.

Strada imperială rusească, pe o distanță de șepte sute optzecĭ de verste (cîte șepte o milă geografică), e trasă în stil adevărat rusesc, dreaptă ca lumina, fără niciо privire la sate și orașe, e foarte bine macadamisată și materialele de reservă sînt așezate afară de lumina drumuluĭ. Toate podurile de lemn și stîlpiĭ de verstă, ridicați de partea stîngă venind din Prusia, din cincĭ sute în cincĭ sute de stînjenĭ, sînt colorați

www.digibuc.ro

în liniĭ spirale cu colorile Imperiuluĭ: negru şi argintiŭ.

Aceştĭ stîlpĭ de verstă, înnalţĭ de cîte şepte urme, staŭ cu canta către călător şi-ĭ presintă, de la o staţie la alta, numărul lor curgător, în sens progresiv şi invers, aşa ca, la fiecare, să se vadă cîte verste sînt înnainte şi cîte înnapoĭ; iar versta staţionară maĭ înnaltă arată, în jurul capătuluĭ, distanţa cîtorva oraşe principale ale Imperiuluĭ, din împrejurimĭ.

Din şepte în şepte verste e cîte o casă, clădită după un sistem uniform, în care se află îngrijitoriĭ drumuluĭ şi servitoriĭ telegrafuluĭ, la mijlocul căreia se ridică un turn alb, cu acoperiş roşu. De ambele părţĭ, adecă spre metropole şi spre frontieră, sînt adaptate pe păreţiĭ albĭ cîte două scîndurèle lungĭ, colorate negru, cu care se fac semne telegrafice. Acestea sînt: linia verticală, orizontală, inclinată spre dreapta şi spre stînga, apoĭ crucea dreaptă şi crucea Sfîntuluĭ Andreĭ. Noaptea aceste semne se fac cu lumină prin felinare atîrnate în capul laţilor telegraficĭ.

Tot aşa uniform după şablon sînt construite şi casele poştale, din optsprezece până la douăzecĭ şi cincĭ de verste una, în care străinul capătă adăpost gratuit, destul de comod, mobilate fiind de Stat cu cele maĭ necesare, încă foarte elegant.

Linia dreaptă într'atîta domneşte în Rusia, încît, afară de provincia polonesă Litvania, doară nicĭ zece localităţĭ nu aflarăm în drum, ba chiar oraşul Plescov, reşedinţă gubernială, cu zece miĭ de locuitorĭ, încă se lasă cam două verste de laturea drumuluĭ,— o batjocură într'o ţară unde natura, altminterĭ, pune aşa de puţine piedecĭ inginerilor la confecţionarea străzilor, în cît de spre terasă. În Rusia maĭ ieften se că-

www.digibuc.ro

lătorește cu poșta, și de asta ne servirăm, luînd la frontieră «podorojna» (pașaport de poștă).

Poșta rusească zboară ca vîntul și poștalionii se așează pe capră; înhamă patru cai la roată și-i mînă cu multă grație, ca cursorii antici din quadrigă. Aceasta e obișnuit în toată Rusia, căci drumurile sînt largi și spațiul îngăduie a te lăți după plac.

Caii împărătești la poștă sînt mijlocii, dar, afară de aceștia, am văzut numai vituțe cu totul mărunte și degenerate, în climatele nordice.

Sănii ușurele, cu patru căluși ca umbrele, hamuri de ață, proprietarul cu barbă lungă, cu cojoc lung și uns, apoi cu opinci împletite din mîzgă de teiu, zboară peste scoarța zăpezii, fără a se cufunda, încît crezi că e nălucire aeriană produsă de fata morgana.

Pe un ger nici cînd mai jos de douăzeci de grade, curînd curmarăm fabuloasa distanță, și, la 15/3 Faur, pe o moină necuprinsă, o ploaie caldă și un noroiu ca la Sf. Dumitru în regiunile noastre, întrarăm în cetatea lui Sf. Petru, reședința puternicilor Țari ai tuturor Rusiilor.

Această Capitală e una din cele mai nouă, dar și cea mai strălucită, în toată Europa, căci, pe lîngă gustul cel iscusit european, are luxul asiatic de tovarăș, ca nicîuna din cîte am văzut pănă aici.

Petersburgul se fundă de Petru-cel-Mare numai la 16 Maiu 1703, zace la margenea Ingrieĭ, aproape de Golful de Finlanda, pe mocirloasele maluri ale Nevei, și, peste douăsprezece insule, cuprinde o suprafață de două mile patrate. N'are porți, bariere, nici altă închizătură oarecare.

Ploaia fu numai momentană și, în noaptea urmă-

www.digibuc.ro

toare, atmosfera se asprì de ajuns, zăpada acoperi tina amorţită de treĭ palme, iar Neva şi toate canalurile de maĭ înnainte eraŭ înghețate ca tunul. Numaĭ împrejurul Petersburguluĭ e asemenea anomalie în temperatură.

Petersburgul, cu nenumăratele sale proporţiĭ pe basă lată, caracterisează Rusia în miniatură: are pieţĭ monstruoase, străzĭ lungĭ şi drepte, multe largĭ de o sută cinzecĭ, şi niciuna maĭ strîmtă de şeĭzecĭ de urme. De şi la întăia vedere acest oraş se pare cam desfrămat, face un efect extraordinar prin arhitectura cea aleasă, prin regularitatea construcţiilor şi grandiositatea monumentelor, apoĭ, maĭ vîrtos, prin canalurile sale, de ambele părţĭ, în toată lungimea, încadrate cu granit cioplit în patru unghiurĭ din temelie şi împodobite cu parapete până la brîŭ, fie de granit, ca dedesupt, fie de fier topit, formînd leĭ, grifonĭ şi acvile imperiale bicefale, bronzate.

Nu e naţie în lume maĭ iubitoare de pompă ca Muscalul, dar nicăirĭ nu se vede maĭ mare profusiune spre a-şĭ mulţămi această pasiune; de unde urmează că aicĭ case, bisericĭ, dar maĭ ales turnurile, sînt maĭ toate cu coperişurĭ aurite. Tot negustorul, până şi cel maĭ nevoiaş sfîrnar, are de-asupra uşiĭ magazinuluĭ o tablă cu litere de aur monstruoase, care fac să strălucească toată strada, de oare ce buchile ruseştĭ, după forma lor, cuprind un spaţiu foarte lat.

Ca toată Rusía, maĭ ales Petersburgul e un fel de castre militare, şi, cum am zis de Roma că din publicul străzilor nouăzecĭ şi cincĭ la sută sînt popĭ, aşa se poate zice în Petersburg că-s nouăzecĭ şi cincĭ la sută soldaţĭ; căcĭ în Rusia dregătoriĭ publicĭ şi

www.digibuc.ro

slujbaşiĭ instituţiilor sînt popĭ şi uniformaţĭ popeşte, pe cînd aicĭ soldaţĭ saŭ uniformaţĭ milităreşte, pănă chiar şi păzitoriĭ de noapte.

Venirea noastră într'atîta e epocală, că sosirăm în Petersburg odată cu cel maĭ renumit cîntăreţ al timpuluĭ, faimosul tenor Rubini, care, după ce a seceraţ laurĭ pretutindenĭ în Europa, vine, deşi în declinul vociĭ sale, să culeagă triumfurĭ şi în Rusia, unde lumea, de neyoie, se mulţămeşte şi cu talente în declin, căcĭ în floarea lor nimenĭ nu riscă a le sacrifica climeĭ periculoase de aicĭ.

Se zice că Rubini e în declin, însă l-am auzit, la Berlin, în «Puritani», «Pirata» şi în «Otello», unde, cu voacea sa ca şi supranaturală, puse lumea în extas. Se vede că vrîsta face a se presimţi declinul.

Mi se spune că în toată seara i s'aŭ plătit opt sute de talerĭ din Casa comunală şi două sute de la Regele, de cîte orĭ a cîntat în Berlin.

Aicĭ, îndată după sosire, dete Rubini treĭ concerte, în sala cea strălucită a Reuniuniĭ Boiereştĭ («Dvorianschia Sobrania»). Fiindcă venisem împreună pe drum şi, în calitate de curier, îĭ făcusem oarecare servicĭĭ, mă distinse d. Rubini cu oferta maĭ multor bilete gratuite pentru concertele sale, din care opriiŭ numaĭ treĭ şi-mĭ făcuiŭ cu restul mînă-bună la cunoscuţĭ. La Casă se daŭ asemenea bilete cu cîte cincĭ ruble de argint unul.

Sala nobililor e pompoasă şi fu iluminată ca ziua; apoĭ să fi văzut reflectul magic al uniformelor şi al ordinelor la cavalerĭ, apoĭ al briliantelor la dame, te-aĭ fi speriat de atîta avuţie şi strălucire. Elita aris-

www.digibuc.ro

tocraţieĭ ruseştĭ, ca şi poporul, iubeşte lustrul din afară peste măsură.

La toate concertele luĭ Rubini luă parte şi Maiestatea Sa Ţarul, cu toată Curtea, într'o lojă cu totul deschisă. Mă apropieiŭ de înfricoşatul autocrat, încît numaĭ stîlpul pe care sta răzimat mă despărţia de dînsul, şi n'am admirat pompa feerică şi gala, nicĭ cîntecul divin al artistuluĭ, cît simplicitatea Ţaruluĭ Nicolae Pavlovicĭ, care, transportat de sublimitatea cînteculuĭ, singur striga «bravo!» şi bătea din răsputerĭ cu prea-înnaltele palme.

Fără niciun temeiŭ toată Europa apuseană crede că Împăratul Rusieĭ e capul, va să zică Papa, în Biserica ortodoxă. Aceasta vine de acolo că acest puternic şi-a întins dreptul ce-ĭ revine «circa sacra», măcar că nu tocmaĭ aşa ca Regele nostru în privinţa oarecăror confesiunĭ. În Rusia e maĭ multă toleranţă religioasă ca în toată Europa cealaltă, şi acesta e meritul Ţarilor.

În adevăr, poporul rusesc nu de frică, ci din convingere venerează pe Ţarul săŭ ca pe un zeŭ visibil, dar nu în privinţa religioasă, ci ca pe acela de la care singur purcede tot binele şi toată fericirea temporară; căcĭ acest biet popor e tare apăsat de miĭ de tiranĭ, carĭ tremură numaĭ de frica acestuĭ puternic, care li insuflă cuvenitul respect; altminterĭ ar fi maĭ răĭ de cumu-s.

Ţarul e cel maĭ absolut Domnitor european, şi o lume tremură înnaintea luĭ, dar evident se arată că puterea autocratică-ĭ e basată maĭ mult pe iubirea supuşilor ca a regeluĭ Ludovic-Filip, fiindcă, departe de a se ascunde saŭ a se teme de asasinĭ, din contra

www.digibuc.ro

e pururea între popor şi în toate zilele se primblă pe străzĭ într'o sănioară, ca un simplu locuitor. O căciulă militară roşie distinge pe Împăratul de alţĭ ofiţerĭ militarĭ şi face pe popor a-l saluta. Prinţul de coroană, numit «ţareviciŭ», are maĭ tot atîta vază ca însuşĭ Împăratul.

În Săptămîna Albă (Masleniţa) se făcură, ca în toţĭ anĭĭ, jocurĭ populare în piaţa cea mare Sf. Isaac, maĭ ales aşa-numiţiĭ «munţĭ ruseştĭ» şi alte paiaţărĭĭ şi arlechinade după gustul local.

Las altele şi-ţĭ descriŭ numaĭ «munţiĭ ruseştĭ».

Ştiĭ că în această ţară maĭ nicĭ muşuroaie nu sînt, cu atît maĭ puţin dealurĭ; dar poporul, voind a se sănià, face munţĭ artificialĭ, adecă, pe ţăruşĭ (alaşe) treptaţĭ în pantă lină, potriveşte un scoc de şcîndurĭ, varsă pe dînsul apă din vîrf, şi aceasta, îndată înghe-ţînd, devine ca o coastă de deal lucie de ghiaţă, bună de săniat. Pe asemenea munţĭ miĭ de inşĭ se suie, pe trepte, cu săniuţa subţioară, şi, din înnălţime, se lasă pe scocul cel larg în jos, cu răpegiune mare, încît încă vre-o cîteva sute de paşĭ se imprimă săniuţeĭ un curs precipitat.

Piaţa Sf. Isaac e monstruoasă, căcĭ are o mie cincĭ sute de paşĭ în lungime şi peste o mie în lăţime; e însă şi una din cele maĭ strălucite în Europa. De o parte é superba biserică a Sf. Isaac, construită cu patru frontoane greceştĭ, aşezate pe cîte doĭsprezece stîlpĭ fiecare, aşa dar patruzecĭ şi opt. Aceştĭ stîlpĭ sînt de granit fenician roşu, înnalţĭ de cîte cinzecĭ şi şese şi în diametru de cîte şepte urme, tot dintr'un singur trunchiŭ; asupră-li se ridică o cupolă măreaţă şi patru turnuleţe, ale căror coperişurĭ rotunde şi crucĭ gigantice, susţinute cu lanţurĭ, sînt

www.digibuc.ro

cu totul aurite, precum şi capitelurile de bronz ale stîlpilor. Împrejurul cupoleĭ, supt streşina acoperişuluĭ, încă se află o colonadă de fier topit, cu capiteluri şi canèle aurite, apoĭ toată biserica e îmbrăcată cu marmură vînătă, şi pe frontonul de la Răsărit stă versul din psalm: «Doamne, întru puterea Ta se va veseli Împăratul», fireşte în limba antică slavonă. De altă parte a pieţiĭ e imposantul Palat de iarnă al Ţarilor, apoĭ Amiralitatea, cu o ţepuşă de turn aurită care despică nouriĭ, în sfîrşit rotunda piaţă, Palatul Senatuluĭ şi al Sf. Sinod dirigent, cu colonade foarte graţioase. La Răsărit, Neva, largă de o verstă, şi insula Sf. Vasile presintă modernul templu al luĭ Mercur, adecă Bursa, alt monument remarcabil.

În mijlocul pieţiĭ e monumentul luĭ Petru-cel-Mare: acest eroŭ e călare pe un cal ridicîndu-se în două picioare, turnat din bronz, în greutate de cinzecĭ şi patru de miĭ de funţĭ, şi aşezat pe un trunchiŭ de granit întreg, de treĭ milioane de funţĭ, ajustat pe piedestal, cu inscripţia: «Petro I-mo, Catharina II-a».

Cu ocasia petrecerilor carnavaluluĭ popular, care samănă întru cîtva cu carnavalul din Roma, numaĭ de altă fire locală şi climatică, văzuiŭ toată lumea Petersburguluĭ în primblare şi desfătare; apoĭ, în Joia Albă, cea din urmă zi a cursuluĭ, se arătară maĭ întăiŭ o sumă de trăsurĭ imperiale, cu dame şi domnişoare nobile din institute, apoĭ toţĭ ceĭ marĭ aĭ Imperiuluĭ, în carete cu cîte patru caĭ, ca să vadă petrecerile poporuluĭ pe strada cea mare («Nevschi Prospect») şi în piaţa Sf. Isaac. Tocmaĭ acum recunoscuiŭ oportunitatea străzilor largĭ şi pieţelor întinse în Petersburg, unde, ca la Bucureştĭ, e con-

www.digibuc.ro

centrată toată aristocraţia Imperiului, altminteri n'ar corespunde obişnuinţelor ruseşti nici pe departe.

Aristocraţii ruşi din cinurile de frunte civile şi militare, până la colonel inclusiv, aŭ drept să umble în oraş cu patru caĭ — şi ferească Dumnezeŭ să-şi neglijeze cineva dreptul! Muscalii nu înhamă caiĭ d'innainte, ca alţi Europenĭ, imediat lîngă capul rudeĭ, ci între caiĭ de la roată şi ceĭ d'innainte un spaţiu de alţi patru caĭ rămîne deşert şi cuprins de curèle lungĭ încrucişate. Cucerul de pe capră mînă doĭ caĭ, şi ceĭ d'innainte se conduc de falaitär (Vorreiter), după moda rusească încălecat pe calul din dreapta.

În zile solemne, la visite şi la primblare, asemenea trăsurĭ se mişcă până la două miĭ în oraş, cărora, firește, li trebnie spaţiu cuviincios, căcĭ multele miĭ de alte trăsurĭ şi birjile publice cu un cal şi doĭ încă trebuie să se încrucişeze în toate direcţiile în această Capitală întinsă.

«Birjă» se chiamă o trăsură publică, cu care te serveştĭ după curs saŭ pe oară, cu taxă determinată. Aiurea asemenea trăsurĭ se zic «fiacre». Denumirea de «birjă» se trage din Petersburg, unde trăsurĭ de acest fel maĭ întăiŭ s'aŭ aşezat în Piaţa Burseĭ (ruseşte: «birja»), iară denumirea «fiacre» din Paris, unde se aşezaseră lîngă biserica Saint-Fiacre. Această din urmă numire fu imitată de întreaga Europă, numaĭ Muscaliĭ altminteri imitatoriĭ tuturora, se abătură şi formară o numire originală, pe care apoĭ o transportară Romînilor prin cuceriĭ lipovenĭ, cu cari tot odată înzestrară Iaşiĭ şi Bucureştiĭ. Cu birja se servesc oameniĭ, în genere, după curs, şi la orĭce distanţă în oraş costă numaĭ douăzecĭ şi cincĭ de copeicĭ (o sută, rubla).

Lărgimea străzilor în localităţile ruseştĭ e de im-

www.digibuc.ro

perioasă necesitate şi din alte motive, precum: întăiŭ, Muscaliĭ, tare religioşĭ şi bigoţĭ, aŭ multe biserici, apoĭ şi maĭ multe crucĭ şi icoane expuse în public veneraţieĭ; poporul de rînd, trecînd pe lîngă fiecare, face front şi se închină de douăsprezece orĭ, cu metăniĭ. Acum poţĭ să-ţĭ închipuieştĭ cît spaţiu de devoţiune se cere la o poporaţie de cincĭ, şese sute de miĭ în Petersburg. Al doilea: iarna aicĭ ţine şepte saŭ opt lunĭ de zile, în care timp fiecine are asuprăşĭ două, treĭ cojoace; pe străzile cele strîmte ale Vieneĭ comunicaţia supt asemenea auspiciĭ. neapărat ar fi imposibilă. Al treilea: deşi rachiţa (diminutiv de la: rachiŭ) în Imperiul rusesc e monopol al Statuluĭ şi destul de scumpă Muscaliĭ aŭ o singulară aplecare spre spirtoase, se chefuiesc foarte des, şi atuncĭ, întorcîndu-se de la crîşmă acasă, cum cîntă Neamţul. imputînd luniĭ că e beată, nu li ajunge strada, măcar că e tabulos de largă. Ar maĭ fi şi altele multe, dar cine să observe tot în două lunĭ de zile; apoĭ indigeniĭ nu-s în stare a te lumina, numaĭ străinul face observaţiĭ fine.

Mi-aduc aminte, în privinţa observaţiilor, că, odată mergînd la biserica grecească din Neapole. luăiŭ cu mine cîţiva cunoscuţĭ, străiniĭ rituluĭ nostru, ca să-l cunoască. Unul, maĭ întăiŭ, se mirâ că credincioşiĭ noştri nu şed, ci staŭ în biserică; altul, că cîntecul grecesc în biserică te adoarme, în toată puterea vorbeĭ; al treilea, că [la noĭ] cădelniţa are zurgălăĭ şi clopoţeĭ şi că, după ritul nostru, peste măsură de mult şi des se cădeşte la Liturghie. Un al patrulea află toate acestea relativ în cea maĭ naturală legătură una cu alta, şi explică lucrul aşa: «Oameniĭ în biserică staŭ, cîntecul e acomodat să-ĭ adoarmă; ca să nu cadă din picioare şi să se pericliteze, popa des are grijă

www.digibuc.ro

a-ĭ deştepta, cădind cu cădelniţa împodobită cu zorzoanele corespunzătoare scopuluĭ».

Dar, fiindcă sîntem la Biserică, e momentul să-ţĭ spun că cultul nostru ortodox, cel puţin în Rusia, e nu numaĭ maĭ pompos ca în Roma chiar, dar şi plăcut prin musica vocală superb cultivată şi prin demnitatea cea rară cu care se execută ceremoniile sfinte, încît pe orĭcare străin îl împacă cu Biserica noastră, ba-ĭ insuflă şi respect. Greciĭ, cu proastele lor datinĭ şi psaltichia nasală, nicĭ cînd nu vor putea ajunge acolo, şi ni făcură Biserica maĭ ridiculă cu introducerea manelelor musulmane într'însa, apoĭ chiar şi cu sus-pomenitele zarzanale, pe care nu le aŭ Muscaliĭ

Catedrala Sf. Isaac încă nu e gata înnăuntru, dar am cercetat multe alte bisericĭ, cum e Mitropolia Alexandru Nevschi şi Sf. Maria de Cazan, două temple grandioase şi încărcate de aur, argint şi pietre nestemate. Anume, e demnă de văzut preţioasa lavră a Sfîntuluĭ Alexandru, cu baldachinul şi policandrele în cea d'întăiŭ, apoĭ iconostasul întreg şi maĭ ales icoana Precisteĭ, reputată ca făcătoare de minunĭ, în a doua, toate de argint masiv, decorate cu pietre şi mărgele, în preţ fabulos de mare.

În aceste bisericĭ şi în multe altele corul cînfăreţilor constă din douăzecĭ şi cincĭ de indivizĭ, aşezaţĭ într'un pavilion, cu stachete aurite, în mijlocul bisericiĭ, cari cîntă, în quartet, un coral îngeresc la Sf. Liturghie. M'a încîntat cetirea, saŭ, maĭ bine, cîntarea Apostoluluĭ, adevărat artistică, care suie, de la o notă inferioară, prin treĭ octave, şi până în capăt, pe nesimţite, scoboară la aceiaşĭ. Diaconul în genere e tenor şi preotul un basist consumat în artă.

N'am fost aşa de fericit să pot asculta oficiul divin

www.digibuc.ro

în capela imperială a Palatuluĭ de iarnă, însă o cercetăiŭ, fiind pururea deschisă doritorilor de a o vedea. E, în toată privinţa, demnă de un monarh atît de puternic. Am să-ţĭ amintesc şi din aceasta numaĭ o curiositate, care mă surprinse ca şi portretul luĭ Ludovic al XIV-lea între îngerĭ la Versailles. Aicĭ icoana luĭ Hristos înnaintea altaruluĭ e înfăţişată în ornaţ liturgic papal şi are triregnul (coroana papală) în cap, spre semn că nu Ţarul e Papă în Biserica ortodoxă, cum în deşert cred Apusenĭĭ, ci însuşĭ Hristos e capul dogmatic invisibil al Bisericiĭ ortodoxe ecumenice.

Cu toate m'aş împăca, însă mă mir cum în Petersburg, chiar ca şi la noĭ prin sate, se salută lumea cu «Hristos a înviat!» pe străzĭ. În timpul de azĭ aceasta ar ajunge să se mărgenească în biserică.

Paştile, în adevăr, sînt serbătoare de mare bucurie în toate ţerile creştine, cu cît dar maĭ mult în Rusia, unde poporul în mare parte e sclav, căcĭ la Paştĭ sclavilor chiar li e iertat a îmbrăţişa frăţeşte şi pe Domniĭ săĭ, cărora alte orĭ li fac metaniĭ ca unor zeĭ.

Acum vin iar la relaţiile personale

În săptămîna d'întăiŭ a postuluĭ, d. K., cu care veniiŭ aicĭ, plecă la bunurile sale, în fundul Rusieĭ, după ce, cu condiţiĭ destul de favorabile, nu mă putu îndupleca a merge cu dînsul la Penza. Cu generositatea proverbială a Ruşilor cătră străinĭ, încă o sută de ruble-mĭ numărâ peste tocmeală şi, printr'un atestat strălucit, mă recomandâ în toată privinţa compatrioţilor săĭ.

Adunasem iară binişor la banĭ, însă, fiind dedat cu

www.digibuc.ro

un traiŭ cam luxos, care aicĭ costă maĭ mult ca în Paris şi Londra, curînd mă apropieiŭ de fundul pungiĭ.

După o bucată de timp, aducîndu-mĭ aminte că sîntem în păresimĭ şi că eŭ, ortodox în ţară ortodoxă, ar trebui să cuget şi la cele sufleteştĭ, mă aplecăiŭ la un cost adevărat rusesc al sărăcimiĭ, spre a cruţa cîteva copeicĭ. Costul rusesc constă, într'o zi ca în alta, din supă cu varză acră, numită ruseşte: «sci» (uzu), pîne neagră, cum zice Neamţul: «Pumpernickel», iar băutura: «cvas» şi «mied», cea d'intăiŭ un fel de bere de aluat de secară, a doua, mursă de miere trecută în fermentaţie vinoasă. Fireşte că cu asemenea nutreţ şi eŭ aşteptăiŭ Sf. Paştĭ cu dor copilăresc. Dar, fie pentru acest ajun, reputat de mare merit în Biserica noastră, care nu se razimă, ca protestantismul, numaĭ pe graţia divină, fie după nesfîrşita graţie saŭ şi după naturalul curs al lucrurilor, tocmaĭ în Joia Mare, cînd mă întorceam de la sfînta împărtăşire, fuiŭ chemat de prinţul B., în urma unuĭ anunţ înserat de mine în toate ziarele din Petersburg prin care, în mod pretenţios, cu singulară ostentaţie, îmĭ ridicasem calităţile în gradul superlativ.

Prinţul, ceva maĭ tînăr ca mine, îmĭ plăcu, şi eŭ îĭ conveniiŭ asemenea; decĭ curînd şi încheiarăm contract spre a-l însoţi, ca secretar, treĭ anĭ, în călătorie prin Europa.

Iată cum suna anunţul mieŭ iperbolic:

«Un june literat *ungur*, cunoscînd în perfecţie limbile: germană, franceză, italiană, apoĭ binişor englesa, neogreaca şi ruseasca, din altele expert, etc., caută post de secretar privat, maestru de limbĭ, etc.

«Otelul Coulomb, Mihailovscaia.»

www.digibuc.ro

«Mundus vult decipi, ergo decipiatur».

O maximă, deşi nu prea morală, dar aicĭ, ca în multe alte împrejurărĭ, sigur că era de rigoare. Dacă rătăciam a mărturisi că sînt Romîn, fiindcă Muscaliĭ cunosc bine o parte din Romînĭ, toată lumea ar fi zis: «Din Nazaret poate fi ceva bine?»— şi rămîneam pe lîngă varza acră şi «cvas», pănă ce, cu timpul, poate umpleam canalul Moica, în desperare.

Prinse binişor minciuna inocentă, dar curînd fuiŭ redus a-mĭ expia păcatul, căcĭ presintîndu-mă la prinţul B. cu o mustăcioară destul de respectabilă, chiar pentru un Maghiar genuin, acela nu suferi să o port, ca să nu-ĭ fac concurenţă şi, maĭ ales, să se cunoască, după mustaţă, cine e prinţ şi cine secretar. Făcuiŭ mina de a mă opune acesteĭ mutilaţiĭ personale, raportîndu-mă la moşiĭ şi strămoşiĭ mieĭ nobilĭ unguriĭ (!), cari nicĭ cînd n'aŭ suferit briciŭ pe supt nas,—dar în deşert.

Îmĭ căutăiŭ dar a mă despărţi de musteaţă şi mă mîngîieiŭ cu o mie opt sute de ruble pe an, apoĭ cu împrejurarea de a mă primbla cu un prinţ de viţă strălucită treĭ anĭ într'o caretă. Cred că e destulă mîngîiere pentru un Maghiar fals; însă am şi altă satisfacţie: că în Rusia nicĭun civil, pănă şi ceĭ maĭ de frunte boieriĭ cari n'aŭ rang militar, n'aŭ drept a purta mustaţă; dar ceĭ ce poartă caftan naţional rusesc, şi mujiciĭ (săteniĭ) în genere, poartă apoĭ chiar şi barba întreagă.

Pentru succesul ce-mĭ procurâ naţionalitatea împrumutată, te salut odată ungureşte:

«Isten áldjon meg!»

www.digibuc.ro

XXXI.

Paris, Iunie 1843.

Lu ed er len ch ann einem engen
k eise icht seine B'ldung danken.
F'e ' id Vat rland muss auf ihn
wi k n.

Goethe.)

După unsprezece luni de absență, iată-mă, amice, iar în Paris, unde acum sînt ca acasă și am satisfacția de a juca rolul de Mentor pe lîngă Telemahul mieŭ de Sciția, căci, după ce am fost petrecut doi ani aici, nu numai însemnătățile principale parisiene, dar și datinile și apucăturile locuitorilor mi-s cunoscute și i le împărtășesc la toată ocasia.

Ca să nu dea dare pentru rang, propuseiŭ tînărului prinț, între altele, să nu facă cas de titulatură, ci să se lese în public a-i putea adresà cuvîntul simplu de «monsieur»,—și m'a ascultat.

Francesii, deși trecură peste cîteva revoluții și ajunseseră a aboli toate titulaturile și rangurile, ba chiar a degrada și Sfinții și însuși pe Dumnezeŭ, totuși sînt oamenii cei mai aristocratici din lume. După ce aŭ trecut undele cele tulburi peste dînșii, s'aŭ întors la firea lor de mult îndatinată și iarăși le introduseră, cu usură. În Europa, după cum a zis un istoric, aristocrația există odată în firea oamenilor și e indistructibilă, căci educația, limba și toate monumentele ni-o țin vie înnaintea ochilor. Ca să schimbăm lumea, ar trebui să începem de la republica lui Platon, tăind firul trecutului cu totul.

Rangul de prinț impune, pentru că în Franța e foarte rar si se reduce mai ales la membrii diver-

www.digibuc.ro

selor dinastiĭ, pe cînd între aristocraţiĭ ceĭ vechĭ se află numaĭ titlul de «Duce». În Rusia, din contra, sînt atîţia prinţĭ, încît vulgul zice că aĭ putea îngrăşa rîmătoriĭ numaĭ cu prinţĭ. căcĭ sînt maĭ mulţĭ ca baroniĭ în Austria.

Dar, pănă nu întru afund în această materie, să mă întorc la Petersburg şi să-ţĭ înşir în ordine experienţele şi itinerariul cel lung, deşi nu atîta de interesant, fiindcă în parte ţi l-am împărtăşit prin scrisorile precedente.

Că Rusia e de treĭ orĭ maĭ întinsă ca restul Europeĭ ştiĭ, dar, în proporţie, e şi săracă de toate, maĭ mult însă de poporaţie, şi, aşa, regimul rusesc, supt asemenea auspiciĭ, ca oarecari regĭ africanĭ, iea măsurile cuvenite spre a trage foloasele cu putinţă de la toţĭ străiniĭ ce cercetează ţara şi li pune piedecĭ cînd fac mina de a-şĭ scutura pulberea încălţămintiĭ.

După ce, astă iarnă, ajunseiŭ la Petersburg, a doua zi căutăiŭ a mă presinta la Poliţie, în biuroul străinilor, unde depuseiŭ paşaportul ce-l aveam de la Rufo di Calabria, şi în schimb căpătăiŭ, spre a putea petrece în Rusia, paşaport muscălesc, pe treĭ lunĭ, pentru care plătiiŭ cincĭ ruble de argint. Acesta e censul străinilor de calitate, în ordinul cărora, ca literat, cu generositate rusească, fără contrazicere, mă enumerară.

După aceasta nimenĭ nu se maĭ interesă de mine, ci mă lăsară a-mĭ consuma rublele cîştigate într'o jumătate de an, ceia ce se şi întîmplă curînd, căcĭ cercetam o ospătărie nobilă italiană, frecventată de tinerĭ de familiĭ bune, apoĭ de străinĭ mulţĭ şi, în particular, de niscarĭ oamenĭ aĭ poliţieĭ, cu maniere de tot urbane, cum se zice la Bucureştĭ: «politicoşĭ»,

www.digibuc.ro

şi cheltuiam cîte patru, cinci ruble pe zi, ca şi cum nu s'ar mai găti.

Oamenii poliţiei, în toate ţerile, pănă şi în Rusia, sînt cei mai veraticĭ *(sic)*, mai delicaţi şi afabili din lume; firește că numai din buze, pentru că civilisaţia a inventat politeţa, care ţine loc de inimă bună oriunde aceasta lipseşte, apoi poliţia, sigur, nu e un institut etic şi adepţii săi nici nu-s meniţi a face profesiune de cordialitate. Cu toate acestea, mă cuprinse mirare aflînd şi în acea ţară, renumită pentru apostrofurĭ vii, de şi numai la poliţie, atîta civilitate curat europeană.

Trebuie să mărturisesc însă că Muscalii în genere sînt oameni cu inimă bună, foarte prevenitorĭ către străinĭ şi se străduiesc ca acestora să li dea o cît mai bună ideie despre ţara şi gintea lor, de obiceiŭ mai răŭ famate decît în adevăr rele. Un popor nu trebuie judecat după Guvernul săŭ, care adesea e importat de aiurea, şi aceasta se poate zice cu tot dreptul despre Rusia, care a adoptat cel mai straşnic absolutism şi aristocratism din Germania, supt care geme un popor blînd şi bun din fire, căruia i se ţin închise toate cărările ce duc la cultură.

Păuă a nu pleca din Rusia cu douăzecĭ de zile, după invitaţia ce mi se dete, petrecuiŭ în «Anunţătorul Petersburgului» un avis cum că cuget a părăsi ţara, care, pentru taxa de o rublă, fu înserat de treĭ orĭ, cu numele, caracterul, locul naşterii şi locuinţa exact descrisă din acel oraş. Această formalitate nimenĭ nu o poate încunjura, fie străin, fie indigen, cînd iese din ţară — şi mi se pare că e în favoarea creditorilor. Rusia, din altele, încă e plină de for-

www.digibuc.ro

malităţĭ secĭ, şi toate lucrurile se fac pe formulare şi şabloane prescrise cu minuţiositate extremă.

Foile cu respectivul anunţ le alăturăiŭ unei suplice timbrate cu o rublă, îndreptată Excelenţeĭ Sale guvernatoruluĭ militar al Capitaleĭ, împreună cu paşaportul de petrecere, rugîndu-l a-mĭ da un paşaport pentru străinătate care a doua zi mi se şi înmînă, timbrat cu altă rublă, aşa încît petrecerea în Rusia pe timp de vre-o treĭ lunĭ de zile mă costă opt ruble, saŭ patruzecĭ de sfanţĭ, nenumărînd alergăturile la diversele cancelariĭ şi «contoare». Prinţul, pe lîngă altele, avu să plătească încă o taxă de treĭ sute de ruble, căreia, din an în an, îĭ sînt supuşĭ indigeniĭ cari petrec afară din margenile Imperiuluĭ. Aşa dar, în glumă, aş recomanda-o la toate Statele cu punga goală.

Joĭ, după Paştĭ, pe un timp după împrejurărĭ foarte frumos, dlecarăm din Petersburg, lăsînd Neva şi golful de Finlanda îngheţate ca tunul şi, pe drumul ce ţi-am descris, ducîndu-mă, la 5 Maiŭ ajunserăm la Berlin, fiind pe drum şepte zile. M'am mirat cum şi natura a demarcat hotarul Rusieĭ, căcĭ o mică ridicătură, formînd mezuina între dînsa şi Prusia, sta încă învălită în mantaua intactă de nea albă, pe cînd în Prusia plugurile de toate părţile răscoliaŭ suprafaţa ogoarelor, în concertele graţioase ale ciocîrliilor.

La Berlin traserăm la otelul «La Cetatea Roma», unde aflarăm pe fratele cel maĭ mic al prinţuluĭ, Anatol, care venise mult maĭ înnaintea noastră. Susceptibilitatea prinţuluĭ mieŭ fu aicĭ crunt mortificată printr'o împrejurare foarte ridiculă. În Germania, de comun, familiile aristocratice formează majorate, adecă

www.digibuc.ro

titlul de prinţ, conte, etc. trece numaĭ la primogenit, şi Germaniĭ aşa-şĭ închipuiesc lucrul şi la străinĭ. După ce prinţul Anatol venise maĭ înnainte la Berlin, era privit ca un regent al familieĭ B., şi sosind, maĭ tărziŭ, şi fratele săŭ maĭ mare, acestuia i se denegă titlul de Serenitate şi principe şi, «velle nolle», căută să se acomodeze cu distincţia de «fratele prinţuluĭ B.». Aceasta dete ocasie la discuţiĭ comice în ultimul grad şi făcu mult sînge răŭ, încît fratele cel tînăr, ca nu cumva involuntar să usurpe dreptul de întăietate şi aiurea unde domneşte chica feudală («der feudalistische Zopf») se învoi a rămînea în Berlin, pănă ce noĭ vom fi ajuns la Paris, ca să cuprindem posiţia socială cuvenită.

După ce se încheiè această convenţie importantă, îndată păşirăm la înfăptuirea eĭ şi, a doua zi, plecarăm, pe calea ferată, la Halle, de aicĭ cu poşta la Frankfurt, unde, poposind puţin, maĭ numaĭ spre a ne înscrie în toate registrele, purceserăm cŭ calea ferată a munteluĭ Taunus la Maienţa. Aicĭ maserăm o noapte şi ne plimbarăm pe malurile maiestosuluĭ fluviu Rin. N'aş fi menţionat Maienţa din altele, dar aflăiŭ aicĭ garnisoană austriacă, trupe ungureştĭ, şi numaĭ nădragiĭ ceĭ strîmţĭ îmĭ aduseră aminte de patrie şi-mĭ stoarseră lacrămĭ de uimire văzînd feciorĭ noştrĭ.

La Paris venirăm la 16 Maiŭ, traserăm în vecinătatea Păduriciĭ de Boulogne şi, pănă a afla locuinţă proprie, ne încvartirarăm la prinţul Ludovic de Wittgenstein, care e în legătură de afinitate cu familia B. şi ocupă vila numită «Castel Madrid», apoĭ în curînd căpătarăm un apartament mobilat în vecinătate şi şedem într'o casă cu prinţul Lobanov-Ros-

www.digibuc.ro

tovschi, care, ca oŭ cu oŭ, samănă cu consulul Fr. Balthes din Cincul-Mare.

În jurul Parisuluĭ sînt vile saŭ case de desfătare foarte frumoase şi grădinĭ deliçioase, făcute maĭ ales pentru străinĭĭ ceĭ mulţĭ cari curg aicĭ, pentru că Parisul este oraş pentru toate anotimpurile şi niçĭodată deşertat de anumite clase ale societăţiĭ, cum sînt spre exemplu, oraşele italiene vara şi Londra iarna. Cu toate acestea construcţiile francese poartă un sigiliu particular de defectuositate. Ele în genere aŭ foarte puţine ferestre, din causă că în Franţa există o dare, supt numire de «uşerit şi ferestrit», care face sărăcimea a-şĭ construi locuinţe, cum am zice, oarbe, şi acest defect se resimte pănă şi la casele opulenţeĭ.

A propos de ferestre trebuie să-ţĭ amintesc un fapt scandalos, ce tocmaĭ se pertractează în Parlament, în Camera Deputaţilor.

După legea electorală francesă, drept de alegere activă aŭ toţĭ cetăţeniĭ cari plătesc o contribuţie directă de două sute de francĭ, pe cînd de alegere pasivă numaĭ ceĭ ce plătesc treĭ sute de francĭ şi maĭ bine. Regimul constituţional, saŭ, cum îl boteză Ţarul Nicolae, «regimul fraudeĭ şi al minciuniĭ», din toate puterile sîrguindu-se a-şĭ căpăta deputaţĭ favorabilĭ, instrumente oarbe al voinţiĭ sale, mijloci a se alege cîteva creaturĭ de-ale sale, care nu aveaŭ censul, iar, după ce se făcu zgomot mare în ziarele opoziţioniste, aceştia, prin conivenţa perceptorilor regalĭ, îşĭ întregiră censul, făcînd din casele lor, aşezate în departamente, numaĭ uşĭ şi ferestre, încît acelea, găurite ca roţul de peştĭ, fură cercetate de o comisiune şi raportul suna că nu maĭ sînt apte de a fi locuite.

www.digibuc.ro

Fiindcă am întrat în Parlament, de şi nu tocmaĭ pe uşă, ci, cum am zice, am sărit peste gard, trebuie încĭ să-ţĭ daŭ o ideie de partidele ce se află într'însul, apoĭ o ideie generală de cum se usitează în toate parlamentele a se aşeza diferitele nuanţe ale partidelor politice.

În Franţa acum sînt treĭ partide principale: Orleanişti saŭ dinastici. legitimişti saŭ bourbonici şi republicanĭ amestecaţi cu bonapartişti. Partidul guvernamental, conservatoriĭ, ca pretutindenĭ în Corpurile Legiuitoare, cuprinde centrul sălii, numit în batjocură «pîntece», şi, vulgar de tot, «burtă» (ventre). În dreapta şed oposiţioniştiĭ legitimişti, regalişti, aristocraţi şi, ultima nuanţă, retrograzĭ. În stînga, din contra, oposiţioniştiĭ liberalĭ, progresişti, moderaţi, exaltaţi şi, gradul superlativ, radicalĭ. Apoĭ, în sens invers, de la tribună începînd, aşa-numiţiĭ cîmpenĭ şi de-asupra munteniĭ, sansculoţiĭ saŭ iacobiniĭ, măcar că cele din urmă denominaţiĭ aŭ cam căzut în desultudine.

Să le lăsăm aicĭ şi să te conduc puţintel şi la Biserica francesă.

În evul mediu, cînd Biserica domnia în Europa, regiĭ francesĭ se socotiaŭ fiiĭ primogeniţiĭ aĭ Bisericiĭ catolice şi se intitulaŭ «Maiestate Cristianisimă», titlu concedat de Papiĭ atotputernicĭ. Tot aşa purtaŭ Cesariĭ germanĭ titlul de «Maiestate Sacratisimă», regiĭ Spanieĭ «Maiestate Catolică», aĭ Portugalieĭ «Fidelisimă», aĭ Ungarieĭ «Apostolică» şi aĭ Britanieĭ «fidei defensor».

Supt asemenea auspiciĭ, începură toţiĭ aceştiĭ campioniĭ aĭ Bisericiĭ a clădi cele maĭ truĭaşe temple gotice în toată Europa apuseană, care cea maĭ mare

www.digibuc.ro

parte rămaseră neisprăvite, şi poate cît lumea vor rămînea, căcĭ, de cînd s'a emancipat filosofia şi nu maĭ e «ancilla» teologieĭ, oameniĭ nu se maĭ entusiasmează pentru lăcaşele acestea ale divinităţiĭ, ci o reduseră în încăperĭ maĭ puţin pompoase, ba cu totuĭ prosaice.

Un astfel de templu măreţ, dar cu două turnurĭ cioante de jumătate, e şi catedrala «Notre-Dame», aşezată într'o insulă a Seneĭ, ce se chiamă «Cité» antica cetate «Lutetia Parisiorum», pe româneşte «Lutoasa» saŭ «Tinoasa».

Francesiĭ se fălesc cu catedrala lor, zicînd că e cea maĭ frumoasă în toată lumea, măcar că multe altele, şi anume cea din Strassburg, care e de acelaşĭ stil ogival, maĭ mult îmĭ place; dar ce să facĭ Francesilor!, eĭ sînt poporul cel maĭ naţional în toată lumea, şi naţionalitatea lor o impun tuturor popoarelor. Cu tot dreptul şi se mîndresc prin faptele mînilor lor. Din altele, biserica «Notre-Dame» e cît se poate de falnică, şi omul necunoscător al arteĭ arhitectonice nu-ĭ în stare a criticà altceva decît extrema negligenţă care se vede în acest monument grandios şi deteriorările căşunate în Revoluţia franceză de la 1789.

Pe vremea aceleĭ revoluţiĭ desfiinţîndu-se regatul, se abolise cultul creştin, se mediatisaseră toţĭ Sfinţiĭ şi se detronase şi Dumnezeŭ din Scaunul măririĭ. Calendarul frances atuncĭ era împărţit în douăsprezece lunĭ de cîte treĭ decade şi, în loc de Sfinţiĭ martirologiuluĭ, în toată ziua eraŭ petrecute legume, cum, de exemplu: Lunĭ ceapa, Marţĭ aiul, Miercurĭ hreanul, Joĭ ridichea, Vinerĭ piciocĭĭ, apoĭ napĭ, varză, ardeiŭ şi altele în tot cursul anuluĭ. Francesiĭ Repu-

www.digibuc.ro

bliceĭ smulseră toţĭ arboriĭ aleilor din grădinile regale şi în ele cultivaŭ piciocĭ, ca să aibă poporul nutreţ, şi voiaŭ să dărîme şi catedrala, spre a face în locul eĭ grădină de legume, spre îndestularea cuineĭ cetăţeneştĭ, însă, firește, într'un acces de turbare nu se putu sfărîma un monument colosal la care lucrâ toată Franţa treĭ sute de anĭ, şi se mulţămiră a rupe capetele cîtorva sfinţĭ, a sfărîma icoanele de pînză şi a arunca ornamentele liturgice în noroiŭ.

In anul 1797 această biserieă se declară de «templu al Raţiuniĭ» şi o femeie se aşeză în locul Precisteĭ. să represinte pe Zîna Raţiune, careia merse poporul. cu dictatorul Robespierre în frunte, ce se înnălţase la rangul de Patriarh al cultuluĭ, spre a i se închina.

Mitropolia Notre-Dame se socotia ca punctul central al Francieĭ şi de aicĭ se număraŭ distanţele în tot Regatul, precum se număra în Roma antică de la «milliare aureum» şi precum azĭ Englesiĭ le numără de la «London-Bridge» (Puntea Londreĭ) şi Muscaliĭ de la palatul Amiralităţiĭ din Petersburg.

Cum s'aŭ schimbat lucrurile, decĭ cum s'aŭ răsturnat toate după atîta revărsare a spiriţuluĭ public! Francesiĭ, deşĭ nu în genere, sînt un popor foarte religios saŭ, cel puţin, observă instituţiile bisericeştĭ cu toată demnitatea, măcar că sînt departe de bigotism. Dar nicĭ nu cred ca vre-o altă naţie poate să aibă un cler maĭ deştept şi maĭ cult de cum e clerul frances, care, cum zice Châteaubriand, nu se sileşte a dovedi că creştinismul e excelent pentru că vine de la Dumnezeŭ, ci, din contra, că vine de la Dumnezeŭ pentru că e excelent.

În Franţa, căsătoria, botezul şi înmormîntarea sînt acte civile, nu bisericeştĭ, dar preoţimea, cu influenţa eĭ

www.digibuc.ro

morală, într'atîta ştie a ţinea vaza Bisericiĭ, încît nimenĭ nu negligează nicĭ datoria sa cea religioasă în această privinţă, şi aşa, ea înrîureşte de-a dreptul, nu prin mijlocul instituţiilor de Stat, cum se întîmplă la noĭ, spre a susţinea religia.

Viţa latină, necontestat, e aceia care preponderează în Europa în toată privinţa. Aceasta are cea maĭ multă putere, pentru că a absorbit multe popoare străine şi li-a impus caracterul său şi limba sa. Aşa, de exemplu, Galia a înghiţit pe Francĭ şi pe Normanzĭ; Spania pe Alanĭ şi Maurĭ, Italia pe Visigoţĭ şi Lombarzĭ, iar Dacia pe Ostrogoţĭ, Cumanĭ, Avarĭ, Pacinaţĭ, Bulgarĭ şi cîte alte hoarde barbare ce o năvăliră şi o dominară; dar, în ultima analisă, la toate li făcu de cap, toate cedară tenacităţiĭ şi vitalităţiĭ viţeĭ latine, care e menită a absorbi încă şi restul altor popoare, însă de aicĭ înnainte şi prin cultură, spre care păşeşte cu răpegiune.

Durere numaĭ că, afară de puţine excepţiĭ, viţa latină în Occidentul Europeĭ e staţionară şi tinde a se împuţina, nu a se înmulţi!

Spania s'a stors prin multele colonisărĭ peste Ocean, şi, ca şi Italia, cu climă călduroasă, favorisează voluptatea peste măsură, apoĭ precocitatea femeilor devine causa nefructificaţieĭ. Franţa, după ce, prin războaiele cuceritoare ale luĭ Napoleon, şi-a răpus floarea poporaţieĭ, apoĭ, maĭ în urmă, cu războiul mauric şi neînsemnata colonie în Algeria, încă s'a rărit de popor, azĭ pătimeşte de un răŭ mult maĭ mare, în grad înfiorător, adecă de sistemul de doĭ copiĭ, ca Saşiĭ noştri în Transilvania, şi aceasta în Ţinuturile agricole, unde ar trebui să fie puterea na-

www.digibuc.ro

ţiunii, care nu se poate susţinea prin proletariatul fără de energie al oraşelor şi prin imigraţia străină.

Dragostea ţerii e legată de glie, cetăţeanul urban e cosmopolit. De aicĭ vine că ţeranul frances, înamorat de petecul de pămînt ce posedă, se înfioară că nu-ĭ va maĭ ajunge să poată înzestra o progenitură copioasă cu cîte o fărîmă de patrie (căcĭ patria agricultoruluĭ e ogorul luĭ), ci aceia va fi constrînsă a se deslipi în parte de naţia cea mare şi, ca Germaniĭ, a căuta asil în altă parte de lume; şi, aşa, lipsindu-ĭ mijloacele spre a-şĭ înmulţi patrimoniul, de desperare căzu în extremul acela, ca, voluntar, să pună margenĭ procreaţieĭ soiuluĭ său în acea ţară împoporată.

În Anglia acest rău nu s'a încuibat, pentru că acolo ţeranul e numaĭ arendaş (farmer), nu posesor de pămînt, prin urmare nicĭ nu e tare pasionat pentru el. În Germania a devenit modă emigrarea în masă, şi, fiecare Ţinut avînd concesiĭ între emigranţiĭ originarĭ din Lumea Nouă, ideia expatrieriĭ nu e aşa de spăimîntătoare; apoĭ celelalte ţerĭ nu sînt suprapoporate şi poporaţia zace încă în cătuşele feudale, care nu o lasă să-şĭ plănuiască singură condiţiile viitoareĭ sale existenţe.

Suprapopulaţia se stăvilia în vechime cu mijloc religios, prin ascetism şi monahism, care şi acum, de şi nejustificat, domneşte în Orient, chiar în acele ţerĭ unde în adevăr n'ar fi de lipsă; dar e în firea popoarelor orientale a se ţinea ca scaiul de datine, odată înrădăcinate, pentru că la dînsele n'a pătruns civilisaţia europeană, care, ca moda, cutreieră şi aruncă lumea dintr'un extrem în altul. Anume, în

www.digibuc.ro

Indiile Orientale domneşte cea maĭ cruntă superstiţie, nutrită de preoţimea fanatică.

Acolo văduva se arde de vie, îndată ce-ĭ moare bărbatul. Oameniĭ ajunşĭ la oarecare etate ţin drept act plăcut zeităţiĭ, cu miile a se sacrifica fetişilor săĭ, saŭ aruncîndu-se în undele Gangeluĭ, spre a deveni nutreţ crocodililor sacri, saŭ întinzîndu-şĭ grumaziĭ ca să-ĭ strivească roatele caruluĭ sfînt încărcat cu idoliĭ, care se poartă în procesie pe străziĭ la zile de serbătoriĭ anumite. Şi acest sacrificiŭ de sînge se face spre cea maĭ mare glorie a pretinselor divinităţiĭ.

În acest mod, în părţile acelea des populate maĭ nu se văd oameniĭ peste etatea de patruzeciĭ de aniĭ, — şi aşa se stavileşte suprapopulaţia.

În Europa civilisată monahismul s'a deochiat, simţul religios din partea aceasta s'a tîmpit, dar datoria preoţimiĭ celeĭ luminate este să apere lumea de rătăciriĭ ce repugnă raţiuniĭ saŭ minţiĭ sănătoase, apoĭ, a regimurilor creştine, să caute mijloace corespunzătoare prin care să curme răul, dînd direcţie amăsurată împrejurărilor, ca genul uman să poată prospera, măcar de s'ar înmulţi ca stelele ceruluĭ şi ca nisipul Măriĭ. Apoĭ Francesiĭ, cari altminteriĭ cu demnitate staŭ în fruntea viţeĭ romane, să facă început a ni colonisa ţerile romăneştiĭ deşerte.

Cîte ţeriĭ se află încă deşerte, chiar în mijlocul Europeĭ, cît de rară e poporaţia în Asia şi în celelalte părţiĭ ale lumiĭ! Apoĭ însăşĭ natura numaĭ de cîteva sute de aniĭ a deşertat de ape încă Oceania saŭ regiunile australe ale globuluĭ, care, pănă se vor impopora sistematic celelalte, vor fi şi ele apte a găzdui şi nutri cu îndestulare Europeniĭ civilisaţiĭ cariĭ nu maĭ încap acasă.

www.digibuc.ro

Adio! Mîne plecăm în Elveția, și nu voiŭ uita să te cercetez și de acolo.

XXXII.

Thun, în Elveția, August 1843.

«Look forth, look forth, my fairest,
Thy faithful knight is nigh,
The rosy tint of morning
Hath deak'd the Easterns sky!»

Credincios rolului de mentor încredințat mie de princesa-mamă și încurajat prin supunerea tînărului aristocrat, am făcut un plan de excursiĭ prin țerile și locurile mie cunoscute, și, cu privire la sănătatea zdruncinată, am sfătuit pe prinț să venim în Elveția, să facă cură și băĭ de zer, spre a-și recăpăta vigoarea pierdută într'o expediție caucasiană.

Am și venit, și mă bucur că planul a reușit cît se poate de fericit.

Făcînd revista prin Paris, făcurăm cunoștință cu un turist engles, anume Bruce, care ni promise însoțirea, și, așa, la 18 Iunie, lăsîndu-ni echipagiul în Paris, cu curierul Nicolaĭ Antropovicĭ și Mr. Bruce ne suirăm în diligență și plecarăm la Strassburg. D. Bruce ne făcu atențiĭ să cercetăm aicĭ din noŭ catedrala, și maĭ ales orologiul astronomic, care numaĭ în toamna anuluĭ trecut s'a restaurat, după ce de mult se deteriorase. Orologiul e ρ capod'operă, după cum ni spuse d. Bruce, care e un bărbat foarte versat; umblă după regulele matematecei și arată toate fenome-

www.digibuc.ro

nele astronomice cu exactitudine prin mecanism artistic.

Cînd bate oara, pururea cîntă un cocoş automat, întocmaĭ ca unul natural, bătînd din aripĭ. Pătrarele de oară le bat automaţĭ represintînd cele patru epoce ale anuluĭ şi oara, Moartea.

Acestea încă sînt jucăriĭ pe lîngă lucrul principal, — dar îmĭ veni curioasă părerea d-luĭ Bruce, carezisè că Francii şi respectiv Galiĭ aŭ inventat numele de cocoş (coq), spre a nu face alusie la gintalor zicîndu-ĭ, ca alte popoare, «gal». Ideia pătimeşte într'atîta, că şi noĭ, Romînii, ne servim cu aceiaşĭ expresie. Aceasta-mĭ aduce aminte de satul Ţînţariĭ, în Ardeal, aĭ căruĭ locuitorĭ, spre înlăturarea batjocuriĭ umoristice cu care-ĭ încarcă vecinii, zic întresine la ţînţarĭ pururea: «musculiţe».

La 21 Iunie, ieşind din Strassburg pe calea ferată, ajunserăm la Basel, şi avurăm ca privelişte minunată şirul munţilor Vosgĭ, cari aduc cîtva cu Carpaţiĭ noştri, şi eraŭ încă surĭ, în creştet cu vălul iernatec. La Basel ne cŏborîrăm într'un otel mare, chiar pe malul Rinuluĭ, ce are un balcon aruncat peste apă, unde aflarăm nenumărată mulţime de Englesĭ, încît abiá puturăm căpăta un apartament. Englesiĭ daŭ cel maĭ mare contingent de călătorĭ în Europa şi, aşa, firesţe, şi de admiratorĭ aĭ Elveţieĭ. Eĭ, fie după natura soluluĭ, fie din causa climeĭ, saŭ după modul vieţuiriĭ, sînt, cea maĭ mare parte, maniacĭ, ipohondri, pătimitorĭ de boala naţională ce se numeşte «spleen», şi, aşa, caută distracţie, maĭ ales în Elveţia, unde e clima atît de curată şi oameniĭ din fireveselĭ, apoĭ natura în cel maĭ înnalt grad admirabilă.

www.digibuc.ro

Cu «spleen»-ul Englesilor are Elveţia noroc, căci aceasta-i face să-i cerceteze frumuseţile naturale; altminteri, ar trăi ca vai de ei în viziunele Alpilor. Pentru comoditate şi, firește, cu banii insulanilor s'au ridicat în toată ţara otelurile cele mai pompoase din lume, şi, spre acoperirea lipsurilor lor, sînt stabilimente, mai confortabile ca oriunde, în toată Elveţia.

În Basel, dintr'altele, n'am aflat însemnătăţi rare, şi, a doua zi, înnaintarăm cu poşta spre Berna, pe drumul cel mai scurt.

Berna e oraşul-capitală a Elveţiei şi a cantonului respectiv. Nici aceasta nu presintă ceva extraordinar, dar găzduieşte Consiliul federal suprem, corpul diplomatic, apoi, fiindcă după nomenclatură însemnează «Ursopolis», saŭ «Oraşul urşilor», cu cari bine samănă locuitorii, ar fi, oarecum, renegare de sine dacă n'ar găzdui şi urşi autentici. Las' că are destui, pe mărci, pe bani, pe porţi şi pe fîntîni publice, represintaţi plastic, în tot felul, dar Berna aşează şi exemplare ursine vii într'un val al oraşului, care fac onoare soiului şi se susţin pe spese publice, ca animale de predilecţie.

E însă în Berna şi o curiositate pe care nicăiri n'am mai văzut-o în lungile mele călătorii: pe unul şi acelaşi turn se află două orologii. Spun că unul s'ar fi ridicat drept monument în onoarea oarecărui bărbat foarte meritos pentru patrie, după hotărîrea clarisimului Consiliu municipal; iar, după timpuri, ilustrîndu-se încă şi un alt bărbat, şi contemporanii săi nevoind a-l lăsa neremunerat, deciseră ca şi acestuia să-i ridice monument. Dar, fie că Consiliul re-

www.digibuc.ro

publican n'a ştiut a inventa un mod de recunoştinţă amăsurat, fie că n'a voit a face distincţie între meritele republicane, civice, «unanimi voto» a decis ca şi acestuia să i se ridice tot un orologiu monumental, însă, abstrăgînd de la al doilea turn, îl aşezară lîngă cel d'intăiŭ.

Aşa dar vezĭ, dragul mieŭ, că, pe timpul cînd, într'un sat vecin cu noĭ, oua lupul în pod, în altul trecea mînzul drept căprioară şi, din al treilea, locuitorĭ scoteaŭ luna cu cîrligul din fîntînă, — şi în oraşul-capitală elveţiană, Consiliul municipal, compus din adevăraţĭ înjugă-urşĭ, o făcură cît se poate de buzoienească [1] cu orologiile lor monumentale, încît Europa cu drept li strigă «gură de Tîrgovişte» [2].

Fie-li de bine! Să păşim înnainte, căcĭ şi aşa nu şezurăm mult în urbea ursină, ci de loc venirăm la Thun, unde încă petrecem.

Fiind însă acest oraş foarte simplu şi viaţa noastră destul de monotonă pe timpul ce prinţul îşĭ făcu cura de zer, apoĭ n'am cu ce te întreţinea, ci caută să-ţĭ daŭ încă o paralelă între Elveţia şi Transilvania, după cum făcuiŭ şi în una din scrisorile precedente.

După instituţiĭ, ca şi după natură, samănă ţerile amîndouă, şi, aşa, mi se pare că natura singură condiţionează instituţiile.

Ca la noĭ, în Elveţia sînt treĭ naţiĭ genetice; Germanĭ, Francesĭ şi Italienĭ; apoĭ, ca nimic să nu lipsească în privinţa asămănărilĭ, mai e o altă nuanţă

[1] Proastă, ridiculă, fără cap.

[2] Hohot mare, batjocură.

www.digibuc.ro

de poporație, care vorbește un dialect roman (*roumanche*), mica *peuplădă* a Reto-romanilor, cari sînt rude ale Francesilor și Italienilor.

Diferența e numaĭ că aicĭ toate popoarele sînt libere, cu drepturĭ politice egale și nicĭunul nu e «paria», ca noĭ, Romînilĭ, în patria noastră.

Confederația elvețiană constă din douăzecĭ și două de cantoane, cu administrație autonomă, care aduce cu a comitatelor noastre, de și cantonul «Castelul Noŭ» (Neuf châtel) singur recunoaște de Domn pe regele Prusieĭ. Independența cantonală se întinde pănă acolo, încît fiecare poate să-și bată moneta sa, măcar că aceasta e numaĭ lux autonomic, care se usitează în mod destul de meschin, făcînd numaĭ cruceruși și fenicĭ de aramă ca părăluțele, căcĭ sărăcia nu-ĭ iartă a bate dublonĭ; apoĭ se servesc cu moneta Statelor marĭ învecinate, maĭ ales cu cea francesă.

E în genere cunoscut cum că tarapanalele nu aduc marĭ foloase nicĭunuĭ Stat care bate moneta în deplina valoare intrinsecă a metaluluĭ, căcĭ în acest cas moneta se exportă în țerĭ străine, se topește și se reduce în alte obiecte de preț. De aceia regimurile cuminți pururea bat banĭ maĭ scăzuțĭ ca prețul metaluluĭ, căcĭ aceștia aŭ numaĭ să represinte valoarea obiectelor, și, așa, nu numaĭ că scot cheltuielile de regie monetară, ci-și și conservă moneta în Statul săŭ. Pănă în cît se folosește Imperiul nostru cu monetisarea aurului, nu știŭ, dar bine face că vinde galbenĭ, cari sînt tare apreciațĭ și cunoscuțĭ în Orient, licitînd ca o marfă.

Franța încă are monetă foarte bună, de aceia și are curs în toate țerile vecine; dar se plînge chiar pentru că se făcu serva Europeĭ pe jumătate ca să o

www.digibuc.ro

stuleze cu moneta sa şi să o scutească de a bani.

ia are moneta de aramă monstruoasă de mare, ulţĭ anĭ s'a exportat cu carăle, spre a se re- în căldărĭ în vecina Prusie, ba copeicele ru- şi curs până chiar în Franţa, unde cîştigĭ cîtsa 200 %. Aceasta făcu pe Stat a opri exportul moneteĭ mărunte, cu pedeapsa de Sibir, iar, pe de altă parte, a-şĭ schimba sistemul.

Are Elveţia, ca şi Transilvania, deplină libertate de conştiinţă, şi, aşa, confesiunĭ creştine cît şi la noĭ, maĭ ales romano-catolicĭ, reformaţĭ calvinĭ, evangelicĭ zwinglianĭ şi luteranĭ; dar, ca şi naţiile, niciuna e numaĭ tolerată, ci toate cu drepturĭ egale. Totuşĭ fiecare se susţine singură, cu contribuţiĭ de la respectiviĭ confesionalĭ. Statul nu ajută una maĭ mult, alta maĭ puţin şi unele de loc, cum e la noĭ, în Transilvania.

Din această parte, singură-mĭ place republica, căcĭ, altminterĭ, ca şi în monarhie, domneşte destulă miserie, pentru că cine e în fruntea Guvernuluĭ, ca aiurea, trage foc numaĭ la oala sa. Apoĭ, după vorba Romînuluĭ: «nu ţi-e ciudă cînd te arde o zeamă grasă, dar ţi-e cînd te arde fasolea». Aşa tiranisaŭ aicĭ nişte nedemnĭ pe oamenĭĭ ceĭ maĭ de omenie, după cum spune amicul mieŭ Centlivres, care a avut ocasie a vedea tot felul de guvern. El nu e entusiasmat pentru democraţia patriotică elveţiană, de fapt aristocrată.

În Elveţia nu sînt alte autorităţĭ fără numaĭ Consiliĭ, de sus până jos. Aşa e Consiliu federal, cantonal, aicĭ unul mic şi unul mare; apoĭ Consiliu mic

www.digibuc.ro

și mare în toată comunitatea, — și, așa, după ramurile și specialitățile, numaĭ Consiliĭ.

La Consiliul federal vine tot cantonul, baților săĭ, și așa și la Adunărĭ generale, sa... Consilieriĭ elvețienĭ se poartă, din altele, în ca niște Domnĭ suveranĭ, lipsindu-li numaĭ pu... căcĭ a-ĭ depune din demnitate se poate numaĭ prin revoluție, avînd fiecare după sine clica de lingaĭ, ca aiurea.

Fericirea umanității, zică cine ce vrea, nu stă în forma regimuluĭ, ci forma regimuluĭ stă, în felurite mînĭ, felurit. Bărbațiĭ cu virtuțĭ cetățenești și caractere de adevărațĭ patrioțĭ puși în fruntea regimuluĭ spre conducerea treburilor publice, supt orîce formă, sînt în stare a ferici lumea, și eĭ daŭ regimuluĭ caracter, nu din contra.

Englesiĭ sînt mîndri de regimul lor, dar Elvețieniĭ sînt îngîmfațĭ peste măsură de libertățile lor și desprețuiesc națiĭ cît de marĭ căcĭ se închină la Domnitorĭ din grația divină; n'ar avea însă de ce, pentru că și la eĭ e puterea superioară maimuțărie monarhică cum se cade, — dar ce să facĭ muștiĭ din capul protapuluĭ cînd crede că ea trage carul! Așa e și poporul republican: ce face intriga și corupția, crede că face singur. Oameniĭ sînt, cum zice Voltaire, împărțițĭ în două clase, adecă: înșelătorĭ și înșelațĭ *(fripons et dupes)*, și vor rămînea ce sînt. Uniĭ vor inventa vorbe frumoase și alțiĭ le vor crede, în simplicitatea lor.

În adevăr, republica elvețiană nu ține oaste stabilă, ca alte State, să-ĭ stoarcă măduva; nu adună tinerii ceĭ maĭ sănătoșĭ ca să-ĭ nutrească pe spese publice, fără a li da altă treabă decît să doarmă și

www.digibuc.ro

să-ĭ înveţe numaĭ a merge unul după altul fără să se calce, saŭ să se joace cu beţe fără a-şĭ scoate ochiĭ; dar, cum ţi-am scris, pare că tinerimea ar fi ursită să trăiască în lenevire. Elveţia vinde feciorii ei la alţĭ potentaţĭ străinĭ, spre serviciu militar. Ceĭ ce nu sînt apţĭ, saŭ nu aŭ gust pentru arme, umplu lumea, oferindu-şĭ braţele la serviciu privat, particularilor, saŭ aşteaptă venirea străinilor în patria lor, ca, aicĭ, să li servească spre a-şĭ cîştiga pînea cu maĭ puţină sudoare.

E mare diferenţă între Italienĭ şi Elveţienĭ, ca şi între ambele ţerĭ, dar într'o privinţă-şĭ samănă foarte: şi unĭĭ şi alţiĭ trăiesc maĭ ales din şarlatanism. Italienii trafică cu arheologia şi Elveţienii cu frumuseţile naturale ale ţerĭĭ lor, ceĭ maĭ puţinĭ cu sudoarea feţeĭ sale. Elveţienii aŭ adus lucrul departe, pănă la neruşinare. Nu e piatră, stîncă, rîpă, scurgere de apă saŭ arbore scorburos în toată ţara, ce n'ar fi înregistrate cu numirĭ pompoase, cît se poate maĭ sonore, în itinerariĭ, apoĭ ilustrate şi panegirisate iperbolic, în poesie şi prosă, prin ziare şi manuale, cu atîta artă, încît străinul nu poate resista poftei de a le vedea pe toate. Gurile-cască alearga cu limba scoasă ca să-şĭ deşerte punga la cărăuşĭ, călăuzĭ şi oteliers, căcĭ toţĭ staŭ la pîndă să te apuce şi să te stoarcă. Maĭ e, apoĭ, o clasă de industriaşĭ ce produc, şi alta ce vînd diverse uneltuţe cu preţurĭ fabuloase de marĭ, drept suvenire, şi ciopoară de cretinĭ cari încă percep contribuţiĭ de la ceĭ ce în toate găurile vin a li admira trista existenţă.

Îmĭ închipuiŭ timpul de aur cînd vor fi căĭ ferate în părţile noastre şi va alerga lumea nordică şi apuseană, însetată de frumuseţĭ naturale cu totul nouă

www.digibuc.ro

pentru dînsa, în Transilvania noastră, ca să se sature! Oare nu putem noĭ concura cu orĭce țară a lumiĭ? Băĭ de aur californice, ape minerale mult prețioase, producte, arheologie, diversitate de popoare, apoĭ munțiĭ și colnice, ape și bălțiĭ, codri și tufișurĭ, întocmaĭ ca acele ce le admirăiŭ în Elveția — pe atîția banĭ!

Încă alte raritățiĭ aș arăta la gentlemeniĭ englesĭ, numaĭ împrejurul nostru, precum: vulcanul stîns și peștera de stalactițiĭ la Héviz, imposantele conglomerate la Bogata olteană, stîncile de basalt la Dopca, conformațiile calcare de la Comana, piatra fermecată la Perșanĭ, în sfîrșit superbul putineiŭ și fîntîna luĭ Esculap de la crucea luĭ Para, la noĭ. Sigur sînt că, să vadă maĭ ales cel din urmă, aŭ să vină lorziĭ din Londra de-a una acolo, cu ochiĭ închișĭ, — nimica spurcînd pe lîngă dînsele ce e maĭ curios în Elveția de acest fel.

Dar, orĭcum, tovarășe, Elveția are în toată privința preeminențele sale în Europa și, abstrăgînd de la miseriile umane ce nu se deslipesc de viața noastră, are meritul de a fi așezat tronul libertățiĭ pe munțiĭ săĭ într'un timp cînd nimenĭ aiurea nu cuteza să-ĭ pronunțe măcar numele.

Libertatea afecționează, maĭ înnainte de toate, aier supțire și curat, care se află numaĭ pe vîrful munților, activitate rară, condiționată prin răcoarea climaterică a înnălțimilor, saŭ sobrietate, frugalitate și tot felul de privațiunĭ.

Omul, în regiunile muntoase, imitează traiul fiarelor sălbatece, a căror existență încă e condiționată de inaccesibilitatea stîncilor saŭ de singurătatea pădurilor, ce le scutesc de săgețile tiranuluĭ naturiĭ,

www.digibuc.ro

omul, care altminterĭ le stîrpeşte de pe faţa pămîntuluĭ.

Clima dulce, traiul îndestulat şi luxul afemeiază, şi sînt boala libertăţiĭ, şi iată pentru ce ţerile grase şi îndestulate numără puţinĭ adepţĭ aĭ libertăţiĭ, ci, din contra, fac locuitoriĭ să incline spre servitute.

Sclăvia e boală de familie, viţiu înrădăcinat în datinĭ patriarhale, e oftica moştenită din seminţie în seminţie. Popoarele născute în jug anevoie daŭ proseliţĭ libertăţiĭ şi modèle de virtute.

Iată pentru ce fiiĭ luĭ Israel, duşĭ de liberatorul Moisi în pustiele arabîce, îşĭ aduceaŭ aminte numaĭ de fierturile grase şi uitaseră cumplitul jug faraonic; se văitaŭ, răpştiaŭ şi doriaŭ înturnarea la şesurile Egiptuluĭ, ca, după datină, să-şĭ sature pîntecele, căruia nu-ĭ pria nutreţul libertăţiĭ, de mană şi ciupercĭ frugale.

Iată pentru ce libertatea o aŭ ceĭ maĭ mulţĭ numaĭ în gură, iar in inimă servilismul saŭ ambiţia, îndată ce s'aŭ molipsit de viaţa plină de îndestulare.

E cu greŭ, dar să venim la altele.

Am petrecut aicĭ două lunĭ de zile, meditînd ideĭ înnalte şi făcînd cu totul din potrivă, căcĭ slabă e fiinţa noastră. Poetul încăleca Pegasul, îşĭ acorda lira şi cînta mărirea creaţiuniĭ. Să am talent, te-aş delecta cu descrierea acestor locurĭ delicioase, căcĭ n'ar fi nevoie de ficţiune peutrn a produce o capodoperă, ci simplul adevăr poate să te încînte. Dar îs omul proseĭ, şi nu mă încumet.

Ierĭ făcuiŭ o excursie la Brienz, admiraiŭ cascada pitorească de la Giessbach şi posiţiile romantice la

www.digibuc.ro

Interlacken şi Unterseen. Seara, înturnîndu-mă, eram cu miss Lucia Colbert, ne aşezaram supt ulmul cel mare, pe banca de verdeaţă. Aveam înnainte cel mai imposant şir al Alpilor, cu vîrful de ghiaţă pururea cristalină, lacul Thunului, plin de bărci de pescari ce-i încrucişaŭ suprafaţa lin-undulătoare în toate direcţiile; pe coasta vecină o trupă de vaci bălţate, cu clopote mari de cioaie atîrnate de betele late roşii la gît, şi cu ugerele pănă la pămînt, păşteaŭ în linişte perfectă.

De-odată începură giganţii de ghiaţă a se aprinde la focul soarelui apunînd, a arde cu bobotaie purpurie şi a înflăcăra într'un chip să te răpească 'n uimire extraordinară.

Un spectacol, acesta, care, firește, numai în Elveţia poţi să-l guşti, în regiunile noastre; dar şi ne puse în extas.

Cu încetul, soarele se ascunse, fenomenul, lin, lin, dispăru, armonia clopotelor se simţia abia din depărtare, şi miss Lucia intona romanţa sa de predilecţie cu glasul cel mai suav din lume.

Nu putuiŭ şedea mai mult, mă lăsăiŭ la poalele ei în genunchi şi, cît mi se păruse oarecînd limba englesă de aspră, cu atît acum, dintr'un organ aşa de delicat şi melodios, mi se păru mai dulce! O lăsăiŭ să cînte, şi în strofele ultime:

„Ah! look forth, look forth, my fairest [1],
My bosom pants for the,
Look forth, look forth, my dearest,
Thy looks are life to me!"

[1] Ah, priveşte, priveşte înnainte, dragul mieŭ: inima mea se pierde pentru tine; priveşte, priveşte înnainte, dragul mieŭ: privirea ta îmi este viaţă mie.

www.digibuc.ro

cu foc şi entusiasm îmĭ uniiŭ voacea cu miss Lucìa, mă ridicăiŭ apoĭ şi, braţ la braţ, venirăm în oraş.

Mîne ne întoarcem la Paris, apoĭ mergem la băĭ de Mare şi, în Novembre, vom fi în Londra, ca să vedem instalarea Lord-Majoruluĭ.

Aşa-mĭ luăiŭ congediu de la Elveţia, şi mă mîngîiŭ că iar voiŭ întîlni pe miss Lucia în patria sa şi, în amintirea eĭ, de sigur, nu voiŭ ùita romanţa care m'a împăcat cu limba englesă pe deplin.

Vale !

XXXIII.

Londra, Novembre 1843.

«Dreifach ist der Schritt der Zeit :
Zogernd kommt die Zukunft hergezogen,
Pfeilschnell ist das Jetzt entflogen,
Ewig still steht die Vergangenheit.»
(Schiller.)

Te cercetăiŭ, amice, pe urmă, din Elveţia şi s'ar cuveni să te aduc, cu îndeletele, la Londra, căcĭ ar fi prea mare săritura de odată ; dar, totuşĭ, voiŭ face paşĭ maĭ marĭ spre a ajunge maĭ curînd.

Metoda Englesilor, — căcĭ caută să mă ocup de dînşiĭ în ţara lor —, este cu totul contrară : voiesc să zic : Englesiĭ turiştĭ. Eĭ te suie în diligenţă, te fac cunoscut cu fiecare pasager, descriindu-ĭ persoana cu acurateţă şi enumerîndu-li îmbrăcămintea, nu uită a însemna toată injurătura conductoruluĭ, a descrie cîţĭ caĭ surĭ, murgĭ, roibĭ saŭ bălanĭ se înhamă din staţie în staţie, niciun hop saŭ busgă (smîrc), suiş saŭ co-

www.digibuc.ro

borîș pe stradă nu rămîne nenotat în ziar, apoĭ, firește, și în opera turistică cu care-șĭ înzestrează țara și națiа. Căile ferate saŭ șoselele, malurile apelor plutitoare, cu bastimente cu abur, se descriŭ cu minuțiositate; asemenea stațiile, otelurile, caracterul fiecăruĭ birtaș, mîncările, băuturile, pănă chiar și stelnițele ce-ĭ incomodează icĭ, colo, află loc cuviincios în operele menționate, căcĭ ele sînt norme și directive conaționalilor pururea călătorĭ.

Dispensează-mă, amice, de asemenea osteneală: întăiŭ, pentru că, cîte odată, ți-am descris locurile ce acum iar am parcurs, apoĭ și pentru temeiul că Romîniĭ noștri călătorĭ nu sînt așa de dificilĭ ca Englesiĭ: eĭ, în țerile așa-numite culte saŭ civilisate, treç cu vederea multe miseriĭ, nicĭ acasă nefiind dedațĭ cu confortul englezesc.

Englesiĭ aŭ lipsă de asemenea opere minuțioase, pentru că eĭ călătoresc maĭ mult ca orĭcare altă nație. Eĭ parcurg lumea în genere ca să mănînce bine, să bee bine, să doarmă bine, să trăiască comod, confortabil, saŭ să scape de «spleen», pe cînd alțiĭ numaĭ cu trebĭ neapărate saŭ pentru lățirea cunoștințelor,—ca mine, de exemplu.

De la regula generală sînt însă și excepțiĭ, anume la boieriĭ Românieĭ.

De Transilvănenĭ nu amintesc, fiindcă, în curs de opt anĭ, abia întîlniiŭ unul, în Nizza din Provența.

Boieriĭ romînĭ, pot zice în genere, călătoresc spre a se ruinà. Ți-aduc ca exemplu pe Dudescul, supranumit Nebunul. Acesta merse oarecînd la Paris cu o suită de treĭzecĭ de Arnăuțĭ călărĭ, strălucit găi-

www.digibuc.ro

tănaţĭ cu fir de aur, în costum de barşon roşiŭ, vrînd cu pompa orientală să eclipseze pe gloriosul Împărat Napoleon. Fu primit la Curtea imperială şi, i se întoarse visita, la care ocasie Dudescul, în otelul ce ocupa, ordonâ a se presăra o stradă albă de zahăr sfărîmat pentru carăta Împăratuluĭ. Francesiĭ l-aŭ rîs ca pe un barbar ce era, şi Bucureşteniĭ încă nu-ĭ cruţară nemeritul epitet, — căcĭ îşĭ mîncâ, cu acea ocasie, toate moşiile, pănă şi mahalauaDudesculuĭ, o suburbie bucureşteană, la care numaĭ din reminiscenţă i se maĭ păstrează cu numele,—precum, la noĭ, contele Nádasdi cu titlul de «Domn perpetuŭ al Ţeriĭ Făgăraşuluĭ».

În Anglia încă sînt nebunĭ, nu cred însă să fi întrecut vre unul pe Eszterházy, prinţ maghiar, oarecînd sol austriac în Londra.

Acesta, aşa se spune, la un bal de Curte danţa cu Regina Angliei; avea cizme împodobite cu diamante de mare preţ, însă numaĭ încleiate, căcĭ, în cursul valţuluĭ, se deslipiră şi făcură gunoiŭ pe parchetul salonuluĭ, fără să jeneze pe cavaler.

Cu aceasta prinţul vru să arăte că e putred de avut. Ştim că apoĭ i se sechestrară bunurile şi se reabilită numaĭ prin o loterie de Stat.

Venind acum la firul Peregrinuluĭ, am să-ţĭ descriŭ călătoria. Din ţara luĭ Wilhelm Tell plecarăm la 8 August, de la Paris la 19 şi la Havre de Grâce şezurăm pănă la 10 Octombre, folosind băile de Mare şi trăind bine, pentru că aşa e reputată Fraţna de ţară bună, de unde Germaniĭ zic proverbul : «Er lebt wie der Herrgott in Frankreich».

www.digibuc.ro

Pe cine-l aduce Dumnezeŭ la Hâvre, îĭ recomand otelul Frascati, peştiĭ şi stridiile atlantice, sălciile olandese şi anghenarele cele monstruoase care se produc împrejur. Primblărĭ se pot face pe Sena, în sus, până la Rouen, şi, pe lîngă coaste, până la Etretat, unde se pot admira piramidele şi arcadele naturale care-ţĭ rămîn îndelung în memorie.

La 29 August veni la Havre prinţul regal de Joinville cu soţia sa, dona Francisca, apoĭ ducele de Aumale (fiiĭ luĭ Ludovic-Filip), pe vaporul «Napoléon».

Acest vapor e construit după un metod de tot noŭ, fără roate de apă pe de lături, ci cu motor mecanic dedesupt. la mijloc. aşa-numitul helice, saŭ «şurupul luĭ Arhimede». Maĭ întăiŭ Francesiĭ aŭ construit acest fel de năvĭ cu abur şi spun că e maĭ apt la războiŭ pe apă decît vapoarele ordinare, cu roate externe.

Cu această ocasie se făcură festivităţĭ navale şi regate, saŭ curse în gondole, în onoarea principilor regalĭ, la care luară parte şi cîţĭva lorzĭ englesĭ cu iahturile lor de tot mîndre, apoĭ o lume întreagă din vecinătate la spectacol.

Pompa fu din cele maĭ măreţe, dar mie, unul, — doar unde nu eram dedat —, nu-mĭ fu pe gust. Delectaţiile marine sînt unite cu opintelĭ marĭ şi cam aspre pentru fiiĭ continentuluĭ.

Aicĭ îmĭ aduc aminte de o anecdotă:

Odată, oareunde, se ţinu o revistă strălucită, cu trupe de linie, la care fu invitat a lua parte şi un amiral. Acestuia i se dete spre încălecat un cal cam ager, nu prea exercitat. Amiralul, nefiind călăreţ, cum se înţelege, calul făcu cu dînsul cîte

www.digibuc.ro

marafeţurĭ, pănă ce acela, pierzîndu-şĭ echilibrul, fu aruncat înnaintea frontuluĭ, spre desfătarea întregului stat-major. Curînd i se aduse o gloabă maĭ exerçitată şi, încăleçînd amiralul, după ce-şĭ căpătă conteninţa, zise întru sine: «Las' că-mĭ răzbun eŭ ruşinea cu cloţariĭ de uscaţ!»

Aceasta o şi făcu apoĭ, în mod particular:

Poftĭ, a doua zi, întreg statul-major la ospăţ, pe nava amirală cu treĭ punţĭ; dete ordin ca, în clipa cînd eĭ va ridica toastul în sănătatea regeluĭ, deodată să se descarce cele o sută treĭzecĭ de tunurĭ. Se întîmplă întocmaĭ. — însă numaĭ marinariĭ îşĭ băură păharele, pe cînd generalitatea de uscat în acea clipă fu întinsă supt masă şi scăldată în vinul de Champagne.

— «Iată, domnilor, aşa ştim noĭ a umbla călare!», zise marinarul cu satisfacţie.

La 11 Octombre ne îmbarcarăm pe piroscaful «Ariadne» şi purceserăm la Londra. În portul Southampton ne coborîrăm şi, după patruzecĭ şi opt de oare, merserăm pe calea ferată. Aicĭ ajunserăm şi ne încartierarăm în Mivarts Hotel, Brook, Street, Grosvenor Square, un otel din cele maĭ aristocratice ale oraşuluĭ.

Cu noĭ fusese, încă de la Paris, sora prinţuluĭ B., d-na Davidova, care poseda un album foarte frumos — dar o gogomană de servitoare atît de răŭ îl împachetase, cu pomadele doamneĭ sale la un loc încît se deteriorase în chip foarte fioros.

Acest neajuns supără pe d-na Davidova aşa de tare, încît se părea inconsolabilă.

Niciodată n'am fost caligraf, apoĭ, de oare ce îmĭ

www.digibuc.ro

auziiŭ imputărĭ, destul de necălite, de la loc nu tocmaĭ competent, chiar pentru bine-scriinţa românească, dar cu atîta maĭ puţin ortograf, şi încă muscălesc. Cu toate acestea, la învitarea prinţuluĭ, care voià să facă o plăcere surorĭĭ sale, mă deciseiŭ a scrie cartea din noŭ şi, în două luni de zile ce petrecurăm la scaldele de Mare, mă apucasem de lucru, deprinsesem la cursivele şi batardele luĭ Chiril cu perfecţie rară, imitînd, nu numaĭ pravopisania, ci şi diversitatea mînilor din original; zic: o întreprindere uriaşă pentru mine, pănă ce o împlinisem.

La Londra, întăia grijă fu să caut un compactor, care-mĭ legă cartea întocmaĭ ca şi cea d'întăiŭ. A doua zi era aniversara numeluĭ d-neĭ Davidova; o surprinseiŭ cu duplicatul albumuluĭ, şi-ĭ făcuiŭ nespusă bucurie, — însă şĭ d-neeĭ mă surprinse cu treĭzecĭ de pfunţĭ sterlingĭ, într'o pungă cusută cu propria-ĭ mînă, foarte elegantă. Abstrăgînd de la aceasta din urmă, pentru o proprietăreasă de şeptezecĭ de miĭ de «crepostnoĭ» (iobagĭ) darul nu fu extraordinar, însă cîştigăiŭ rară vază şi bunăvoinţa tuturor Muscalilor din Londra, şi nu-s puţinĭ, nicĭ din ultima clasă, căcĭ o turmă veniră aicĭ cu Marele-Duce Mihail Pavlovicĭ, fratele Ţaruluĭ, care încă trase la otelul unde şedeam. Tot odată cu dînsul şi tot aicĭ descălecă şi principele de coroană neerlandes, Alexandru Willem, încît n'am fi aşteptat maĭ bună societate.

Cu această ocasie, veniră toţĭ ceĭ marĭ aĭ Angliei la visită, se înscriseră cu propria mînă în registrul deschis, spre acest scop, de o parte pentra Marele-Duce Mihail şi, de alta, pentru dinastul neerlandes. Aşa curs de gală încă nu văzusem. Treĭ zile necontenit putuiŭ trece în revistă caĭ, echipagiĭ, blasoane

www.digibuc.ro

şi livrele strălucite, căcĭ pururea era plină piaţa de lorzĭ, demnitarĭ şi notabilĭ curtenĭ.

In genere, ca şi pe continent, luna Septembre e cea maĭ frumoasă şi timpul cel maĭ plăcut şi aicĭ. Estimp, prin excepţie, nu numaĭ Octombre întreg, ci chiar parte din Novembre fu de suferit. Ce e drept, seara şi dimineaţa se lăsa ceaţă, însă spre amiazi atmosfera se lumină, cît puteaĭ dori.

La 9 Novembre se desfăşurâ o solemnitate rară în aşa-numita «City», inima Londreĭ, Scaunul comerţuluĭ universal.

După datina antică, în această zĭ se instalează lord-mayorul saŭ Primarul, ales de represintanţa comunală, care constă din două sute şeĭzecĭ şi opt de consilierĭ municipalĭ, în ziua de Sf. Mihail, cu pompă regală. Eligibilĭ pentru demnitatea de lord-mayor sînt comercianţiĭ şi meseriaşiĭ cari aŭ magazine în «city» (cetatea antică), însă fiecare din aceştĭ candidaţĭ trebuie să fie cel puţin un simplu milionar, căcĭ nicĭ de la un rege, fie cît de puternic, nu se aşteaptă atîtea trataţiĭ şi ospeţe ca de la acest regent al Londreĭ.

Metropola-ĭ dă spre reşedinţă, pe anul demnităţiĭ sale, palatul numit Mansionhouse, superb împodobit, şi-ĭ pune la dispoziţie vase de aur în preţ de şeĭzecĭ de miĭ de pfunţĭ sterlingĭ, pentru care lord-mayorul subscrie în public, cu o rară ceremonie, o chitanţă numaĭ de patru miĭ de pfunţĭ. Onorariŭ anual îĭ fac opt miĭ de pfunţĭ, — el însă, spre susţinerea veziĭ, trebuie să adaoge de la sine cel puţin încă pe atîta, maĭ ales dacă i se dă ocasia să ospăteze şi Regina supt Primăria sa.

O asemenea onoare-ĭ aduce apoĭ titlul de lord

www.digibuc.ro

pentru toată viaţa; altfel, la 9 Novembre din anul următor, redevine «Master N.», cum fu şi mai înnainte.

Parada instalării porneşte de la Casa de Sfat, numită «Guildhall», şi parcurge multe străzi, împodobite cu tapete, stindarde şi flori, ce acopăr mai toate casele, printre miile de popor în mişcare, ca şi cum n'ar fi engles.

Lord-mayorul poartă purpură regească şi o perucă, ca în evul mediu; înnainte i se duce spada şi sceptrul, ca unui rege, apoi e încunjurat de sheriffi, aldermeni, cîţi notabili şi de corporaţii. O parte a procesiei se face în iahturi pe Ţamisa, unde filfiie toate pavilioanele din lume, pe corăbii, gondole şi piroscafe.

A descrie toată această pompă e peste putinţă, căci nici nu poţi să vezi ceremonia altminteri fără rapsodice *(sic)*, în această Capitală monstră, de două milioane de suflete, toată grămadă şi cu gura căscată la aşa întîmplare.

Ne favorisă cerul să vedem şi aceasta, apoi, a doua zi, temperatura se schimbă cu totul. O negură groasă învăli oraşul întreg şi deveni noapte perpetuă în curs de o săptămînă. Pe străzi nu-ţi vedeai degetul în amiazi şi nici gazul nu ardea, de grosimea igrasiei. Şezurăm pururea la masă cu lumini aprinse şi cu foc în cămin, istorisindu-ni poveşti şi delectîndu-ne cu musica. Cînd se lasă asemenea negură, e pericol să umbli pe străzi, căci, nu numai te-ar strivi trăsurile, ci te-ar despoia şi «industriaşii», fără să-ţi poată ajuta cineva.

Cu această brumă încetează toată graţia londonesă, şi, aşa, făcurăm şi o excursie la ţară, unde şi pe ceaţă

www.digibuc.ro

e lumină, fiindcă în oraş întunerecul se produce prin fumul cel gros de cărbunĭ fosilĭ, cu cari se încălzeşte.

La 19 Novembre purceserăm pe calea ferată apuseană (Great Western Railway) pănă la Abbey, în preajma căruĭ oraş se află castelul conteluĭ Sherburn (The Earl of Sherburn house), pe care-l cercetarăm. Prinţul B. stă în legătură de familie cu acest lord, căcĭ tată-său ţinuse pe sora lorduluĭ în întăia căsătorie; furăm decĭ primiţĭ cu distincţie rară.

Castelul lorduluĭ e unul din cele maĭ pompoase în Anglia, cuprinzînd treĭzecĭ şi două de apartamente de gală, fiecare cu cîte patru odăĭ, toate felurit mobilate, zugrăvite şi tapetate, în atîtea colorĭ şi nuanţe, cu sumptuositate extremă. Şi aŭ gust particular Englesiĭ. Tot e la eĭ simplu şi solid, iar altminterĭ nu poţĭ admira în de ajuns atîta opulenţă şi regularitate.

În parterul palatuluĭ se află salele de ospăţ ordinare, bucătăriile, magazinele de tot felul. În rîndul întăiŭ, apartamentele de gală şi locuinţă pentru membriĭ familieĭ şi oaspeţĭ, iar, de-asupra, în rîndul al doilea, locuinţile servitorilor şi «domesticilor».

Toate acestea sînt mobilate într'o formă confortabilă, căcĭ nicăirĭ nu lipsesc tapete pe parchet, atîta numaĭ că ale servitorilor sînt maĭ puţin luxoase: bună oară toate perdelele de pînză, pe cînd ale domnilor sînt de aclaz greŭ, cu ciucurĭ de aur.

M'am crucit aflînd numărul şi ranguríle servitorilor acesteĭ familiĭ aristocratice, compusă numaĭ din şepte membri.

Sînt treĭ categoriĭ de curteniĭ, distinşĭ, după rang şi clasificaţiĭ, în modul următor, cu scrupulositate

www.digibuc.ro

mare: clasa întâiŭ cuprinde maiordomul saŭ vătaful Curţii, dregătorĭ contabilĭ, o damă primă-econoamă, secretarĭ, guvernanţĭ, preceptorĭ, capelanul Curţii, medicuĭ caseĭ şi damele de societate. A doua clasă numără camerierii şi camerierele, bucătarul-primĭ, vizitiiĭ primĭ, veterinarul, vînătoriĭ, sofragiiĭ şi a doua econoamă. A treia clasă numără pe elevii de bucătărie, spălătoresele, «maritornele», lacheiĭ, subvizitiiĭ, servitoriĭ de staule şi argaţiĭ de curte. Cu toţiĭ peste două sute. Apoĭ maĭ sînt grădinarĭ, zilerĭ şi maierĭ[1], cari însă n'aŭ casă şi masă imediat la Curte, ci trăiesc cu leafă hotărîtă.

În staul ţine lordul ca la o sută de caĭ, şi maĭ la doĭ un servitor spre îngrijire. Mi se spuse că la această casă, peste an, se ard numaĭ cărbunĭ fosilĭ de şepte miĭ de pfunţĭ sterlingĭ.

Se vede deci că aşa Curte necontenit poate ţinea numaĭ un cap încoronat de întâia clasă, iar în Anglia sînt mulţĭ asemenea lorzĭ opulenţĭ.

Lîngă castel e un parc minunat, cu treĭ despărţiturĭ, cuprinzînd cîteva mile englese pătrate. Vecină cu palatul, e partea rar şi pitoresc desemnată cu arborĭ tufoşĭ, pajişte verde cum e catifeaua, straturĭ de florĭ şi apă curgătoare, formînd insule, peninsule, sînurĭ, strîmtorĭ şi alte accidente, care fac efect în cel maĭ înnalt grad, apoĭ pretutindenĭ cărăruşe presărate cu nisip galben-auriŭ. Tot aşa e locul adumbrit de arborĭ jur-împrejur, curăţat şi presărat cu nisip galben.

În a doua despărţitură sînt boschete dese, aleĭ şi păsărĭ cîntătoare, cu iepurĭ şi, maĭ departe, turme de cerbĭ şi căprioare, de tot blînde, care iarna se hră-

[1] Lucrătorĭ cu ziua şi fermierĭ.

www.digibuc.ro

nesc cu fîn şi se adăpostesc în staule pitoresce, formînd peşterĭ cu muşchiŭ sălbatec.

În onoarea prinţuluĭ nostru, fiiĭ lorduluĭ, toţĭ «honourably», aranjară o vînătoare strălucită de vulpĭ, poftind mulţĭ vecinĭ de condiţie la petrecerea aceasta.

Ca la optzecĭ de inşĭ încăleçarăm, — noĭ, firește, pe caiĭ lorduluĭ —, şi ne îmbrăcarăm în costume de vînătoare: fracurĭ roşiĭ, caschete verzĭ şi cioarecĭ albĭ, apoĭ cizme nefrînte, tot din vestiarele locale, şi ne luarăm după vulpe.

E de observat că în Anglia de mult nu maĭ sînt vulpĭ sălbatece, pentru că li se stîrpi soiul prin desele vînătorĭ; decĭ, pentru desfătare, se cumpără vulpĭ în Franţa, şi numaĭ din cînd în cînd se dă drumul la cîte una pentru vînătoare în curs, saŭ, cum zic Englesiĭ, «the noble amusement».

Alergară după vulpe două sute de cînĭ şi optzecĭ de călăreţĭ, çîteva ceasurĭ, pănă ce fiara şireată se osteni desăvîrşit şi se întinse de-a lungul pentru totdeauna.

În Anglia, de şi nu din acelaşĭ îndemn, vulpea e respectată, ca în Rusia porumbul şi ca la noĭ rîndunica. Cine ar cuteza să împuşte în vulpe s'ar considera ca barbar, pentru că e menită a mulţămi pasiunea cea nobilă a sportuluĭ, şi fiecare costă viaţa cîtorva oamenĭ şi picioarele maĭ multor caĭ în preţ de cîte o sută de pfunţĭ sterlingĭ.

După zece zile de petrecere, ne înturnarăm de la Sherburnhouse spre Londra şi dădurăm de calea ferată la oraşul Eton, de-asupra căruia, pe o înnălţime, e reşedinţa regilor Angliei, numită «Windsor Castle», şi, aşa, ne suirăm spre a cerceta acest loc memorabil.

Norocul dispuse ca noĭ, chiar la intrarea pe poartă,

www.digibuc.ro

să întîlnim pe regina Victoria, pe principele-consort Albert şi pe oaspetele prea-înnalt ducele de Nemours, principe regal frances, ieşind la preumblare. Principiĭ eraŭ călărĭ, iar regina, cu ducesa, în trăsură descoperită. Las' că şi vederea prea-înnaltelor persoane-şĭ are preţul, dar ni veni bine plecarea lor şi pentru aceia că furăm introduşĭ în toate apartamentele, ca să le vedem, cu multă curtenie, ceia ce nu puteam dacă se aflaŭ în momentul acela acasă.

Apartamentele de stat sînt mult maĭ simple de cum aşteptam. E o sală de lungime extraordinară, cam ca galeria, ce-ţĭ descriseiŭ, de la Versailles, însă mult maĭ puţin pompoasă.

În fund e tronul, supt un baldachin, pe o estradă, şi numaĭ două şirurĭ de scaune pe de lăturĭ, fiecare cu marca englesă zugrăvită pe razim, însă nu aurite, ci spoite ca stejarul natural. Un tabloŭ memorabil am observat, care represinta congresul din 1815; apoĭ portretele tuturor suveranilor de pe acel timp. Capela Curţiĭ încă e vrednică de amintit, dar nimic nu întrece parcul cel mare lîngă castelul acesta, care e cel maĭ mare în lume, cuprinzînd treĭ miĭ opt sute de acre. În acest parc curge apa Virginia, şi e plin de turme de damĭ *(daims)*, de căprioare, de iepurĭ şi brebĭ, cu totul blînzĭ.

De la Windsor la Londra este telegraf electric, de curînd inventat. Sînt fire de tel de aramă petrecute prin stîlpĭ cu găurĭ isolate prin sticlă, aşezaţĭ de laturea căiĭ ferate.

Telegrafia electrică, ca şi locomoţiunea prin vapor, sînt minunile veaculuĭ nostru, pe care Englesiĭ, deşi nu li sînt inventatorĭ, eĭ maĭ întăiŭ le-aŭ aplicat. Englesiĭ aŭ maĭ cercat, însă fără succes durabil pănă

www.digibuc.ro

acuma, şi locomoţiunea pneumatică, adecă propulsiunea prin aier în cilindre deşerte.

Tot Englesiĭ sînt chemaţi a popularisa orĭce minune fisică, pentru că lor nu li lipsesc mijloacele de a face încercărĭ continue.

Iată, frate, mă despart de Anglia, poate pentru totdeauna, şi n'avuiŭ ocasia a-ĭ vedea Parlamentul, fiindcă pe acest timp nu e adunat. Aicĭ, cu totul din potrivă faţă de alte ţerĭ, somităţile societăţiĭ petrec vara în Capitală şi iarna la moşie afară, căcĭ clima cere imperios aceasta; de aicĭ vine că toate castelele lorzilor sînt bine îngrijite.

Dar iată ceva şi despre Parlament.

În Anglia nu-s partide politice cîte în Franţa, măcar că sînt orĭce nuanţe usitate în fiecare adunare politică. Una după alta domnesc aicĭ două partide, decĭ: cînd «tories», cînd «whigs», denominaţiĭ foarte vechĭ.

Cea d'intăiŭ e aristocratică, şi înseamnă «coajă vîrtoasă»; al doilea e democratic, şi are semnificaţie de «zeamă saŭ pisăliţă» [1].

Sînt, cum vezĭ, denumirĭ date unul altuia în batjocură, dar cu sens concret, căcĭ în orĭce amestec caută să prepondereze, cînd ingrediente solide, cînd lichide, după împrejurărĭ; aşa şi în Parlament.

Apoĭ oare puteaŭ să asemene aristocraţiĭ maĭ bine decît cu coaja saŭ scoarţa cea tare? Pe cînd vorba: ciorbă saŭ pisăliţă iar corespunde de minune de bine celor ce trăiesc cu dînsa.

Aş întra şi maĭ afund în politică, căcĭ aicĭ nu e censură de loc: poate orĭcine caricatură chiar pe

[1] ?

www.digibuc.ro

Regina, care, totuşi, mai mult e respectată decît alţi Domnitori, geloşi de graţia divină, — dar şi aşa fu cam lung de-odată.

De-acum aşteaptă noutăţi despre mine din Paris.

Good bye!

XXXIV.

Paris, Faur 1844.

«Pour tout homme le premier pays c'est sa patrie, le second c'est la France».

(Un American.)

Împlinesc, dragul mieu, cuvîntul dat din Londra, şi-ţi scriu. Dacă a văzut cineva multe oraşe capitale, apoi eu încă sînt unul de aceia; dar caută să mărturisesc că o Capitală că Francesii n'are popor pe lume, căci în Paris se reflectează ţara întreagă şi, din contra, Parisul în fiecare cătun al Franciei. Limba Francesului, spiritul, caracterul lui, moda şi toate particularităţile naţiei celei mari aici sînt acasă, şi numai aici în grad superlativ. Aceasta vine din împrejurarea că în Franţa domneşte centralismul extrem în Guvern şi prin urmare în toate privinţele, căci după Guvern se îndreaptă toate.

Am scris oarecînd despre Bucureşti, Capitala Romînilor, şi ţi-am spus că nu e nimica mai puţin ca un oraş românesc. Şi în Bucureşti é concentrat Guvernul, e adunată boierimea, dar mie unuia aşa mi se păru că nici unul, nici alta nu sînt româneşti, nu sînt naţionale, ci numai iaca boiereşti. Boierimea, voiu să zic: stratul nobiliar, nicăiri nu e naţional, interesele acestei clase pretutindeni se depărtează de ale poporului, care, în sens strîns luat, face naţia. În

www.digibuc.ro

Romănia încă nu e Stat romîn, e, în adevăr, cum îmĭ zise un Frances (ignoranța geografică a Francesilor e proverbială), o provincie asiatică, pentru că numaĭ Statul național face națiune[1]. Unde nu e Stat național, nu e națiune, și unde nu e Guvern popular, Statul e himeră națională, iar națiunea un aglomerat de indiviziĭ cu oarecare particularităţĭ omogene.

O adevărată națiune e numaĭ acolo unde poporul e bine represintat prin Guvernul său, e acolo unde toate simțirile, toate puterile și toate lucrările țintesc spre unul și același scop, vaza și reputația, respectul și gloria poporuluĭ, în afară, bună-starea și mulțămirea fiecăriĭ clase, fiecăruĭ individ, înnăuntru. Apoĭ cine poate oare realisa toate acestea decît un Guvern popular național, în toată firea vorbeĭ? Un Guvern care nu e pătruns de datoriile sale în această direcție, saŭ, fiind, le neglijează, saŭ, și dacă nu le neglijează cu totul, nu-și încoardă toate puterile în lupta pentru asemenea scopuriĭ, unul ca acela nu e național; pentru că, din actele sale, arată cum că nu-l doare de națiunea ce conduce și represintă. Apoĭ de sine se înțelege că o națiune nerepresintată nicĭ că există.

În genere, zice un scriitor, instituțiile democratice se consideră a fi cele maĭ bune, dar în adevăr ele nicăiriĭ nu există. Democrația e numaĭ idealul spre care tindem, ca și creștinismul cel adevărat. Democrația e o spaimă pentru ceĭ fericițĭ aĭ timpuluĭ, căcĭ ea presupune, ba chiar impune, moravuriĭ pure, egalitate civilă, politică și socială pentru toțĭ; ea e neplăcută

[1] Cetitorul nu trebuie să uite că cele scrise datează din anul 1844 și că astăzĭ lucrul stă altmintrelea. *(N. A.)*

www.digibuc.ro

ignoranţilor, pentru că ei nu pricep cît e de dreaptă şi frumoasă, apoi bărbaţii cu minte şi inimă în adevăr cultivate, cari ar dori aplicarea instituţiilor democratice spre fericirea umanităţii, ca singurul remediu contra relelor ce o împresoară, pretutindeni sînt prea puţini la număr. Legi bune şi drepte poate să aibă numai un popor învăţat şi cult.

Deşi în Franţa, ca şi aiurea, starea lucrurilor nu e tocmai după dorinţă, totuşi aici partidul democratic e imposant, lumea numai de aici poate să-şi aştepte mîntuirea, şi alte naţii, ca să ajungă la valoare, numai pe naţia francesă pot să şi-o iea de model.

În şirul epistolelor mele ţi-am scris despre multe ţeri şi naţii, asămănîndu-ne şi pe noi, Romînii, cînd mai bine, cînd mai rău, cînd cu naţii mai culte, cînd cu popoare mai barbare decît noi. Cu timpul şi după împrejurări, am să-ţi recapitulez; însă acum, fiind în Franţa, lasă-mă să-ţi panegirisez naţia francesă, naţia cea mare, cum cu tot dreptul se chiamă ea pe sine.

Simţul de demnitate naţională atîta a pătruns în Frances, încît tot individul e, cum am zice, îmbătat de dînsul. Francesul iea gura plină pronunţînd numele patriei şi al naţiei sale. Are însă tot dreptul, şi, dacă ar fi să mă renasc odată pe lume, aş implora cerul să mă renasc şi eu Frances.

Anglia e liberă de cîteva veacuri, însă ea n'a fost în stare să împărtăşească talentul libertăţii şi altor popoare. ci l-a folosit egoist.

Franţa abia de o jumătate de veac cîştigă libertatea, însă o cîştigă pentru omenirea întreagă, nu numai pentru sine. Aici se proclamă revoluţia lumii moderne, aici se promulgară drepturile naturale ale

www.digibuc.ro

Omuluĭ şi de aicĭ, ca din focul cel sacru, vor străluci faze de libertate, căcĭ Francesúl e naţia cea maĭ aptă de a conserva şi a desvoltá tesaurul libertăţiĭ, e naţia cea maĭ generoasă întru a-l comunica şi altor popoare, precum şi cea maĭ bravă întru a-ĭ fi pretutindenĭ razimul cel maĭ puternic.

Oare, care naţie poate înfluenţà ca Francesul, şi care e în posiţie de a avea nevoie să-şĭ cîştige aliaţĭ naturalĭ după caracter şi interese cum e naţia francesă pe continentul european?

Franţa e ţară mare şi fertilă, poporaţia eĭ e deşteaptă, omogenă în limbă şi în caracter, inteligentă şi curagioasă pănă în extrem, înzestrată cu bărbaţĭ eminenţĭ în toate ramurile şi, nota bene, cu bărbaţĭ populaţĭ.

Francesul e o naţie extraordinară şi prin aceia că, pe lîngă cea maĭ înnaltă poleitură, pe lîngă cele maĭ rafinate moravurĭ, pe lîngă supremul grad al luxuluĭ, a conservat curagiul războinic propriu numaĭ popoarelor barbare şi feroce, însă, firește, înzestrat cu nobleţă umanitară.

Spaniolĭĭ, Italienĭĭ, Germanĭĭ, pănă şi fioroşiĭ Turcĭ, în asemenea împrejurărĭ, devenirà temeĭ în războiŭ. Las' că pe Turcĭ numaĭ din punctul de vedere al luxuriositățiĭ i-am adaus, fiindcă altminterĭ sînt şi rămîn barbarĭĭ anticĭ. Vitejia şi curagiul în războiŭ se caracterisează prin generositate, şi am zis că această virtute predomină în Frances maĭ mult ca în orĭce altă naţie. Franţa posedă în toată privinţa eminenţa, însă, cu strategiĭ lor nu se pot măsura alte ginţĭ pe faţa pămîntuluĭ.

În sfîrşit, e şi uşor, căcĭ, cum ziseiŭ, Franţa e concentrată în Capitala Paris, unde aleargă orĭce

www.digibuc.ro

excelează, din toată lumea, pentru că aicĭ se încunună cu succes, aicĭ se pune meritului şi talentului sigiliul.

Te veĭ mira, frate, de metoda mea, că, după împrejurărĭ, încarc naţiile, cînd de laudă vie, cînd de critică aspră. Pictorul măiestru luminează părţile tabloului său, însă, spre a face efect, nu cruţă nicĭ umbra, unde e necesară. Departe de mine să-mĭ arog prerogativa măiestrieĭ, însă cerc a-ţĭ arăta încă şi cîteva scăderĭ ale naţieĭ celeĭ marĭ; poţĭ trage singur consecinţele.

Am maĭ zis şi repet că Francesiĭ, cu tot democratismul, sînt dedaţĭ a respecta titlurile, şi acestea, oricum, li impun; însă, după ce poporul se emancipă şi veni la conştiinţa de sine, rangurile nobilitare se bucură de consideraţie tot şi numaĭ cînd sînt susţinute de bărbaţĭ de merit. Aduc ca exemplu pe vicontele de Châteaubriand, care e renumit în Franţa.

Acest autor mare e atît de respectat, încît autografele luĭ, fie cît de copilăroase, acum, în viaţa luĭ, se vînd public cu cîte cinsprezece francĭ unul. Am asistat la un tîrg de acest fel. D. de Châteaubriand fiind rugat pentru un ajutor pios de oarecare cerşetor, neavînd chiar la moment banĭ, ĭĭ refusă aceluia cererea în scris, cu cîteva vorbe subsemnate de dînsul, pe care cerşetorul îndată căpătă cinsprezece francĭ de la un samsar de autografe, care pe ale multor stăpînitorĭ faimoşĭ abia le vindea cu cîte doĭ francĭ. Ian să-mĭ arate altă naţie o celebritate vie de felul acesta!

Nicĭo naţie n'a recunoscut meritele bărbaţilor săĭ în maĭ mare măsură ca Francesiĭ şi nu şi-a ridicat lucrul mînilor sale ca dînşiĭ. Am două tablourĭ: unul represintă pe bărbaţiĭ celebri din toată lumea şi toate

www.digibuc.ro

timpurile, altul monumentele principale din tot universul pămîntesc; şi unul şi altul e compus pe jumătate din Francesĭ şi din monumente francese apoteosate. Aşa lucru samănă, firește, a şarlatanism, dar înnalţă şi deşteaptă emulaţia la un popor, şi trebuie imitat. Oare nu aşa făcură şi Eliniĭ, încît pănă azĭ nimenĭ nu i-a putut întrece?

De miĭ de orĭ am zis că e păcat să se pună Romînuluĭ tot numaĭ numele Ioan. Vezĭ că Ioan e văcarul, porcarul, argatul, tot potlogarul. Oare cum veĭ nobilita viţa, cum veĭ deştepta emulaţia? Dacă pururea veĭ cultiva prosa moştenită de la strămoşiĭ ceĭ decăzuţĭ şi nicĭ cînd veĭ lua zbor către regiunile maĭ înnalte poetice, veşnic veĭ rămînea «Onea»!

Deşteaptă-te Romîne! Botează-ţĭ pe fiul tău: Traian, şi, oarecînd, cu mintea deşteaptă, va măsurà calea lactată din ceruri, care, între Romînĭ, după eroul Împărat, poartă acest nume (Troianul). Pune-ĭ numele păgînuluĭ Achile, şi călcîiul său te va apăra de urmele servilismuluĭ şi ale degradaţieĭ. Caută pururea nume istorice, ilustrate prin virtuţĭ şi preconisate, ca să le popularisezĭ între Romînĭ, şi-ţĭ făgăduiesc că, cu încetul, va fructifica formalitatea şi se va ridica viţa din noroiŭ.

Limba francesă e virilă prin excelenţă, ea cunoaşte puţine diminutive în nume, şi nicĭ de cum în adiective. Romînul se chiamă Ioniţă, Costachi, Iordachi, are moşioară micuţă, boulenĭ slăbuţĭ, văcuşoară, lăpticel şi mămăliguţă, de aceia umblă flămîngior şi ticălos, pănă-l înghite mormîntelul!

Diminutivele sînt în us numaĭ la popoarele subjugate şi decăzute, noĭ le-am adoptat de la Grecĭ, cari, după decadenţă, veniră între noĭ să ne iniţieze

www.digibuc.ro

în viţiile de eĭ contractate. Tot aşa e şi cu alte lucrurĭ. Eŭ, spre exemplu, cînd aud de Maica Precista, pururea mi-o închipuiesc cu gura strîmbă, căcĭ aşa o văzuiŭ şi în biserica noastră cea de lemn şi pe păretariŭ, în casa părintească. Dar cînd aud de Madona, îndată-mĭ aduc aminte de capodoperele luĭ Rafaele d'Urbino, preţuite o sută de miĭ.

Să vezĭ ce fac Francesiĭ cu numele, — un adevărat şarlatanism! Dar, iată, cu aceasta se ridică preţul lucruluĭ, pentru că lumea e dedată să alerge la zgomot mare; ea despreţuieşte modestul adevăr. Maĭ ales industria înţorţonează produsele sale cu denumirĭ sonore, ştiinţifice, ca să atragă clientela. Aşa, afli aicĭ esenţe terapeutice, pomade filocome, unsorĭ cosmetice, pulbere odontalgică şi miĭ de asemenea numirĭ, pe cînd obiectele sînt cu totul prosaice; dar aceste expresiĭ sonore, spre care Francesiĭ aŭ predilecţie, servesc poporuluĭ a se cultiva şi a-şĭ înobila limba practic, fără teoria ostenicioasă.

Cea maĭ înnaltă culme ajunse la Francesĭ arta teatrală, dar şi e poporul frances peste toate teatral şi amator de pompă. Predicatoriĭ pe amvon, profesoriĭ pe catedre şi deputaţiĭ la tribună, ca şi alţiĭ, îşĭ întocmesc cuvîntările anume spre a face efect dramatic şi spre a secera aplause.

Parisul, cu opt, nouă sute de miĭ de locuitorĭ, posedă treĭzecĭ şi opt de sălĭ de teatru, toate împărţite după ramurile arteĭ: dramatice şi lirico-coregrafice, saŭ acrobatice. Aicĭ e o sală pentru Opera serioasă, alta pentru Opera comică saŭ bufă; Odeonul e consacrat representaţiilor lirice italiene şi celor în stil grecesc antic. Teatrul frances e templul pentru comedĭi şi tragedĭi clasice naţionale. Între operele

www.digibuc.ro

clasice primul loc îl ţin comediile caracteristice ale luĭ Molière. Numele eroilor acestuĭ faimos dramaturg, pentru caracteristica lor, aŭ devenit astăzĭ nume apelative în limba francesă, şi din aceasta aŭ trecut şi în alte limbĭ europene.

Aşa, de exemplu, înseamnă: Harpagon, avarul saŭ zgîrcitul; Tartufe (din germanul «der Teufel»), ipocritul; Tourlourou, soldatul agiamiŭ; Galimatias, advocatul miserabil; Scaramouche, caraghiosul; Maritorne, servitoarea de cuină nătîngă, şi multe altele ca acestea.

Francesiĭ nu excelează în musica vocală, şi în cea corală sînt cu totul nepracticĭ, bună oară ca Romîniĭ noştri. În ramura aceasta se disting viţele germane şi slavice, iar Italienii sînt cîntăreţĭ în tot respectul şi întrec pe orĭcine în paiaţărie.

În sfîrşit, să-ţĭ spun ce a făcut din Francesĭ o naţiune mare şi tare: e centralismul administrativ, care însă nu poate fi un şablon pentru toate Statele a căror poporaţie nu e omogenă, ci mult pentru Germanĭ şi Italienĭ, apoĭ pentru ginţĭ de o singură viţă şi înrudite.

În timpurile de maĭ înnainte, în Franţa eraŭ treĭzecĭ şi cincĭ de provinciĭ, cu Guverne particulare şi Domnitoriĭ lor, ca în Germania. Începînd de la Ludovic al XI-lea, o speţă de Ţepeluş-Vodă, care se primbla pe supt furcĭ şi zicea că cadavrele vrăjmaşilor unităţiĭ naţionale acăţaţĭ miroase dulce, încet, încet, se mediatisară dinastiĭ, se încorporară provinciĭ vasale cu regatul; apoĭ, la Revoluţia francesă, care se poate chema europeană, din 1789, a doua Mîntuire a lumiĭ, se desfiinţară provinciile şi ţara se împărţi în circumscripţiĭ saŭ departamente, cărora li staŭ în frunte Prefecturĭ, optzecĭ şi şese la număr.

www.digibuc.ro

De atunci s'a centralisat Guvernul, ştiinţa, industria, comerţul, spiritul public şi toate în Capitala Paris, de unde, ca din inimă, se revarsă în toate părţile şi, ca sîngele în arterele vieţuitoarelor, circulă în Franţa întreagă. O Franţă descentralisată nu mai poate exista, nici, existînd, ar fi ceia ce este şi, mai ales, ce aşteaptă popoare multe să fie îndelung.

Adieŭ!

XXXV.

Paris, Septembre 1844.

«Gyere Roz am Enyedre
Ott a vilá kozepe!»[1]

De oare ce, amice mult dorite, în puţine zile voiŭ părăsi Parisul şi Franţa, poate pentru totdeauna, încă odată îmi reculeg puterile ca să-ţi scriŭ ultima epistolă din mijlocul lumiĭ civilisate.

Mă întorc, în cuget, cum totdeauna făcuiŭ, în patria mult dorită, şi, aşa, puseiŭ în capul ăstor rînduri un «motto», poporal la sora noastră naţie maghiară din Transilvania, cu care se caracterisează un punct central în acea ţară, precum voiesc să caracterisez eŭ Parisul de punct central al globuluĭ, saŭ, mai bine zis al lumiĭ culte.

Mă mir numai şi nu ştiŭ apriat în ce privinţă chiar Aiudul emineză între oraşele transilvane, de nu cumva prin aceia că tinerii strănepoţi ai luĭ Attila, înghesuiţi în munţiĭ secuieşti şi strîmtoraţi de pantaleriul *(? N. E)* Neamţuluĭ mai bine de o jumătate de veac, părăsesc meseria de primipilĭ şi pixidariĭ[2] şi

[1] «Haide dragă la Aiud,
Mijlocul lumiĭ acolo-i!».

[2] Infanteriştiĭ şi puşcaşi.

www.digibuc.ro

aleargă la Aiud, unde află institut de studiu prevăzut cu «cipoiĭ» (pînişoarele) fundaţionale spre susţinere, cari nu numaĭ îĭ scapă de pantaleriu, ci-ĭ califică de «samtartoĭ» (contabilĭ) şi-ĭ îndrumează spre gradul atît de invidiat de «Oláh Mágnások» («magnaţĭ valahĭ») aĭ Regatuluĭ nostru.

Nu aşa de fericiţĭ sînt boieriĭ noştri din domeniul luĭ Negru-Vodă, înregimentaţĭ în institutul limitrof militar, căcĭ, neavînd «cipoĭ» nicĭ la Aiud, nicĭ aiurea de ajuns, aleargă, bieţiĭ, la mămăligă în Dobrogea şi în cîmpiile basarabene, apoĭ şi ale Dunăriĭ inferioare, ca să devină păstorĭ, în loc de ostaşĭ, şi, pe această cale, să şĭ cîştige independenţa, pe care nu li-o garantează boieronatele de şepte pruni, întocmaĭ precum nicĭ Secuilor boabele de iunĭper ale alodiuluĭ moştenit.

În genere e cunoscut că omenirea îşĭ avu leagănul în Orient, adecă în marele continent al Asieĭ. Acolo-şĭ avu reşedinţa şi întăiul început al culturiĭ umane.

Popoarele asiatice se deosebiră în diverse direcţiĭ, maĭ ales în cea idealistă, căcĭ dînsele inventară principalele religiĭ ce se mărturisesc şi astăzĭ de cele maĭ înnaintate soiurĭ ale omenirĭĭ. Cu toate acestea, spiritul filosofic acolo nu putu face progrese, lipsind libertatea politică în Asia proprie.

Eliniĭ maĭ întăiŭ şi, după dînşiĭ, străbuniĭ noştri, Romaniĭ, făcură ceva paşĭ spre adevărata civilisaţie, şi produseră modèle de virtute civică, care pururea vor fi admirate de genul uman, măcar astăzĭ în deosebite privinţĭ mult maĭ desvoltat.

După decadenţa Imperiuluĭ roman, care, în timpul săŭ, cuprindea maĭ toată lumea cunoscută, prin năvălirile barbare se nimici civilisaţia cu totul în Occident şi numaĭ puţin licări încă în Bizanţ, pănă ce

www.digibuc.ro

şi acolo se cotropi de Semilună, atît de puternică, ce o află chiar în ultimul grad de decadenţă şi degenerare.

Cu aristocraţia greco romînă, scoasă din cuibul său Constantinopolea, cu eroiĭ cruciatelor în evul mediu şi puţină sămînţă adăpostită în mănăstirile apusene, din nou se aprinse ceva lumină, mai întăiŭ în Italia, unde reînviară şi înfloriră numeroase republice, în frunte cu cea veneţiană, care ajunsese la o putere gigantică.

Spania, mai întăiŭ, prin Maurĭ, barbarĭ industrioşĭ şi amatorĭ de ştiinţă, încă ajunsese la stare materială înfloritoare, care însă se nimici prin fanatismul religios şi ambiţia regilor săĭ războinicĭ şi cuceritorĭ, atît în Europa, cît şi în noul continent american.

În Franţa şi Germania, datează începutul culturiĭ mai ales de la Carol-cel-Mare; numai cît fu în rivalitate viţioasă cu feudalismul, care, pănă de curînd, puse piedecă progresuluĭ intereselor umanităţiĭ.

Oardele luĭ Timurlenc şi Ginghishan apăsară Ruşiĭ Moscovieĭ; Ienicerii luĭ Baiezid Principatele romîne, pe Polonĭ şi pe Turciĭ anteriorĭ (Bulgariĭ *N. E.)*; de amîndouă laturile Dunăriĭ superioare, cari şi astăzi se fălesc cu Constituţia de o mie de anĭ, măcar că de o mie de orĭ li se calcă în picioare şi un veac se bucurară de paşalîc,—dar aceasta totuşĭ se chiamă de dînşiĭ continuitate de drept.

Într'acestea, pe colosul hispanic, unde soarele nu apunea, îl îmbrînci Domnia cabaleĭ, ce se ridică la putere indistructibilă prin industrie şi comerţ pe lîngă şiretenia diplomatică. Tot aceasta învinse şi balaurul cu o sută de capete, precum şi pe cel cu o sută de cozĭ, reducîndu-ĭ la valoare destul de stîmpărată cu ocuparea comerţuluĭ.

www.digibuc.ro

Italia, după ce pierdu calea negoţuluĭ levantin, căpătîndu-şĭ Domnitorĭ spiritualĭ şi temporalĭ din graţia divină, fu redusă la rolul de «bajazzo» şi în dreptată la hagialîc spre Loretto, aflîndu-şĭ mîngĭiere în artele frumoase. Iar Germanismul începu a filosofă şi a predică cosmopolitism, apoĭ a emigra la America şi în toate părţile: «quia ubi bene, ibi patria», «das Weltall ist des Deutschen Vaterland».

Aşa stăm, frate: Englesul ne iubeşte ca să-ĭ cum părăm fabricatele, dîndu-ĭ toţĭ gălbenaşiĭ; Muscalul, reînviat supt Ţarismul atotputernic, ca să-ĭ facem loc în Dacia Inferioară spre a păşi către vechiul Ţarigrad, unde cugetă a întemeia o turmă şi un păstor; Germanul ar dori să-ĭ dăm loc de colonie pretutindenĭ, cu privilegiĭ ca ale régilor Geisa şi Andreiŭ; Spaniolul, deşi a decăzut, ni caută peste umere, şi aşa oricăruia, pentru că nu poartă, ca dînsul, şeptesprezece nume de familie, nicĭ are simţul sumeţieĭ ca Spaniolul, care, şi cerşind la biserică, se provoacă la drepturĭ străbune ocupînd acel unghiŭ, în care an tecesoriĭ săĭ de cîte o sută cinzecĭ de anĭ s'aŭ îndatinat a se folosi de pietatea publică. Nu e multă speranţă în Italian, de nu cumva luĭ însuşĭ îĭ vine cineva în ajutor.

Polonii, un popor cavaleresc, nicĭodată nu se va ridica, însă nicĭ prea merită, căcĭ, ca şi Maghiariĭ noştri, după Musulmanĭ, sînt poporul cel maĭ hegemonic din lume.

O singură gintă în lume cere şi merită stima şi gratitudinea noastră. Aceasta este naţia francesă, care de o jumătate de veac îşĭ varsă sîngele şi-şĭ deşartă punga numaĭ pentru umanitate şi care, oa-

www.digibuc.ro

recînd, nu şi le va cruţa nici pentru noi şi mîntuirea noastră, pentru că de la Providenţă e ursită a se sacrifica intereselor universale, şi e condusă de genii, cărora singuri se închină, dar însăşi îi produce sau şi-i adoptă.

Aşa, frate, vezi că, în patru ani de zile, în cari, cu puţină excepţie şi întrerupere, petrecuiu în Franţa, învăţăiu a o cunoaşte, mai ales în partea ei cea bună, şi, ducă-mă Providenţa oriunde, nu voiu înceta de a o iubi şi a o stimă, în toate împrejurările.

Franţa şi Parisul sînt şi rămîn miezul lumii şi lamura umanităţii.

După ce mi-am împlinit această datorie, mă cobor la cele personale de toate zilele, şi te voiu întreţinea cu un lucru mic, caracteristic.

Întorcîndu-ne din Anglia, prinţul B., patronul mieu, cumpărase doi cai englezeşti, unul cu o sută de pfunţi sterlini, cari-i folosim la excursiuni de primblare, însă mai ales de călărit.

Aici se află mulţi Ruşi de condiţie, dar intimi ai prinţului: un baron, Uxküll, ginerele boierului Furtună din Bucureşti. şi un locotenent imperial rus anume Scariatin, cu cari se întîlneşte în toate zilele. Baronul Uxküll ştie bine românește, şi des conversăm în limba mea,—ceia ce-mi procură nespusă plăcere.

Încă din iarna trecută, prinţul cu amicii săi se asociară cu un consorţiu de vînători, şi în toată săptămîna ieşirăm la vînătoare în pădurea regală la Rambouillet, unsprezece leghe spre Sud-Vest de Paris, unde sînt cerbi.

Vînătorile se fac călare, în curs, cu o sumă de vînători încercaţi şi cu cinci sute de cîni. Nu-s amator de vînat, şi, călăreţ, nu se poate mai mediocru,

www.digibuc.ro

dar prinţul, de şi cavaler de gardă al Împărăteseĭ ruseştĭ, abia mă întrece, şi-mĭ caută să ieaŭ parte, cu dînsul alăturĭ, la aceste exerciţiĭ nobile, vrînd-nevrînd.

Numaĭ în săptămîna trecută ni luarăm rămas-bun de la vînat şi vîndurăm caiĭ Se făcu o vînătoare «quasi» în onoarea Ruşilor ce părăsesc aceste locurĭ. Cinzecĭ de inşĭ ne întrunirăm la otelul «LaLeul de aur», lîngă Castelul regal, în Rambouillet ; luarăm dejunul, încălecarăm şi, de la 11 oare dimineaţa pănă la 3 oare după prînz, gonirăm un *daîm* (căprior), pănă ce căzu ; apoĭ ne reunirăm, la suflarea cornuluĭ, la masa rotundă. Căpriorul fu jupuiat, şi în piele se aşezară măruntaiele, pe care le ridică un vînător cu amîndouă mînile. Ceĭ cincĭ sute de cînĭ eraŭ păziţĭ grămadă la o parte şi reţinuţĭ la distanţă respectabilă de bicele vînătorilor, însă făceaŭ un oribil chelălăŭ, întărîtaţĭ de continua clătinare a pieliĭ d'innaintea nasurilor lor.

De-odată, dîndu-se semnal, măruntaiele căpriorului se aruncară jos şi, toţĭ retrăgîndu-se, se lăsară pradă cînilor, carĭ, într'o clipită, formară turn şi zece minute se aruncară în cerc pănă la o distanţă necrezută. Un spectacol extraordinar, ce nicĭ nu-mĭ puteam închipui. Aceasta se chiamă franţuzeşte : «la curée», şi e coroana desfătărilĭ vînătoreştĭ.

Altele, dragul mieŭ amic, din Germania, unde plecăm peste puţine zile, ca să trecem în Elveţia şi, apoĭ, în Italia, spre a petrece acolo timpul ierniĭ cu care nu se întîlneşte acea ţară.

Adio, adio [1] !

[1] Alte scrisorĭ lipsesc — cele treĭ din urmă s'aŭ luat după indicaţiile din «Albumul» manuscript al d-luĭ dr. Emil Codru Drăguşanu, din *Familia* de la Orade, an. 1869, n-le 50-1 şi an. 1870, n-l 18.

www.digibuc.ro

CUPRINSUL.

	Pag.
Prefața	III
I. Cîmpulungul Românieĭ, Iunie 1835. . . .	1
II. Călăraşiĭ-Vechĭ, Iulie 1835.	4
III. Tîrgul Călăraşĭ, August 1835.	8
IV. Tîrgovişte, Aprĭl 1836.	12
V. Bucureştĭ, Septembre 1837.	15
VI. Carantina Şupanec, Octombre 1838. . . .	19
VII. Viena, Decembre 1838.	24
VIII. Milano, Ianuar 1839.	31
IX. Din Roma, Faur 1839.	36
X. Roma, Faur 1839.	40
XI. Bucureştĭ, Maiŭ 1839.	47
XII. Bucureştĭ, Ianuar 1840.	54
XIII. Bucureştĭ, Mart 1840.	63
XIV. Viena, Iunie 1840.	72
XV. Baden-Baden, Iulie 1840.	97
XVI. Paris, August 1840.	89
XVII. Londra, Septembre 1840.	96
XVIII. Din Londra, Septembre 1840.	103
XIX. Paris, Ianuar 1841.	108
XX. Paris, Faur 1841.	115
XXI. Paris, Maiŭ 1841.	121
XXII. Paris, Maiŭ 1842.	130
XXIII. Nizza in Provența, Iunie 1842.	138
XXIV. Insula Elba, Iulie 1842.	145
XXV. Neapole, Iulie 1842.	149

www.digibuc.ro

Pag.

XXVI. Neapole, August 1842. 155
XXVII. Neapole, Septembre 1842. 163
XXVIII. Geneva Octombre 1842. 170
XXIX. Frankfurt-pe-Main, Ianuar 1843. . . . 177
XXX. Petersburg, Prier 1843. 182
XXXI. Paris, Iunie 1843. 199
XXXII. Thun, în Elveţia, August 1843. . . . 211
XXXIII. Londra, Novembre 1843. 222
XXXIV. Paris, Faur 1844 235
XXXV. Paris, Septembre 1844 243

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro